

POLSKA AKADEMIA NAUK
KOMITET PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU

Renata Giedych

**OCHRONA PRZYRODY
W POLITYCE PRZESTRZENNEJ
MIAST**

Nature Protection in the City Spatial Policy

STUDIA
Tom CXC

WARSZAWA 2018

POLSKA AKADEMIA NAUK
KOMITET PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU

Rada Redakcyjna

Tadeusz Markowski (Uniwersytet Łódzki) przewodniczący, Jacek Szlachta (Szkoła Główna Handlowa w Warszawie) zastępca przewodniczącego, Sergiej Bortnyk (Taras Shevchenko National University of Kyiv), Paweł Churski (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), Magdalena Górczyńska (Luxembourg Institute of Socio-Economic Research (LISER), Department Urban Development and Mobility), Jianxiang Huang (Faculty of Architecture, The University of Hong Kong), Andrzej Klasik (Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach), Wioletta Kamińska (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), Tadeusz Kudłacz (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie), Tadeusz Marszał (Uniwersytet Łódzki), Eduardo José Rocha Medeiros (Centro de Estudos Geográficos, Universidade de Lisboa), Gabor Pirisi (Faculty of Sciences University of Pécs), Jan Sucháček (VŠB – Technical University of Ostrava), Kamila Tabaka Simon (Institut d'Urbanisme de Grenoble, Université de Grenoble Alpes), Janusz Zaleski (Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej)

Redakcja Wydawnictw

Tadeusz Markowski (redaktor naczelny), Paulina Legutko-Kobus (zastępca redaktora naczelnego), Ewa Ryżlak (sekretarz redakcji)

Adres Redakcji

00-901 Warszawa, Pałac Kultury i Nauki,
piętro 23, pokój 2308, tel. (022) 182-68-75; e-mail: kpzk@pan.pl

Recenzenci: Mariusz Kistowski, Krzysztof Rostański

Redaktor statystyczny: Dominika Rogalińska

© Copyright by Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN
Warszawa 2018

ISBN 978-83-63563-61-5

Książka sfinansowana ze środków Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Zgłoszenie artykułu do czasopisma jest jednoznaczne z wyrażeniem zgody
na opublikowanie w wersji papierowej i elektronicznej

Spis treści

Contents

Abstract	5
1. Wstęp	7
<i>Introduction</i>	
1.1. Problematyka i cele rozprawy	7
<i>Issues and objectives of the dissertation</i>	
1.2. Przedmiot, zakres i metoda badań	10
<i>Subject matter, scope and research methods</i>	
2. Współczesne kierunki ochrony przyrody w miastach stosowane za granicą.	15
<i>Contemporary directions for nature protection in cities abroad</i>	
2.1. Miejskie obszary chronione a obszary ochrony przyrody w mieście.	15
<i>Urban protected areas and nature protected areas in cities</i>	
2.2. Miejskie parki narodowe	21
<i>Urban national parks</i>	
2.3. Miejskie rezerwy biosfery	30
<i>Urban biosphere reserves</i>	
2.4. Podmiejskie i miejskie parki regionalne	42
<i>Suburban and urban regional parks</i>	
2.5. Miejskie lokalne rezerwy przyrody.	49
<i>Urban local nature reserves</i>	
2.6. Specyfika miejskich obszarów chronionych	54
<i>Specificity of urban protected areas</i>	
3. Strategie ochrony przyrody w wybranych miastach Polski na tle polityki przestrzennej.	61
<i>Strategies for nature protection in selected Polish cities on the background of their spatial policies</i>	
3.1. Zróżnicowanie form ochrony przyrody w badanych miastach	61
<i>Diversity of nature conservation categories in examined cities</i>	
3.2. Przedmiot i społeczne cele ochrony przyrody	80
<i>Subject matter and social objectives of nature protection</i>	
3.3. Przestanki do kształtowania obszarów chronionych	107
<i>Premises for shaping protected areas</i>	
3.4. Obszary chronione w w zapisach dokumentów planowania miejscowego	144
<i>Protected areas in the provisions of local spatial planning documents</i>	

3.5. Główne problemy funkcjonowania obszarów chronionych w badanych miastach	200
<i>Major problems in the functioning of protected areas in examined cities</i>	
4 Przesłanki do tworzenia nowego modelu ochrony przyrody w miastach	207
<i>Premises for creating a new model for nature protection in cities</i>	
5. Wnioski	216
<i>Conclusions</i>	
Bibliografia	218
<i>Bibliography</i>	
Spis rycin	247
<i>List of Figures</i>	
Spis tabel	249
<i>List of Tables</i>	
Spis fotografii	251
<i>List of photos</i>	
Informacja o Autorce	252
<i>Note on Author</i>	

*Ochrona jest stanem równowagi pomiędzy człowiekiem a ziemią
(Conservation is a state of harmony between man and land)*

[Aldo Leopold 1949]

ABSTRACT

Nature protection in the city spatial policy. The book focuses on the issue of nature protection in urban areas. The subject matter of the research was the formal and legal conditions of protected areas in cities. The analysis regarded Polish and global solutions in the scope of the nature protection categories in urban areas, objectives of creating urban protected areas and instruments for fulfilling the aims of protection in the spatial aspect.

The research on globally applied solutions in the scope of nature protection was based on the analysis of source literature and legal acts on nature conservation in cities situated in various countries. As a result, four major types of urban protected areas were distinguished in 80 different cities. The research enabled formulating major characteristics of urban protected areas. Those were, in particular: the integrated approach to the protection of natural and cultural resources and equal treatment of the natural and social objectives of protection. This was the basis for a critical analysis of domestic solutions in the subject matter.

The research on formal and legal conditions for the functioning of protected areas in Polish cities was conducted in the administrative borders of voivodeship capitals. The research included 18 cities in total. The analysis concerned basic documents related to the widely understood management of protected areas, including, in particular: legal acts establishing individual protected areas and protected areas management plans, as well as the studies of conditions and directions for the spatial development of communes and local spatial development plans. The research work regarded spatial forms of nature protection, including: national parks, natural reserves, regional parks, protected landscape areas, Natura 2000 areas, ecological sites, documentation sites and nature-landscape complexes. The research included 229 protected areas in total. For the abovementioned protected areas, the following aspects were analyzed: subject matter and objectives of their protection, premises for creating their functional and spatial infrastructure and methods for their development, as well as the scope of provisions in urban spatial planning documents in the abovementioned respect.

The research enabled identifying the key problems in the functioning of protected areas in Polish cities, including:

- small stability of regulations on nature protection and consequential lack of continuity in the protection of naturally valuable areas,
- noticeable tendency to loosen the regulations in the subjected scope, which leads to marginalizing the issues of nature protection while planning urban development.

- no coordination of actions performed by various stakeholders in regard to the protected areas,
- failure to adjust nature protection objectives to conditions resulting from the location in urban areas,
- lack of efficient tools to fulfill the nature protection objectives in the spatial aspect.

Based on the identified models of environmental protection in urban areas, premises were formulated with regard to the new model for environmental protection in Polish cities. Three scenarios were proposed with regard to potential changes: modification-oriented, reorganization-oriented and radical.

The modification-oriented scenario includes:

- adding the social aspect to the objectives of nature protection in cities,
- extending the scope of the nature conservation act of new nature protection categories appropriate for urban areas,
- increasing the importance of the study of conditions and directions for the spatial development and protection plans with regard to the planning permission.

Reorganization-oriented scenario provides for:

- verifying the objectives of nature protection,
- introducing the obligation to prepare management plans for all protected areas in cities,
- introducing the obligation to update and prepare development plans for areas where nature conservation areas were established.

The radical scenario includes:

- introducing new categories of nature protection in urban areas, including categories that ensure preserving and shaping the connectivity of protected area,
- exposing ecosystem services as the major motif of nature protection in cities,
- introducing new instruments for managing protected areas in cities.

Applying one of the abovementioned scenarios may significantly improve the efficiency of natural protection in cities. It may also contribute to introducing a more innovative model for urban nature protection. Each scenario will entail the implementation of quite significant legislative changes, either in the scope of nature protection and spatial planning.

Keywords: Conservation planning, ecosystem services, social benefits of protected areas, urban planning, urban protected areas.

1. WSTĘP

1.1. Problematyka i cele rozprawy

Zgodnie z zapisami *Ustawy z 16 kwietnia 2004 o ochronie przyrody*, celem ochrony przyrody jest m.in. utrzymanie procesów ekologicznych i stabilności ekosystemów, zachowanie różnorodności biologicznej, zapewnienie ciągłości istnienia gatunków roślin i zwierząt wraz z ich siedliskami i ochrona walorów krajobrazowych. Wymienione cele ochrony przyrody mogą być realizowane m.in. przez uwzględnianie wymagań ochrony przyrody w dokumentach planistycznych, ustanawianie form ochrony przyrody, opracowanie i realizację ustaleń planów ochrony dla obszarów podlegających ochronie prawnej. Ten szeroki wachlarz instrumentów wydaje się być gwarantem ochrony terenów cennych przyrodniczo. Jednak liczne publikacje wskazują, że ochrona przyrody w Polsce nie jest wystarczająco skuteczna [Kistowski 2003; Giedych, Cieszewska 2004; Solon 2005; Kistowski 2007; Wycichowska 2008; Gwiazdowicz 2008; Jermaczek 2009; Wodzikowski 2009; Fogel 2011; Kistowski 2012; Malinowska, Szumacher 2013; *Państwowa Rada Ochrony Przyrody* 2007, *Państwowa Rada Ochrony Przyrody* 2016; Giedych 2017; Wasilewski, Szulczewska 2017]. W przypadku obszarów miejskich może to wynikać w dużej mierze z niedostosowania celu i zakresu ochrony do specyficznych warunków miejskich.

Przyjęte w wielu krajach cele ochrony przyrody rekomendowane przez Międzynarodową Unię Ochrony Przyrody (IUCN), takie jak: rzadkość i zagrożenie, wrażliwość, naturalność, stopień ingerencji ludzi, reprezentatywność potencjału ekologicznego czy zdolność do regeneracji, na przełomie XX i XXI w. zaczęły być postrzegane jako niedostatecznie efektywne dla zachowania przyrody w mieście [Harrison, Davies 2002; Miller, Hobs 2002; Breuste 2004]. Coraz większą uwagę zaczęto zwracać na funkcję społeczną terenów cennych przyrodniczo w granicach miast, w tym także na korzyści, jakich dostarczają obszary chronione [Yli-Pelkonen *et al.* 2005; Niemela *et al.* 2010; Eastwood *et al.* 2013; Trzyna 2014; Castro *et al.* 2015]. Coraz częściej zaczęły się także pojawiać postulaty potrzeby łączenia funkcji ochronnej z wypoczynkową [Rokwood 1995; Ruliffson 2003; Breuste 2004; Jim 2004; Sandstrom *et al.* 2006; Trzyna 2014], a także szerszego włączania problematyki ochrony przyrody do planowania miast [Pierce 2005; Fidelis, Sumares 2007; Borgström 2009; Gordon *et al.* 2009]. Jednocześnie zwracano uwagę na to, że ochrona przyrody oparta jedynie na zakazach i nakazach prowadzi do braku akceptacji terenów chronionych przez mieszkańców [Reizer 1996; Dunn *et al.* 2006; Candace, Orr 2008]. Dlatego też dla

lepszej skuteczności ochrony przyrody w miastach istotnym zagadnieniem staje się zmiana paradygmatu ochrony z typowo zachowawczego na bardziej aktywny dostosowany do uwarunkowań wynikających z położenia w tkance miejskiej i zaspokajania potrzeb mieszkańców w zakresie obcowania z przyrodą.

Potrzeba nowego podejścia do zagadnień ochrony przyrody w miastach znalazła także swoje odzwierciedlenie w działaniach różnych gremiów międzynarodowych. Należy wspomnieć przede wszystkim rezolucję Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody (IUCN) WCC3.063 z 2004 r., pod nazwą *Cities and Conservation*. Rezolucja podkreśla konieczność zwrócenia większej uwagi na zagadnienia ochrony przyrody w miastach, w tym także na aspekt zaspokojenia potrzeb mieszkańców w zakresie kontaktów z przyrodą. Przyjęte przez Europejską Konferencję Ministrów Odpowiedzialnych za Planowanie Przestrzenne (CEMAT) Wytyczne dla Zrównoważonego Rozwoju Przestrzennego Kontynentu Europejskiego (*Guiding Principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent 2000*) jako jedną z zasad polityki przestrzennej przyjęły potrzebę uwypokojenia zagadnień związanych z ochroną dziedzictwa przyrodniczego w planowaniu rozwoju. Zwrócono także uwagę na to, że poprawa jakości życia w miastach może być osiągnięta m.in. przez ochronę istniejących ekosystemów. W Nowej Karcie Ateńskiej przyjętej przez Europejską Radę Urbanistów w 2003 r. wskazano na konieczność zapewnienia mieszkańcom miast kontaktu z „elementami dziedzictwa przyrodniczego”, do których zaliczono m.in. rezerwy przyrody. Potrzeba włączania problematyki ochrony dziedzictwa przyrodniczego do planowania obszarów zurbanizowanych przejawia się także w działaniach stron Konwencji o Różnorodności Biologicznej. Świadectwem tego jest Deklaracja z Kurytyby [*Curitiba Declaration...2007*], zgodnie z którą planowanie może odegrać istotną rolę w zachowaniu ekosystemów, nie tylko dla ochrony różnorodności biologicznej, ale także dla kształtowania odpowiednich warunków życia w mieście.

Integracja działań z zakresu planowania przestrzennego i ochrony przyrody jest bardzo istotna z punktu widzenia ograniczenia zagrożeń zewnętrznych dla obszarów chronionych, uwidaczniających się szczególnie silnie w terenach zurbanizowanych. Jest także ważna z punktu widzenia udostępniania obszarów chronionych. Odpowiednie kształtowanie struktury przestrzennej i sposobu zagospodarowania może przyczynić się do lepszego wypełniania funkcji społecznej obszarów chronionych, a także do bardziej skutecznego zachowania walorów przyrodniczych obszarów objętych ochroną.

Należy podkreślić, że w Polsce związki planowania przestrzennego z ochroną przyrody mają wieloletnią tradycję. Już w latach 30. XX w. Wodziczko pisał, że warunkiem zachowania równowagi przyrodniczej jest odpowiednie planowanie przestrzenne [Wodziczko 1937]. Choć pierwsza *Ustawa o ochronie przyrody z 10 marca 1934¹ r.* skupiona była głównie na zachowaniu tworów przyrody, to jej następczyni, *Ustawa z 7 kwietnia 1949² r.* definiowała ochronę przyrody jako zachowanie, restytu-

¹ Dz.U. 1934 nr 31, poz. 274.

² Dz.U. 1949 nr 25 poz. 180.

owanie i właściwe użytkowanie zasobów i tworów przyrody. *Ustawa z 1949 r.* po raz pierwszy nakreśliła także związki ochrony przyrody z planowaniem przestrzennym, wskazując że plany zagospodarowania przestrzennego są podstawowym narzędziem do kształtowania obszarów chronionych. To właśnie w planach zagospodarowania przestrzennego szczebla krajowego i regionalnego, na podstawie przepisów *Dekretu z 2 kwietnia 1949 r. o planowym zagospodarowaniu kraju*³, ustalano przeznaczenie terenów na rezerваты przyrody. Zastępująca dekret *Ustawa z 31 stycznia 1961 r. o planowaniu przestrzennym*⁴ po raz pierwszy wprowadziła zapis mówiący o tym, że jednym z celów planowania przestrzennego jest tworzenie warunków do ochrony przyrody. Planowanie przestrzenne odegrało istotną rolę w urzeczywistnieniu się nowych form ochrony przyrody: parku krajobrazowego i obszaru chronionego krajobrazu [Jastrzębski 1979; Ptaszycka-Jackowska, Baranowska-Janota 1996; Latawiec 2011]. Niestety zmiany legislacyjne, jakie rozpoczęły się na przełomie XX i XXI w. spowodowały osłabienie skuteczności ochrony, a funkcjonujący obecnie system ochrony przyrody w Polsce jest przedmiotem krytyki. Wprowadzone zmiany mogą odnieść najbardziej katastrofalne skutki w terenach miejskich. Obszary chronione położone w granicach miast są bowiem narażone na większą presję wynikającą z dynamicznych zmian związanych z rozwojem zabudowy, a co za tym idzie ze stale rosnącą liczbą potencjalnych użytkowników. Brak odpowiedniego instrumentarium ochrony przyrody oraz koordynacji działań z zakresu planowania przestrzennego i ochrony przyrody może doprowadzić do pogłębiania się konfliktów na linii rozwój przestrzenny – ochrona przyrody. Dlatego też bardzo ważne jest podjęcie działań mających na celu wyjście naprzeciw głównym wyzwaniom związanym z zarządzaniem terenami chronionymi w mieście, do których Worboys *et al.* [2015] zaliczają m.in.:

- zapewnienie dostępu do terenów chronionych szerokim grupom użytkowników,
- zapewnienie powiązań terenów chronionych z innymi terenami naturalnymi w mieście,
- ograniczenie rozprzestrzeniania się zabudowy,
- kształtowanie odpowiednich postaw wobec przyrody,
- ograniczanie konfliktów i interakcji pomiędzy człowiekiem a światem dzikiej przyrody.

W Polsce problematyka ochrony przyrody w obszarach zurbanizowanych była wielokrotnie podejmowana. Większość badań stanowią jednak studia przypadków skupiające się zazwyczaj na wybranym aspekcie. Relatywnie nieliczne są prace podejmujące zagadnienia o bardziej przekrojowym charakterze [np. Malinowska, Szumacher 2013; Grabowska 2014; Urbańska *et al.* 2015; Giedych 2017; Wasilewski, Szulczewska 2017] lub wskazujące na potrzebę wprowadzenia nowych form ochrony przyrody w obszarach zurbanizowanych [np.: Wodziczko 1931; Jagusiewicz 1979; Rostański 2001; Böhm 2007; Molenda 2013]. W rezultacie brak jest źródeł, które

³ Dz.U. 1946 nr 16 poz. 109.

⁴ Dz.U. 1961 nr 7 poz. 47.

w kompleksowy sposób przedstawiałyby zagadnienia funkcjonowania obszarów chronionych w miastach, obejmujące zarówno ich rodzaje, przedmiot i cele ochrony, jak i zasady kształtowania miejskich obszarów chronionych. Prezentowana rozprawa stara się wypełnić tę lukę. W uporządkowany sposób przedstawia wiedzę na temat zagadnień ochrony przyrody w terenach zurbanizowanych, poszerzając w zdecydowany sposób jej dotychczasowy zakres w źródłach polskojęzycznych. Jej głównym celem jest określenie przesłanek do utworzenia nowego modelu ochrony przyrody w miastach uwzględniającego tak przyrodniczą, jak i społeczną funkcję miejskich obszarów chronionych. Osiągnięcie tak postawionego celu głównego wymagało zrealizowania dwóch celów pośrednich: poznawczego, związanego z określeniem specyfiki miejskich obszarów chronionych oraz diagnostycznego, obejmującego identyfikację głównych problemów funkcjonowania obszarów chronionych w miastach.

1.2. Przedmiot, zakres i metoda badań

Przedmiotem badań były uwarunkowania formalno-prawne ochrony i kształtowania obszarów objętych ochroną położonych w granicach obszarów zurbanizowanych. Prace badawcze przebiegały w trzech zasadniczych etapach (ryc. 1.). Etap pierwszy związany był z realizacją celu poznawczego i obejmował następujące działania:

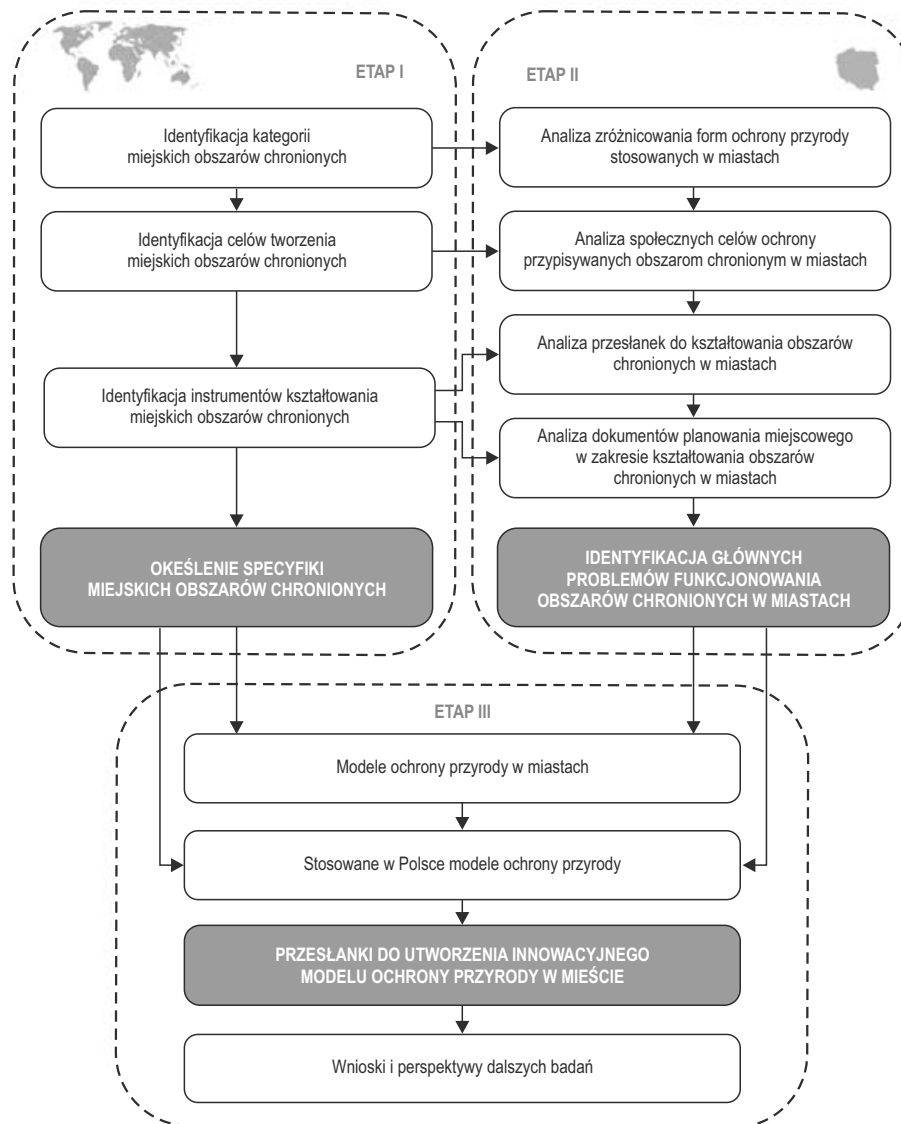
- identyfikację form ochrony przyrody stosowanych w miastach zagranicznych,
- identyfikację celów tworzenia miejskich obszarów chronionych,
- identyfikację instrumentów kształtowania obszarów chronionych w mieście.

W etapie tym, badania dotyczące stosowanych na świecie rozwiązań przeprowadzono na podstawie analizy literatury przedmiotu, aktów prawnych regulujących zagadnienia ochrony przyrody w poszczególnych krajach, a także ogólnodostępnych baz danych o obiektach chronionych. Przeprowadzone badania pozwoliły na wyodrębnienie głównych typów miejskich obszarów chronionych stosowanych obecnie na świecie. Umożliwiły ponadto sformułowanie głównych wyróżników miejskich obszarów chronionych.

Etap drugi związany był z realizacją celu diagnostycznego. W etapie tym określono:

- zróżnicowanie form ochrony przyrody stosowanych w badanych miastach polskich,
- sposób i zakres uwzględniania społecznych celów ochrony przyrody przy ustanawianiu form ochrony przyrody,
- sposób formułowania i zakres przesłanek do kształtowania obszarów chronionych wynikających z przepisów o ochronie przyrody,
- sposób formułowania i zakres ustaleń dokumentów planowania miejscowego w odniesieniu do kształtowania obszarów chronionych.

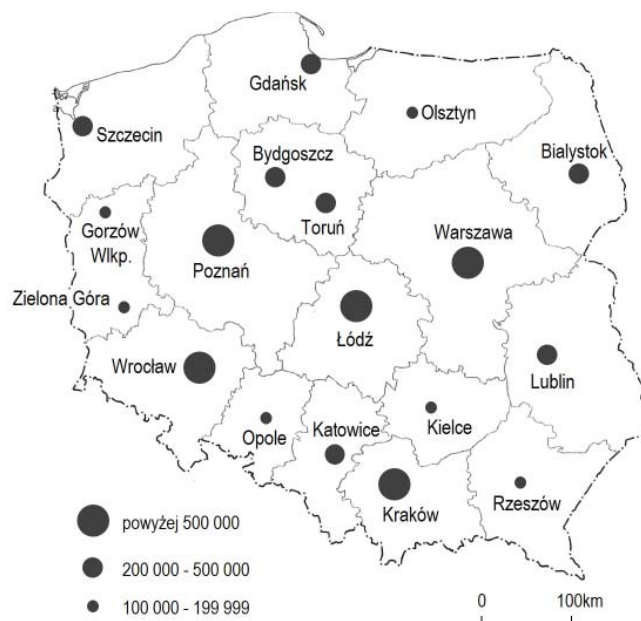
Badania dotyczące uwarunkowań formalno-prawnych funkcjonowania obszarów chronionej przyrody w miastach polskich przeprowadzono w granicach ad-

Ryc. 1. Tok rozumowania, zakres analiz

Źródło: Opracowanie własne.

ministracyjnych stolic województw. Łącznie badaniami objęto 18 miast. Wszystkie z analizowanych miast należą do grupy miast dużych, tzn. takich, których liczba mieszkańców przekracza 100 000 (ryc. 2). Podstawowe dane o badanych miastach przedstawia tab. 1. Przedmiotem analiz były podstawowe dokumenty związane z szeroko rozumianym zarządzaniem terenami chronionymi, w tym głównie: akty

Ryc. 2. Struktura wielkości badanych miast na podstawie liczby ludności

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, stan na 31 grudnia 2017 r.

prawne ustanawiające poszczególne obszary chronione i plany ochrony, a także studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. W pracach badawczych posłużono się także danymi zawartymi w Centralnym Rejestrze Form Ochrony Przyrody GDOŚ oraz w Banku Danych Lokalnych GUS. Prace badawcze przeprowadzono dla przestrzennych form ochrony przyrody, do których zaliczono: parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000, użytki ekologiczne, stanowiska dokumentacyjne i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe (tab. 2). Pominięto pomniki przyrody, ze względu na to, że na 1893 pomniki przyrody ustanowione w analizowanych miastach⁵ jedynie pięć z nich stanowi tzw. pomniki powierzchniowe⁶. Ponadto problematyka powierzchniowych pomniki przyrody w analizowanych miastach w dużej mierze została przedstawiona przez autorkę w 2017 r.⁷ Przeprowadzone w etapie II badania pozwoliły na określenie głównych problemów ochrony przyrody w badanych miastach.

⁵ Stan na 31 XII 2016, źródło: Bank Danych Lokalnych GUS.

⁶ Park Źródlika w Łodzi (17,2 ha), Leśne Źródlika w Zielonej Górze (3,4 ha), Wysepka Torfo-wa „Skarbek” w Gorzowie Wielkopolskim (0,6 ha), a także przydomowy ogród ozdobny (0,18 ha) oraz murowane podziemia będące miejscem zimowania nietoperzy w Warszawie.

⁷ Wyniki badań dotyczących powierzchniowych pomników przyrody zostały przedstawione w: [Giedych 2017: 43-55].

Tabela 1

Podstawowe dane o badanych miastach

Miasto*	Liczba ludności	Powierzchnia w km ²	Gęstość zaludnienia (os/km ²)	Użytkowanie terenów (%)				
				tereny zabudowane i zurbanizowane	tereny lasów i zadrzewień	tereny użytków rolnych	tereny wód	pozostałe tereny
Warszawa	1 764 615	517,24	3 412	55,4	16,9	22,8	3,4	1,5
Kraków	767 348	326,85	2 348	43,7	5,3	46,5	1,6	2,9
Łódź	690 422	293,25	2 354	47,2	10,0	41,4	0,5	0,9
Wrocław	638 586	292,82	2 181	44,1	5,9	40,8	3,3	5,9
Poznań	538 633	261,91	2 057	44,4	15,5	31,5	2,7	5,9
Gdańsk	464 254	261,96	1 772	38,5	18,7	33,5	4,9	4,4
Szczecin	403 883	300,60	1 344	31,3	19,3	20,9	23,9	4,6
Bydgoszcz	352 313	175,98	2 002	41,8	32,2	16,7	4,2	5,1
Lublin	339 850	147,47	2 305	45,9	11,8	36,8	2,6	2,9
Białystok	297 288	102,13	2 911	50,2	18,8	29,1	0,8	1,1
Katowice	296 262	164,64	1 779	42,3	42,8	10,0	1,4	3,5
Toruń	202 562	115,72	1 750	42,8	27,2	19,2	6,4	4,4
Kielce	196 804	109,65	1 795	38,4	22,9	36,6	0,4	1,7
Rzeszów	189 662	120,41	1 575	32,7	4,6	59,6	2,0	1,1
Olsztyn	173 070	88,33	1 959	42,3	23,8	21,6	9,6	2,7
Zielona Góra	139 819	278,32	502	15,8	55,5	27,8	0,4	0,5
Opole	128 140	148,88	861	36,0	9,7	47,6	3,5	3,2
Gorzów Wlkp.	124 295	85,72	1 450	36,3	8,2	51,8	1,8	1,9

* Kolejność miast w tabeli wynika z liczby ludności – miasta uszeregowane są od największego do najmniejszego. Zasada ta obowiązuje we wszystkich tabelach zawierających dane dla analizowanych miast.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, stan na 31 grudnia 2017 r.

Etap trzeci związany był z realizacją celu głównego niniejszej pracy. W jego ramach wyróżniono dwa modele ochrony przyrody stosowane współcześnie w terenach zurbanizowanych. Na tym tle dokonano krytycznej analizy krajowych rozwiązań w przedmiotowym zakresie. W rezultacie sformułowano przesłanki do tworzenia nowego modelu ochrony przyrody w miastach oraz zaproponowano scenariusze jego wdrożenia.

Wyniki przeprowadzonych badań omówione w poszczególnych rozdziałach pracy pozwoliły na sformułowanie wniosków końcowych dotyczących skuteczności aktualnego systemu ochrony przyrody w Polsce w przedmiotowym zakresie, oraz umożliwiły określenie perspektywy dalszych badań.

Tabela 2

Obszarowe formy ochrony przyrody w badanych miastach

Miasto	Parki narodowe	Rezerwaty przyrody	Parki krajobrazowe	Obszary chronionego krajobrazu	NATURA 2000	Stanowiska dokumentacyjne	Użytki ekologiczne	Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe
Warszawa	-	12	1	1	6	-	6	5
Kraków	-	5	3	-	3	-	12	-
Łódź	-	2	1	-	-	-	15	5
Wrocław	-	-	1	-	6	-	3	1
Poznań	-	2	-	1	3	-	9	-
Gdańsk	-	5	1	3	6	-	13	2
Szczecin	-	2	1	-	4	1	6	7
Bydgoszcz	-	-	1	3	4	-	1	-
Lublin	-	1	-	1	1	-	-	-
Katowice	-	2	-	-	-	-	1	1
Białystok	-	2	-	-	-	-	-	-
Toruń	-	2	-	3	4	-	1	-
Kielce	-	5	1	2	3	2	1	1
Rzeszów	-	1	-	-	1	-	-	-
Olsztyn	-	2	-	1	-	-	-	-
Zielona Góra	-	1	-	3	4	-	8	2
Opole	-	-	-	-	-	-	3	-
Gorzów Wlkp.	-	1	-	1	3	-	1	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie CRFOP.

2. WSPÓŁCZESNE KIERUNKI OCHRONY PRZYRODY W MIASTACH STOSOWANE ZA GRANICĄ

2.1. Miejskie obszary chronione a obszary ochrony przyrody w mieście

Miejskie obszary chronione, według definicji opracowanej przez grupę specjalistów ds. miejskich obszarów chronionych Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody (Urban Specialist Group IUCN), to obszary chronione położone w granicach lub na obrzeżach większych skupisk ludzkich, które można zaliczyć do jednej z sześciu kategorii obszarów chronionych przyjętych przez IUCN [Trzyna 2014]. Kategorie te wynikają ze sposobu ich zarządzania i użytkowania [Dudley 2008; Symonides 2008]. Są to:

- Ia ściśle rezerwy przyrody (*strict nature reserves*);
- Ib obszary dzikiej przyrody (*wilderness areas*);
- II parki narodowe (*national parks*);
- III pomniki przyrody (*natural monuments*);
- IV obszary czynnej ochrony siedlisk/gatunków (*habitat/species management areas*);
- V obszary ochrony krajobrazu (*protected landscape/seascape*);
- VI obszary zrównoważonego użytkowania zasobów naturalnych (*protected areas with sustainable use of natural resources*).

W literaturze przedmiotu problematyka obszarów chronionych na terenach miast jest często podejmowana, jednak opisywane są głównie studia przypadków, a podawane przykłady dotyczą zazwyczaj wielkich miast, np. Park Narodowy Sanjay Gandhi w Bombaju [m.in. Deshmukh, Verekar 2014; Landy 2014; Sen, Pattanaik 2016], Park Narodowy Lane Cove w Sydney [m.in. Brown 2001; McNeely 2001; Wolf *et al.* 2015], Park Narodowy Nairobi [m.in. Gichohi 2000; Zérah, Landy 2013], Park Narodowy Tijuca w Rio de Janeiro [np. Menzes, Mendes 2001; Trzyna 2014], Table Mountain National Park w Kapsztadzie [m.in. Hampton, McIlIeron 2007].

Należy także podkreślić, że miejskie obszary chronione nie są kategorią powszechnie uznaną na forum międzynarodowym, a światowa baza obszarów chronionych (The World Database of Protected Areas) nie wyróżnia ich jako osobnej kategorii [Trzyna 2014]. Dlatego też zidentyfikowanie rodzajów obszarów chronionych właściwych dla terenów zurbanizowanych przysparza wiele trudności. Wynika to

także z faktu, że systemy ochrony przyrody w poszczególnych krajach są bardzo zróżnicowane i często nieporównywalne [Bromley 2012; Dudley 2008; Gissibl *et al.* 2012; Radziejowski 2011]. Badania prowadzone przez Europejską Agencję ds. Środowiska wykazały, że w 39 krajach europejskich (28 krajach członkowskich UE oraz Albanii, Bośni i Hercegowinie, byłej Jugosłowiańskiej Republice Macedonii, Czarnogórze, Serbii i Kosowie) można zidentyfikować 685 typów różnego rodzaju obszarów chronionych [EEA 2012]. Ta duża różnorodność wynika m.in. z tego, że w wielu krajach – oprócz prawodawstwa krajowego – system obszarów chronionych regulują także przepisy regionalne (np. w Hiszpanii, Włoszech, Niemczech).

Jak podaje Trzyna [2014] miejskie obszary chronione najczęściej zaliczane są do dwóch kategorii IUCN – II (parki narodowe) i V (obszary ochrony krajobrazu). Analiza światowej bazy obszarów chronionych pozwala jednak na zidentyfikowanie przykładów obszarów chronionych w każdej z kategorii IUCN (tab. 3).

Przedstawione w tab. 3 przykłady wskazują, że istnieje bardzo duże zróżnicowanie wśród obszarów chronionych w miastach. Wśród nich znaleźć możemy obszary o znaczeniu lokalnym (np. Pomnik Przyrody Eerikukivi w Tallinie), regionalnym (np. Naturalny Park Prefekturalny Sayama w Tokyo), krajowym (np. Park narodowy

Tabela 3

Przykłady obszarów chronionych położonych w granicach miast

Kategoria IUCN	Nazwa obszaru	Powierzchnia w km ²	Rok utworzenia	Miasto (Państwo)
Ia ściśle rezerwy przyrody (<i>strict nature reserves</i>)	Rezerwat Przyrody Towra Point	6,04	1982	Sydney (Australia)
	Rezerwat Przyrody Vrchslatina	0,18	1993	Bratysława (Słowacja)
	Rezerwat Przyrody Ekebergskråningen	0,36	2008	Oslo (Norwegia)
Ib obszary dzikiej przyrody (<i>wilderness areas</i>)	Park Stanowy Oleta River	4,22	1986	North Miami (USA)
	Rezerwat Leśny Ganada	0,02	2000	Gamprin (Lichtenstein)
	Obszar o Znaczeniu Ekolog. Wied ta' Rinella	0,27	2002	Valletta (Malta)
II parki narodowe (<i>national parks</i>)	Park Narodowy Guindy	2,70	1977	Chennai (Indie)
	Park Narodowy Losiny Ostrov	30,77*	1983	Moskwa (Federacja Rosyjska)
	Park Narodowy Table Mountain	221	1998	Kapsztad (RPA)

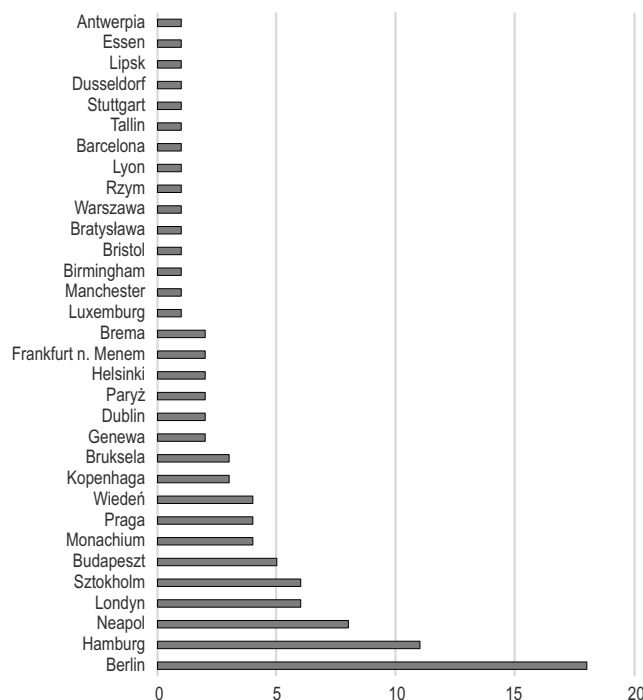
Kategoria IUCN	Nazwa obszaru	Powierzchnia w km ²	Rok utworzenia	Miasto (Państwo)
III pomniki przyrody (<i>natural monuments</i>)	Pomnik Przyrody Grajski Gric	0,28	1986	Ljubljana (Słowenia)
	Pomnik Narodowy Cerro de la Silla	60,39	1991	Monterrey (Meksyk)
	Pomnik Przyrody Eerikukivi	0,0003	1992	Tallin (Estonia)
IV obszary czynnej ochrony siedlisk/gatunków (<i>habitat/species management areas</i>)	Rezerwat Przyrody Sas-hegy	0,3	1957	Budapeszt (Węgry)
	Rezerwat Przyrody Chortova Skelya	4,36	1984	Lwów (Ukraina)
	Rezerwat Przyrody Boberger Niederung	3,55	1991	Hamburg (Niemcy)
V obszary ochrony krajobrazu (<i>protected landscape/seascape</i>)	Naturalny Park Prefekturalny Sayama	7,75	1951	Tokio (Japonia)
	Park Narodowy Bukhansan	79,92	1983	Seul (Korea Płd.)
	Park Naturalny Mediolan-Północny	0,82	2006	Mediolan (Włochy)
VI obszary zrównoważonego użytkowania zasobów naturalnych (<i>protected areas with sustainable use of natural resources</i>)	Rezerwat Ekologiczny El Pozo	0,12	1998	Santa Fe (Argentyna)
	Obszar Ochrony Wrana	0,97	2001	Sofia (Bułgaria)
	Rezerwat Biosfery Wienerwald	95,08**	2009	Wiedeń (Austria)

* W tabeli podano powierzchnię parku narodowego w granicach miasta, całkowita powierzchnia parku wynosi 124,14 km².

** W tabeli podano powierzchnię w granicach miasta, całkowita powierzchnia rezerwatu biosfery wynosi 1056,45 km².

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych obszarów chronionych IUCN [<http://www.protectedplanet.net>].

Losiny Ostrov w Moskwie) czy międzynarodowym (np. Rezerwat Biosfery Wienerwald w Wiedniu). Według badań prowadzonych przez Sundseth i Raeymaekers'a [2006] obszary istotne dla zachowania europejskiego dziedzictwa przyrodniczego położone w granicach administracyjnych miast, nie należą do rzadkości. W sumie zidentyfikowali oni ok. 100 obszarów Natura 2000 położonych w granicach miast UE liczących powyżej 500 tys. mieszkańców (ryc. 3). Obszarem istotnym dla zachowania światowego dziedzictwa przyrodniczego jest leżący w Kapsztadzie Table Mountain National Park. Położony jest w regionie o największej różnorodności flory na świecie

Ryc. 3. Liczba obszarów Natura 2000 w głównych miastach europejskich

Źródło: [Sundseth, Raeymaekers 2006].

– żyje tu blisko jedna piąta wszystkich gatunków roślin Afryki, z czego prawie jedna trzecia to gatunki endemiczne [Burges 2012].

Nierzadko obszary chronione zajmują istotny odsetek powierzchni miasta. W Berlinie znajdują się 123 obszary objęte różnego rodzaju formami ochrony przyrody, które zajmują łącznie ok. 15% powierzchni miasta. Do terenów chronionych Berlina należy 40 rezerwatów przyrody (*Naturschutzgebiete*), 55 obszarów chronionego krajobrazu (*Landschaftsschutzgebiete*), 20 obszarów ochrony komponentów krajobrazu (*Geschützte Landschaftsbestandteile GLB*), 7 obszarowych pomników przyrody (*Naurdenkmale Flächen NDF*), a także fragment parku natury (*Naturpark NP*)⁸. W granicach Berlina znajduje się także 20 obszarów NATURA 2000, w tym: 15 obszarów specjalnej ochrony siedlisk i 5 obszarów specjalnej ochrony ptaków, zajmujących łącznie powierzchnię 6326,44 ha, co stanowi 7,16% powierzchni miasta⁹.

Istotnym odsetkiem terenów chronionych wyróżnia się także Moskwa. Według badań prowadzonych przez Kolbowski'ego *et al.* [2015] na terenie Moskwy położonych jest 118 różnego rodzaju obszarów chronionych, które zajmują w sumie ok. 1/5 powierzchni

⁸ [http://www.stadtentwicklung.berlin.de/natur_gruen/naturschutz/schutzgebiete].

⁹ [http://stadtentwicklung.berlin.de/natur_gruen/naturschutz/natura2000/de/gebiete/index.shtml].

miasta. Według przepisów *Ustawy Nr 48 z 26 września 2001 r. o specjalnie chronionych obszarach przyrodniczych w Moskwie*¹⁰, w stolicy Federacji Rosyjskiej znajdują się następujące kategorie terenów chronionych¹¹: park narodowy (*nacjonalnyj park*), parki przyrodnicze (*prirodnyj park*), parki przyrodniczo-historyczne (*prirodno-istoriczeskij park*), parki ekologiczne (*ekologiczeskij park*), rezerваты przyrody (*prirodnyj zakaznik*), pomniki przyrody (*pamiatnik prirody*), obszary chronione (*zapovednyj uczastok*), ogrody botaniczne (*botaniczeskij sad*), parki dendrologiczne (*dendrologiczeskij park*), lasy miejskie (*gorodskoj les*), strefy wodochronne (*wodochronnaja zona*).

W Rzymie ochroną prawną objętych jest 15 829 ha, co stanowi ok. 12% jego powierzchni. Na obszary chronione Rzymu składa się 15 obszarów, w tym 9 rezerwatów przyrody (*riserve naturali*), 2 parki regionalne (*parchi regionali*), 3 pomniki przyrody (*monumente naturali*) i 1 morski obszar chroniony (*area marina protetta*)¹².

Na terytorium Belgradu ochroną prawną objętych jest 14,5% powierzchni miasta. Na system terenów chronionych miasta składają się trzy obszary o wybitnych cechach krajobrazu (*predeli izuzetnih odlika*) i 11 pomników przyrody (*spomenici prirode*), z czego trzy to parki miejskie i uniwersytecki ogród botaniczny [Durdic *et al.* 2011].

Obszar Wielkiego Londynu w ponad 19% objęty jest tzw. obszarami istotnymi dla ochrony przyrody (*sites of importance for nature conservation SINCS*). Na terenie Wielkiego Londynu znajduje się 200 różnego rodzaju obszarów prawnie chronionych. Są to: dwa obszary ochrony specjalnej (*special protection areas*), trzy specjalne obszary ochrony (*special areas of conservation SACs*), dwa narodowe rezerваты przyrody (*national nature reserves NNRs*), 37 obszarów o szczególnym znaczeniu naukowym (*sites of special scientific interest SSSIs*) oraz 142 lokalne rezerваты przyrody (*local nature reserves LNRs*) [Greenspace Information... 2013].

Znaczny udział terenów chronionych ma także Wiedeń. Według danych z 2013¹³ r. 35,4% powierzchni miasta objętych jest różnego rodzaju obszarowymi formami ochrony, ustanowionymi na mocy *Wiedeńskiej ustawy z 31 sierpnia 1998 r. o ochronie przyrody*¹⁴. Obszary ochrony przyrody w Wiedniu to: park narodowy (*Nationalpark*) (na terenie miasta znajduje się 2258 ha, co stanowi ok. 25% powierzchni całego parku), rezerwat przyrody (*Naturschutzgebiete*), 4 obszary Natura 2000 (*Europaschutzgebiete*), rezerwat biosfery (*Biosphärenpark*) (na terenie miasta znajduje ok. 9% powierzchni całego rezerwatu biosfery), 10 obszarów chronionego krajobrazu (*Landschaftsschutzgebiete*), 3 obszary ochrony komponentów krajobrazu (*Geschützte Landschaftsteile*) i 3 obszary rozwoju ekologicznego (*Ökologische Entwicklungsfläche*) [Naturschutz in Wien... 2011].

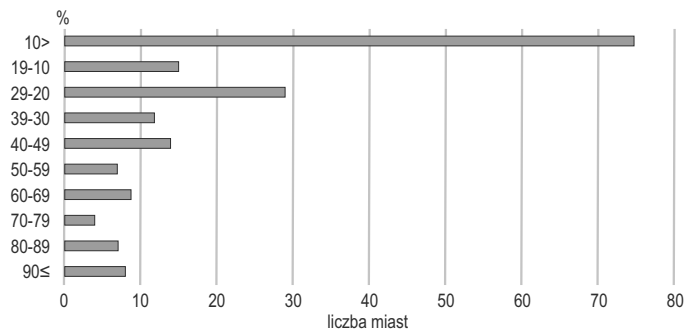
¹⁰ [<https://www.ecolex.org/details/legislation/law-no-48-on-protected-areas-in-the-city-of-moscow-lex-faoc030488/>].

¹¹ W granicach Moskwy położonych jest 3308,6 ha z 11 000 ha Parku Narodowego Losiny Ostrov.

¹² [<http://www.parks.it/romanatura/Epar.php>].

¹³ [<http://www.wien.gv.at/statistik/lebensraum/tabellen/schutzgebiete-bez.html>].

¹⁴ *Winer Naturschutzgesetz*

Ryc. 4. Odsetek powierzchni obszarów chronionych w ogólnej powierzchni miast Polski (bez obszarów Natura 2000)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS [www.stat.gov.pl].

W Polsce w granicach administracyjnych 180 miast (z łącznej liczby 915), znajdują się obszary objęte prawną ochroną przyrody. W kilku z nich powierzchnia obszarów chronionych przekracza 90% powierzchni administracyjnej miasta (np Brodnica, Ciechocinek, Chełmno, Hel, Jastarnia, Milanówek, Piwniczna, Podkowa Leśna). Największą grupę¹⁵ stanowią jednak miasta, w których odsetek powierzchni chronionej nie przekracza 10% (ryc. 4).

Jak podano we wstępie, za *miejskie obszary chronione* uznaje się obszary, które można zaliczyć do jednej z sześciu kategorii IUCN. Problem jednak w tym, że jedynie ok. 10% legislacji dotyczącej terenów chronionych jest wzorowanych na kategoriach IUCN [Gillespie 2007]. Ponadto tak samo brzmiąca nazwa obszaru chronionego np. park narodowy czy rezerwat przyrody, może być zaliczona do różnych kategorii w różnych krajach. Solton [2004] wskazuje przykłady parków narodowych w każdej z kategorii IUCN. Innym problemem jest brak przypisania części obszarów międzynarodowych kategorii ochrony. Interpretacja danych zawartych w światowej bazie obszarów chronionych pozwala na stwierdzenie, że 33% obszarów chronionych w Polsce nie ma przypisanej kategorii, w Niemczech 26%, we Francji 39%, a w Hiszpanii aż 74%. Dlatego też wyróżnikiem miejskich terenów chronionych nie może być kategoria ochrony IUCN.

Podobne wątpliwości jako kryterium delimitacji miejskich obszarów chronionych budzi ich położenie. Jak wspomniano powyżej w granicach wielu miast lub w ich bezpośrednim sąsiedztwie znajdują się obszary chronione. Niektórym z nich nadaje się przydomek „miejski”¹⁶. Jednak w przypadku miejskich obszarów chronionych ich wyznacznikiem nie powinno być tylko położenie w granicach lub bezpośrednim sąsiedztwie miasta, ale przede wszystkim, jak podkreśla Schantz [2006], unikalna konstrukcja prawna, pozwalająca wyróżnić je spośród innych obszarów chronionych. Należy pamiętać o tym, że ochrona jest szczególną formą zarządzania,

¹⁵ Spośród 180 miast, w granicach których znajdują się obszary objęte ochroną.

¹⁶ Leżące w granicach Sydney Lane Cove, Goat Island i Georges River National Parks, nazywane są miejskimi parkami narodowymi.

która w przypadku ochrony przyrody w terenach zurbanizowanych powinna być dostosowana do specyficznych warunków miejskich.

Za *miejskie obszary chronione* uznać zatem należy te formy ochrony przyrody, które zostały wprowadzone dla ochrony przyrody na terenach zurbanizowanych, jako uzupełnienie i/lub rozszerzenie „tradycyjnego” systemu ochrony przyrody. Do takich obszarów należą opisane w kolejnych podrozdziałach miejskie parki narodowe, miejskie rezerваты biosfery, regionalne parki miejskie i podmiejskie oraz miejskie lokalne rezerваты przyrody.

2.2. Miejskie parki narodowe

Jednoznaczne określenie tego, gdzie powstała idea tworzenia miejskich parków narodowych nie należy do zadań łatwych. Wielu autorów podkreśla, że pierwszy miejski park narodowy powstał w 1995 r., w Sztokholmie [m.in. Barthel *et al.* 2005; Schantz 2006; Reimers 2010]. Inni za pierwszy miejski park narodowy uważają utworzony w 1972 r., w Nowym Jorku Gateway National Recreation Area [m.in. Wagner 1980; Tanacredi 1998; Soule 2006; Byrne *et al.* 2009]. Do miana pierwszego na świecie miejskiego parku narodowego pretenduje także Table Mountain National Park, położony w granicach administracyjnych Kapsztadu. W przypadku powstałego w 1998 r. Table Mountain National Park jego „pierwszeństwo” wynika przede wszystkim ze sposobu zarządzania parkiem, w którym zasady ochrony i udostępniania parku dostosowane są do potrzeb mieszkańców 4,5-milionowej aglomeracji. Włodarze parku postawili sobie za cel, by był on rozpoznawany jako najważniejszy miejski park narodowy świata [Hampton, McIlleron 2007]. Misja parku *The park, for all, forever* (park, dla wszystkich, na zawsze) zakłada integrację działań na rzecz ochrony różnorodności biologicznej z rozwojem społeczno-gospodarczym, czemu sprzyjać ma przyjęty dla parku model zarządzania adaptacyjnego [*Table Mountain National Park Management Plan 2008*¹⁷]. W przypadku miejskich parków narodowych powstałych w Sztokholmie i Nowym Jorku godne uwagi jest to, że oprócz tego, iż reprezentują nowatorskie podejście do ochrony przyrody w mieście, są całkowicie nowymi formami ustanowionymi dla ochrony przyrody w terenach zurbanizowanych. Ich cechą wspólną jest również integracja ochrony walorów przyrodniczych i kulturowych z rozwojem funkcji wypoczynkowej.

Królewski Miejski Park Narodowy (*Kungliga nationalstadsparken*) położony jest na terenie Sztokholmu oraz graniczących z nim gmin Solna i Lindgö. Powierzchnia parku wynosi 26,39 km², z czego na terenie Sztokholmu znajduje się ok. 66% ogólnej powierzchni parku (17,51 km²). Utworzenie miejskiego parku narodowego było możliwe dzięki zmianom w prawodawstwie szwedzkim dotyczącym ochrony środowiska

¹⁷ [<http://www.houtbayheritage.org.za/TMNP%20approved%20Management%20plans%202008.pdf>].

i planowania przestrzennego, które zaszły w 1987 r. [Schanz 2006]. Wtedy to została uchwalona *Ustawa z 8 stycznia 1987 r. o gospodarowaniu zasobami naturalnymi*¹⁸ wprowadzająca pojęcie obszarów interesu narodowego w odniesieniu do niektórych kluczowych obszarów o wybitnych w skali kraju walorach przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych. Kompetencje tworzenia takich obszarów, zgodnie ze zmianami *Ustawy o planowaniu przestrzennym*, zostały nadane władzom lokalnym. Nowelizacja *Ustawy o gospodarowaniu zasobami naturalnymi z 1994 r.* wprowadziła „miejski park narodowy” jako jedną z kategorii obszarów interesu narodowego [Lundquist 2004]. *Ustawa z 11 czerwca 1998 r. Kodeks Ochrony Środowiska*¹⁹, który zastąpił w 1999 r. *Ustawę o gospodarowaniu zasobami naturalnymi*, wprowadził przepisy dotyczące gospodarowania obszarami miejskiego parku narodowego, według których nowe elementy zagospodarowania parku (budynki i inne obiekty budowlane) mogą być wznoszone jedynie, jeżeli nie naruszają walorów krajobrazowych parku i nie przyczynią się do uszczerbku jego wartości naturalnych czy kulturowych. Szczegółowe zasady ochrony parku, zgodnie z wymogami Kodeksu, powinny być określone w planie zagospodarowania parku. Głównym celem planu jest zachowanie ciągłości w środowisku naturalnym i kulturowym z jednoczesnym zaspokojeniem potrzeb odwiedzających [Elmqvist *et al.* 2004]. Ze względu na duże zróżnicowanie wewnętrzne parku, w różnych jego częściach, priorytety ochrony podzielone zostały na kulturowe, wypoczynkowe czy naturalne. Ważnym aspektem jest zachowanie równowagi między ochroną a rozwojem. Engelberektsen i Rosvall [2003] podkreślają zintegrowane podejście do ochrony parku. W ochronie miejskiego parku narodowego zawsze zwracano uwagę na aspekt krajobrazowy. Początkowo większą uwagę zwracano na środowisko kulturowe. Obecnie najważniejszym priorytetem jest ochrona różnorodności biologicznej ze szczególnym uwzględnieniem gatunków zagrożonych wyginięciem [Elmqvist 2004]. Nazwa Królewski Miejski Park Narodowy została oficjalnie wprowadzona w *Rozporządzeniu Ministra Środowiska i Energetyki z 1 kwietnia 2009 w sprawie narodowych parków miejskich*²⁰. Jak podkreślają Engelberektsen i Rosvall [2003] ustanowienie miejskiego parku narodowego było pierwszym przykładem takiej formy ochrony, która obejmuje różnego typu tereny otwarte, od naturalnych biotopów, przez parki historyczne (ogrody królewskie) po różnego rodzaju tereny kultywowanej zieleni, a także tereny zabudowane. Mimo to, że teren parku położony jest w całości w granicach obszarów zurbanizowanych, a znaczne jego fragmenty sąsiadują ze ścisłym centrum Sztokholmu (fot. 1), park charakteryzuje się dużą różnorodnością biologiczną. Na terenie parku występuje ponad 1000 gatunków motyli, 1200 gatunków chrząszczy i 250 gatunków ptaków, a także największa w Europie ostoja starodrzewu dębowego [Elmqvist *et al.* 2004]. Na terenie parku, oprócz rozległych terenów otwartych stanowiących część posiadłości królewskich, znajdują się także liczne placówki kulturalne (np. muzea, w tym

¹⁸ *Lag om hushållning med naturresurser* [<http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19870012.html>].

¹⁹ *Miljöbalk* [<http://faolex.fao.org/docs/texts/swe50970.doc>, dostęp 10.03.2011].

²⁰ *Nationalstadsparksförordning* [<http://faolex.fao.org/docs/html/swe86489.htm>].

pierwsze na świecie muzeum na wolnym powietrzu), naukowe (m.in. uniwersytet, ogród botaniczny) i rozrywkowe (wesołe miasteczko). Na terenie parku znajduje się też zabudowa mieszkaniowa i usługowa a także typowo miejskie tereny zieleni (parki, zielńce i ogrody działkowe). Wspomniane powyżej *Rozporządzenie Ministra Środowiska i Energetyki* z 1 kwietnia 2009 r. w sprawie narodowych parków miejskich wprowadziło obowiązek sporządzania planu ochrony i rozwoju parku na zasadach określonych w *Ustawie o planowaniu i budownictwie*. Celem planu jest stworzenie całościowej wizji rozwoju terenu oraz stworzenie wytycznych do zagospodarowania parku. Plan ten powinien stanowić także podstawę do wyznaczania priorytetów w zakresie zarządzania parkiem. Organem odpowiedzialnym za sporządzenie planu dla miejskiego parku narodowego jest zarząd powiatu, który jednocześnie sprawuje nadzór nad rozwojem parku. Rozporządzenie w swych zapisach odnosi się także do Królewskiego Miejskiego Parku Narodowego. Przede wszystkim wskazując na konieczność utworzenia rady parku, w skład której powinni wchodzić przedstawiciele władz rządowych, samorządowych i organizacji pozarządowych. Zadaniem Rady powinno być koordynowanie działań związanych z rozwojem parku, w tym przede wszystkim zagospodarowania parku zgodnie z przyjętym planem ochrony, pomocy zarządowi powiatu w sprawach dotyczących nadzoru nad parkiem oraz finansowania i realizacji konkretnych zamierzeń inwestycyjnych w parku. Rada parku, zgodnie z zapisami rozporządzenia, powinna być także forum wymiany informacji związanych z parkiem.

W 1995 r., w Szwecji podjęto kroki w celu ustanowienia kolejnych miejskich parków narodowych. Zgodnie z decyzją rządu przeprowadzono wstępną inwentaryzację miast pod kątem możliwości wytypowania potencjalnych obszarów, na których można by utworzyć miejskie parki narodowe. Pracami inwentaryzacyjnymi objęto

Fot. 1. Widok z Królewskiego Miejskiego Parku Narodowego na centrum Sztokholmu

Fot. R. Giedych (fot. 1-2).

w sumie 7 miast, kryterium ich delimitacji była liczba mieszkańców powyżej 50 tys. (Gothenburg, Helsingborg, Malmö, Norrköping, Trollhättan, Uppsala i Örebro). Do dalszych prac nad utworzeniem miejskich parków narodowych wytypowane były dwa obszary: Fyrisån w Uppsali i Älyrummet w Trollhättan. Mimo to, że samorządy zostały poproszone przez rząd, aby sformułować podstawy, na bazie których mogłyby być utworzone miejskie parki narodowe, w tych miejscowościach ostatecznie żadna decyzja w tej sprawie nie została podjęta [Reimers 2010].

Idea tworzenia narodowych parków miejskich (*Kansallinen Kaupunkipuisto*) znalazła bardzo podatny grunt w Finlandii. Utworzenie miejskich parków narodowych w Finlandii było możliwe dzięki nowelizacji przepisów regulujących system planowania przestrzennego [Schantz 2006]. Zgodnie z zapisami *Ustawy z 5 lutego 1999 r. o planowaniu przestrzennym i budownictwie*²¹ narodowy park miejski może być ustanowiony dla ochrony i zachowania piękna krajobrazu naturalnego lub kulturowego. Ważnym aspektem tworzenia tego typu obszarów jest to, że mają się one odnosić do cech charakterystycznych dla krajobrazu miejskiego i środowiska miejskiego. Aspekt miejskości odróżnia ten typ parków narodowych od pozostałych tworzonych na mocy *Ustawy z 20 grudnia 1996 r. o ochronie przyrody*²².

Obszary desygnowane jako narodowe parki miejskie przede wszystkim powinny być własnością państwa. Mogą być także własnością gminy lub inną publiczną własnością. W granice narodowych parków miejskich mogą być także włączone inne tereny, ale wyłącznie za zgodą ich właścicieli. Należy podkreślić, że zgodnie z fińską *Ustawą o ochronie przyrody* inne obszary chronione, takie jak parki narodowe czy ściśle rezerwaty przyrody mogą być ustanawiane jedynie na terenach będących własnością państwa. Decyzja o utworzeniu miejskiego parku narodowego podejmowana jest przez ministra środowiska na wniosek władz lokalnych. Przepisy dotyczące ochrony najistotniejszych wartości parku mogą być wprowadzone w decyzji o ustanowieniu parku. Pozostałe przepisy dotyczące użytkowania parku oraz jego zarządzania powinny być określone w planie zarządzania i użytkowania terenu, sporządzonym przez władze lokalne w kooperacji z regionalną administracją ochrony środowiska. Plan taki jest zatwierdzany przez właściwego ministra. Narodowy park miejski może być także zniesiony lub mogą być zmienione jego granice, jeżeli walory, dla których został ustanowiony uległy degradacji lub ze względu na ważny interes społeczny.

Fińskie Ministerstwo Środowiska ustaliło jednolite kryteria oceny²³, według których obszary mogą być zakwalifikowane jako miejskie parki narodowe:

- zróżnicowane środowisko (narodowe parki miejskie powinny zawierać obszary istotne z punktu widzenia zachowania dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, istotne dla zachowania różnorodności biologicznej i piękna krajobrazu);

²¹ *Maankäyttö- ja rakennusasetus* [<http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990132>].

²² *Naturskyddslag* [https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1996/en19961096_20110058.pdf].

²³ *Yhtenäiset kriteerit arviointia varten* [http://www.ym.fi/fi-FI/Luonto/Luonnon_monimuotoisuus/Luonnonsuojelulueet/Kansalliset_kaupunkipuistot/Haku_kansalliseksi_kaupunkipuistoksi].

- określone położenie w mieście (narodowe parki miejskie powinny przenikać całą tkankę miejską, obejmując obszary od ścisłego centrum do obszarów położonych peryferyjnie);
- zasięg i wzajemne powiązanie (parki lub inne tereny zieleni położone w granicach miejskich parków narodowych powinny tworzyć wzajemnie uzupełniający się system, umożliwiający ruch wypoczynkowy między dzielnicami);
- ciągłość ekologiczna (narodowe parki miejskie powinny pomóc w tworzeniu korytarzy ekologicznych zapewniających bezpośrednie powiązanie z terenami naturalnymi położonymi poza obszarem miejskim).

Kryteria te są gwarantem, że wszystkie parki będą desygnowane na tej samej podstawie oraz to, że właściwe obszary będą chronione na poziomie krajowym. Jak do tej pory w Finlandii utworzono osiem narodowych parków miejskich (tab. 4). Pierwszym z nich był Miejski Park Narodowy położony w miejscowości Hämeenlinna (fot. 2).

Idea narodowego parku miejskiego znalazła także zainteresowanie w Estonii. Możliwość jej wdrożenia rozpatrywana była w ramach projektu pn. *Devepark – Zrównoważony rozwój i zarządzanie historycznymi parkami w Finlandii i Estonii*²⁴ [Reimers 2010].

Jak wspomniano na wstępie wielu autorów mianem miejskich parków narodowych określa miejskie narodowe obszary rekreacyjne (*Urban National Recreation Areas*) [m.in. Wagner 1980; Tanacredi 1998; Daerr 2000; Updike 2000; Trzyna 2001; Soule 2006; Byrne *et al.* 2009]. Miejskie narodowe obszary rekreacyjne są jednym z rodzajów parków narodowych w Stanach Zjednoczonych. Jak podają Benton i Short [1999] w Stanach Zjednoczonych nie ma jednej uniwersalnej definicji parków narodowych. O'Brien [1999] wyróżnia trzy zasadnicze typy parków narodowych:

Fot. 2. Pierwszy Narodowy Park Miejski w Finlandii – Hämeenlinna

²⁴ Projekt był realizowany w ramach Programu INTERREG IVA.

Tabela 4

Narodowe Parki Miejskie w Finlandii

Lp.	Nazwa parku	Rok utworzenia	Powierzchnia w ha
1	Hämeenlinna	2001	943
2	Heinola	2002	2 039
3	Pori	2002	950
4	Hanko	2008	6 351
5	Poorvo	2010	2 123
6	Turku	2013	2 255
7	Kotka	2014	2 649
8	Forssa	2015	859

Źródło: [<https://www.biodiversity.fi/ext/en/data-pages/ua5-backgroundinfo.html>].

- naturalne (stanowiące główną składową systemu – obejmują 93% powierzchni wszystkich parków narodowych);
- historyczne (będące zazwyczaj obszarami o niewielkiej powierzchni, które związane są głównie z upamiętnieniem ważnych w dziejach państwa wydarzeń historycznych);
- rekreacyjne (głównym priorytetem ich wyznaczania jest ochrona terenów dla wykorzystania wypoczynkowego).

Obszary należące do ostatniej grupy noszą wspólną nazwę *National Recreation Areas* (NRA) i związane są przede wszystkim z wybrzeżami morskimi i jeziorami. Najnowszymi i najbardziej intensywnie wykorzystywanymi rodzajami parków narodowych są miejskie narodowe obszary rekreacyjne (*Urban National Recreation Areas*).

Miejskie narodowe obszary rekreacyjne zostały utworzone przede wszystkim ze względów społecznych. Głównym problemem, jaki pojawił się pod koniec I połowy XX w. był nierówny dostęp do parków narodowych, które sytuowane były zazwyczaj w terenach o najmniejszym zaludnieniu [Runte 1987; Low 2005]. Jak podkreśla O'Brien [1999] ze względu na znaczne oddalenie parków narodowych wielu Amerykanów nie mogło sobie pozwolić na ich odwiedzanie. Pod koniec lat 50. XX w. Kongres Stanów Zjednoczonych powołał komisję do spraw zbadania problemu dostępności do terenów rekreacyjnych na wolnym powietrzu. W 1962 r. po trzech latach badań stwierdzono, że najpilniejsze potrzeby występują w obszarach metropolitalnych. Podjęto więc działania w ramach Zarządu Parków Narodowych w celu utworzenia narodowych terenów rekreacyjnych, które powinny być zlokalizowane na terenie lub w bezpośrednim sąsiedztwie terenów zurbanizowanych [Benton, Short 1999]. Pierwsze miejskie narodowe obszary rekreacyjne zostały utworzone w 1972 r.: Gateway National Recreation Area w Nowym Jorku i Golden Gate National Recreation Area w San Francisco. Kolejne obszary miejskich narodowych obszarów rekreacyjnych wyznaczono dla Cleveland, Atlanty, Los Angeles i Bostonu (tab. 5).

Tabela 5

Miejskie Narodowe Obszary Rekreacyjne w USA

Lp.	Nazwa parku	Rok utworzenia	Powierzchnia w km ²
1	Gateway National Recreation Area (Nowy Jork)	1972	107,7
2	Golden Gate National Recreation Area (San Francisco)	1972	303,5
3	Cuyahoga River Valley National Recreation Area (Cleveland)*	1974	3,3
4	Chattahoochee National Recreation Area (Atlanta)	1978	40,5
5	Santa Monica Mountains National Recreation Area (Los Angeles)	1978	620,2
6	Boston Harbour Islands National Recreation Area (Boston)	1996	6,0

* Cuyahoga River Valley w 2000 r. zmieniło kategorię ochronny z obszaru rekreacyjnego na naturalny park narodowy.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych na stronie Zarządu Narodowych Parków Narodowych USA [<http://www.nps.gov>] (National Park System).

Włączenie do systemu parków narodowych miejskich narodowych terenów rekreacyjnych było całkowitą jego zmianą. Ten nowy rodzaj parków, jak pisze Benton [1998], nie był ani parkiem naturalnym ani kulturowym. Low [2005] pisząc o Gateway National Recreation Area w Nowym Jorku podkreśla, że jest on mieszanką parku narodowego i parku miejskiego. Jednocześnie chroni istotne zasoby środowiska przyrodniczego, ale przypomina park miejski ze względu na dominującą funkcję wypoczynkową. Wprowadzenie miejskich narodowych obszarów rekreacyjnych było także wyzwaniem dla Zarządu Parków Narodowych, który od momentu ich wprowadzenia musiał się także zająć masową rekreacją [Benton 1998]. Należy podkreślić, że przy wyznaczaniu miejskich narodowych terenów rekreacyjnych pojawiło się nowe kryterium. Oprócz walorów przyrodniczych czy kulturowych bardzo ważnym wyznacznikiem dla desygnowania tego rodzaju parków stało się położenie w sąsiedztwie dużych miast [Benton 1998]. Powołanie miejskich narodowych obszarów rekreacyjnych stało się ucieleśnieniem idei zbliżenia parków narodowych do użytkowników [Low 2005]. Jak pisze Runte [1987] utworzenie miejskich narodowych obszarów rekreacyjnych stanowi kamień milowy w przystosowaniu systemu parków narodowych do potrzeb zurbanizowanego społeczeństwa.

Kolejnym przykładem poszukiwań dla nowych rodzajów obszarów chronionych związanych funkcjonalnie z obszarami miejskimi są parki przygód przyrodniczych (*Natureerlebnispark*). Możliwość tworzenia takiej formy ochrony przyrody pojawiła się w Szwajcarii od 2007 r. Wprowadziła ją *Ustawa z 6 października 2006 w sprawie zmiany ustawy o ochronie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego*²⁵. Ustawa ta wprowadziła dwa nowe rodzaje parków o znaczeniu narodowym: regionalne parki

²⁵ *Bundesgesetz über den Natur- und Heimatschutz Änderung vom 6. Oktober 2006*, oryginalna Ustawa o ochronie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Szwajcarii uchwalona była w 1966 r. [Bundesgesetz über den Natur- und Heimatschutz 451].

natury oraz parki przygód przyrodniczych. Parki przygód przyrodniczych tworzy się w celu zachowania siedlisk rodzimej fauny i flory, a także umożliwienia mieszkańcom miast kontaktu z naturą. Oprócz ochrony przyrody park ma służyć głównie edukacji ekologicznej i podnoszeniu świadomości ekologicznej społeczeństwa. Park przygód przyrodniczych powinien być położony w odległości maksimum 20 km od centrum aglomeracji i powinien być łatwo dostępny komunikacją publiczną. Nie jest to narodowy park miejski *sensu stricte*, ze względu na położenie poza granicami miasta. Jednak głównym powodem jego tworzenia jest umożliwienie kontaktu z naturą mieszkańcom najbardziej zurbanizowanych obszarów kraju. Za utworzeniem parków przygód przyrodniczych przemawia ich funkcja społeczna, podobnie jak w przypadku tworzenia miejskich narodowych obszarów rekreacyjnych w USA.

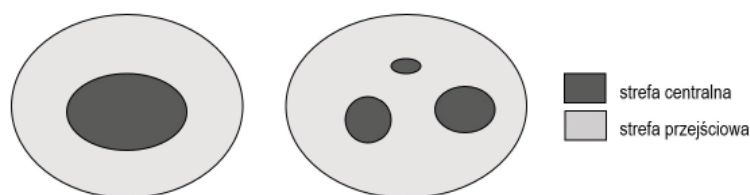
Zgodnie z *Rozporządzeniem Szwajcarskiej Rady Federalnej z 7 listopada 2007 r. w sprawie parków o znaczeniu narodowym*²⁶, park przygód przyrodniczych powinien składać się z dwóch stref: centralnej (rdzenia) i przejściowej (ryc. 5).

Strefa centralna powinna mieć powierzchnię co najmniej 4 km² i może składać się z kilku niepołączonych ze sobą części (podstref). Strefa przejściowa powinna w miarę możliwości w całości otaczać strefę centralną, stanowiąc jej otulinę. Nie określa się minimalnej wielkości strefy przejściowej. Jej wielkość powinna być uzależniona od wielkości i położenia strefy centralnej (stref centralnych). Układ strefowy parku przygód przyrodniczych nawiązuje do struktury przestrzennej rezerwatów biosfery (por. rozdz. 2.3.).

Wytyczne do planowania, tworzenia i zarządzania parkami o znaczeniu narodowym [2008] wskazują na główne cele strategiczne i operacyjne przypisywane każdej ze stref, a także na cele parku jako całości. Jak już wspomniano głównym celem tworzenia parku jest podnoszenie świadomości oraz edukacja ekologiczna, w tym:

- podnoszenie świadomości społeczeństwa na temat charakterystycznych cech ekologicznych parku,
- praktyczna edukacja ekologiczna dla różnych grup docelowych, w tym m.in. współpraca ze szkołami, prowadzenie kursów i szkoleń.

Strategicznym celem strefy centralnej jest umożliwienie swobodnego funkcjonowania naturze. Cel ten ma być realizowany przez:

Ryc. 5. Strefy w parku przygód przyrodniczych
(z jednorodną strefą centralną lub z rozdrobnioną strefą centralną)

Źródło: [<http://www.bafu.admin.ch/paerke/10459/10461/10464/index.html?lang=en>].

²⁶ *Verordnung über die Pärke von nationaler Bedeutung. 451.36.*

- ochronę naturalnych procesów i zapobieganie interwencji człowieka,
- koordynację i nadzór nad ruchem wypoczynkowym.

W strefie centralnej dopuszcza się jedynie poruszanie po wyznaczonych szlakach, zabrania się wznoszenia jakiegokolwiek zabudowy, prowadzenia działalności rolniczej i leśnej, a także myślistwa i wędkarstwa, z wyjątkiem regulacji populacji zwierząt łownych.

Głównym celem strategicznym wyznaczania strefy przejściowej jest umożliwienie społeczeństwu kontaktu z naturą, a także ochrona strefy centralnej. Celami operacyjnymi są:

- ochrona i wzmocnienie ekologicznej i estetycznej jakości i różnorodności krajobrazu naturalnego i kulturowego,
- ochrona i możliwe zwiększanie różnorodności krajobrazowej i gatunkowej,
- wzmacnianie ciągłości siedlisk,
- zapewnienie i poprawa funkcji ochronnej oraz zapewnienie połączeń fragmentów strefy centralnej,
- ochrona i wzmocnienie indywidualnych obszarów o znaczeniu krajobrazowym, historycznym i kulturowym.

W strefie przejściowej dopuszcza się działalność rolną i leśną oraz wznoszenie nowych obiektów budowlanych, jeśli nie są szkodliwe dla rodzimych siedlisk roślin i zwierząt. W strefie tej rekomenduje się sterowanie ruchem wypoczynkowym m.in. przez ograniczenie dostępu, lub ograniczanie zbioru roślin i minerałów, w celu ochrony rodzimych siedlisk roślin i zwierząt.

Dla zapewnienia funkcjonowania parku zgodnie z ww. celami jego zarząd wraz z władzami lokalnymi (po konsultacji z władzami kantonu) przygotowuje plan zarządzania parkiem. Plan powinien być sporządzony na co najmniej 10 lat i powinien regulować m.in. zasady użytkowania gruntów na terenie parku. Zasady te powinny być wprowadzone do dokumentów planistycznych. Zgodnie z *Rozporządzeniem Szwajcarskiej Rady Federalnej z 7 listopada 2007 r. w sprawie parków o znaczeniu narodowym*, władze planistyczne powinny w razie potrzeby dostosować ustalenia planów zagospodarowania do wymogów ochrony parku.

Pierwszy i jak do tej pory jedyny w Szwajcarii Park Przygód Przyrodniczych Sihlwald został utworzony w 2010 r. w sąsiedztwie Zurychu [Stauffer, Roth 2010]. Park przygód przyrodniczych odpowiada II kategorii ochrony według IUCN. Park zajmuje powierzchnię 10,98 km², z czego 4,44 km² stanowi strefa centralna. Strefa przejściowa o powierzchni 6,54 km² podzielona jest na kilka podstref, m.in: strefę odkrywania natury, strefę ochrony krajobrazu, strefę wypoczynkową [Plan Parku Sihlwald 2010].

Pierwszy miejski park narodowy powstał także w Kanadzie. Miejski Park Narodowy Rouge został utworzony w 2015 r. w obszarze Wielkiego Toronto z przekształcenia ustanowionego w 1995 r. parku regionalnego o tej samej nazwie. Prace nad powołaniem pierwszego kanadyjskiego miejskiego parku narodowego trwały od 2010 r. [Becklumb, Williams 2014]. Ustanowienie tej nowej formy ochrony zostało

umożliwione dzięki uchwaleniu *Ustawy z 23 kwietnia 2015 r. o Narodowym Parku Miejskim Rouge*²⁷, która weszła w życie w maju 2015 r. Narodowy Park Miejski Rouge został utworzony dla zachowania walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych oraz umożliwienia mieszkańcom Kanady kontaktu z ich chronionym dziedzictwem narodowym.

Przedstawione powyżej typy miejskich parków narodowych możemy generalnie podzielić na dwie kategorie wynikające z podstaw prawnych ich tworzenia. Do pierwszej grupy należą te z parków, których tworzenie jest możliwe dzięki rozszerzeniu właściwego dla danego kraju katalogu form ochrony przyrody. Należą do nich miejskie narodowe obszary rekreacyjne tworzone w USA oraz szwajcarskie parki przygód przyrodniczych. Drugą grupę stanowią skandynawskie miejskie parki narodowe, których tworzenie umożliwiają przepisy dotyczące planowania przestrzennego i ochrony środowiska.

2.3. Miejskie rezerваты biosfery

Rezerваты biosfery są obszarami chronionymi ustanawianymi w ramach programu UNESCO Człowiek i Biosfera (Man and Biosphere, MAB) w celu promowania zrównoważonego rozwoju. Są to obszary, które mają harmonizować ochronę różnorodności biologicznej i kulturowej z rozwojem społecznym i gospodarczym.

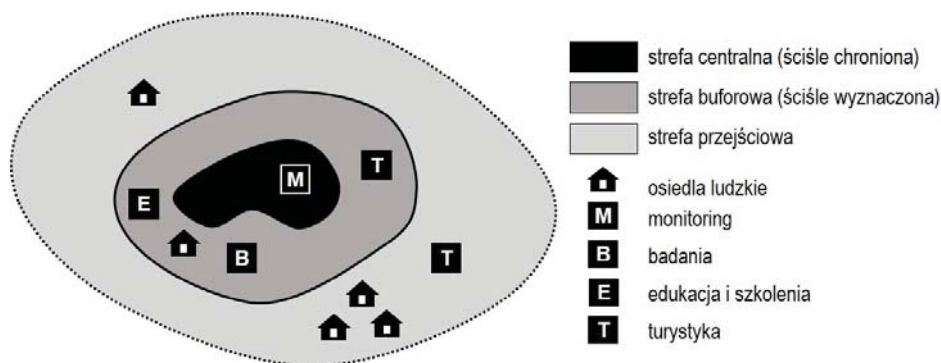
Głównymi funkcjami rezerwatów biosfery są:

- funkcja ochronna – ochrona krajobrazów, ekosystemów, gatunków i zasobów genetycznych;
- funkcja rozwojowa – wspomoczenie rozwoju ekonomicznego, który jest zrównoważony społecznie i ekologicznie;
- funkcja logistyczna – zapewnienie wsparcia dla badań, monitoringu, edukacji i wymiany informacji związanych z zagadnieniami ochrony na poziomie lokalnym, narodowym i światowym [Dogse 2004].

Dla realizacji trzech podstawowych funkcji rezerwatu biosfery niezbędne jest zapewnienie mu odpowiedniej struktury przestrzennej. Dlatego też każdy rezerwat biosfery zgodnie z opracowanymi przez UNESCO wytycznymi [UNESCO 1987] składać się powinien z trzech stref: centralnej, buforowej i przejściowej (ryc. 6).

Strefa centralna (rdzeń) powinna być obszarem chronionym według prawa z bardzo wyraźnie określonymi celami ochrony i jednoznacznie wyznaczona przestrzennie. Powinna zawierać typowe przykłady naturalnych lub przekształconych w minimalnym stopniu ekosystemów. Strefa centralna powinna być na tyle duża, aby mogły być w niej realizowane cele ochrony *in situ*, a także (gdzie to możliwe) być punktem odniesienia dla pomiarów długofalowych zmian w ekosystemach. Strefa buforowa – otaczająca strefę centralną – musi mieć ściśle określone granice, może ona odnosić się do

²⁷ *The Rouge National Urban Park Act*, S.C. 2015, c. 10.

Ryc. 6. Model struktury przestrzennej rezerwatu biosfery

Źródło: [UNESCO 1987].

wydzielonych granic jednostek administracyjnych (np. obszarów chronionych). Strefa buforowa musi mieć jasno określone status ochronny lub administracyjny. W strefie buforowej mogą być realizowane jedynie te funkcje, które są kompatybilne z ochroną terenu centralnego. Odnosi się to w szczególności do badań, edukacji ekologicznej i szkoleń, turystyki i rekreacji oraz innych aktywności, które prowadzone są zgodnie z opracowanymi wytycznymi dotyczącymi zarządzania rezerwatem.

Strefa przejściowa otacza strefę centralną i buforową. Może ona obejmować obszary badań eksperymentalnych, obszary o tradycyjnym użytkowaniu gruntów, obszary do przekształceń (rehabilitacji, rekultywacji). Zazwyczaj strefa przejściowa nie ma wyraźnie wyznaczonych granic i bardziej nawiązuje do uwarunkowań przyrodniczych (biogeograficznych) niż do granic administracyjnych.

W 2000 r. w ramach programu Człowiek i Biosfera został utworzony zespół do spraw środowiska miejskiego – MAB Urban Group. Głównym jego celem było zbadanie możliwości zastosowania koncepcji Rezerwatów Biosfery do terenów miejskich i podmiejskich [Bonnes *et al.* 2004]. Problem ten był tak istotny, że wiele rezerwatów biosfery powstało w bezpośrednim sąsiedztwie miast lub na ich terenie (tab. 6).

Zadaniem MAB Urban Group było przede wszystkim:

- zidentyfikowanie, jaki udział wniosła lub może wnieść koncepcja rezerwatów biosfery do planowania miast i zarządzania miastami, ze szczególnym uwzględnieniem konwencji o różnorodności biologicznej z jej podejściem ekosystemowym;
- sprawdzenie, czy jest i czy powinno być miejsce dla terenów zurbanizowanych w światowej sieci rezerwatów biosfery (poza obszarami strefy przejściowej);
- określenie sposobów delimitacji obszarów wybranych miast lub ich części, jako terenów na których mogłaby być wdrażana idea rezerwatu biosfery;
- stymulowanie dyskusji w ramach programu MAB oraz między odpowiednimi instytucjami i organizacjami partnerskimi na temat stworzenia planu przyszłych działań w sprawie powołania miejskich rezerwatów biosfery.

Tabela 6

Przykłady rezerwatów biosfery zlokalizowanych w sąsiedztwie dużych miast

Rezerwat Biosfery i jego położenie	Rok utworzenia*	Liczba mieszkańców rezerwatu biosfery**	Powierzchnia w km ²			
			całkowita	powierzchnia stref		
				strefa centralna	strefa buforowa	strefa przejściowa
Arganeraie Agadir/Maroko	1998	2 374 000	25 688	1 100	9 359	15 049
Can Gio Mangrove HoChiMin/Wietnam	2000	58 000	757	47	411	298
Cape West Coast Kapsztad/RPA	2000 (2003)	132 000	3 782	477	1 726	1 579
Cerrado Brasilia/Brazylia	1993 (2001)	200 000	296 525	36 010	148 842	111 673
Cordillera Volcánica Central San José/Kostaryka	1988	300 000	1 444	449	995	–
Cuenca Alta del Rio Manzanares Madryt/Hiszpania	1992	5 812	1 013	b.d.	b.d.	b.d.
Golden Gate San Francisco/USA	1988	b.d.	2 120	b.d.	b.d.	b.d.
Mata Atlantica São Paulo i Rio de Janeiro/Brazylia	1993 (2002)	100 000 000	294 734	40 525	126 463	127 746
Mornington Peninsula Melbourne/Australia	2002	180 000	2 142	93	636	1413
Pays de Fontainebleau Paryż/Francja	1998	60 000	674	39	135	500
Puszcza Kampinowska Warszawa/Polska	2000	73 000	72	57	317	386
Sunderban Kalkuta/Indie	2001	300 000	963 000	169 200	223 300	570 500
Wienerwald Wiedeń/Austria	2005	200 000	105 645	5 576	19 840	80 229

* W nawiasie podano rok rozszerzenia rezerwatu biosfery.

** Podana jest liczba stałych mieszkańców, nie dla wszystkich rezerwatów biosfery są dostępne dane dotyczące czasowych mieszkańców przybywający na weekendy i na wakacje. W przypadku rezerwatu biosfery Cape West Coast zlokalizowanego w pobliżu Kapsztadu, liczba mieszkańców czasowych przewyższa liczbę stałych mieszkańców i wynosi 161 000.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Dogse 2004 i UNESCO-MAB Biosphere Reserves Directory [<http://www.unesco.org/mabdb/br/brdir/directory/database.asp>].

W rozważaniach nad istotą miejskiego rezerwatu biosfery zastanawiano się nad jego wielkością, relacjami z terenami otaczającymi oraz jego układem przestrzennym czy funkcją. *Miejski rezerwat biosfery* zdefiniowano jako obszar, zawierający w swych granicach lub w bezpośrednim sąsiedztwie, istotne tereny miejskie, w których środowisko naturalne, socjoekonomiczne i kulturowe jest kształtowane przez człowieka i poddawane jego presji [UNESCO 2004]. Głównymi celami, dla których powinny być tworzone miejskie rezerwaty biosfery, mogą być m.in.: ochrona miejskiej różnorodności biologicznej, promowanie zrównoważonego rozwoju miast, redukcja śladu ekologicznego i kształtowanie obustronnie korzystnych relacji między człowiekiem a środowiskiem przyrodniczym. Do najważniejszych kryteriów, jakie powinny spełnić obszary miejskie pretendujące do utworzenia na ich terytorium miejskiego rezerwatu biosfery, zaliczono [UNESCO 2006]:

- uznanie wartości usług świadczonych przez miejską przyrodę;
- istnienie i wdrożenie planu ochrony miejskiej różnorodności biologicznej oraz usług świadczonych przez ekosystemy;
- wyraźne zainteresowanie lokalną ochroną przyrody i zaangażowanie władz lokalnych i/lub regionalnych w działania środowiskowe związane z rozwojem i polityką społeczną;
- innowacyjne praktyki związane z korzyściami, jakie płyną dla różnorodności biologicznej, takie jak: zielone dachy, polityki dotyczące energii i wód, gospodarki odpadami oraz restytucji miast;
- prowadzone badania procesów miejskich i edukacja o tych procesach, włączanie wyników tych badań do polityki miejskiej;
- odpowiednia skala zarządzania ekosystemami z uwzględnieniem ich dynamiki w czasie;
- uwzględnianie elementów sprawiedliwości ekologicznej, w tym promowania konsumpcji produktów oznaczonych ekologicznie i stosowania porozumień sprawiedliwego handlu;
- wyznaczenie, ze współdziałaniem innych miast i obszarów wiejskich, tzw. stref współpracy na rzecz zrównoważonego rozwoju;
- stosowanie alternatyw dla obecnego systemu strefowania w rezerwacie biosfery, takich jak np. „obszary tematyczne”²⁸;
- badanie praktyk i modeli związanych z redukcją wykluczenia społecznego na obszarach miejskich²⁹.

²⁸ W utworzonym w 2005 r. w Szwecji rezerwacie biosfery *Kristianstads Vattenrike* przy wyznaczeniu stref odniesiono się m.in. do konkretnych obiektów fizjograficznych. Zastosowanie takiego rozwiązania argumentowano tym, że zarówno dla władz, jak lokalnej społeczności, łatwiejsze są do zidentyfikowania konkretne miejsca niż abstrakcyjna strefa [Kristianstads... 2005].

²⁹ Przykładem może być Youth Programme prowadzony w Sao Paulo City Green Belt Reserve, związany m.in. z oferowaniem miejsc eko-pracy dla młodzieży znajdującej się w niekorzystnej sytuacji finansowej [Victor *et al.* 2004; UNESCO 2006].

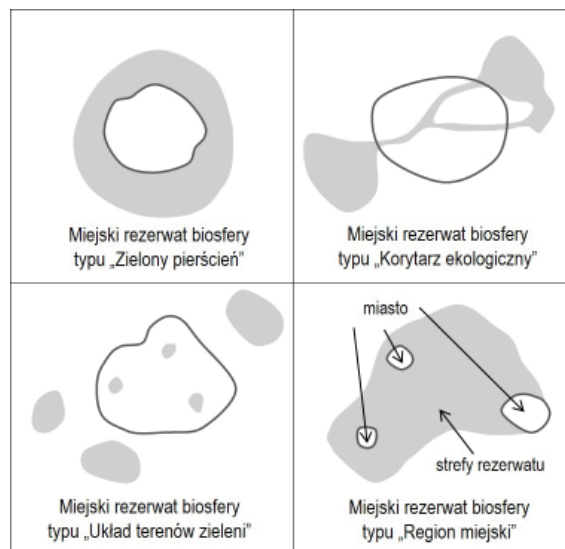
Bardzo istotnym aspektem koncepcji miejskich rezerwatów biosfery było opracowanie modelu ich struktury przestrzennej. Pierwotnie przewidywano trzy scenariusze rozwoju miejskich rezerwatów biosfery [UNESCO 2000]: miasto jako rezerwat biosfery, rezerwat biosfery w postaci zielonego pierścienia otaczającego miasto oraz kombinacja dwóch pierwszych scenariuszy. Scenariusz pierwszy, miasto jako rezerwat biosfery, zakłada że w granicach miasta znajdują się ekosystemy o takim znaczeniu i reprezentatywności, że możliwe jest utworzenie trzech tradycyjnych stref rezerwatu biosfery (centralnej, buforowej i przejściowej). Według scenariusza drugiego rezerwat biosfery utworzony w postaci zielonego pierścienia składałby się z terenów położonych głównie poza miastem. Jedynie niewielkie obszary strefy centralnej i buforowej znajdowałyby się w granicach miasta. Niektóre miasta jako całość mogłyby odpowiadać strefie przejściowej. W przypadku rezerwatu biosfery stanowiącego kombinację opisanych powyżej scenariuszy, strefę centralną mogłyby stanowić istotne z punktu widzenia ochrony przyrody tereny położone wewnątrz miasta (związane zarówno z ochroną *in situ*, jak i *ex situ*) oraz bardziej „tradycyjne” tereny naturalne położone w sąsiedztwie miast. Obszary te mogłyby być połączone systemem zielonych korytarzy (*green corridors*) tworząc rodzaj regionalnego rezerwatu biosfery [UNESCO 2000].

Ostatecznie MAB Urban Group zdefiniowała cztery kategorie rezerwatów biosfery, w zależności od układu stref wchodzących w skład miejskiego rezerwatu biosfery względem tkanki miejskiej (ryc. 7), są to:

- miejski rezerwat biosfery typu zielony pierścień (*Urban Green Belt Biosphere Reserve*),
- miejski rezerwat biosfery typu zielony korytarz (*Urban Green Corridor Biosphere Reserve*),
- miejski rezerwat biosfery typu układ terenów zieleni (*Urban Green Area Cluster Biosphere Reserve*),
- miejski rezerwat biosfery typu regionu miejskiego (*Urban Region Biosphere Reserve*).

W miejskim rezerwacie biosfery typu zielony pierścień, miasto jest otoczone przez rezerwat biosfery, który umożliwi ochronę terenów zieleni przed przyszłą urbanizacją oraz rozprzestrzenianiem się zabudowy. Miejski rezerwat biosfery typu zielony korytarz umożliwi łączenie terenów zieleni położonych na zewnątrz miast z terenami zieleni położonymi w ich granicach. Ma to na celu przede wszystkim zapobieganie izolacji przestrzennej terenów zieleni położonych wewnątrz miasta. W miejskim rezerwacie biosfery typu układ terenów zieleni parki i inne wartościowe przyrodniczo tereny położone wewnątrz miasta i poza jego granicami tworzą grupę terenów wchodzących w skład rezerwatu biosfery.

Oczywiście są to pewne modele teoretyczne, a ostateczny układ przestrzenny miejskiego rezerwatu biosfery będzie związany z lokalnymi uwarunkowaniami. Według UNESCO [2004] możliwe, a nawet prawdopodobne będą ponadto kombinacje przedstawionych powyżej typów miejskich rezerwatów biosfery. Rozmieszczenie trzech stref,

Ryc. 7. Kategorie miejskich rezerwatów biosfery

Źródło: [Dogsé 2004].

którymi musi charakteryzować się każdy rezerwat biosfery (strefa centralna, buforowa i przejściowa) dodatkowo przyczyni się do dużej liczby możliwych kombinacji.

Funkcja ochronna, która tradycyjnie obejmuje ochronę różnorodności biologicznej przed interwencją człowieka, w miejskim rezerwacie biosfery powinna zostać rozszerzona na ochronę miejskiej różnorodności naturalnej i kulturowej, w tym na ogrody miejskie, miejskie rolnictwo oraz związki pomiędzy imigracją a introdukcją gatunków egzotycznych na tereny ekosystemów miejskich. Funkcja rozwojowa powinna być bardziej zorientowana na wdrożenie idei równości w dostępie do miejskich towarów i usług ekosystemowych, takich jak: czyste powietrze, czysta woda, bezpieczne środowisko, tereny zieleni i edukacja ekologiczna. Funkcja logistyczna, która tradycyjnie obejmuje edukację i badania, powinna przeanalizować edukację jako narzędzie do osiągnięcia samodzielności i wzmacniania pozycji społecznej. Badania powinny obejmować analizę wpływu na środowisko miejskiego stylu życia i różnych modeli konsumpcji oraz przyczynić się do tego, żeby mieszkańcy poczuli się odpowiedzialnymi zarządcami planety [UNESCO 2006].

Istotnym rezultatem prac MAB Urban Group było określenie, na ile koncepcja miejskich rezerwatów biosfery przystaje do treści zawartych w Ramowym Statucie Światowej Sieci Rezerwatów Biosfery oraz w Strategii Sewilskiej. Zgodność koncepcji miejskich rezerwatów biosfery z Ramowym Statutem Światowej Sieci Rezerwatów Biosfery badano pod kątem celów tworzenia rezerwatów biosfery, ich definicji, funkcji, jakie mają wypełniać oraz kryteriów ich delimitacji. Wyniki przeprowadzonych badań zamieszczono w tab. 7.

Tabela 7

 Zgodność koncepcji miejskich rezerwatów biosfery z wymogami
 Ramowego Statutu Światowej Sieci Rezerwatów Biosfery

Ramowy Statut Światowej Sieci Rezerwatów Biosfery	Elementy koncepcji miejskich rezerwatów biosfery
CEL TWORZENIA <ul style="list-style-type: none"> • promowanie i prezentowanie zrównoważonych relacji między człowiekiem a biosferą 	<ul style="list-style-type: none"> • obszary miejskie nie są w większości przykładami takich relacji, ale są bardzo istotne, aby je promować • obszary miejskie mogą ukazywać przykłady zrównoważonych relacji pomiędzy człowiekiem a biosferą w ujęciu sektorowym – nie będą jednak ukazywać całej palety możliwych interakcji
DEFINICJA <ul style="list-style-type: none"> • obszary ekosystemów lądowych lub wodnych, lub ich kombinacji, które są rozpoznane na arenie międzynarodowej w ramach programu UNESCO MAB, zgodnie z ustaleniami Ramowego Statutu 	<ul style="list-style-type: none"> • definicja jest bardzo ogólna i skupia się raczej na sprawach formalnych niż na określeniu szczególnych cech, jakimi powinien się legitymować rezerwat biosfery • podejście ekosystemowe do rozwoju i badania miast (traktowanie miasta jako ekosystemu) jest silnie ugruntowane w Programie MAB
FUNKCJE <ul style="list-style-type: none"> • ochronna – ochrona krajobrazów, ekosystemów, gatunków i różnorodności ekologicznej 	<ul style="list-style-type: none"> • miejskie rezerваты biosfery mogą uczestniczyć w ochronie krajobrazów i różnorodności biologicznej w skali lokalnej, regionalnej i globalnej przede wszystkim poprzez redukcję śladu ekologicznego
<ul style="list-style-type: none"> • rozwojowa – wspomaganie rozwoju zrównoważonego 	<ul style="list-style-type: none"> • miasta są postrzegane jako miejsca negatywnego wpływu na środowisko, ale jednocześnie przynoszą wiele korzyści ekonomicznych i społecznych (możliwość zatrudnienia, rynki zbytu, infrastruktura społeczna), bez których rezerваты biosfery nie mogłyby być w pełni funkcjonalne i zrównoważone
<ul style="list-style-type: none"> • logistyczna – pomoc w realizowaniu projektów z zakresu edukacji ekologicznej, szkoleń, badań naukowych i monitoringu oraz innych projektów związanych z ochroną i zrównoważonym rozwojem na szczeblu lokalnym, regionalnym i globalnym 	<ul style="list-style-type: none"> • miejskie rezerваты biosfery mogą zapewnić pomoc logistyczną dla edukacji i badań dla kluczowych zagadnień związanych z ochroną i zrównoważonym rozwojem miejskim
KRYTERIA DELIMITACJI <ul style="list-style-type: none"> • zapewnienie mozaiki ekosystemów reprezentatywnych dla głównych bioregionów, włączając w to zróżnicowanie ludzkiej ingerencji 	<ul style="list-style-type: none"> • miejskie rezerваты biosfery jak żadne inne będą zawierały tereny o zróżnicowanym stopniu ludzkiej aktywności i bogatą mozaikę systemów ekologicznych

Ramowy Statut Światowej Sieci Rezerwatów Biosfery	Elementy koncepcji miejskich rezerwatów biosfery
<ul style="list-style-type: none"> • znaczenie dla ochrony różnorodności biologicznej 	<ul style="list-style-type: none"> • na obszarach miejskich różnorodność biologiczna jest bardzo istotna i czasami unikalna, charakterystyczna tylko dla obszarów miejskich • różnorodność biologiczna na obszarach miejskich jest istotna dla dobrostanu człowieka (dostarczanie żywności, regulacja klimatu, rekreacja)
<ul style="list-style-type: none"> • możliwość realizowania różnych podejść do zrównoważonego rozwoju w skali regionalnej 	<ul style="list-style-type: none"> • bardziej niż inne rezerваты biosfery, miejskie rezerваты biosfery mogą być istotnymi narzędziami dla zrównoważonego rozwoju w skali regionalnej • miasta są zazwyczaj w centrum uwagi w debacie na temat zrównoważonego rozwoju
<ul style="list-style-type: none"> • rozmiar na tyle duży, aby rezerwat mógł wypełniać rolę ochronną, rozwojową i logistyczną 	<ul style="list-style-type: none"> • nie ma określonego, wymaganego rozmiaru, jakim powinien się charakteryzować rezerwat biosfery, • odpowiedni rozmiar może być wypełniony poprzez włączenie do rezerwatu biosfery nie tylko miasta, ale i jego bezpośredniego sąsiedztwa
<ul style="list-style-type: none"> • realizacja funkcji jest możliwa poprzez odpowiednie strefowanie: <ul style="list-style-type: none"> ○ strefa centralna prawnie chroniona o wielkości umożliwiającej realizację celów ochrony ○ strefa buforowa lub strefy buforowe, wyraźnie wyznaczone, stanowiące kontynuację strefy centralnej, w strefie buforowej mogą być realizowane jedynie działania związane z celami ochrony ○ zewnętrzna strefa przejściowa gdzie są promowane i rozwijane praktyki zrównoważonego gospodarowania zasobami środowiska 	<ul style="list-style-type: none"> • miejskie rezerваты biosfery mogą być wyznaczane na wiele sposobów, np. miejski rezerwat biosfery typu zielony korytarz (Kategoria 2) może zawierać obszary centralne wewnątrz terenów miejskich (np. parki, rzeki, jeziora), obszary te mogą być przedmiotem ochrony prawnej i mieć wystarczającą wielkość dla realizacji celów ochronnych • strefa buforowa wymaga innowacyjnego podejścia w odniesieniu do terenów miejskich • w miastach tereny zabudowy mieszkaniowej stanowiąc mogą strefę buforową chroniącą np. tereny wód powierzchniowych, jeżeli miałyby w odpowiedni sposób rozwiązana gospodarkę ściekową • w strefie buforowej można by unikać realizowania przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, a co za tym idzie na zdrowie człowieka • nie ma ograniczeń w możliwościach, jakie miejskie rezerваты biosfery mogą zapewniać w odniesieniu do promowania zrównoważonego gospodarowania zasobami w sektorach, takich jak rolnictwo, leśnictwo, rekreacja, gospodarka wodna, energetyka, transport, mieszkalnictwo i gospodarka odpadami • mniejsze znaczenia ma tutaj fakt, że strefa przejściowa nie zawsze będzie strefą zewnętrzną miejskich rezerwatów biosfery, jest to raczej strefa otaczająca strefy buforową i centralną

Ramowy Statut Światowej Sieci Rezerwatów Biosfery	Elementy koncepcji miejskich rezerwatów biosfery
<ul style="list-style-type: none"> • porozumienia organizacyjne w sprawie utworzenia i utrzymania rezerwatu biosfery obejmują jak najwięcej podmiotów od władz, poprzez lokalne społeczności do lokalnego biznesu 	<ul style="list-style-type: none"> • w terenach miejskich obserwowana jest koncentracja głównych podmiotów sektora prywatnego i publicznego, co sprzyjać może włączaniu ich w proces projektowania i utrzymywania miejskiego rezerwatu biosfery • utworzenie jak najszerzej platformy współpracy może przynieść ogromne korzyści w skali regionu
<ul style="list-style-type: none"> • ponadto: <ul style="list-style-type: none"> ○ zapewnienie mechanizmów do zarządzania ludzką aktywnością w strefach przejściowych ○ opracowanie polityki lub planu rozwoju dla rezerwatu biosfery ○ desygnowanie władz lub utworzenie mechanizmów do wdrażania polityki lub planu rozwoju rezerwatu biosfery, ○ zapewnienie programów dla badań, monitoringu, edukacji i szkoleń 	<ul style="list-style-type: none"> • obszary miejskie zazwyczaj posiadają już mechanizmy dotyczące ekonomicznej i innej aktywności ludzkiej • wzrasta liczba miast, które mają opracowaną Agendę 21 i mają opracowane oraz w mniejszym lub większym stopniu wdrożone, plany i polityki dotyczące spraw miejskich • plany i polityki, o których mowa powyżej mogą w wielu przypadkach stanowić podstawę do sformułowania polityki rozwoju miejskich rezerwatów biosfery • fakt, że miejski rezerwat biosfery może być próbą połączenia czasami sprzecznych funkcji pomiędzy terenami miejskimi a terenami z nimi sąsiadującymi, sprawia, że koncepcja ta jest atrakcyjna i potencjalnie skuteczna • nie ma wypracowanego jednego sposobu czy mechanizmu, wedle którego może być wdrażana polityka dotycząca rezerwatu biosfery, jest to uzależnione od prawnych i instytucjonalnych uwarunkowań właściwych dla danego kraju • ważną, mocną stroną każdego rezerwatu biosfery jest zdolność do kreowania korzyści ekonomicznych, istotne jest jednak, aby korzyści te wynikały ze wspólnej wizji wszystkich podmiotów działających w regionie • w obszarach miejskich istnieje łatwy dostęp do uniwersytetów, placówek badawczych, szkół i centrów edukacyjnych, miejskie rezerwaty biosfery mogą być także pomocne przy tworzeniu nowych innowacyjnych centrow edukacji na temat zrównoważonym rozwoju

Źródło: Opracowano na podstawie: [Urban Biosphere Reserves in the context of the Statutory Framework and the Seville Strategy for the World network of biosphere reserves, UNESCO 2004].

Ogólnie stwierdzono, że koncepcja miejskich rezerwatów biosfery przystaje do Ramowego Statutu Światowej Sieci Rezerwatów Biosfery. Inna kwestią pozostaje, czy jest ona zgodna z wizją rozwoju rezerwatów biosfery zapisaną w Strategii Sewilskiej.

Jak pisze Dogné [2004] Strategia Sewilska nie mówi wprost o miejskich rezerwatach biosfery, ale w jej zapisach możemy odnaleźć odniesienia, które mogą

być istotne z punktu widzenia możliwości wdrożenia koncepcji miejskich rezerwatów biosfery. Najistotniejsze w tym względzie kwestie związane są z rozszerzeniem światowej sieci rezerwatów biosfery oraz z użytkowaniem rezerwatów biosfery jako modeli zrównoważonego rozwoju. Dogsé [2004] zwraca uwagę na zainteresowanie siedliskami poddanymi fragmentacji oraz ekosystemami zagrożonymi, wrażliwymi i podatnymi na zniszczenia. Wskazuje także, że w Strategii rekomenduje się utworzenie, zachowanie lub rozszerzenie rezerwatów biosfery, tak aby zawierały tereny, na których zachodzą intensywne interakcje pomiędzy człowiekiem a środowiskiem. Chociaż strategia jako przykłady takich obszarów wymienia tereny podmiejskie czy wiejskie tereny zdegradowane, to właśnie tereny miejskie bez wątpienia zaliczyć można do takich obszarów, na których interakcje człowiek – środowisko zachodzą z największą intensywnością. Rolę Strategii Sewilskiej w zwróceniu uwagi na kwestie miejskie podkreśla także Bonnes [2004], wskazując jednocześnie na jej znaczenie nie tylko dla ochrony różnorodności biologicznej, ale i kulturowej.

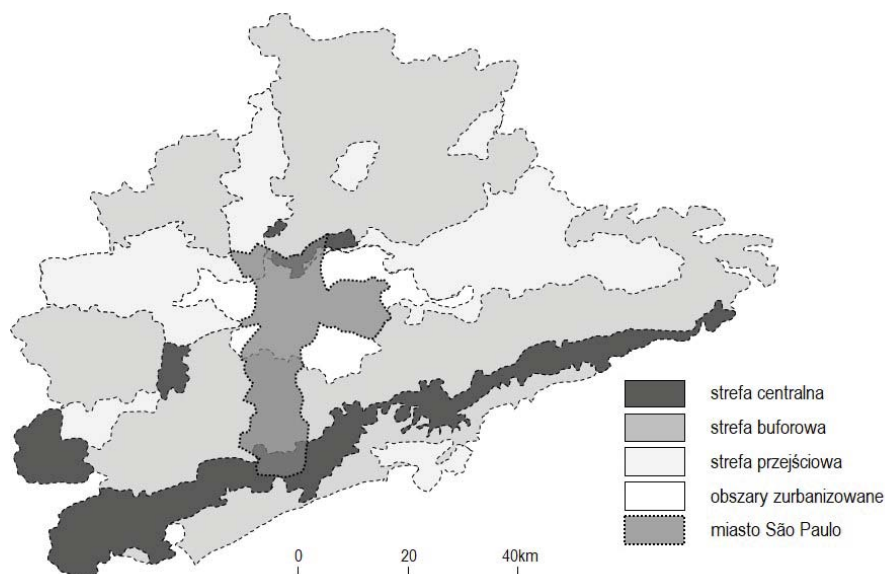
Istotnym aspektem, na który zwrócono uwagę przy ocenie zgodności koncepcji miejskich rezerwatów biosfery z zapisami Strategii Sewilskiej był fakt, że od momentu jej wdrożenia w 1995 r., zainteresowanie terenami miejskimi i urbanizacją znacznie wzrosło. Być może, gdyby Strategia powstała później byłaby bardziej otwarta na sprawy miejskie [UNESCO 2004].

Potwierdzeniem tej tezy może być Madrycki Plan Działań dla Rezerwatów Biosfery na lata 2008-2013 [UNESCO 2008], w którym kwestiom miejskim poświęcono wiele uwagi. W Planie Działań zwraca się uwagę, że w czasie trzynastu lat od chwili przyjęcia Strategii Sewilskiej pojawiły się lub nasiliły problemy związane z funkcjonowaniem rezerwatów biosfery. Jednym z nich jest postępująca urbanizacja, stanowiąca główny czynnik zmian w środowisku.

Oprócz rozważań czysto ideowych związanych z istotą miejskiego rezerwatu biosfery – jego funkcji, układu przestrzennego, kryteriów delimitacji, możliwości jego wdrożenia w świetle Ramowego Statutu i Strategii Sewilskiej, podjęto także próby określenia, czy koncepcja ta mogłaby być zastosowana w konkretnych miastach. Badania takie prowadzono m.in. dla:

- Rzymu, Włochy [Bonnes *et al.* 2004];
- Nowego Jorku, Stany Zjednoczone [Solecki, Rosenzweig 2004];
- São Paulo, Brazylia [Victor *et al.* 2004];
- Melbourne, Australia [Matysek 2004];
- Kapsztadu, Republika Południowej Afryki [Stanvliet *et al.* 2004];
- Seulu, Korea Południowa [Kim 2004];
- Kandy, Sri Lanka [Gunatilleke 2007];
- Puskino, Federacja Rosyjska [UNESCO 2009a];
- Brighton, Wielka Brytania [*Sustainable Community Strategy* 2010].

Spośród przytoczonych przykładów na szczególną uwagę zasługuje São Paulo Green Belt Biosphere Reserve (ryc. 8) utworzony w 1993 r. (w chwili obecnej stanowią-

Ryc. 8. São Paulo Green Belt Biosphere Reserve (stan na 2008 r.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [http://www.rbma.org.br/rbma/rbma_fase_vi_07_rbcv.asp].

cy część rezerwatu biosfery Mata Atlantica). Według opinii MAB Urban Group może on już być uznany za miejski rezerwat biosfery [UNESCO 2006]. Victor *et al.* [2004] wskazują, że największa wartość tego rezerwatu biosfery związana jest z dostarczaniem usług ekosystemowych mieszkańcom regionu São Paulo. Do najważniejszych z nich autor zalicza: dostępność wody pitnej, regulację klimatu, redukcję CO₂, stabilizację zboczy i innych terenów wrażliwych narażonych na erozję, produkcję żywności, rekreację, ochronę dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, możliwość generowania dochodów i walkę z ubóstwem. Bardzo ważnym aspektem utworzenia São Paulo Green Belt Biosphere Reserve była więc nie tylko ochrona określonego biomu, ale również ochrona terenu kluczowego dla poprawy jakości życia ok. 19 mln osób.

Interesującym i jednocześnie nowatorskim podejściem do rozwoju idei rezerwatów biosfery była propozycja wykorzystania zielonych dachów jako elementów składowych miejskich rezerwatów biosfery zaproponowana w Seulu. Szacuje się, że powierzchnia Seulu pokryta budynkami, na których można by utworzyć zielone dachy, wynosi ponad 200 km², co stanowi ok. 30% ogólnej powierzchni miasta. Zielone dachy mogłyby więc rozwiązać problem braku terenów zieleni i być pomocne w tworzeniu spójnej sieci ekologicznej, przez tworzenie korytarzy ekologicznych typu *stepping stones*. Mogą stanowić biotopy do tworzenia bogatej mozaiki systemów ekologicznych. Ponadto mogą przyczynić się do poprawy jakości życia w mieście przez dostarczanie pożywienia, regulację klimatu, zatrzymywanie wody opadowej, stworzenie możliwości do rekreacji. Podkreślono, że zielone dachy jako „siedliska zintegrowane z budynkiem” wymagają innowacyjnego

i kreatywnego podejścia do kształtowania rezerwatów biosfery. Wskazano, że przy wykorzystaniu zielonych dachów możliwe jest utworzenie miejskiego rezerwatu biosfery typu Urban Green Area Cluster Biosphere Reserve³⁰ [Kim 2004].

Kolejnym, istotnym aspektem związanym z określeniem możliwości wdrożenia idei miejskich rezerwatów biosfery była konieczność nowego podejścia do strefowania wynikająca z potrzeby ochrony nie tylko różnorodności biologicznej, ale i kulturowej. W Kapsztadzie wskazano, że ochrona dziedzictwa kulturowego może skutkować wyznaczeniem obszarów centralnych, dedykowanych jedynie ochronie różnorodności kulturowej (*cultural core areas*). Obszary te mogą stanowić miejsca do rozwoju inicjatyw społeczności lokalnych związanych z podnoszeniem świadomości międzykulturowej, takich jak np. pokazy historycznych i obecnych obyczajów lub rozwój centrów kulturalnych i edukacyjnych. Tak więc w miejskim rezerwacie biosfery mogą pojawić się zarówno obszary centralne związane z ochroną różnorodności biologicznej, jak i kulturowej. Te zależności biokulturowe w miejskim rezerwacie biosfery mogą być zaznaczone i wspierane przez synergię pomiędzy sąsiadującymi lub nakładającymi się obszarami centralnymi [Stanvliet *et al.* 2004].

Dla rozwoju funkcji logistycznej miejskich rezerwatów biosfery bardzo ważne wydają się być doświadczenia rzymskie związane z badaniami relacji pomiędzy człowiekiem i środowiskiem naturalnym na terenach miejskich³¹. Badania te dotyczyły czterech głównych kwestii [Bonnes 2004]:

- percepcji przyrody przez mieszkańców miast oraz ich postawy i zachowania wobec miejskich terenów zieleni,
- roli miejskich terenów zieleni we wpływanie na poziom zadowolenia z miejsca zamieszkania,
- porównania oceny jakości środowiska miejskiego przez ekspertów i laików,
- roli parków miejskich w promowaniu zrównoważonego stylu życia wśród młodzieży oraz monitorowania programów edukacji ekologicznej prowadzonej w miejskich terenach chronionych.

Przy pracach nad koncepcją miejskich rezerwatów biosfery pojawiły się pewne wątpliwości dotyczące słuszności stosowanej terminologii. Podkreślano, że termin *rezerwat* jest kojarzony zazwyczaj z terenami wyłączonymi z użytkowania. Dlatego też pojawiła się koncepcja utworzenie sieci komplementarnej do sieci rezerwatów biosfery – MAB City, która obejmowałaby miasta jako modele zrównoważonego rozwoju [Stanvliet *et al.* 2004]. Należy podkreślić, że idea tworzenia miejskich rezerwatów biosfery przyczyniła się do wznowienia dyskusji nad istotą zrównoważonego

³⁰ Należy dodać, że w badaniach nad możliwościami zastosowania idei miejskiego rezerwatu biosfery w Seulu wskazano na możliwość zastosowania wszystkich czterech zdefiniowanych przez MAB Urban Group kategorii miejskich rezerwatów biosfery (Urban Green Belt BR, Urban Green Corridor BR, Urban Green Areas Cluster BR i Urban Region BR), wykorzystanie zielonych dachów pojawiło się jednak jedynie w przypadku Urban Green Areas Cluster BR.

³¹ W Rzymie w latach 1970-1990 prowadzone były badania w ramach Projektu nr 11 Programu MAB – *Ecological Aspects of Urban Systems* [Bonnes 2004].

rozwoju miast i relacji, jakie zachodzą pomiędzy człowiekiem a biosferą [Eastman 2003]. Według Frost'a [2001] włączenie miast do sieci rezerwatów biosfery jest niezwykle istotne z punktu widzenia koordynacji działań w zakresie zarządzania terenami znajdującymi się w bezpośrednim sąsiedztwie obszarów chronionych.

2.4. Podmiejskie i miejskie parki regionalne

Bardzo zbliżoną w formie do narodowych parków miejskich kategorią obszarów chronionych (choć o znaczeniu regionalnym) są podmiejskie i miejskie parki regionalne, które jako kategoria ochrony przyrody funkcjonują w Hiszpanii i we Włoszech. Należy podkreślić, że oba kraje cechuje decentralizacja przepisów dotyczących ochrony przyrody, a co z tym idzie duża różnorodność rodzajów obszarów chronionych. W Hiszpanii jest to konsekwencją nadania wspólnotom autonomicznym uprawnień w zakresie określania lokalnych przepisów dotyczących rodzajów obszarów chronionych. Pierwsze regionalne przepisy w tym zakresie uchwaliła w 1985 r. Katalonia [Vacas Guerrero 2005]. Na regionalny system obszarów chronionych w Hiszpanii składa się 48 różnych kategorii, m.in. miejsca naturalnego krajobrazu, ostoje zwierząt, parki podmiejskie [Zabala 2010]. Wspólnym mianownikiem dla systemu obszarów chronionych w regionach są obszary chronione określone w *Ustawie z 13 grudnia 2007 r. o ochronie dziedzictwa naturalnego i różnorodności biologicznej*³². Art. 29 *Ustawy* definiuje następujące obszary chronione o znaczeniu krajowym: parki narodowe, rezerваты przyrody, chronione obszary morskie, pomniki przyrody oraz obszary chronionego krajobrazu. Ustawa nakazuje także sporządzanie dla wszystkich form ochrony przyrody, zarówno tych ogólnokrajowych, jak i regionalnych, planów zarządzania, które są nadrzędne w stosunku do przepisów urbanistycznych. We Włoszech podstawy prawne systemu ochrony przyrody zostały wprowadzone na początku lat 90. XX w., jednak pierwsze przepisy dotyczące ochrony przyrody w regionach datowane są na lata 70. XX w. [Gambino 1998]. Sprzyjały temu uprawnienia regionów w zakresie planowania przestrzennego, rolnictwa i ochrony środowiska [Moschini 2015]. Obecny system obszarów chronionych definiuje *Ustawa z 6 grudnia 1991 r. o ochronie przyrody*³³. Zgodnie z jej zapisami na system obszarów chronionych we Włoszech składają się parki narodowe, rezerваты narodowe, parki regionalne, oraz morskie obszary chronione. *Ustawa z 1991 r.* wprowadziła konieczność sporządzania planów ochrony dla wszystkich rodzajów parków. Plany te powinny określać strukturę przestrzenną parków (strefy o różnych reżimach ochronnych), ograniczenia w ich użytkowaniu oraz sposób ich udostępniania. Zgodnie z *Ustawą o ochronie przyrody z 1991 r.* regiony mają autonomię w kwestii zarówno planowania, jak i tworzenia regionalnych form ochrony przyrody [Moschini 2015].

³² Ley 42/2007, de 13 de diciembre, del Patrimonio Natural y de la Biodiversidad BOE-A-2007-21490.

³³ Legge quadro sulle aree protette, L. 6 dicembre 1991, n. 394, [<http://www.parks.it/federparchi/leggi/394.html>].

Parki podmiejskie – jako osobna kategoria w hiszpańskim systemie ochrony przyrody – pojawiła się w 1989 r. w Andaluzji, a następnie na terenie Estremadury w 2007 r. [Zabala 2010]. Jak do tej pory są to jedyne regiony Hiszpanii, które w swoim systemie obszarów chronionych umożliwiają tworzenie takiej formy ochrony przyrody. *Obszary chronione* w Andaluzji, zgodnie z art. 2a *Ustawy z 18 lipca 1989 r. o zatwierdzeniu wykazu obszarów chronionych Andaluzji oraz ustanowienia dodatkowych środków na rzecz ochrony*³⁴, to obszary naturalne, o unikalnych walorach ustanawiane w celu ochrony flory, fauny, cech geomorfologicznych i piękna krajobrazu. Mogą to być zarówno tereny naturalne, jak i przekształcone w wyniku działalności człowieka. Na andaluzyjski regionalny system obszarów chronionych składają się trzy formy ochrony: parki przyrodnicze, parki podmiejskie (*Parques Periurbanos*) i prywatne rezerwy przyrody (*Reservas Naturales Concertadas*)³⁵.

Parki podmiejskie definiowane są jako obszary naturalne zlokalizowane w pobliżu ośrodków miejskich, tworzone w celu zapewnienia funkcji wypoczynkowej mieszkańcom miast. W odniesieniu do parków podmiejskich brak jest wspólnych wytycznych dotyczących ich delimitacji i użytkowania. Szczegółowe przepisy dotyczące wykorzystania parków podmiejskich określają rozporządzenia je ustanawiające. Zgodnie z *Rozporządzeniem Ministra Środowiska z 8 marca 1995 r. w sprawie utworzenia Podmiejskiego Parku Dehesa del Generalife w prowincji Granada*³⁶ w parku dopuszcza się dotychczasowe użytkowanie rolnicze oraz realizację tylko tych nowych funkcji, które są zgodne z celami ochrony i/lub służą obsłudze ruchu wypoczynkowego. Każda zmiana przeznaczenia terenu wymaga zgody Agencji Ochrony Środowiska. W parku ponadto mogą być wyznaczone miejsca ograniczonego dostępu, wyłączone z powszechnego użytkowania. Mogą to być np. tereny istotne ze względów naukowych.

W Andaluzji utworzono 21 parków podmiejskich o łącznej powierzchni ok. 6000 ha (tab. 8). Według Espinozy [2010] w zasięgu oddziaływania parków podmiejskich znajduje się ok. 3,5 mln osób (co stanowi 43,5% populacji Andaluzji), w tym 1,4 mln mieszkańców miast. Pierwszy park podmiejski powstał na obrzeżach Cordoby (ok. 315 tys. mieszkańców), będącej trzecim co do wielkości miastem Andaluzji (za Sewillą i Malagą) i 12. co do wielkości miastem w Hiszpanii.

*Ustawa z 26 czerwca 1998 r. o ochronie przyrody i obszarach chronionych w Estremadurze*³⁷ definiuje aż 10 różnych kategorii obszarów chronionych o charakterze regionalnym. Są to m.in.: korytarze ekologiczne (*corredores ecológicos y de*

³⁴ *Ley 2/1989 por la que se aprueba el Inventario de Espacios Naturales Protegidos de Andalucía y se establecen medidas adicionales para su protección.*

³⁵ Rezerwy o znaczeniu lokalnym ustanawiane na terenach prywatnych.

³⁶ *Rozporządzenie Ministra Środowiska z 8 marca 1995 r. w sprawie utworzenia Podmiejskiego Parku Dehesa del Generalife w prowincji Granada Orden de la Consejería De Medio Ambiente por la que se Declara el Parque Periurbano Dehesa del Generalife en La Provincia de Granada.*

³⁷ *Ley 8/1998, de 26 de junio, de Conservación de la Naturaleza y de Espacios Naturales de Extremadura.*

Tabela 8

Parki Podmiejskie w Andaluzji

Lp.	Park	Powierzchnia w ha	Gmina	Prowincja	Rok utworzenia
1	Los Villares	485	Cordoba	Cordoba	1990
2	Monte la Sierra	2 720	Jaén	Jaén	1991
3	Dehesa del Generalife	458	Granada	Granada	1995
4	Dunas de San Antón	70	El Puerto de Santa María	Kadyks	1996
5	El Gergal	30	Guillena	Sewilla	1998
6	La Corchuela	85	Dos Hermanas	Sewilla	1998
7	La Barrosa	126	Chiclana de la Frontera	Kadyks	1999
8	Los Cabezos	15	Palma del Río	Cordoba	1999
9	El Saltillo y Lomero Llano	188	Valverde del	Huelva	1999
10	La Norieta	94	Punta Umbría	Huelva	1999
11	Sierra de Gracia	35	Archidona	Malaga	1999
12	Hacienda Porzuna	20	Mairena de Aljarafe	Sewilla	1999
13	Castala	14	Berja	Almeria	2000
14	Fuente la Zarza	315	Hinojosa del Daque	Cordoba	2000
15	Fuente Agria	80	Villafranca de Cordoba	Cordoba	2000
16	La Sierrezuela	384	Posadas	Cordoba	2000
17	Dehesa del Mercadillo	138	Ronda	Malaga	2000
18	Dehesas de Santa Fé	237	Santa Fe	Granada	2003
19	Pinar del Hacho	85	Antequera	Malaga	2003
20	La Saura	218	Jerez de la Frontera	Kadyks	2005
21	Santa Catalina	197	Jaén	Jaén	2005

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wykazu obszarów chronionych Andaluzji;

[[*biodiversidad*\), miejsca o znaczeniu naukowym \(*lugares de interés científico*\), korytarze ekokulturowe \(*corredores ecoculturales*\) oraz podmiejskie parki ochrony przyrody i wypoczynku \(*parques periurbanos de conservación y ocio*\).](http://www.juntadeandalucia.es/medioambiente/site/porta/web/menuitem.220de8226575045b-25f09a105510e1ca/?vgnextoid=95ee7b32b31f4310VgnVCM1000001325e50aRCRD].menuitem.220de8226575045b25f09a105510e1ca/?vgnextoid=95ee7b32b31f4310VgnVCM1000001325e50aRCRD].</p>
</div>
<div data-bbox=)

Podmiejskie parki ochrony przyrody i wypoczynku definiowane są w podobny sposób, jak parki podmiejskie w Andaluzji, jednak silniej eksponowana jest ich funkcja społeczna. Zgodnie z art. 23 ww. ustawy *podmiejskie parki ochrony przyrody i wypoczynku* to obszary położone w sąsiedztwie ośrodków miejskich, łączące ochronę przyrody z funkcją społeczną. Parki te powinny być wyposażone w odpowiednią infrastrukturę, tak aby umożliwić ich intensywne wykorzystywanie. Funkcje społeczne parków są związane głównie z ich wykorzystaniem rekreacyjnym, ale także edukacyjnym. Ważnym aspektem ustanawiania tych parków jest także podnoszenie świadomości ekologicznej mieszkańców miast.

Tabela 9

Podmiejskie parki ochrony przyrody i wypoczynku w Estemadurze

Lp..	Park	Powierzchnia w ha	Miasto	Prowincja	Rok utworzenia
1	Deheza de Moheda Alta	150	Navalvillar de Pela	Badajoz	2001
2	Sierra de Azuaga	2 684	Azuaga	Badajoz	2002
3	La Pisá del Caballo	2	Cabeza la Vaca	Badajoz	2005
4	La Charca de Brozas y Ejido	67	Brozas	Cáceres	2005
5	Dehesa Boyal de Montehermoso	1 048	Montehermoso	Cáceres	2014
6	Dehesa Camadilla de Almaraz	18	Almaraz	Cáceres	2014
7	Tres Arroyos	240	Badajoz	Badajoz	2015
8	Las Quinientas	218	Berlanga	Badajoz	2017
9	Dehesa Boyal de Aceituna	776	Aceituna	Cáceres	2017
10	El Chaparral	39	Albuera	Badajoz	2017
11	Los Baselisos	7	Maguilla	Badajoz	2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wykazu obszarów chronionych Estremadury; [http://extremambiente.gobex.es/index.php?option=com_content&view=article&id=1285&Itemid=459].

W Estremadurze utworzono 11 parków ochrony przyrody i wypoczynku (tab. 9). Są one bardzo zróżnicowane, zarówno pod względem powierzchni, jak i przedmiotu ochrony. Najmniejszy, bo liczący niecałe 2 ha, podmiejski park ochrony przyrody i wypoczynku La Pisá del Caballo, jest chroniony przede wszystkim ze względu na walory kulturowe. Jest zlokalizowany na terenie tradycyjnego gospodarstwa, a jego wykorzystanie związane jest przede wszystkim z funkcją edukacji ekologicznej. Największy z kolei park Sierra de Azuaga liczący ponad 2500 ha stanowi część korytarza ekologicznego łączącego region Andaluzji i Estremadury.

We Włoszech pierwsze regionalne parki podmiejskie powstały w połowie lat 70. XX w. na terenie Lombardii. Noszą one nazwę regionalnych parków pierścienia metropolitalnego (*parchi di cintura metropolitana*). Według tekstu jednolitego *Ustawy regionalnej Lombardii z 16 lipca 2007 r. w sprawie utworzenia parków regionalnych*³⁸, *parki pierścienia metropolitalnego* definiowane są jako obszary o strategicznym znaczeniu dla zachowania równowagi przyrodniczej. Celem ich tworzenia jest zapewnienie połączeń przyrodniczych pomiędzy miejskimi terenami zieleni i terenami rolno-leśnymi, a także zapewnienie miejsc do wypoczynku mieszkańcom obszaru metropolitalnego Mediolanu. W Lombardii utworzono sześć parków tego typu (tab. 10). Należy podkreślić, że zgodnie z opisaną powyżej ustawą, innymi rodzajami parków regionalnych Lombardii są: parki rzeczne, parki leśne, parki rolnicze i parki górskie. Co za tym idzie parki regionalne ustanawiane w Lombardii mogą mieć

³⁸ *Regione Lombardia Legge Regionale n. 16 del 16-07-2007 Testo unico delle leggi regionali in materia di istituzione di parchi.*

Tabela 10

Podmiejskie parki pierścienia metropolitalnego regionu Lombardia

Lp.	Park	Powierzchnia w ha	Rok utworzenia
1	Parco lombardo della valle del Ticino	91 800	1974
2	Parco Nord Milano	640	1975
3	Parco delle Groane	3 000	1976
4	Parco dell'Adda nord	5 580	1983
5	Parco della valle del Lambro	4 080	1983
6	Parco Agricolo Sud Milano	46 300	1990

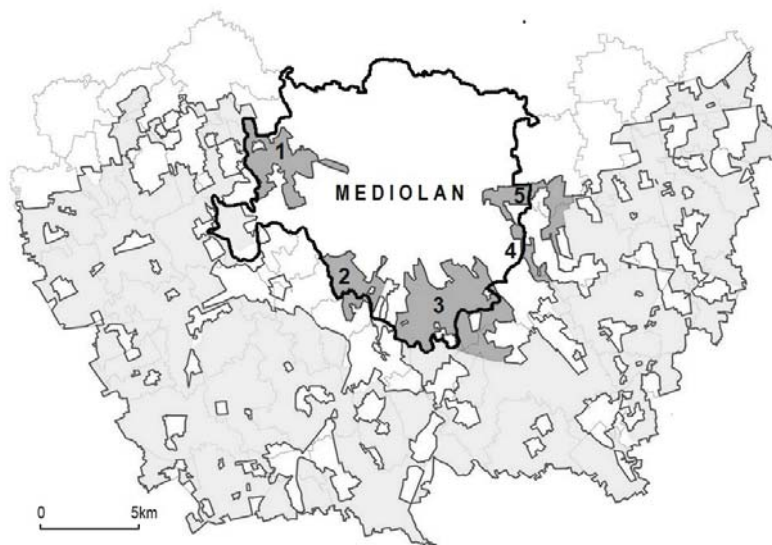
Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy parków Włoch [// *Portale dei Parchi Italiani* <http://www.parks.it/>],

mieszany charakter. Tak np. pierwszy park regionalny pierścienia metropolitalnego – Parco lombardo della valle del Ticino jest jednocześnie parkiem rzeczny, leśnym i rolniczym. Parco delle Groane jest parkiem leśnym, parki dell'Adda nord i della valle del Lambro są parkami rzecznymi. Spośród ustanowionych parków metropolitalnych jedynie park Nord Milano i Parco Agricolo Sud Milano położone są częściowo w granicach administracyjnych Mediolanu. Parki te jednak bardzo się od siebie różnią zarówno wielkością, jak i charakterem. Park Nord Milano jest najmniejszym z omawianych parków (640 ha), a Parco Agricolo Sud Milano drugim co do wielkości (46 300 ha). Park Nord Milano tworzy mozaikę terenów o różnej genezie i różnym przeznaczeniu. Znajdują się tu zarówno tereny przemysłowe, dawny port lotniczy, tereny spotowe, uprawy ogrodnicze, jak również lasy i ostoje dzikiej przyrody. Jest to jeden z głównych obszarów wypoczynku codziennego i weekendowego tej części miasta [Fabris, Li 2016].

Parco Agricolo Sud Milano jest parkiem rolniczym. Jego utworzenie miało na celu m.in. ochronę terenów przed nadmierną urbanizacją. Stanowi on istotny element zielonego pierścienia Mediolanu [Amati 2016]. Według planu zagospodarowania Parku z 2000 r. przyjętego decyzją Rady Regionalnej Lombardii z 3 sierpnia 2000 r.³⁹ w granicach Mediolanu znajduje się obszar przejściowy pomiędzy terenami typowo miejskimi a terenami rolniczymi. Tworzy go kilka obszarów tematycznych, m.in. Parco oves – Las w mieście (1), Parco dei Navigli – Woda w mieście (2), Parco delle Abbazie – Rolnictwo w mieście (3) (ryc. 9).

Przepisy umożliwiające tworzenie miejskich regionalnych obszarów chronionych zostały uchwalone także w regionach Lazio i Kampania. Według art. 3 *Ustawy regionalnej nr 46* regionu Lazio z 28 listopada 1977 w sprawie systemu parków

³⁹ *Decyzja Rady Regionalnej Lombardii z 3 sierpnia 2000 r. w sprawie zatwierdzenia Planu zagospodarowania Parku Rolniczego Mediolan Południe (Deliberazione Giunta Regionale 3 agosto 2000 – N.7/818 Approvazione del piano territoriale di coordinamento del Parco Agricolo Sud Milano).*

Ryc. 9. Regionalny Park Rolniczy Mediolan Południe (1- Parco oves, 2 - Parco dei Navigli, 3 - Parco delle Abbazie, 4 - Parco est Idroscalo, 5 - Lambro-Monluè)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie części graficznej planu zagospodarowania parku [http://www.cittametropolitana.mi.it/parco_agricolo_sud_milano/territorio_e_pianificazione/piano_territoriale_di_coordinamento.html].

*regionalnych i rezerwatów przyrody*⁴⁰, na system parków regionalnych składają się parki naturalne (*parchi naturali*), parki podmiejskie (*parchi sub-urbani*) i parki miejskie (*parchi urbani*). W regionie Lazio utworzono sześć takich parków (tab. 11). Dwa z nich położone są całkowicie w granicach administracyjnych Rzymu: Parco regionale urbano Pineto i Parco regionale urbano di Aguzzano.

W Kampanii od 2003 r. obowiązują przepisy prawne ustanawiające system obszarów chronionych o znaczeniu regionalnym. Zgodnie z *Ustawą Regionalną Nr 33 Regionu Kampania z 1 września 1993 r w sprawie tworzenia parków i rezerwatów przyrody w Kampanii*⁴¹ parki regionalne dzielą się na tzw. parki miejskie i parki metropolitalne (art.1.1.). System parków miejskich tworzą tereny otwarte o dużych walorach przyrodniczych i krajobrazowych posiadających strategiczne znaczenie dla zachowania równowagi przyrodniczej obszarów zurbanizowanych. Tworzą go tereny wyznaczone w lokalnych dokumentach planowania przestrzennego, m.in. takie jak: tereny zieleni, tereny rolnicze, obszary archeologiczne położone w naturalnym otoczeniu, nieużytki, a także tereny zniszczone podczas pożarów przeznaczone do zalesienia. Według zmiany planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta

⁴⁰ Legge Regionale n. 46 del 28 novembre 1977, Costituzione di un sistema di parchi regionali e delle riserve naturali.

⁴¹ Legge Regionale N. 33 Del 1-09-1993 Regione Campania. Istituzione di Parchi e Riserve Naturali in Campania.

Tabela 11

Podmiejskie i miejskie parki regionalne regionu Lazio

Lp.	Park	Powierzchnia w ha	Rok utworzenia
1	Parco Regionale dei Castelli Romani	15 000	1984
2	Parco regionale urbano Monte Orlando	89	1986
3	Parco regionale urbano Pineto	240	1987
4	Parco regionale suburbano di Gianola e del Monte di Scauri	309	1987
5	Parco urbano dell'antichissima Città di Sutri	7	1988
6	Parco regionale urbano di Aguzzano	57	1989

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy parków Włoch [// *Portale dei Parchi Italiani* <http://www.parks.it/>].

Neapolu z 1988 r.⁴² do systemu ww. terenów zaliczono: tereny rolne, lasy, nieużytki, klify, granie i kamieniołomy oraz tereny zieleni ozdobnej. Ostatnią z wymienionych kategorii stanowią 53 parki i ogrody miejskie Neapolu (ryc. 10).

Regionalnym parkiem metropolitalnym Kampanii, zgodnie z przepisami wzmiankowanego wyżej prawa regionalnego, został uznany Park Wzgórz Neapolu (*Collina di Napoli*) (art. 1.8), o powierzchni 2215 ha. Zgodnie z *Ustawą Regionalną Nr 33 z 1 września 1993 r w sprawie tworzenia parków i rezerwatów przyrody w Kampanii*, dla parku regionalnego sporządza się plan zagospodarowania przestrzennego. Plan zagospodarowania powinien być sporządzony w skali mniejszej niż 1:25 000. Zgodnie z art. 22 każdy park regionalny powinien być podzielony na trzy strefy:

- A. Ścisłej ochrony, w której dozwolone są tylko działania związane z ochroną środowiska przyrodniczego i/lub przywracaniem elementów środowiska do właściwego stanu.
- B. Zwyczajnej ochrony, wszelka działalność musi być skierowana na zachowanie integralności ekologicznej parku, dopuszczalne i preferowane działania to tradycyjne rolnictwo i leśnictwo.
- C. Częściowej ochrony – w której dopuszcza się realizację zabudowy mieszkaniowej i realizację infrastruktury technicznej oraz rozwój usług turystyki.

Według projektu planu parku metropolitalnego Wzgórz Neapolu⁴³, strefę A parku tworzą obszary o najwyższych walorach przyrodniczych, obejmujące głównie tereny leśne, strome stoki, urwiska i jaskinie. W parku metropolitalnym Park Wzgórz Neapolu strefa A zajmuje 188 ha, co stanowi ok. 8% powierzchni parku. W strefie tej nadrzędnym celem ochrony jest zachowanie tworów i składników przyrody. Strefa udostępniona jest głównie w celach naukowych i edukacyjnych. Strefa B zajmuje powierzchnię 702 ha (ok. 32%) i obejmuje głównie siedliska leśne i tereny rolnicze. Strefa ta jest

⁴² Zatwierdzonego *Dekretem Przewodniczącego Rady Regionu Kampania Nr 9297 z 29 czerwca 1998 r. w sprawie zmiany Regionalnego Planu Ogólnego*.

⁴³ [<http://www.parcometropolitanocollinenapoli.it/index.php?action=index&p=409>].

Ryc. 10. Chronione parki i ogrody Neapolu

Źródło: *Mappa delle aree verdi* [<http://www.comune.napoli.it/flex/cm/pages/ServeBLOB.php/L/IT/IDPagina/13173>].

udostępniana do celów naukowych, edukacyjnych oraz rekreacyjnych. Nadrzędnym celem ochronnym w tej strefie jest utrzymanie tradycyjnego krajobrazu rolno-leśnego. Największą i najbardziej urozmaiconą pod względem użytkowania terenów jest strefa C o powierzchni 1325 ha (ok. 60% całkowitej powierzchni parku). Tworzy ją mozaika terenów rolnych, leśnych, poeksploatacyjnych, parków miejskich oraz terenów zabudowanych. W strefie tej dopuszcza się m.in. lokalizację urzędzeń i obiektów usług sportu i turystyki, budowę zbiorników retencyjnych, które także mogą być wykorzystywane do celów rekreacyjnych, oraz realizacji nowych przestrzeni publicznych.

2.5. Miejskie lokalne rezerwaty przyrody

W Wielkiej Brytanii samorządy lokalne na mocy *Ustawy z 1949 r. o parkach narodowych i dostępie do otwartego krajobrazu*⁴⁴ uzyskały możliwość tworzenia lokalnych rezerwatów przyrody (*local nature reserves*) [Box 2007]. Zgodnie z wytycznymi dotyczącymi wyznaczania lokalnych rezerwatów przyrody opracowanymi przez *Natural England*⁴⁵, lokalne rezerwaty przyrody powinny być tworzone na ob-

⁴⁴ *National Parks and Access to the Countryside Act, 1949.*

⁴⁵ *Natural England* jest pozaresortowym organem brytyjskiego rządu odpowiedzialnym za sprawy związane z ochroną i wzmocnieniem zasobów naturalnych Anglii. Do zadań NE należy m.in. uzgadnianie wytypowanych przez władze lokalne obszarów do objęcia ochroną w postaci lokalnych rezerwatów przyrody.

szarach o wysokich w skali lokalnej walorach przyrodniczych istotnych dla edukacji ekologicznej i/lub badań. Lokalne rezerваты przyrody powinny być obszarami umożliwiającymi kontakt z naturą blisko miejsca zamieszkania, zapewniając przestrzeń do edukacji i rekreacji [Natural England 2010]. Ich znaczenie jest szczególnie istotne w terenach miejskich [Box *et. al.* 2007], ponieważ oprócz ochrony przyrody mają także pozytywny wpływ na kształtowanie warunków życia człowieka przez dostarczanie usług ekosystemowych [Natural England 2010].

Pierwszy lokalny rezerwat przyrody (*Aberlady Bay*) został utworzony w 1952 r. w East Lothian w Szkocji. Od tego czasu liczba lokalnych rezerwatów przyrody stale wzrastała od 24 w 1970 do 236 w 1990 r., 629 w 1997 i 1501 w 2012. Od końca lat 80. XX w. zanotowano dynamiczny rozwój lokalnych rezerwatów przyrody w terenach zurbanizowanych, zarówno typowo miejskich, jak i podmiejskich. Rezerваты te charakteryzują się często niewielką powierzchnią i są wyznaczane także w terenach silnie przekształconych przez człowieka, takich jak nieczynne linie kolejowe czy tereny poprzemysłowe [Box *et al.* 2007].

W 1994 r. znaczenie lokalnych rezerwatów przyrody wzrosło za sprawą Brytyjskiego Planu Działań na rzecz Różnorodności Biologicznej. Jednym z celów tego Planu było zachęcenie lokalnych władz do uwzględnienia w dokumentach planistycznych potrzeb wynikających z tworzenia lokalnych rezerwatów przyrody [Natural England 2010].

Pierwszy miejski lokalny rezerwat przyrody o nazwie *Perivale Wood* powstał w 1974 r. w zachodniej części Wielkiego Londynu na terenie Ealing. Rezerwat zajmuje powierzchnię 10,9 ha, z czego 7,3 ha stanowi starodrzew dębowy. Na terenie rezerwatu odnotowano 600 gatunków grzybów, 544 gatunki motyli, 30 gatunków mięczaków, 17 gatunków ssaków, 350 gatunków roślin naczyniowych, 36 gatunków mchów i wątrobowców, 115 gatunków ptaków, w tym 40 gatunków ptaków gniazdujących [<http://perivalewood.k-hosting.co.uk/>].

Od 1974 r. na terenie Wielkiego Londynu utworzono 110 miejskich lokalnych rezerwatów przyrody. Należy dodać, że na terenie Wielkiego Londynu utworzono tylko jeden wiejski lokalny rezerwat przyrody (*Bonesgate Open Space*). Rezerwat ten utworzono w 1994 r. na terenie Kingston-upon-Thames. Pierwszy podmiejski rezerwat przyrody na terenie Wielkiego Londynu utworzono w 1989 r. (*Yeading Brook Meadows*).

Dla rozwoju miejskich lokalnych rezerwatów przyrody istotną kwestią było wprowadzenie przez Natural England w 1996 r. standardu dotyczącego kształtowania ogólnodostępnych terenów naturalnych. Jedną ze składowych tego standardu jest wymóg utworzenia co najmniej 1 ha lokalnych rezerwatów przyrody na 1000 mieszkańców [Box *et. al.* 2007]. W 10 lat po zaproponowaniu standardu, jeden z jego twórców Box [2007] przedstawił wyniki badań dla 25 miast w zakresie osiągnięcia standardu (tab. 12). Spośród badanych miast jedynie w czterech przypadkach zanotowano pogorszenie sytuacji. Związane to było głównie z brakiem ustanowienia nowych lokalnych rezerwatów przyrody przy zauważalnym wzroście liczby ludności. W większości przypadków zanotowano znaczną poprawę, jednak tylko pięciu miastom udało się

Tabela 12

Podaż lokalnych rezerwatów przyrody (LRP) w wybranych miastach Anglii

Rok	1993				2007			
Miasto	liczba mieszkańców	powierzchnia LRP w ha	liczba LRP	liczba mieszkańców na 1 ha LRP	liczba mieszkańców	powierzchnia LRP w ha	liczba LRP	liczba mieszkańców na 1 ha LRP
mniej niż 1000 mieszkańców na 1 hektar LRP w 2006 r.								
Gloucester	91 800	4.3	2	21 349	109 885	169.5	7	648
Canterbury	127 000	14.0	3	889	135 278	177.7	10	761
Wakefield	306 300	313.0	7	979	315 172	401.5	10	785
Norwich	120 700	52.5	5	2 299	121 550	136.2	8	892
Stoke-on-Trent	244 800	82.0	1	2 985	240 636	246,4	9	977
1000-4999 mieszkańców na 1 hektar LRP w 2006 r.								
Dudley	300 400	181.7	4	1 653	305 155	247.6	7	1 111
Leeds	647 400	605.4	5	1 114	715 402	613.0	8	1 167
Sandwell	282 000	30.3	2	9 307	282 904	205.8	9	1 375
Coventry	292 500	48	3	6 094	300 848	216.7	14	1 388
Derby	214 000	9.3	1	23 011	221 708	143.2	7	1 548
Portsmouth	174 700	119.0	1	1 468	186 701	119.0	1	1 569
Plymouth	238 800	105.0	5	2 274	240 720	146.1	7	1 648
Peterborough	148 800	51.4	2	2 895	156 061	81.2	5	1 922
Barent	283 000	4.9	1	57 755	314 564	158.5	6	1 985
Leicester	270 600	2.0	1	135 300	279 921	139.0	7	2 014
Newe'le u'n Tyne	263 000	8.0	1	32 873	259 936	113.0	6	2 300
Liverpool	448 300	21.0	1	21 348	439 473	134.1	3	3 277
Hereford	49 800	6.1	2	8 164	50 149	14.4	3	3 483
5000-9999 mieszkańców na 1 hektar LRP w 2006 r.								
Haringey	187 300	36.2	3	5 174	216 507	32.6	3	6 641
Southwark	196 500	29.9	1	6 572	244 866	32.4	4	7 558
Birmingham	934 900	39.5	4	23 668	977 807	102.6	7	9 530
10 000-49 999 mieszkańców na 1 hektar LRP w 2006 r.								
Southampton	194 400	14.0	1	13 886	217 445	14.0	1	15 532
Oxford	109 000	2.2	2	49 545	134 248	6.4	2	20 976
Islington	155 200	2.5	1	62 080	175 797	5.3	3	33 169
50 000 i więcej mieszkańców na 1 hektar LRP w 2006 r.								
Camden	170 500	1.0	1	170 500	198 020	1.8	4	107 038

Źródło: [Box 2007].

osiągnąć zakładany w standardzie cel. Jak pisze Box [2007], osiągnięcie pożądanego wskaźnika lokalnych rezerwatów przyrody jest działaniem długofalowym i może nastąpić jedynie dzięki świadomej polityce przestrzennej miast.

Lokalne rezerваты przyrody tworzone są przede wszystkim dla lokalnych społeczności. Bardzo ważnym aspektem dla ich funkcjonowania jest więc położenie, dostępność, udogodnienia dla odwiedzających itp. Natural England opracowało standardy dotyczące obsługi użytkowników lokalnych rezerwatów przyrody. Zgodnie z tymi standardami lokalny rezerwat przyrody powinien być położony w sąsiedztwie istniejących dróg, ścieżek pieszych i rowerowych oraz terenów zieleni. Powinien być dostępny bezpłatnie, zapewniać całoroczny program wypoczynkowy i edukacyjny. Urządzenia wypoczynkowe powinny być adresowane głównie do dzieci jako głównej grupy użytkowników. Ponadto na terenie lokalnego rezerwatu przyrody powinny znajdować się ścieżki edukacyjne, miejsca do ćwiczeń fizycznych i rekreacji na wolnym powietrzu, miejsca piknikowe. Lokalny rezerwat przyrody powinny tworzyć głównie naturalne i seminaturalne krajobrazy, a udział terenów pokrytych zabudową nie powinien przekraczać 5% [Natural England 2010].

W standardzie jest także rekomendowana minimalna powierzchnia lokalnego rezerwatu przyrody – 2 ha. Wskazuje się jednak, że powierzchnia powinna być uzależniona od sąsiedztwa, przede wszystkim od tego, w jakim stopniu może ono wpływać na funkcjonowanie rezerwatu. Jednym z najmniejszych miejskich lokalnych rezerwatów przyrody jest utworzony w 1993 r. Camley Street Natural Park położony w Camden na terenie Wielkiego Londynu. Ma zaledwie 0,8 ha.

Kolejną kwestią związaną z kształtowaniem lokalnych rezerwatów przyrody jest ich otulina. Zgodnie z wytycznymi dotyczącymi kształtowania lokalnych rezerwatów [Natural England 2010], nie jest ona konieczna jakkolwiek wskazana. Otulina może być tzw. otuliną wewnętrzną, obszarem położonym w granicach lokalnego rezerwatu przyrody, będącym obszarem recepcyjnym związanym ze sterowaniem dostępem do rezerwatu. W obszarze tym mogą się pojawić np. parkingi i centra edukacyjne. Innym rozwiązaniem jest otulina zewnętrzna, sąsiadująca z terenem rezerwatu, której celem może być np. ograniczenie presji wypoczynkowej. Mogą to być tereny rekreacyjne mające na celu zatrzymanie pewnej grupy użytkowników.

Otuliną zewnętrzną dla lokalnego rezerwatu przyrody mogą być korytarze ekologiczne umożliwiające włączenie rezerwatu przyrody w sieć ekologiczną. Lokalne rezerваты przyrody w tym przypadku powinny być traktowane jako węzły tej sieci [Box *et al.* 2007].

Jednym z najbardziej interesujących lokalnych rezerwatów przyrody jest ogród na dachu Sharon School w Sheffield. Jest on pierwszym w Wielkiej Brytanii ogrodem na dachu, który został uznany za lokalny rezerwat przyrody. Miało to miejsce w 2009 r. zaledwie dwa lata po oddaniu obiektu do użytku [Green Roof News 2011].

Ogród na dachu ma powierzchnię 2000 m² i jest zaprojektowany w taki sposób, aby odzwierciedlać pagórkowaty charakter otaczającego krajobrazu oraz zróż-

Fot. 3. Lokalny rezerwat przyrody na dachu szkoły w Sheffield

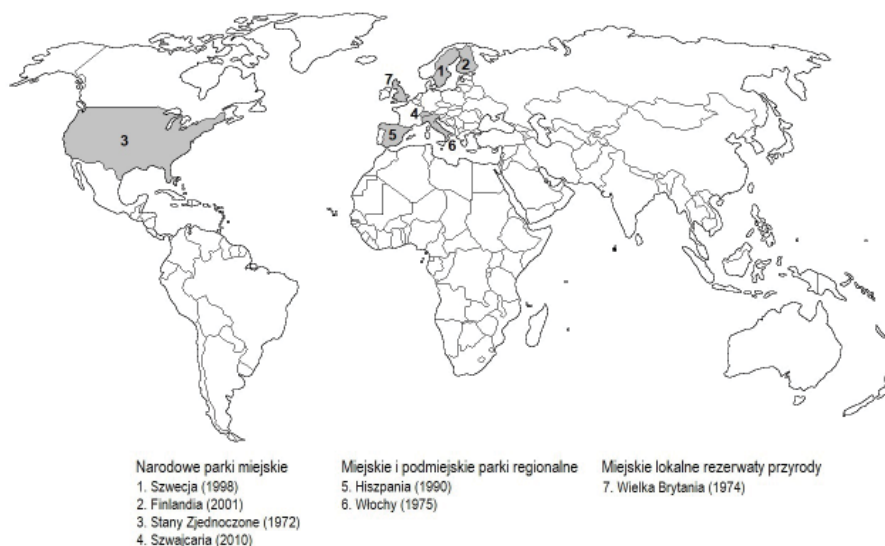
Źródło: [<https://planning.islington.gov.uk/NorthgatePublicDocs/00194555.pdf>].

nicowanie siedliskowe właściwe dla Sheffield (fot. 3). Znajdują się tam m.in. murawy kserotermiczne, łąki kwietne, teren podmokły z małym zbiornikiem wodnym czy miejskie tereny poprzemysłowe. Część rezerwatu pozostawiono do naturalnej sukcesji roślinnej.

Miąszość substratu zastosowanego na dachu waha się od 10 do 50 cm. Zastosowano w nim m.in. potłuczoną cegłę, wapień, materiał z odpadów organicznych, a także lokalną glebę, piasek i kamienie. W rezerwacie wprowadzono budki i karmniki dla ptaków, dodano także martwe drewno oraz sterty gałęzi jako miejsca schronienia i żerowania dla bezkręgowców. Dodatkowym wyposażeniem mającym na celu umożliwienie badań jest stacja pogodowa i kamera. Ogród na dachu ma także pomieszczenie na świeżym powietrzu o powierzchni ok. 40 m². Ogród wykorzystywany jest głównie w celach dydaktycznych.

Nieprzypadkowo pierwszy lokalny rezerwat przyrody na dachu został ustanowiony w Sheffield. Miasto jest nazywane brytyjską stolicą zielonych dachów. Zgodnie z przyjętym w 2010 r. Planem działań na rzecz rozwoju siedlisk na dachach (*Green Roof Habitat Action Plan*⁴⁶) na terenie miasta ma być utworzonych ok. 120 zielonych dachów, stanowiących nowe siedliska dla rodzimej fauny i flory [*Green Roof Habitat Action Plan 2010*].

⁴⁶ *Green Roof Habitat Action Plan* jest częścią *Lokalnego Planu Działań na Rzecz Różnorodności Biologicznej Sheffield*.

Ryc. 11. Kraje wdrażające miejskie obszary chronione
(w nawiasie podano rok utworzenia pierwszego obszaru)

Źródło: Opracowanie własne.

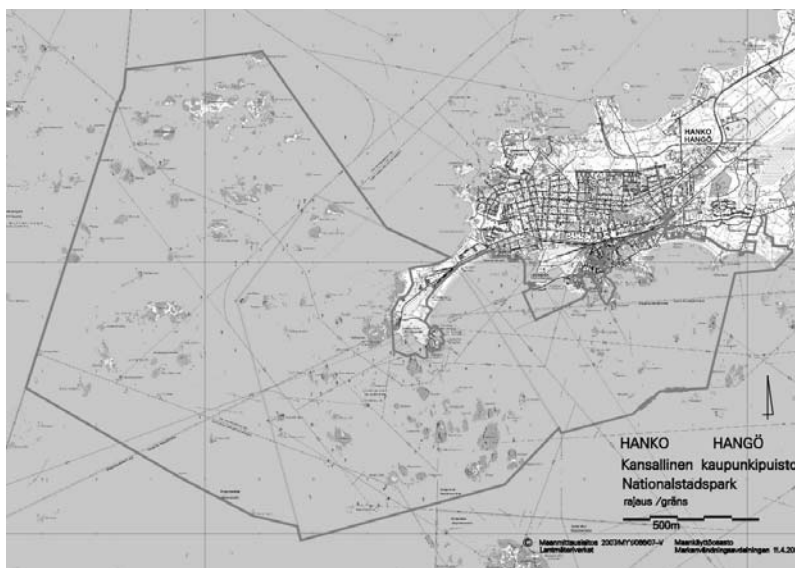
2.6. Specyfika miejskich obszarów chronionych

Idea tworzenia miejskich obszarów chronionych rozwijała się niezależnie w różnych częściach świata. W kilku krajach wprowadzono przepisy prawne, które umożliwiły tworzenie nowych form ochrony przyrody właściwych dla terenów zurbanizowanych (ryc. 11). Obszary te są bardzo zróżnicowane pod względem wielkości, położenia, sposobu zagospodarowania, wartości przyrodniczych i reżimu ochrony. Pomimo tych wszystkich różnic można znaleźć między nimi wiele podobieństw – przede wszystkim zintegrowane podejście do ochrony zasobów przyrodniczych i kulturowych oraz równorzędne traktowanie przyrodniczych i społecznych celów ochrony. Te dwa aspekty są niezwykle istotne, bowiem w obszarach zurbanizowanych przyroda niekoniecznie musi być reprezentowana przez naturalne ekosystemy, a obszary chronione narażone są zwykle na silną presję ze strony człowieka.

Wśród miejskich obszarów chronionych, podobnie jak w przypadku ich „tradycyjnych” odpowiedników, największe powierzchnie zajmują obszary określane mianem „narodowy” czy „regionalny”. Największe miejskie obszary chronione to Miejski Park Narodowy Santa Monica w USA i Miejski Park Narodowy Hanko w Finlandii. Każdy z nich ma powierzchnię ponad 600 km². Dla porównania największy park narodowy w Polsce – Biebrzański Park Narodowy, ma powierzchnię 592,23 km². Należy jednak podkreślić, że nie wszystkie miejskie parki narodowe leżą w granicach terenów zurbanizowanych. Jak wspomniano w rozdz. 2.2., w Stanach Zjednoczonych pojawiła się idea

przybliżenia terenów chronionych do użytkowników. Stąd też miejskie parki narodowe leżą zarówno w granicach miast, jak i w ich bezpośrednim sąsiedztwie. Tak np. w granicach administracyjnych Atlanty, na jej północnych obrzeżach, leży jedynie niewielki fragment Chattahoochee River National Recreation Area. Santa Monica National Recreation Area sięga natomiast aż do centralnej części Los Angeles, choć większa część tego obszaru leży poza granicami miasta. Dla odmiany, pojęcie *miejski park narodowy* w ujęciu skandynawskim należy traktować dosłownie – park narodowy położony w granicach miasta. Zgodnie z kryteriami wyznaczania fińskich miejskich parków narodowych muszą one przenikać całą strukturę miejską i rozciągać się od terenów centralnie położonych ku peryferiom. Zasada ta nawiązuje do położenia miejskiego Królewskiego Parku Narodowego w Sztokholmie. Fiński miejski park narodowy w Hanko także spełnia te kryteria, ale znaczną jego część stanowi morskie terytorium miasta (ryc. 12).

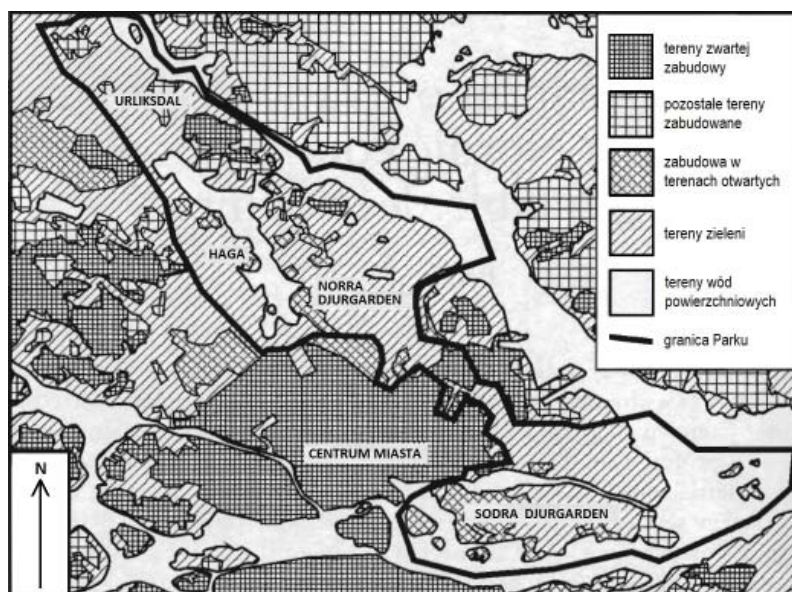
Miejskie obszary chronione tworzą tereny o bardzo różnym charakterze, reprezentujące całe spektrum gradientu miejskiego. W Królewskim Narodowym Parku Miejskim w Sztokholmie, oprócz terenów otwartych stanowiących część posiadłości królewskich, znaczną powierzchnię zajmują tereny zurbanizowane (ryc. 13). Pierwszy narodowy park miejski w Finlandii (*Hämeenlinna*) także jest bardzo zróżnicowany. Oprócz zajmujących powierzchniowo największą jego część terenów lasów i wód, w parku znajduje się zabudowa mieszkaniowa i letniskowa, liczne elementy infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, w tym: hotele, ośrodki wypoczynkowe, kempingi, ośrodki jeździeckie, pole golfowe, przystań wodna.

Ryc. 12. Obszar miejskiego parku narodowego Hanko
Źródło: [Plan zarządzania miejskim parkiem narodowym Hanko 2008].

W Narodowym Parku Miejskim Golden Gate oprócz rozległych plaż i terenów leśnych, znajduje się wyspa Alcatraz ze słynnym niegdyś więzieniem (obecnie muzeum), a także niekwestionowana ikona miasta Golden Gate Bridge (fot. 4). Na terenie parku znajdują się także były obiekty wojskowe, m.in. elementy tarczy antyrakietowej z czasów zimnej wojny. Szwajcarski park przygód przyrodniczych prawie w całości jest parkiem leśnym. Do końca XX w. był głównym źródłem drewna na opał (komercyjnego jego pozyskiwania zaniechano w 1995 r.). W chwili obecnej jest to największy seminaturalny kompleks mieszanych lasów liściastych w centralnej Szwajcarii [Seeland *et al.* 2002]. W Kampanii, zgodnie z obowiązującymi od 2003 r. przepisami prawnymi ustanawiającymi system obszarów chronionych o znaczeniu regionalnym, do systemu miejskich obszarów chronionej przyrody mogą być włączane tereny zdegradowane, przewidziane do rekultywacji. Przykład z Sheffield wskazuje zaś na to, że z powodzeniem mogą być chronione miejsca sztucznie ukształtowanych ekosystemów (ogrody na dachu).

Duża część miejskich obszarów chronionych nie ma zadeklarowanej kategorii ochrony IUCN. Dotyczy to np. regionalnych parków podmiejskich ustanawianych w Hiszpanii, czy narodowych parków miejskich w Skandynawii. Włoskie regionalne parki podmiejskie i miejskie, podobnie jak narodowe obszary rekreacyjne w USA mają przypisaną V kategorię ochrony IUCN (obszary chronionego krajobrazu). Najwyższy reżim ochrony według kategorii IUCN ma szwajcarski Park Przygód Przyrodniczych Sihlwald. Został on zaliczony do kategorii II (parki narodowe).

Ryc. 13. Królewski Narodowy Park Miejski w Sztokholmie

Źródło: [Schantz 2006].

Fot. 4. Golden Gate

Źródło: [Golden Gate... 2016].

Ważnym wyróżnikiem miejskich obszarów szczególnej ochrony przyrody są powody, dla których zostały one utworzone. Powołanie miejskiego parku narodowego w Sztokholmie, oprócz ochrony różnorodności biologicznej i zapewnienia miejsc do rekreacji, miało na celu przede wszystkim ochronę terenów otwartych przed zabudową [Bartel *et al.* 2005]. Fińskie miejskie parki narodowe tworzone są dla zachowania piękna krajobrazu naturalnego i/lub kulturowego. Pojawienie się w systemie obszarów chronionych USA miejskich narodowych obszarów rekreacyjnych było wyjściem naprzeciw rosnącemu zapotrzebowaniu na dostęp do terenów otwartych najbardziej i wykluczonym społecznie mieszkańcom miast [Byrne 2009]. Miejskie lokalne rezerваты przyrody w Wielkiej Brytanii tworzy się dla zapewnienia kontaktu z naturą mieszkańcom miast. Z podobnych pobudek zostały ustanowione parki przygód przyrodniczych w Szwajcarii. Głównym celem ich tworzenia jest umożliwienie kontaktu z naturą mieszkańcom najbardziej zurbanizowanych obszarów kraju, a także podnoszenie ich świadomości ekologicznej.

Wspólną cechą miejskich obszarów chronionych jest niewątpliwie ich funkcja społeczna. Obszary te tworzy się z myślą o użytkownikach. Chroni się je dla mieszkańców miast, a nie przed nimi. O ważnej roli społecznej tych obszarów może świadczyć liczba odwiedzających. Szacuje się, że Królewski Miejski Park Narodowy przyciąga rocznie 15 mln odwiedzających, z czego 90% to mieszkańcy Sztokholmu [Nyberg 2015]. 45% odwiedzających deklaruje, że park odwiedza co najmniej raz w tygodniu [Elmqvist 2004]. Park Narodowy Góry Stołowej położony w granicach Kapsztadu odwiedza rocznie ok 2 mln osób [Papińska 2010]. Park Przygód Przyrodniczych Silhwald odwiedza rocznie 100 tys. użytkowników [Stauffer, Roth 2010].

Według danych *National Park Service* [<https://irma.nps.gov/Stats/>] liczba odwiedzających w miejskich narodowych obszarach rekreacyjnych wynosiła:

- Gateway National Recreation Area (Nowy Jork) – ok. 6,0 mln (2014),
- Golden Gate National Recreation Area (San Francisco) – ok. 14,8 mln (2015),
- Santa Monica Mountains National Recreation Area (Los Angeles) – 0,5 mln (2008),
- Chattahoochee Mountains National Recreation Area (Atlanta) – 0,3 mln (2015).

Pogodzenie funkcji społecznej z ochroną przyrody wymaga odpowiedniego zarządzania obszarami chronionymi w mieście. Worboys *et al.* [2015] wyróżniają wiele wyzwań, przed jakimi stoją władarze miejskich obszarów chronionych. Są to m.in.: zapewnienie dostępu do terenów chronionych szerokim grupom użytkowników, zapewnienie powiązań terenów chronionych z innymi terenami naturalnymi w mieście, ograniczenie rozprzestrzeniania się zabudowy, kształtowanie odpowiednich postaw wobec przyrody, a także ograniczanie konfliktów i interakcji pomiędzy człowiekiem a światem dzikiej przyrody.

W przypadku zidentyfikowanych miejskich obszarów chronionych podstawowymi instrumentami ich zarządzania są różnego rodzaju dokumenty planistyczne. Zawarte w nich ustalenia dotyczą zarówno planowania przestrzennego, jak i planowania ochrony, mają także elementy planowania społeczno-gospodarczego. W większości są to plany zarządzania obszarami chronionymi, co wskazuje na to, że określone w nich cele, a także środki niezbędne do ich realizacji, uwzględniają zarówno potrzeby ochrony przyrody, jak i starają się sprostać oczekiwaniom lokalnych społeczności. Zarządzanie rozumiane jako dysponowanie zasobami dla uzyskania określonych korzyści [Żurek 2013] daje podstawy do stwierdzenia, że w przypadku zarządzania terenami chronionymi w mieście korzyści te to usługi ekosystemowe dostarczane mieszkańcom miast. Najważniejszymi z nich są lokalne usługi ekosystemowe, które mają bezpośredni wpływ na jakość życia w mieście. Zaliczyć do nich należy przede wszystkim usługi regulacyjne i kulturowe [Bezak, Lyytimaki 2011; Bolund, Hunhammar 1999; Gómez-Baggethun, Barton 2013; Giedych, Maksymiuk 2017].

Konieczność łączenia funkcji przyrodniczych i społecznych wymaga odpowiedniego kształtowania struktury przestrzennej miejskich obszarów szczególnej ochrony przyrody. Należy podkreślić, że określona w planach zarządzania struktura przestrzenna zidentyfikowanych miejskich obszarów chronionych (podobnie jak w przypadku wielu tradycyjnych obszarów ochrony przyrody, zwłaszcza tych wielkopowierzchniowych) wzorowana jest na koncepcji strefowania właściwej dla rezerwatów biosfery. Należy jednak podkreślić, że w przypadku miejskich obszarów chronionych nie jest to dosłowne odtworzenie ww. stref, a raczej zachowanie pewnej filozofii zarządzania obszarami chronionymi. Strefowanie ma na celu osiągnięcie równowagi między ochroną wartości przyrodniczych i kulturowych a wykorzystaniem wypoczynkowym i turystycznym obszarów. Dlatego też nazwy stref najczęściej odwołują się do planowych dopuszczalnych działań, jak to ma miejsce np. w Parku Przygód Przyrodniczych Sihlwald, Królewskim Miejskim Parku Narodowym w Sztokholmie czy Parku Wzgórz Neapolu. Bardzo interesujące rozwiązanie zastosowano w fińskim Miejskim Parku Narodowym Heinola. Strefy odwołują się do konkretnych miejsc, rozpoznawanych przez nazwy własne (ryc. 14.). Takie rozwiązanie nawiązuje do wspomnianego już rezerwatu biosfery Kristianstads Vattenrike w Szwecji, w którym oprócz tradycyjnych stref, właściwych dla każdego rezerwatu biosfery, wyznaczono także 10 obszarów tematycznych, związanych z różnymi ty-

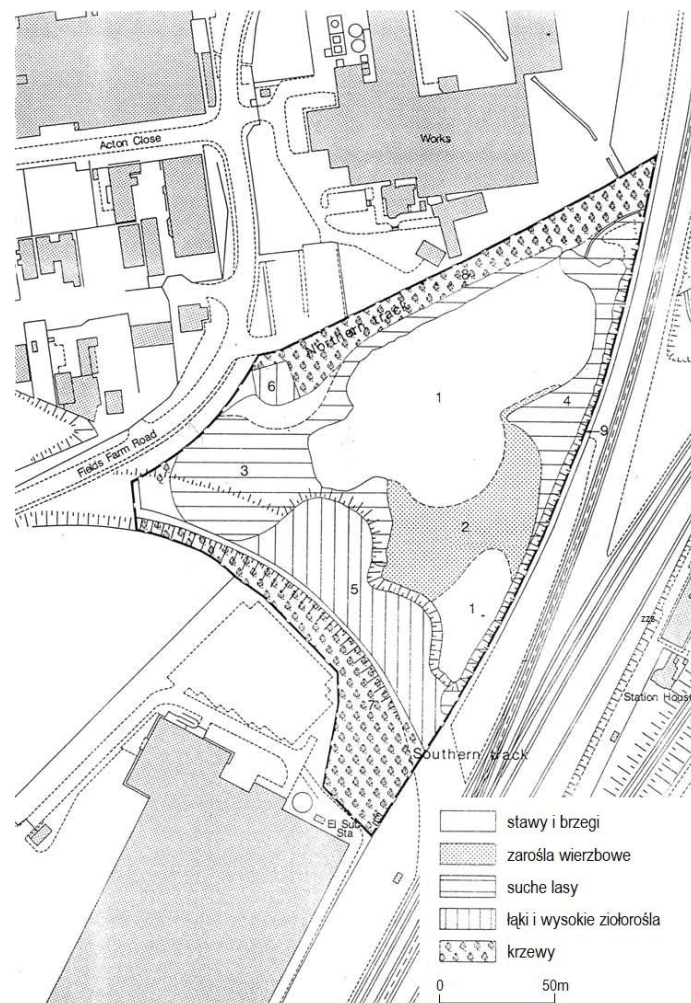
Ryc. 14. Podział na strefy Miejskiego Parku Narodowego Heinola
 (1. Centrum miasta, 2. Wzgórza Heinola, 3. Wiejski krajobraz kulturowy, 4. Archipelag Szwedzki,
 5. Wyspy na jeziorze Konniveden, 6. Lasy i Szpital Fundacji Reumatyzmu)

Źródło: [Plan zarządzania miejskim parkiem narodowym Heinola 2007].

pami krajobrazów (np. nadmorski krajobraz z rozległymi wydłami) [*Kristianstads Vattenrike...* 2005].

Strefowanie nie dotyczy jedynie największych powierzchniowo miejskich obszarów szczególnej ochrony przyrody. Strefowane są także lokalne rezerваты przyrody w Wielkiej Brytanii. Podział na strefy związany jest tu także z typami dopuszczalnych działań, a nazwy stref odwołują się najczęściej do pokrycia terenu i/lub cech krajobrazu (ryc. 15).

Podsumowując rozważania na temat istoty tworzenia miejskich obszarów chronionych należy podkreślić, że stosowane w wielu krajach rozwiązania wskazują na rosnącą potrzebę zmiany tradycyjnego, zachowawczego modelu ochrony przyrody na bardziej aktywny dostosowany do uwarunkowań wynikających z położenia w tkance miejskiej. Nowatorskie formy ochrony przyrody stosowane w wielu mia-

Ryc. 15. Podział strefowy lokalnego miejskiego rezerwatu przyrody Forbes Hole w Nottingham (pow. 3,3 ha)

Źródło: [https://lensweb.files.wordpress.com/2015/07/forbes_hole_habitats.jpg].

stach na świecie, poprzez wyeksponowanie ich funkcji społecznej oraz wskazanie korzyści, jakie płyną z ustanowienia obszarów chronionych, odgrywają istotną rolę w zrównoważonym rozwoju obszarów zurbanizowanych [Eastman 2003; Konijendijk 2008; Alfsen 2010; Giedych 2016]. Przyczyniają się także do powstawania innowacyjnych koncepcji rozwoju miast, w których ochrona przyrody odgrywa przewodnią rolę. Przykładem może być wspomniana w rozdziale 2.3. idea eko-miasta biosfery, a ostatnio także koncepcja utworzenia na terenie Wielkiego Londynu Miasta – Parku Narodowego (*the Greater London National Park City*) [Roe et al.2018].

3. STRATEGIE OCHRONY PRZYRODY W WYBRANYCH MIASTACH POLSKI NA TLE POLITYKI PRZESTRZENNEJ

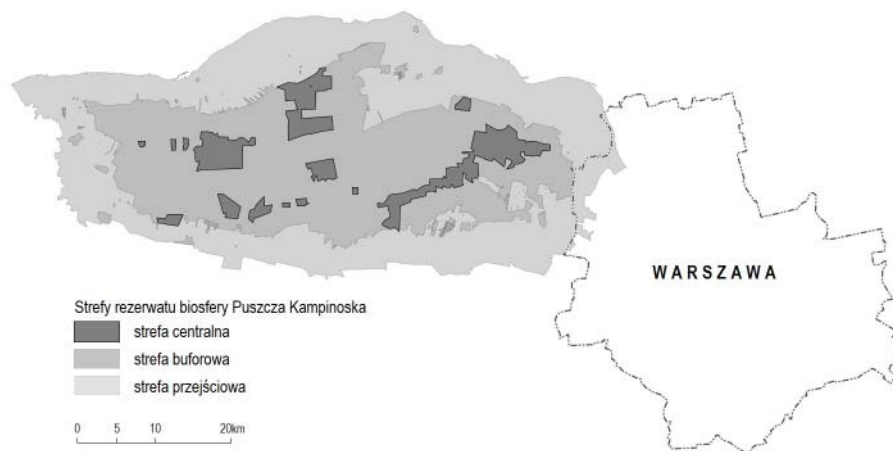
3.1. Zróżnicowanie form ochrony przyrody w badanych miastach

W granicach administracyjnych badanych miast położonych jest łącznie 229 różnego rodzaju obszarów chronionych, należących do prawie wszystkich form ochrony, wymienionych w *Ustawie o ochronie przyrody* [Ustawa 2004]. Wśród nich znajdują się obszary o zróżnicowanej randze i reżimie ochronnym. W badanych miastach odnaleźć możemy zarówno obszary ważne dla zachowania dziedzictwa przyrodniczego Europy, jak i istotne dla zachowania lokalnych walorów widokowo-estetycznych. Obszary chronione badanych miast stanowią:

- obszary NATURA 2000,
- parki krajobrazowe,
- obszary chronionego krajobrazu,
- rezerваты przyrody,
- użytki ekologiczne,
- stanowiska dokumentacyjne,
- zespoły przyrodniczo-krajobrazowe.

Powyższą listę należy uzupełnić o rezerwat biosfery, chociaż nie są one formalną kategorią ochrony w rozumieniu *Ustawy o ochronie przyrody*. W granicach Warszawy znajduje się bowiem niewielki fragment Rezerwatu Biosfery Puszcza Kampinowska. Rezerwat ten o łącznej powierzchni 76 232 ha utworzony został w 2000 r. Tworzy go ustanowiony w 1959 r. Kampinoski Park Narodowy (KPN) wraz z otuliną [Brey Meyer 2009]. Kampinoski Park Narodowy jest drugim pod względem powierzchni (po Biebrzańskim) parkiem narodowym w Polsce. W jego granicach znajduje się jeden z najlepiej zachowanych w Europie obszarów wydm śródlądowych [Berkowska 1992].

Strefę centralną (rdzeń) rezerwatu biosfery, o powierzchni 5675 ha, stanowią w większości obszary ochrony ścisłej KPN. Strefę buforową – pozostałe obszary parku (32 860 ha), strefę przejściową zaś jego otulina (37 688 ha) (ryc. 16). W granicach Warszawy znajduje się niewielka część strefy przejściowej rezerwatu biosfery stanowiąca niecałe 4% jej całkowitej powierzchni (ok. 1480 ha).

Ryc. 16. Położenie rezerwatu biosfery Puszcza Kampinowska względem Warszawy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [Breymeyer 2009].

Rezerwat Biosfery Puszcza Kampinowska jest jednym z 669 rezerwatów wpisanych na światową listę UNESCO i jednym z dziesięciu rezerwatów biosfery wyznaczonych w Polsce.

Do obszarów o randze międzynarodowej należą także obszary wchodzące w skład Europejskiej Sieci Ekologicznej NATURA 2000. Możliwość tworzenia takich form ochrony wprowadziła *Ustawa z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody*. Obszary Natura 2000 tworzy się dla zachowania siedlisk i gatunków uznanych za cenne i zagrożone w skali całego kontynentu. Obszary te znajdują się w granicach 13 spośród 18 badanych miast (w Bydgoszczy, Gdańsku, Gorzowie Wielkopolskim, Kielcach, Krakowie, Lublinie, Poznaniu, Rzeszowie, Szczecinie, Toruniu, Warszawie, Wrocławiu i Zielonej Górze). Łącznie w badanych miastach odnotowano ich 48 (tab. 13). Ponad 75% z nich to obszary szczególnej ochrony siedlisk. Większość obszarów NATURA 2000 zlokalizowanych w badanych miastach związana jest z dolinami rzek stanowiącymi ponadlokalne korytarze ekologiczne o randze krajowej i regionalnej (np. Dolina Dolnej Odry w Szczecinie, Dolina Dolnej Wisły w Toruniu, Dolina Bobrzy w Kielcach). Wśród obszarów NATURA 2000 znajdują się także obszary o niewielkiej powierzchni, które w całości położone są wewnątrz tkanki miejskiej np. Forty w Poznaniu (ryc. 17) i Toruniu. Do pozostałych obszarów NATURA 2000, które w całości położone są w granicach badanych miast należą: Twierdza Wisłoujście i Bunkier w Oliwie w Gdańsku, Dębnicko-Tyniecki Obszar Łąkowy i Łąki Nowohuckie w Krakowie oraz „Zimna Woda” w Zielonej Górze. Udział obszarów NATURA 2000 w powierzchni ogólnej badanych miast jest bardzo zróżnicowany i waha się od 39,79% w Szczecinie do 0,04% w Lublinie. Znaczny odsetek powierzchni objętej siecią NATURA 2000 mają także Toruń (12,92%), Kielce (9,33%) i Bydgoszcz (8,01%).

Tabela 13

Obszary Natura 2000 w badanych miastach

Miasto % obszarów w powierzchni miasta	Nazwa obszaru NATURA 2000 (kod obszaru)	Rok utworzenia**	Powierzchnia obszaru w granicach miasta w ha
Warszawa 5,2%	Dolina Środkowej Wisły (PLB140004)	2004	2 350,6
	Puszcza Kampinoska (PLC140001)	2007	0,1
	Kampinoska Dolina Wisły (PLH140029)	2011	2,0
	Las Jana III Sobieskiego (PLH140031)	2011	115,2*
	Las Natoliński (PLH140042)	2011	103,7*
	Las Bielański (PLH140041)	2011	129,8*
Kraków 1,21%	Dębnicko-Tyniecki obszar łąkowy (PLH120065)	2011	282,9*
	Łąki Nowohuckie (PLH120069)	2011	59,8*
	Skawiński Obszar Łąkowy PLH120079	2011	44,1*
Łódź	–	–	–
Wrocław 6,79%	Grądy Odrzańskie (PLB020002),	2004	307,8
	Grądy w Dolinie Odry (PLH020017)	2008	739,5
	Dolina Widawy (PLH020036)	2008	667,7
	Las Pilczycki (PLH020069)	2008	119,6*
	Kumaki Dobrej (PLH02006)	2011	6,9
	Łęgi nad Bystrzycą (PLH020103)	2011	479,1
Poznań 1,32%	Biedrusko (PLH300001)	2007	198,7
	Fortyfikacje w Poznaniu (PLH300005)	2007	137,4*
	Dolina Samicy (PLB300013)	2007	23,9
Gdańsk 4,71%	Ujście Wisły (PLB 220004)	2004	500,8
	Zatoka Pucka (PLB 220005)	2004	28,1
	Dolina Dolnej Wisły (PLB040003)	2004	97,4
	Twierdza Wisłoujście (PLH22030)	2004	16,2*
	Ostoja w Ujściu Wisły (PLH220044)	2008	406,5
	Bunkier w Oliwie (PLH220055)	2008	0,1*
Szczecin 39,79%	Dolina Dolnej Odry (PLB320003)	2004	9 863,7
	Ujście Odry i Zalew Szczeciński (PLH320018)	2007	80,6
	Wzgórza Bukowe (PLH320020)	2007	2 035,1
	Dolna Odra (PLH320032)	2008	1 181,4
Bydgoszcz 8,01%	Dolina Dolnej Wisły (PLB 040003)	2004	974,0
	Dolina Środkowej Noteci i Kanału Bydgoskiego (PLB 300001)	2004	52,8
	Dolina Noteci (PLH30004)	2007	51,6
	Solecka Dolina Wisły (PLH040003)	2008	896,2
Lublin 0,04%	Bystrzyca Jakubowicka (PLH060096)	2011	6,7
Katowice	–	–	–
Białystok	–	–	–

Miasto % obszarów w powierzchni miasta	Nazwa obszaru NATURA 2000 (kod obszaru)	Rok utworzenia**	Powierzchnia obszaru w granicach miasta w ha
Toruń 12,92%	Dolina Dolnej Wisły (PLB040003)	2004	1 490,2
	Forty w Toruniu (PLH040001)	2007	12,9*
	Dolina Drwęcy (PLH280001)	2007	1,8
	Leniec w Barbarce (PLH040043)	2016	4,1
Kielce 9,33%	Dolina Bobrzy (PLH260014)	2011	243,2
	Ostoja Wierzejska (PLH260035)	2011	0,1
	Wzgórza Chęcińsko-Kieleckie (PLH260041)	2011	777,5
Rzeszów 1,12%	Wisłok Środkowy z Dopływami (PLH180030)	2011	127,3
Olsztyn	–	–	–
Zielona Góra 5,97%	Dolina Środkowej Odry (PLB080004)	2007	838,7
	Kargowskie Zakola Odry (PLH080012)	2009	31,5
	Zimna Woda (PLH080062)	2011	86,3*
	Krośnieńska Dolina Odry (PLH080028)	2014	707,1
Opole	–	–	–
Gorzów Wlkp. 4,83%	Dolina Dolnej Noteci (PLB080002)	2007	311,6
	Murawy Gorzowskie (PLH080058)	2011	79,4*
	Ujście Noteci (PLH080006)	2008	311,6

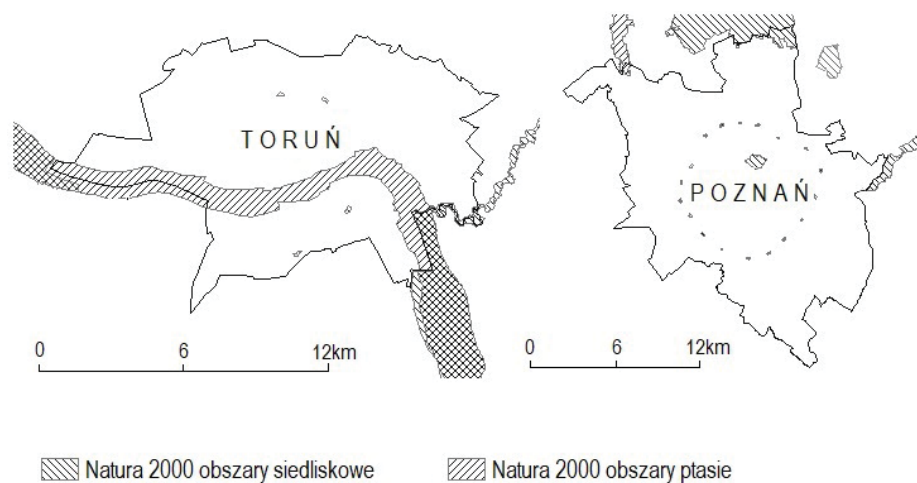
* – 100% obszaru Natura 2000 znajduje się w granicach miasta

** – W przypadku obszarów specjalnej ochrony ptaków, lub rok zatwierdzenia przez Komisję Europejską w przypadku specjalnych obszarów ochrony siedlisk

Źródło: Opracowanie własne na podstawie CRFOP (Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska) i BDL (Bank Danych Lokalnych GUS) (tab. 13-19).

Podobnie jak w przypadku rezerwatów biosfery, granice obszarów NATURA 2000 w dużej mierze pokrywają się z wyznaczonymi wcześniej obszarami chronionymi. Dotyczy to np. specjalnych obszarów ochrony siedlisk Las Bielański, Las Jana III Sobieskiego i Las Natoliński w Warszawie, których granice pokrywają się z rezerwatami przyrody o tych samych nazwach. Ponadto w Warszawie przebieg obszarów Natura 2000 w dużej mierze pokrywa się z granicami Warszawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Obszary Natura 2000 są także uzupełnieniem sieci obszarów chronionych w badanych miastach. W największym stopniu dotyczy to Szczecina, Wrocławia, i Torunia. Granice obszarów Natura 2000 pokrywają się także z granicami lokalnych form ochrony przyrody. W Krakowie specjalny obszar ochrony siedlisk Łąki Nowohuckie pokrywa się z użytkiem ekologicznym o tej samej nazwie. W Szczecinie natomiast zespoły przyrodniczo-krajobrazowe Zaleskie Łęgi i Dębina leżą w granicach obszaru specjalnej ochrony ptaków Dolina Dolnej Odry.

Kolejną grupę obszarów chronionych w badanych miastach stanowią wielkoprze-strzenne obszary chronione o znaczeniu regionalnym. Zaliczyć do nich należy parki kra-

Ryc. 17. Obszary NATURA 2000 w Toruniu i Poznaniu

Źródło: Opracowano na podstawie geoserwisu GDOŚ [<http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>].

jobrazowe i obszary chronionego krajobrazu, które przez wiele lat (pod rządami *Ustawy z 16 października 1991 r. o ochronie przyrody* [Ustawa 1991]) obok parków narodowych i rezerwatów przyrody wchodziły w skład tzw. krajowego systemu obszarów chronionych. W granicach ośmiu spośród badanych miast (w Bydgoszczy, Gdańsku, Kielcach, Krakowie, Łodzi, Szczecinie, Warszawie i Wrocławiu) znajdują się fragmenty 10 parków krajobrazowych (tab. 14). Najstarszym z nich jest Trójmiejski Park Krajobrazowy utworzony w 1979 r., jest to jednocześnie jeden z pierwszych parków krajobrazowych w Polsce. Udział parków krajobrazowych w ogólnej powierzchni badanych miast jest zróżnicowany i waha się od 14,62% w Kielcach do 1,19% w Szczecinie. Znaczny odsetek powierzchni parków krajobrazowych występuje także na terenie Krakowa (14,62%), w granicach którego znajdują się fragmenty trzech parków krajobrazowych (Bieleńsko-Tynieckiego, Tenczyńskiego i Parku Krajobrazowego Dolinki Krakowskie) (ryc. 18).

Obszary chronionego krajobrazu (OChK) znajdują się w granicach 10 spośród 18 badanych miast (w Bydgoszczy, Gdańsku, Gorzowie Wielkopolskim, Kielcach, Lublinie, Olsztynie, Poznaniu, Toruniu, Warszawie i Zielonej Górze) (tab. 15). Łącznie w granicach administracyjnych badanych miast położonych jest 19 obszarów chronionego krajobrazu. Największą powierzchnię obszary chronionego krajobrazu zajmują w Kielcach, Warszawie i Lublinie, odpowiednio: 43,23%, 18,3% 17,15% powierzchni miasta. Najmniejszą w Gorzowie Wielkopolskim (3,55%) i Olsztynie (5,51%). Trzy spośród omawianych obszarów chronionego krajobrazu Dolina Cybiny w Poznaniu, Wyspa Sobieszewska w Gdańsku oraz Kielecki Obszar Chronionego Krajobrazu, w całości znajdują się w granicach administracyjnych miast.

Kolejną grupą obszarów chronionych są rezerваты przyrody (RP). Tradycja tworzenia takiej formy ochrony przyrody w Polsce sięga przełomu XIX i XX w., ale

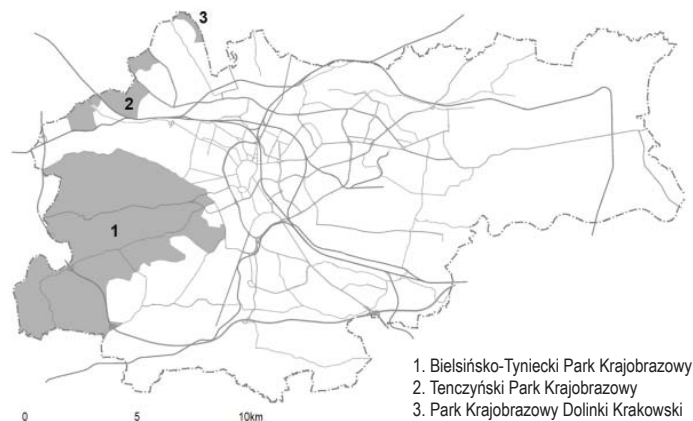
Tabela 14

Parki krajobrazowe w badanych miastach

Miasto % PK w powierzchni miasta	Nazwa parku krajobrazowego (PK)	Rok utworzenia	Powierzchnia PK w granicach miasta w ha
Warszawa 6,29%	Mazowiecki Park Krajobrazowy	1986	3 256,6
Kraków 14,62%	Bieleńsko-Tyniecki Park Krajobrazowy	1981	4 237,2
	Tenczyński Park Krajobrazowy	1981	481,2
	Park Krajobrazowy Dolinki Krakowskie	1981	60,5
Łódź 5,71%	Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich	1996	1 675,8
Wrocław 2,33	Park Krajobrazowy Dolina Bystrzycy	1998	684,0
Poznań	–	–	–
Gdańsk 9,3%	Trójmiejski Park Krajobrazowy	1979	2 450,0
Szczecin 1,19%	Szczeciński Park Krajobrazowy Puszcza Bukowa	1981	359,0
Bydgoszcz 8,44%	Nadwiślański Park Krajobrazowy	1993	1 486,0
Lublin	–	–	–
Katowice	–	–	–
Białystok	–	–	–
Toruń	–	–	–
Kielce 19,32%	Chęcińsko-Kielecki Park Krajobrazowy	1996	2 119,0
Rzeszów	–	–	–
Olsztyn	–	–	–
Zielona Góra	–	–	–
Opole	–	–	–
Gorzów Wlkp.	–	–	–

Źródło: Opracowanie własne (tab. 14-20)

formalnie do systemu ochrony przyrody wprowadziła je *Ustawa z 7 kwietnia 1949 r. o ochronie przyrody* [Ustawa 1949]. W badanych miastach ustanowiono ich łącznie 45. Rezerваты przyrody występują w 15 miastach (tab. 16). Jedynie w Bydgoszczy, Opolu i Wrocławiu nie ustanowiono takiej formy ochrony. Najwięcej z rezerwatów przyrody znajduje się w Warszawie (12), zajmują one 3,47% ogólnej powierzchni miasta. Poło-

Ryc. 18. Fragmenty parków krajobrazowych położonych w granicach Krakowa

Źródło: Opracowanie własne.

żony w granicach Warszawy rezerwat Las Kabacki jest największym w województwie mazowieckim (ok. 900 ha) i drugim co do wielkości rezerwatem przyrody w Polsce⁴⁷. Za pierwszy rezerwat przyrody ustanowiony w granicach administracyjnych miasta w Polsce uznawany jest rezerwat Polesie Konstantynowskie w Łodzi. Jego początki sięgają lat 30. XX w. [Pawicka, Woziwoda, 2011]. Do najstarszych rezerwatów należą także rezerwaty Redykajny (1948) i Mszar (1953) w Olsztynie, Las im. Jana III Sobieskiego (1952) w Warszawie, Panieńskie Skały (1953) w Krakowie, Las Murckowski (1953) w Katowicach i Karczówka (1953) w Kielcach. Największą powierzchnię w stosunku do powierzchni miasta w granicach administracyjnych zajmują rezerwaty przyrody położone w Katowicach – 7,14%, najmniejszą w Szczecinie 0.01%.

Rezerwaty przyrody w badanych miastach najczęściej zawierają się w ich granicach administracyjnych. Jest jednak kilka wyjątków. Rezerwat przyrody Wyspy Zawadowskie położony jest w granicach trzech gmin: Warszawy, Konstancina-Jeziornej i Józefowa. W granicach Warszawy znajduje się 185 ha rezerwatu, co stanowi ok. 35% jego całkowitej powierzchni. Podobnie sytuacja wygląda z innym warszawskim rezerwatem przyrody – Ławice Kępińskie. Jest on również położony w granicach trzech gmin: Warszawy, Jabłonny i Łomianek. Tylko 11% jego powierzchni znajduje się na terenie Warszawy (88 ha). Kolejnym rezerwatem leżącym częściowo w Warszawie jest rezerwat Bagno Jacka. Na terenie stolicy znajduje się 16,26 ha z 19,45 ha. Rezerwat przyrody Mewia Łacha położony jest na terenie miasta Gdańska i gminy Stegna. Na terenie Gdańska znajduje się 18,91 ha rezerwatu, co stanowi ok. 13% jego powierzchni. Rezerwat przyrody Bukowe Zdroje im. Prof. Tadeusza Dominika jedynie w niewielkiej części położony jest na terenie miasta Szczecina (2,63 ha). Większa

⁴⁷ Największym rezerwatem w Polsce jest rezerwat Stawy Milickie położony w dolinie Baryczy w woj. dolnośląskim, jego powierzchnia wynosi 5298 ha.

Tabela 15

Obszary chronionego krajobrazu w badanych miastach

Miasto % OChK w powierzchni miasta	Nazwa obszaru chronionego krajobrazu (OChK)	Rok utworze- nia	Powierzchnia OChK w granicach miasta w ha
Warszawa 18,30%	Warszawski OChK	1997	9 469,1
Kraków	–	–	–
Łódź	–	–	–
Wrocław	–	–	–
Poznań 0,69%	OChK Dolina Cybiny	2008	182,7*
Gdańsk 16,04%	OChK Wyspy Sobieszewskiej OChK Żuław Gdańskich Otoński OChK	1994 1994 1994	1 228,0* 2 428,0 381,2
Szczecin			
Bydgoszcz 8,89%	OChK Zalewu Koronowskiego OChK Kotliny Toruńsko-Bydgoskiej OChK Północnego Pasma Rekreacyjnego Miasta Bydgoszczy	1991 1991 1991	950,4 537,5 1 618,9
Lublin 17,15%	Czerniejowski OChK	1990	2 530,0
Katowice	–	–	–
Białystok	–	–	–
Toruń 6,12%	OChK Strefy Krawędziowej Kotliny Toruńskiej OChK Dolina Drwęcy OChK Wydmowy na południe od Torunia	1992 1992 1992	311,7 310,2 255,4
Kielce 43,23%	Chęcińsko-Kielecki OChK Kielecki OChK	2001 2009	885,3 3 856,1*
Rzeszów	–	–	–
Olsztyn 5,51%	OChK Środkowej Łyny	1998	486,9
Zielona Góra 30,84%	OChK Krośnieńska Dolina Odry OChK Dolina Śląskiej Ochli OChK Nowosolska Dolina Odry	2003 2003 2003	1 219,2 386,4 6 978,9
Opole	–	–	–
Gorzów Wlkp. 3,55%	OChK Doliny Warty i Dolnej Noteci	2003	360,0

* 100% OChK znajduje się w granicach miasta.

Tabela 16

Rezerwy przyrody w badanych miastach

Miasto udział RP w powierzchni miasta	Nazwa rezerwatu przyrody (RP)	Rok utworzenia	Powierzchnia RP w ha
Warszawa 3,47%	Rezerwat im Króla Jana III Sobieskiego	1952	114,4
	Las Bielański	1973	132,9
	Las Kabacki	1980	903,6
	Bagno Jacka	1981	19,4*
	Olszynka Grochowska	1983	59,5
	Jeziorko Czerniakowskie	1987	47,7
	Las Natoliński	1991	104,2
	Skarpa Ursynowska	1996	20,8
	Morysin	1996	53,5
	Wyspy Zawadowskie	1998	185,0*
	Kawęczyn	1998	69,7
Ławice Kiepińskie	1998	88,1*	
Kraków 0,14%	Panieńskie Skały	1953	6,4
	Bielańskie Skałki	1957	1,7
	Skolczanka	1957	36,8
	Skałki Przegorzalskie	1959	1,3
	Bonarka	1961	2,3
Łódź 0,27%	Polesie Konstantynowskie	1954	9,8
	Las Łagiewnicki	1996	69,9
Wrocław	–	–	–
Poznań 0,21%	Żurawiniec	1959	1,7
	Meteoryt Morasko	1976	53,8
Gdańsk 1,03%	Ptasi Raj	1959	198,1
	Źródłiska w Dolinie Ewy	1983	12,0
	Mewia Łacha	1991	18,9*
	Wąwóz Huzarów	2005	2,8
	Dolina Strzyży	2007	38,5
Szczecin 0,01%	Zdroje	1959	2,1
	Bukowe Zdroje im. Profesora Tadeusza Dominika	1956	2,6*
Bydgoszcz	–	–	–
Lublin 0,16%	Stasin	1981	24,4
Katowice 7,74%	Las Murkowski	1953	100,7
	Ochojec	1982	26,8

Miasto udział RP w powierzchni miasta	Nazwa rezerwatu przyrody (RP)	Rok utworzenia	Powierzchnia RP w ha
Białystok 1,01%	Antoniuk	1995	70,1
	Las Zwierzyniecki	1996	33,4
Toruń 0,39%	Kępa Bazarowa	1987	32,4
	Rzeka Drwęca	1961	13,3*
Kielce 0,54%	Rezerwat Skalny im. Jana Czarnockiego	1952	0,6
	Karczówka	1953	27,3
	Kadzielnia	1962	0,8
	Wietrznia im. Z. Rubinowskiego	1999	17,9
	Biesak Białogon	1981	13,1
Rzeszów 0,06%	Lisia Góra	1998	8,1
Olsztyn 0,16%	Redykajny	1948	10,4
	Mszar	1953	4,5
Zielona Góra 0,31%	Zimna Woda	1959	88,8
Opole	–	–	–
Gorzów Wlkp. 0,92%	Gorzowskie Murawy	2006	78,3

* powierzchnia rezerwatu w granicach miasta.

część obszaru znajduje się w gminie Stare Czarnowo (217,87 ha). Podobnie rzecz wygląda z rezerwatem przyrody Rzeka Drwęca, który jest najdłuższym rezerwatem w Polsce chroniącym rzekę na całej jej długości. W Toruniu znajduje się niewielki fragment tego rezerwatu stanowiący odcinek ujściowy rzeki Drwęcy (13,26 ha). Całkowita powierzchnia rezerwatu wynosi 477,62 ha.

Znaczny odsetek wszystkich terenów chronionych położonych w granicach badanych miast stanowią lokalne formy ochrony przyrody: użytki ekologiczne, stanowiska dokumentacyjne i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe – łącznie ustanowiono ich 107. Możliwość wprowadzania tej formy ochrony przyrody podobnie ustanowiła *Ustawa z 16 października 1991 r. o ochronie przyrody*. Od 2009 r. ustanawianie tych form ochrony należy do wyłącznej kompetencji gmin.

W badanych miastach znajduje się 80 użytków ekologicznych (UE). Najwięcej z nich ustanowiono w Łodzi (15), Gdańsku (13) i Krakowie (12). W czterech miastach (w Białymstoku, Lublinie, Rzeszowie, Olsztynie) nie powołano takiej formy ochrony (tab. 17). Większość użytków ekologicznych została utworzona przez rady miast. Wyjątek stanowią wszystkie użytki ekologiczne powołane w Warszawie, użytk ekologiczny Oczko Wodne w Kielcach, Płone Bagno w Katowicach, dwa użytki

Tabela 17

Użytki ekologiczne w badanych miastach

Miasto % UE w powierzchni miasta	Nazwa użytku ekologicznego (UE)	Rok utworzenia	Powierzchnia UE w ha
Warszawa 0,02%	Powsin	2002	1,7
	Powsinek	2002	2,9
	Jeziorko Imielińskie	2002	3,9
	Fragment Skarpy Ursynowskiej im. Cz. Łaszka	2002	0,4
	Fragment Skarpy Ursynowskiej im. J. Kusocińskiego	2002	0,6
	Przy Lesie Młocińskim	2002	4,8
Kraków 0,32%	Uroczysko w Rząsce	2001	9,6*
	Łąki Nowohuckie	2003	57,0
	Rozlewisko Potoku Rzewnego	2007	2,8
	Staw przy Kaczeńcowej	2007	0,8
	Dolina Prądnika	2008	14,2
	Uroczysko Kowadza	2008	1,8
	Las w Witkowicach	2010	15,0
	Staw Dąbski	2010	2,6
	Staw w Rajsku	2012	0,4
	Rybitwy	2012	0,6
	Staw Królówka	2013	0,9
	Staw przy Cegielni	2014	0,9
Łódź 0,37%	Łąki na Modrzewiu	2008	2,9
	Międzyrzecze Bzury i Łagiewniczanki	2009	32,4
	Stawy w Nowosolnej	2009	15,6
	Łąka w Wiączyńcu	2009	1,4
	Stawy w Mieleszkach	2009	2,3
	Mokradła przy Pomorskiej	2009	0,3
	Jeziorko Wiskitno	2009	6,9
	Mokradła Brzozy	2009	2,4
	Międzyrzecze Sokółki i Brzozy	2009	2,0
	Majerowskie Błota	2010	6,1
	Majerowskie Pole	2010	6,8
	Dolina dolnej Wrzącej	2010	10,1
	Olsy na Żabieńcu	2010	4,8
	Olsy nad Nerem	2010	14,6
Źródlika na Mikołajewie	2010	0,5	
Wrocław 0,07%	Łacha Farna	2000	1,8
	dwa zbiorniki wodne w rejonie Janówka(2002)	2002	7,4
	Obszar na terenie Nowej Karczmy	2004	12,3
Poznań 3,31%	Bogdanka I	2011	151,5
	Traszki Ratajskie	2011	5,2
	Bogdanka II	2012	7,6
	Strzeszyn	2012	94,5

Miasto % UE w powierzchni miasta	Nazwa użytku ekologicznego (UE)	Rok utworzenia	Powierzchnia UE w ha
Poznań 3,31%	Dębina I	2013	53,6
	Dębina II	2013	31,1
	Darzybór	2014	408,0
	Wilczy Młyn	2015	78,0
	Łęgi Potoku Różanego	2016	37,0
Gdańsk 0,33%	Fort Nocek	1996	0,1
	Murawy kserotermiczne w dolinie Potoku Oruńskiego	1999	2,8
	Oliwskie Nocki	2001	0,1
	Prochownia pod Kasztanami	2003	0,5
	Migowska Bielawa	2006	0,5
	Łozy w Kiełpiku	2006	6,4
	Dolina Czystej Wody	2006	2,7
	Salwinia w Owczarni	2008	0,5
	Wydma w Górkach Zachodnich	2011	1,7
	Zielone Wyspy	2011	33,5
	Karasiowe Jezioro	2011	38,1
	Torfowisko Smęgorzyńskie	2011	0,6
	Luneta z Pasikonikiem	2014	0,8
Szczecin 0,51%	Stawek na Gumieńcach	2005	1,9
	Stawek przy Śródleśnej	2005	2,6
	Dolina Strumienia Żbabiniec	2005	5,1
	Dolina Strumienia Grzęziniec	2005	51,2
	Klucky Ostrów	2005	49,4
	Dolina strumieni Skolwinki, Stołczyński, Żółwinki	2005	42,7
Bydgoszcz 0,02%	Zielona Ostoja	2009	3,0
Lublin	–	–	–
Katowice 0,25%	Płone Bagno	2002	4,2
Białystok	–	–	–
Toruń 0,01%	Dąbrowa na Kaszczorku	2006	0,5
Kielce 0,01%	Oczko Wodne	2002	1,0
Rzeszów	–	–	–
Olsztyn	–	–	–
Zielona Góra 0,13%	Remiza	2002	4,5
	Pętla Odry I	2002	3,6
	Pętla Odry II	2002	7,6
	Pętla Odry IV	2002	10,2
	Konwalie	2002	0,9

Miasto % UE w powierzchni miasta	Nazwa użytku ekologicznego (UE)	Rok utworzenia	Powierzchnia UE w ha
Zielona Góra 0,13%	Bagno Michała Ługowskie Łąki Trzciniowisko	2007 2014 2014	7,3 1,0 1,3
Opole 0,29%	Grudzicki Grąd Łąki w Nowej Wsi Królewskiej Kamionka Piast	2009 2009 2010	3,2 3,1 22,6
Gorzów Wlkp. 0,02%	Gorzowskie Murawy Kserotermiczne	2005	2,0

* powierzchnia użytku ekologicznego w granicach miasta.

ekologiczne w Gdańsku Oliwskie Nocki i Prochownia pod Kasztanami oraz użytek ekologiczny Uroczysko w Rząsce w Krakowie. Ostatni z wymienionych użytków ekologicznych jako jedyny z omawianych położony jest częściowo w granicach administracyjnych badanego miasta. W granicach Krakowa znajduje się ok. 18% powierzchni tego użytku (9,63 ha). Pozostała część położona jest w granicach gminy Zabierzów. Powodem takiego stanu jest to, że użytek ten został ustanowiony *Rozporządzeniem wojewody małopolskiego* [Rozporządzenie 2001].

Użytki ekologiczne nazywane są obiektowymi formami ochrony przyrody, jednak charakteryzują się one bardzo dużym zróżnicowaniem pod względem zajmowanej powierzchni. Możemy znaleźć wśród nich takie, które nie przekraczają jednego hektara (np. Oliwskie Nocki w Gdańsku – 0,07 ha, Źródłiska na Mikołajewie w Łodzi – 0,50 ha, Rybitwy w Krakowie – 0,64 ha) oraz takie, które mają po kilkadziesiąt (np. Międzyrzecze Bzury i Łagiewniczanki w Łodzi – 32,42 ha, Kluciki Ostrów w Szczecinie – 49,39 ha Łąki Nowohuckie w Krakowie – 57 ha), a nawet kilkaset hektarów (np. Darzybór w Poznaniu – 408,02 ha). Udział powierzchni użytków ekologicznych w powierzchni badanych miast waha się od 3,31% w Poznaniu do 0,01% w Toruniu.

Stanowiska dokumentacyjne zostały ustanowione jedynie w dwóch miastach, w Kielcach i w Szczecinie. W Kielcach utworzono dwa stanowiska dokumentacyjne: w 2008 r. Odslonięcie skalne u podnóża Góry Hałasa i w 2009 r. Odslonięcie Skalne na Górze Słonecznej. W Szczecinie w 2011 r., utworzono jedno stanowisko dokumentacyjne o nazwie Margle kredowe nad Jeziorem Szmaragdowym. Wyżej wymienione stanowiska są bardzo zróżnicowane pod względem wielkości. Położone w Szczecinie stanowisko dokumentacyjne ma powierzchnię 7,8 ha, podczas gdy położone w Kielcach stanowisko dokumentacyjne Odslonięcie skalne u podnóża Góry Hałasa ma zaledwie 7 m² (tab. 18).

Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe (ZPK) zostały ustanowione w ośmiu spośród badanych miast: w Szczecinie (7), w Warszawie (5), Łodzi (5), Gdańsku (2), Wrocławiu (1), Katowicach (1), Kielcach (1) i Zielonej Górze (2) (tab. 19). Podobnie

Tabela 18

Stanowiska dokumentacyjne w badanych miastach

Miasto % SD w powierzchni miasta	Nazwa obszaru chronionego krajobrazu (SD)	Rok utworzenia	Powierzchnia SD w granicach miasta
Szczecin 0,02%	Margle kredowe nad jeziorem Szmaragdowym	2011	7,8ha
Kielce 0,03%	Odsłonięcie skalne u podnóża Góry Hałasa Odsłonięcia skalne na Górze Słonecznej	2008 2009	7,0 m ² 3,1 ha

jak w przypadku użytków ekologicznych większość zespołów przyrodniczo-krajobrazowych zostało ustanowionych w drodze uchwały rady miasta. Wyjątek stanowią cztery zespoły przyrodniczo-krajobrazowe położone w Warszawie (Olszyna, Zakole Wawerskie, Park SGGW i Dęby Młocińskie). Wielkość zespołów przyrodniczo-krajobrazowych jest bardzo zróżnicowana. Najmniejszym jest ZPK Park SGGW w Warszawie o powierzchni 1,59 ha, a największym Szczytnicki Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy we Wrocławiu liczący 1131 ha. Drugim co do wielkości zespołem przyrodniczo-krajobrazowym w badanych miastach jest Dębina w Poznaniu, którego powierzchnia wynosi 780,4 ha.

Największy odsetek w powierzchni badanych miast zespoły przyrodniczo-krajobrazowe zajmują w Katowicach (6,09% powierzchni miasta) i Szczecinie (4,02%). Najmniejszy w Zielonej Górze i Warszawie, odpowiednio 0,11 i 0,16%.

Najczęściej reprezentowaną formą obszarowej ochrony przyrody w badanych miastach są rezerwy przyrody (występują w 15. spośród 18. badanych miast), użytki ekologiczne (występują w 14. z 18. badanych miast) i obszary NATURA 2000 (występują w 13. z 18. badanych miast). Najmniej jest stanowisk dokumentacyjnych, które ustanowiono zaledwie w dwóch miastach. Obszary chronionego krajobrazu występują w 10, a parki krajobrazowe i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe w 8 badanych miastach.

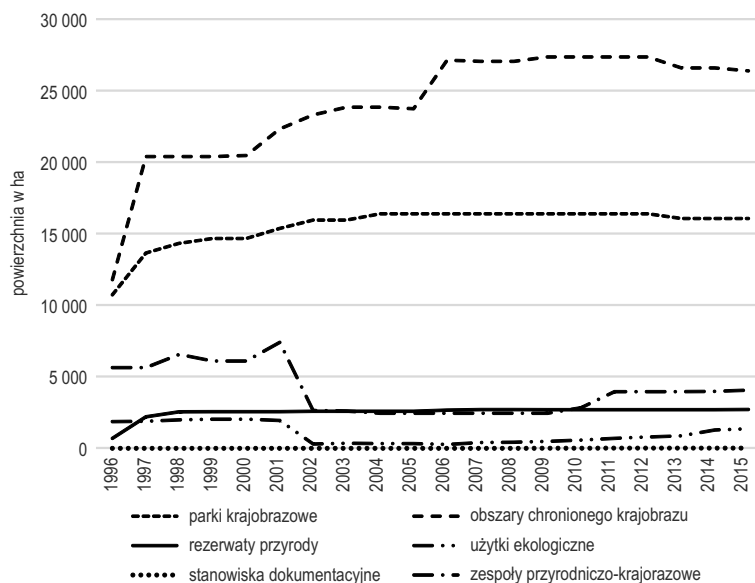
Udział powierzchniowy poszczególnych form ochrony przyrody w granicach analizowanych miast jest zróżnicowany. Obszary Natura 2000 stanowią największy odsetek w powierzchni miasta w Szczecinie (39,79% powierzchni miasta), parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu w Kielcach (odpowiednio 19,32% i 45,13%), rezerwy przyrody w Warszawie (3,47%), użytki ekologiczne w Poznaniu (2,86%) a zespoły przyrodniczo-krajobrazowe w Szczecinie (4,01%). Analiza danych statystycznych zawartych w Banku Danych Lokalnych GUS wskazuje, że na przestrzeni lat powierzchnia obszarów chronionych w badanych miastach ulegała istotnym zmianom (ryc. 19).

Największe wahania zauważalne są w przypadku zmian powierzchni użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych. Wpływ na to miały przede wszystkim zmiany przepisów *Ustawy z 16 października 1991 r. o ochronie przyrody*,

Tabela 19

Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe w badanych miastach

Miasto % ZPK w pow.miasta	Nazwa zespołu przyrodniczo-krajobrazowego (ZPK)	Rok utworzenia	Powierzchnia ZPK w ha
Warszawa 0,16%	Olszyna	1994	2,2
	Zakole Wawerskie	2002	55,6
	Dęby Młocińskie	2002	1,6
	Park SGGW	2003	9,3
	Arkadia	2008	14,1
Kraków	–	–	–
Łódź 3,26%	Ruda Willowa	2009	225,2
	Dolina Sokolówki	2010	219,8
	Międzyrzecze Neru i Dobrzyńki	2010	217,0
	Sucha dolina w Moskulach	2010	161,8
	Źródła Neru	2010	134,1
Wrocław 3,86%	Szczytnicki ZPK	1999	1131,0
Poznań	–	–	–
Gdańsk 1,7%	Dolina Potoku Oruńskiego	1999	79,4
	Dolina Potoków Strzyża i Jasień	2015	337,5
Szczecin 4,02%	Dolina Siedmiu Młynów i źródła strumienia Osówka	1994	82,0
	Park Leśny w Strudze	1994	12,3
	Zespół Parków Kasprowicza – Arkoński	1994	91,7
	Wodozbiór	1994	63,4
	Jezierzyce	1994	106,8
	Zaleskie Łęgi	2001	71,6
	Dębina	2002	780,4
Bydgoszcz	–	–	–
Lublin	–	–	–
Katowice 6,09%	Źródła Kłodnicy	2001	100,4
Białystok	–	–	–
Toruń	–	–	–
Kielce 0,29%	Dalnia-Grabina	2009	32,6
Rzeszów	–	–	–
Olsztyn	–	–	–
Zielona Góra 0,11%	Park Braniborski	2014	24,0
	Liliowy Las	2014	8,5
Opole	–	–	–
Gorzów Wlkp.	–	–	–

Ryc. 19. Zmiana powierzchni obszarów chronionych w badanych miastach (bez obszarów NATURA 2000) w latach 1996-2015

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL.

które weszły w życie w 2001 r. [Ustawa 2000]. Przepisy te utrzymały w mocy akty ustanawiające użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe i stanowiska dokumentacyjne przez sześć miesięcy. Nowelizacja *Ustawy o ochronie przyrody z 7 grudnia 2000 r.* spowodowała wygaśnięcie uchwał dotyczących utworzenia użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych. Wobec czego wspomniane powyżej obszary chronione, których nie powołano „od nowa”, lub nie były objęte miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego przestały istnieć. Dotyczy to np. Torunia i ustanowionego w 1996 r. *Rozporządzeniem Wojewody Toruńskiego* [Rozporządzenie 1996], użytku ekologicznego (bez nazwy) o powierzchni 2,86 ha położonego w północnej części miasta w rejonie ul. Przy Lesie. Ochrona tego obszaru nie została utrzymana po zmianie przepisów ustawy ani przez wojewodę ani przez gminę⁴⁸. Innym przykładem może być użytek ekologiczny o nazwie Źródła Strumienia Osówka o powierzchni 49,4 ha ustanowiony w 1994 r. przez Radę Miasta Szczecin [Uchwała 1994]. Użytek ten nie został ponownie wprowadzony w 2005 r., kiedy to Rada Miasta Szczecin drogą uchwały ustanawiała ponownie lokalne formy ochrony przyrody. Jednocześnie w wyniku zmian uchwały ustanawiającej szczecińskie użytki ekologiczne, wahaniom ulegały powierzchnie pozostałych użytków ekologicznych. W sumie ich powierzchnia zmniejszyła się z 213,3 ha w 1994 do 152,8 ha w 2007 r. (tab. 20).

⁴⁸ Program Ochrony Środowiska dla Miasta Torunia na lata 2013-2016 z perspektywą na lata 2017-2020.

Tabela 20

Zmiany w powierzchni użytków ekologicznych Szczecina w latach 1994-2007

Nazwa użytku ekologicznego	1994*	2005**	2007***
	powierzchnia w ha		
Stawek na Gumieńcach	1,70	1,89	1,89
Źródła Strumienia Osówka	49,40	-	-
Stawek przy Śródleśnej	2,79	2,53	2,56
Dolina Strumienia Żbabiniec	5,74	5,05	5,06
Dolina Strumienia Grzęziniec	46,40	51,26	51,20
Klucky Ostrów	49,70	49,38	49,39
Dolina strumieni Skolwinki, Stołczynki, Żółwinki	57,60	42,69	42,69

* Uchwała Nr L/708/94 Rady Miasta Szczecin z 16 maja 1994 r.

** Uchwała Nr XLVII/896/05 Rady Miasta Szczecin z 12 grudnia 2005 r. w sprawie ustanowienia użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych.

*** Uchwała Nr X/287/07 Rady Miasta Szczecin z 11 czerwca 2007 r. w sprawie ustanowienia użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych.

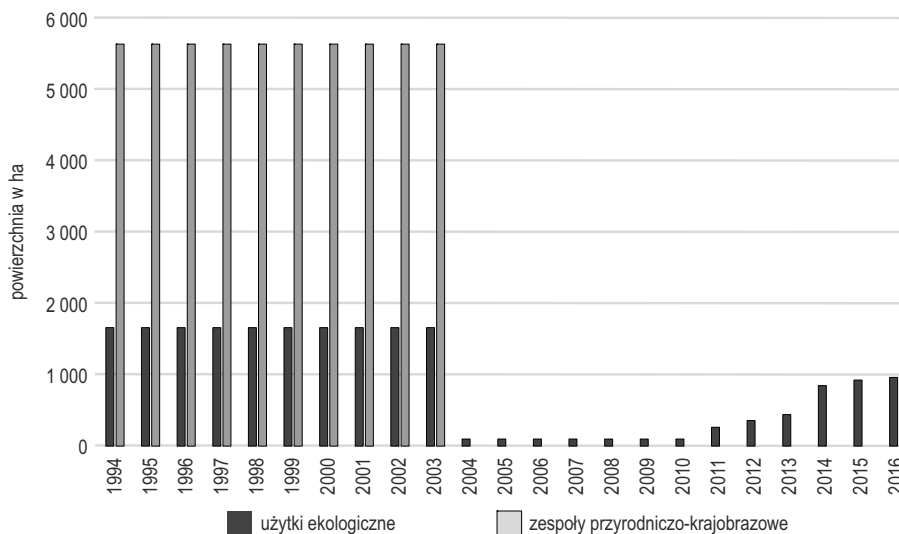
Najistotniejsze zmiany w przedmiotowym zakresie zaszły jednak w Poznaniu, w którym liczba użytków ekologicznych spadła o ponad połowę, a liczba zespołów przyrodniczo-krajobrazowych zmniejszyła się do zera. Wyżej wymienione formy ochrony przyrody zostały ustanowione *Uchwałą Rady Miasta Poznania z 1994*⁴⁹. Łącznie ustanowiono 18 użytków ekologicznych, a dla dalszych sześciu zaakceptowano wstępne ich wyznaczenie z propozycją uchwalania każdego z nich w trybie indywidualnym lub też przez uwzględnianie ich w planie zagospodarowania przestrzennego miasta. Ta sama uchwała ustanowiła trzy zespoły przyrodniczo-krajobrazowe. W grudniu 1994 r. ww. obszary zostały wyznaczone w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego miasta Poznania⁵⁰, który obowiązywał do 2003 r. W analizowanym okresie powierzchnia użytków ekologicznych spadła z 1664,00 w 1994 do 99,16 ha w 2004 r. Od 2011 r. zauważany jest stopniowy wzrost ich powierzchni (ryc. 20), jednak powierzchnia użytków ekologicznych w Poznaniu nie osiągnęła jeszcze wartości z 1994 r.

Innym powodem zmian powierzchni użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych była korekta granic związana z utratą walorów przyrodniczych części terenów chronionych. Dotyczy to np. dwóch użytków ekologicznych powołanych w Łodzi: Międzyrzecze Bzury i Łagiwieniczanki i Stawy w Nowosolnej oraz zespołu przyrodniczo-krajobrazowego Dolina Potoku Oruńskiego w Gdańsku. Powierzchnia ustanowionego w 2009 r. użytku ekologicznego⁵¹ Międzyrzecze Bzury i Łagiwieniczanki

⁴⁹ W 1994 r. Rada Miasta Poznania *Uchwałą nr CV/610/94 z 10 maja 1994 r.* utworzyła 18 użytków ekologicznych.

⁵⁰ *Uchwała Nr X/58/II/94 Rady Miejskiej Poznania z 6 grudnia 1994 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Poznania.*

⁵¹ *Uchwała Nr LVIII/1098/09 Rady Miejskiej w Łodzi z 27 maja 2009 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Międzyrzecze Bzury i Łagiwieniczanki”.*

Ryc. 20. Zmiany powierzchni użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych w Poznaniu w latach 1994-2016

Źródło: Opracowanie własne.

uległa nieznacznemu zmniejszeniu z 32,42 ha do 32,39 ha w roku 2016⁵². Powierzchnia użytku ekologicznego Staw w Nowosolnej zmniejszyła się z 15,95 ha w 2009 r.⁵³ do 15,63 ha w 2016 r.⁵⁴ W przypadku zespołu przyrodniczo-krajobrazowego Dolina Potoku Oruńskiego zmiany powierzchni obszaru chronionego w wyniku utraty walorów przyrodniczych są nieco większe. Zgodnie z *Uchwałą w sprawie utworzenia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego z 1999 r.*⁵⁵ jego powierzchnia wynosiła 82,83 ha. W wyniku zmian z 2005 r. powierzchnia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego Dolina Potoku Oruńskiego zmniejszyła się o 3,44 ha i wynosi obecnie 79,37 ha. Korekta granic dotknęła także drugi z gdańskich zespołów przyrodniczo-krajobrazowych – powołany w 2001 r.⁵⁶ pod nazwą Dolina Strzyży. W tym przypadku celem wprowadzenia zmian było m.in. dostosowanie przebiegu granic zespołu przyrodniczo-krajobrazowego do aktualnych podziałów geodezyjnych oraz do zmian w zagospodarowaniu i użytkowaniu terenów. W 2015 r. oprócz korekty granic zespołu została nadana mu nazwa – zespół przyrodniczo-krajobrazowy

⁵² Uchwała nr XXIII/556/16 Rady Miejskiej w Łodzi z 20 stycznia 2016 r. zmieniająca uchwałę w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Międzyrzecze Bzury i Łągowiczanki”.

⁵³ Uchwała Nr LVIII/1099/09 Rady Miejskiej w Łodzi z 27 maja 2009 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Stawy w Nowosolnej”.

⁵⁴ Uchwała Nr XXIII/557/16 Miejskiej w Łodzi z 20 stycznia 2016 r. zmieniająca uchwałę w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Stawy w Nowosolnej”.

⁵⁵ Uchwała nr IX/321/99 Rady miasta Gdańska z 29 kwietnia 1999 w sprawie utworzenia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Dolina Potoku Oruńskiego”.

⁵⁶ Uchwała Nr XXXIII/1024/2001 Rady Miasta Gdańska z 29 marca 2001 r. w sprawie utworzenia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Dolina Strzyży” w Gdańsku.

Doliny Potoków Strzyża i Jasień⁵⁷. Powierzchnia „nowego” zespołu przyrodniczo-krajobrazowego wynosi 337,48 ha. Powierzchnia utworzonego w 2001 r. zespołu przyrodniczo-krajobrazowego Dolina Strzyży wynosiła 381 ha.

Powodem zmian w powierzchni obszarów chronionych było także zniesienie form ochrony ustanawianych przez gminy. Przykładem mogą być Katowice i powołany *Uchwałą Rady Miasta z 1996 r.*⁵⁸ użytek ekologiczny staw Grunfeld, który w 2003 r. został zlikwidowany⁵⁹ w związku z pozwem właściciela terenu o odszkodowanie za brak możliwości swobodnego dysponowania nieruchomością. Innym przykładem może być zespół przyrodniczo-krajobrazowego Źródła Kłodnicy w Katowicach, który pierwotnie został ustanowiony jako użytek ekologiczny⁶⁰.

Zauważalne są także zmiany w powierzchni parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu. Zmiany te wynikały głównie z trzech przyczyn: korekty granic obszarów objętych ochroną, korekty granic administracyjnych miast oraz zmiany statusu ochrony danego obszaru. Korekta granic obszarów chronionych dotyczyła np. Chęcińsko-Kieleckiego Parku Krajobrazowego i Chęcińsko-Kieleckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. W pierwszym przypadku powierzchnia obszaru chronionego w granicach administracyjnych Kielc zmniejszyła się z 2450 ha w 2005⁶¹ do 2119 ha w 2013⁶² r. W przypadku drugim na przestrzeni dziesięciu lat (2005-2014) powierzchnia obszaru chronionego zmieniała się trzykrotnie i łącznie zmniejszyła się o 47,5%. W 2005 r.⁶³ powierzchnia Chęcińsko-Kieleckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu w granicach miasta wynosiła 1863 ha, w 2013⁶⁴ – 1092 ha, w 2014⁶⁵ – 885 ha. Jak wspomniano powy-

⁵⁷ *Uchwała Nr XVI/428/15 Rady Miasta Gdańska z 26 listopada 2015 r. w sprawie ustanowienia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Dolina Potoków Strzyża i Jasień”.*

⁵⁸ *Uchwała Nr XXVI/224/96 Rady Miejskiej Katowic z 11 marca 1996 r. w sprawie uznania za użytek ekologiczny stawu Grunfeld położonego w rejonie ulic Bazaltowej i Krzemiennej w Katowicach.*

⁵⁹ *Uchwała Nr XVIII/327/03 Rady Miejskiej Katowic z 22 grudnia 2003 r. w sprawie uchylenia Uchwały Nr XXVI/224/96 Rady Miejskiej Katowic z 11 marca 1996 r. w sprawie uznania za użytek ekologiczny stawu Grunfeld położonego w rejonie ulic Bazaltowej i Krzemiennej w Katowicach.*

⁶⁰ *Uchwała Nr L/535/98 Rady Miejskiej Katowic z 16 marca 1998 r. w sprawie uznania za użytek ekologiczny obszar źródłiskowego rzeki Kłodnicy położonego w północnej części kompleksu Lasów Murckowskich w Katowicach.*

⁶¹ *Rozporządzenie Nr 75/2005 Wojewody Świętokrzyskiego z 14 lipca 2005 r. w sprawie Chęcińsko-Kieleckiego Parku Krajobrazowego, Dz.Urz. Woj. Św. Nr 156, poz. 1936.*

⁶² *Uchwała Nr XXXVI/649/13 Sejmiku Woj. Świętokrzyskiego z 25 października 2013 r. dotycząca utworzenia Chęcińsko-Kieleckiego Parku Krajobrazowego, Dz.Urz. Woj. Św. poz. 3612 z 30 października 2013 r.*

⁶³ *Rozporządzenie Nr 83/2005 Wojewody Świętokrzyskiego z 14 lipca 2005 r. w sprawie Chęcińsko-Kieleckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu Krajobrazowego Dz.Urz. Woj. Św. 2005 r. Nr 156, poz. 1944.*

⁶⁴ *Uchwała Nr XXXV/625/13 Sejmiku Woj. Świętokrzyskiego z 23 września 2013 r. dotycząca wyznaczenia Chęcińsko-Kieleckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, Dz.Urz. Woj. Św. 2013 r. poz. 3317.*

⁶⁵ *Uchwała Nr XLIX/877/14 Sejmiku Woj. Świętokrzyskiego z 13 listopada 2014 r. w sprawie Chęcińsko-Kieleckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, Dz.Urz. Woj. Św. 2014 r. poz. 3151.*

żej zmiany w powierzchni wielkopowierzchniowych form ochrony przyrody wynikały także z korekty granic administracyjnych miast. Tak np. w związku z przyłączeniem w 2002 r. do Warszawy miasta Wesoła, zarówno powierzchnia Mazowieckiego Parku Krajobrazowego, jak i Warszawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu w granicach stolicy uległy powiększeniu odpowiednio o 410,6 ha i 854,1 ha. Nie wpłynęło to jednak istotnie na zmianę udziału powierzchni terenów chronionych w ogólnej powierzchni miasta, ponieważ powiększyło się także jego terytorium. Kolejny przykład to zmiana reżimu ochrony obszaru. Uchwałą Rady Miasta Gorzowa Wielkopolskiego⁶⁶ z 2005 r. został wyznaczony Gorzowski Obszar Chronionego Krajobrazu, który w 2006 r. mocą *Rozporządzenia Wojewody Lubuskiego*⁶⁷ został uznany za rezerwat przyrody o nazwie Gorzowskie Murawy. W tym przypadku udział obszarowych form ochrony przyrody w ogólnej powierzchni miasta nie uległ zmianie, zmieniona bowiem została jedna forma ochrony na inną, ale obszar objęty ochroną pozostał praktycznie bez zmian. Istotne zmiany związane z powierzchnią obszarów chronionego krajobrazu zaszły w Zielonej Górze. Tu podobnie jak w przypadku Warszawy było to związane z korektą granic miasta. Z dniem 1 stycznia 2015 r. nastąpiło połączenie Miasta i Gminy Zielona Góra⁶⁸. Zasób obszarów chronionych w mieście powiększył się tym samym o 3 obszary chronionego krajobrazu, 1 rezerwat przyrody i 8 użytków ekologicznych.

Pomimo zauważalnych fluktuacji w powierzchni poszczególnych rodzajów obszarów chronionych, generalnym trendem, jaki można zaobserwować, jest stały wzrost ich ogólnej powierzchni w granicach badanych miast. W największym stopniu dotyczy to użytków ekologicznych, obszarów Natura 2000 i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych. W ciągu dekady 2006-2015 ich powierzchnia zwiększyła się odpowiednio o 376%, 55% i 53%. Należy także podkreślić, że w przypadku użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych tendencja ta jest wyższa od średniej krajowej. W ww. okresie ogółem w Polsce powierzchnia użytków ekologicznych zwiększyła się o 18%, a zespołów przyrodniczo-krajobrazowych o 30%.

3.2. Przedmiot i społeczne cele ochrony przyrody

Problem społecznej funkcji obszarów chronionych zauważany był w Polsce od początku funkcjonowania współczesnego systemu ochrony przyrody. Już pierwsza *Ustawa o ochronie przyrody z 1934 r.* [Ustawa 1934] wskazywała, że zachowanie obszarów o wybitnych walorach przyrodniczych leży w interesie publicznym ze

⁶⁶ Uchwała Nr XLVIII/532/2005 Rady Miasta Gorzowa Wlkp. z 23 marca 2005 r. w sprawie wyznaczenia obszaru chronionego krajobrazu.

⁶⁷ Rozporządzenie Nr 21 Wojewody Lubuskiego z 20 kwietnia 2006 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody, Dz.Urz. Woj. Lub. Nr 31 poz. 650.

⁶⁸ Rozporządzenie Rady Ministrów z 29 lipca 2014 r. w sprawie połączenia gmin, ustalenia granic niektórych gmin i miast, nadania niektórym miejscowościom statusu miasta oraz zmiany siedziby władz gminy.

względów naukowych, estetycznych, historycznych i pamiątkowych. Zastępująca ją *Ustawa o ochronie przyrody z 1949 r.* [Ustawa 1949] rozszerzyła ten katalog o względy zdrowotne i społeczne. *Ustawa o ochronie przyrody z 1991 r.* [Ustawa 1991] wskazywała, że jednym z celów ochrony przyrody jest kształtowanie właściwych postaw człowieka wobec przyrody. Według aktualnie obowiązujących przepisów [Ustawa 2004], za społeczne cele ochrony przyrody, właściwe dla obszarowych form ochrony, obok kształtowania właściwych postaw człowieka wobec przyrody (głównie poprzez edukację) uznać należy ochronę walorów widokowych i estetycznych krajobrazu, związaną z zaspokajaniem potrzeb duchowych człowieka. W tym miejscu warto także przypomnieć koncepcję ochrony walorów wypoczynkowych środowiska, wprowadzoną *Ustawą o ochronie i kształtowaniu środowiska z 1980 r.*⁶⁹, która dawała podstawy prawne do tworzenia parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu. Jak wspomniano we wstępie, głównym celem tworzenia tych nowych form ochrony była potrzeba odciążenia nadmiernie wykorzystywanych turystycznie parków narodowych, a także konieczność zachowania „rezerwy terenów wypoczynkowych na przyszłość” [Gacka-Grzesikiewicz 2001].

Przyglądając się zdefiniowanym w *Ustawie o ochronie przyrody* obszarom ochrony przyrody (tab. 21) zauważamy, że wśród społecznych celów ich ochrony dominują cele naukowe i dydaktyczne. Wcale to jednak nie oznacza, że zaspokajanie potrzeb związanych z wypoczynkiem i turystyką ogranicza się jedynie do parków krajobrazowych lub obszarów chronionego krajobrazu. Dla znacznej części obszarów chronionych szczególne cele ich ochrony wskazują akty prawne ustanawiające daną formę ochrony przyrody. Ponadto możliwość realizacji funkcji społecznej obszarów chronionych jest uzależniona od określonego sposobu ich udostępniania oraz dopuszczonych sposobów korzystania z poszczególnych obszarów objętych ochroną prawną.

Wśród wszystkich form ochrony przyrody zidentyfikowanych w badanych miastach najwyższy reżim ochronny mają rezerwaty przyrody. Należą one do prawie wszystkich rodzajów rezerwatów (tab. 22) zdefiniowanych w *Rozporządzeniu Ministra Środowiska w sprawie rodzajów, typów i podtypów rezerwatów przyrody* [2005]. Wyjątek stanowią rezerwaty słonoroślowe (halofilne). Są to jednak najrzadziej tworzone rezerwaty w Polsce. Według danych GUS [*Ochrona środowiska 2016*] (stan na 2015 r.) na terenie Polski znajdują się zaledwie trzy z nich, z czego dwa położone są w granicach administracyjnych miast: Ciechocinka (rezerwat o tej samej nazwie) i Władysławowa (Słone Łąki). Do najrzadziej występujących rezerwatów ustanawianych w Polsce należą także rezerwaty wodne i stepowe, według danych GUS do 2015 r. ustanowiono ich odpowiednio 45 i 35. W badanych miastach utworzono po jednym z takich rezerwatów: Jezioro Czerniakowskie⁷⁰ w Warszawie i Go-

⁶⁹ Zagadnienia ochrony walorów wypoczynkowych regulowała *Ustawa z 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska*.

⁷⁰ *Zarządzenie Ministra Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych z 18 lutego 1987 r. w sprawie uznania za rezerwaty przyrody*.

Tabela 21

Przedmiot i cel ochrony obszarów prawnie chronionych

Rodzaje obszarów chronionych	Przedmiot ochrony	Cel ochrony
Parki narodowe	wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, społecznymi, kulturowymi i edukacyjnymi obszary o powierzchni nie mniejszej niż 1000 ha, na których ochronie podlega cała przyroda oraz walory krajobrazowe	<ul style="list-style-type: none"> zachowanie różnorodności biologicznej zachowanie zasobów, tworów i składników przyrody nieożywionej i walorów krajobrazowych przywrócenie właściwego stanu zasobów i składników przyrody odtworzenie zniekształconych siedlisk przyrodniczych, siedlisk roślin, siedlisk zwierząt lub siedlisk grzybów
Rezerwy przyrody	zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi	<ul style="list-style-type: none"> zachowanie wartości przyrodniczych, naukowych kulturowych i walorów krajobrazowych
Parki krajobrazowe	obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe	<ul style="list-style-type: none"> popularyzacja wartości przyrodniczych, historycznych i kulturowych w warunkach zrównoważonego rozwoju
Obszary chronionego krajobrazu	tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach	<ul style="list-style-type: none"> zaspokajanie potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem, zachowanie powiązań przyrodniczych
Obszary Natura 2000	<ul style="list-style-type: none"> obszary występowania populacji dziko występujących ptaków, uznanych jako istotne dla zachowania różnorodności biologicznej na terenie Unii Europejskiej siedliska zagrożonych wyginięciem, rzadkich i chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, uznanych jako istotne dla zachowania różnorodności biologicznej na terenie Unii Europejskiej 	<ul style="list-style-type: none"> zachowanie populacji dziko występujących ptaków lub siedlisk przyrodniczych lub gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty odtworzenia właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych lub właściwego stanu ochrony zagrożonych wyginięciem gatunków roślin lub zwierząt
Stanowiska dokumentacyjne	miejsca występowania formacji geologicznych, nagromadzeń skamieniałości lub tworów mineralnych, jaskinie lub schroniska podskalne wraz z namuliskami oraz fragmenty eksploatowanych lub nieczynnych wyrobisk powierzchniowych i podziemnych	<ul style="list-style-type: none"> zachowanie obszaru do celów naukowych i dydaktycznych

Rodzaje obszarów chronionych	Przedmiot ochrony	Cel ochrony
Użytki ekologiczne	pozostałości ekosystemów mających znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej – naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne oczka wodne, kępy drzew i krzewów, bagna, torfowiska, wydmy, płaty nieużytkowanej roślinności, starorzecza, wychodnie skalne, skarpy, kamieńce, siedliska przyrodnicze oraz stanowiska rzadkich lub chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, ich ostoje oraz miejsca rozmnażania lub miejsca sezonowego przebywania	<ul style="list-style-type: none"> zachowanie różnorodności biologicznej
Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe	fragmenty krajobrazu naturalnego i kulturowego	<ul style="list-style-type: none"> zachowanie walorów widokowych lub estetycznych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ustawy o ochronie przyrody.

rzowskie Murawy⁷¹ w Gorzowie Wielkopolskim. Największą grupę wśród badanych rezerwatów (45%) stanowią rezerваты leśne. Za rezerваты takie uznaje się obszary, na których przedmiotem ochrony są fragmenty dawnych puszczy o charakterze pierwotnym (takie na terenie badanych miast nie występują), różne typy zbiorowisk leśnych (najczęściej spotykany typ rezerwatu w badanych miastach, np. Las Bielański⁷² w Warszawie, Las Łagiewnicki⁷³ w Łodzi) oraz stanowiska drzew występujących na granicach zasięgu (rezerwat Polesie Konstantynowskie⁷⁴ w Łodzi). Kolejną grupą pod względem liczebności są rezerваты przyrody nieożywionej (geologiczne) i rezerваты faunistyczne. Cztery spośród rezerwatów geologicznych położone są na terenie miasta Kielce, wśród nich znajduje się pierwszy rezerwat przyrody nieożywionej ustanowiony w Polsce – Rezerwat Skalny im. Jana Czarnockiego [Gągoł *on line*]. Bardzo interesującym przykładem rezerwatu przyrody nieożywionej jest rezerwat Bonarka położony w granicach Krakowa. Ochroną jest objęte erozyjne dno morza górnokredowego. Obiekt ten, ze względu na unikalne walory, proponowany jest do wpisania na europejską listę dziedzictwa geologicznego [Słomka 2012].

⁷¹ Rozporządzenie Nr 21 Wojewody Lubuskiego z 20 kwietnia 2006 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody.

⁷² Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z 23 stycznia 1973 r. w sprawie uznania za rezerваты przyrody.

⁷³ Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Łodzi z 31 grudnia 2014 r. w sprawie rezerwatu przyrody „Las Łagiewnicki”.

⁷⁴ Zarządzenie Nr 53/2010 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Łodzi z 17 czerwca 2010 r. w sprawie rezerwatu przyrody „Polesie Konstantynowskie”.

Tabela 22

Rodzaje i szczególne cele społeczne ochrony rezerwatów przyrody

Nazwa rezerwatu	Rodzaj rezerwatu	Społeczne cele ochrony						
		dydaktyczne	naukowe	kulturowe	wypoczynkowe	zapewnienie kontaktu z przyrodą	widokowe	zdrowotne
Warszawa								
Rezerwat im Króla Jana III Sobieskiego	leśny		x					
Las Bielański	leśny			x				
Las Kabacki	leśny		x	x				
Bagno Jacka	torfowiskowy							
Olszynka Grochowska	leśny			x				
Jezioro Czerniakowskie	wodny			x				
Las Natoliński	leśny		x					
Skarpa Ursynowska	krajobrazowy							
Morysin	leśny			x				
Wyspy Zawadowskie	faunistyczny							
Kawęczyn	leśny							
Ławice Kiełpińskie	faunistyczny							
Kraków								
Panieńskie Skały	krajobrazowy		x	x	x	x	x	
Bielańskie Skałki	leśny		x					
Skolczanka	faunistyczny		x					
Skałki Przegorzalskie	krajobrazowy		x					
Bonarka	przyrody nieożywionej		x					
Łódź								
Polesie Konstantynowskie	leśny		x					
Las Łagiewnicki	leśny		x					
Poznań								
Żurawiniec	przyrody nieożywionej							
Meteoryt Morasko	krajobrazowy							
Gdańsk								
Ptasi Raj	faunistyczny			x				
Źródlika w Dolinie Ewy	leśny							
Mewia Łacha	faunistyczny			x				
Wąwóz Huzarów	florystyczny							
Dolina Strzyży	leśny							

Nazwa rezerwatu	Rodzaj rezerwatu	Społeczne cele ochrony						
		dydaktyczne	naukowe	kulturowe	wypoczynkowe	zapewnienie kontaktu z przyrodą	widokowe	zdrowotne
Zdroje Bukowe Zdroje im. Prof. T. Dominika	florystyczny leśny	x	x					
Lublin								
Stasin	leśny							
Katowice								
Las Murckowski	leśny	x					x	x
Ochojec	leśny							
Białystok								
Antoniuk	leśny	x	x					
Las Zwierzyniecki	leśny	x	x					
Toruń								
Kępa Bazarowa	florystyczny							
Rzeka Drwęca	faunistyczny							
Kielce								
Rezerwat Skalny im. J. Czarnockiego	przyrody nieożywionej	x	x					
Karczówka	leśny			x			x	
Kadzielnia	przyrody nieożywionej	x	x					
Wietrznia im. Z. Rubinowskiego	przyrody nieożywionej	x	x					
Biesak Białogon	przyrody nieożywionej							
Rzeszów								
Lisia Góra	leśny	x	x					
Olsztyn								
Redykajny	torfowiskowy	x						
Mszar	torfowiskowy	x	x					
Zielona Góra								
Zimna Woda	florystyczny	x	x					
Gorzów Wlkp.								
Gorzowskie Murawy	stepowy							

Źródło: Opracowanie własne na podstawie aktów ustanawiających rezerwaty przyrody.

Rezerваты faunistyczne ustanowione zostały głównie w celu ochrony populacji i siedlisk ptaków (np. Wyspy Zawadowskie⁷⁵ w Warszawie, Mewia Łacha⁷⁶ w Gdańsku). Wśród rezerwatów faunistycznych na uwagę zasługuje rezerwat Skołczanka w Krakowie, na terenie którego znajduje się jedyne znane w Polsce naturalne miejsce występowania motyla skalnika driada (*Minois dryas*) [Kudłek *et al.* 2005]. Na terenie badanych miast ustanowiono cztery rezerваты krajobrazowe. Rezerваты takie tworzone są głównie dla ochrony krajobrazów o cechach naturalnych, charakterystycznych dla danego regionu geograficznego. Typowym przykładem takiego rezerwatu jest rezerwat Paniańskie Skały położony w Krakowie. Celem jego ochrony jest zachowanie fragmentu lasu z malowniczymi skałami wapiennymi⁷⁷. Najbardziej interesującym rezerwatem krajobrazowym jest rezerwat Meteoryt Morasko położony w Poznaniu. Celem jego ochrony jest zachowanie obszaru upadku meteorytu żelaznego⁷⁸. Znajdujący się na terenie rezerwatu zespół kraterów stanowi jedno z niewielu (ok. 20) tego typu miejsc na świecie [Stankowski 2011]. Przedmioty ochrony badanych rezerwatów przyrody wskazują, że są to niezwykle interesujące obszary ze względów zarówno naukowych, jak i poznawczych.

W większości aktów prawnych ustanawiających rezerваты przyrody pojawiają się społeczne cele ich ochrony (tab 23). Wśród celów tych dominują oczywiście cele dydaktyczne (27) i naukowe (19). Dużą grupę stanowią także cele kulturowe (7) które wynikają głównie z potrzeby zachowania walorów historycznych obszarów. Celem ochrony rezerwatu Karczówka w Kielcach jest m.in. zachowanie fragmentu lasu sosnowego tworzącego otoczenie zabytkowego kościoła i klasztoru z XVI w.⁷⁹ W przypadku warszawskiego rezerwatu Olszynka Grochowska celem ochrony jest zachowanie lasu rosnącego na obszarze pola bitwy pod Grochowem w 1831 r.⁸⁰ Położone w Warszawie rezerваты przyrody Las Natoliński i Morysin leżą w granicach tzw. Klucza Wilanowskiego i stanowiły niegdyś rezydencje filialne założenia parkowo-pałacowego w Wilanowie, będącego siedzibą króla Jana III Sobieskiego. Należy podkreślić, że Klucz Wilanowski należy do trzech najistotniejszych wielkoprzestrzennych kompozycji urbanistycznych Warszawy [Lewin, Korzeń 2008].

Spośród wszystkich rezerwatów przyrody najwięcej społecznych celów ochrony ma przypisany krakowski rezerwat Paniańskie Skały. Rezerwat ten chroniony jest

⁷⁵ Rozporządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z 23 grudnia 1998 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody.

⁷⁶ Zarządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z 9 października 1991 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody.

⁷⁷ Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z 25 sierpnia 1953 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody.

⁷⁸ Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z 24 maja 1976 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody, M.P. 1976 nr 24 poz. 108.

⁷⁹ Zarządzenie Ministra Leśnictwa z 27 kwietnia 1953 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody.

⁸⁰ Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z 24 listopada 1983 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody.

nie tylko ze względów naukowych i dydaktycznych czy widokowych. W zarządzeniu ustanawiającym ten rezerwat⁸¹ podkreśla się, że ma on duże znaczenie dla mieszkańców Krakowa jako teren wypoczynkowy umożliwiający kontakt z przyrodą. Bardzo interesujący motyw ochrony pojawił się w zarządzeniu⁸² ustanawiającym rezerwat Las Murckowski położony w Katowicach. Rezerwat ten, ze względu na położenie w sąsiedztwie terenów przemysłowych, uznaje się jako obszar spełniający funkcję ochronną głównie ze względów widokowych i zdrowotnych.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami rezerwaty przyrody z zasady są wyłączone z użytkowania rekreacyjnego i turystycznego. Na ich terenie można wprowadzić następujące zakazy:

- ruchu pieszego, rowerowego, narciarskiego i jazdy konnej wierzchem,
- wspinaczki, eksploracji jaskiń lub zbiorników wodnych,
- zbioru dziko występujących roślin i grzybów oraz ich części,
- połowu ryb i innych organizmów wodnych,
- biwakowania,
- prowadzenia badań naukowych,
- organizacji imprez rekreacyjno-sportowych.

Są to jednak tzw. zakazy względne [Radecki 2015]. Udostępnienie rezerwatów przyrody dla celów naukowych, edukacyjnych, turystycznych, rekreacyjnych, sportowych, może mieć miejsce, o ile nie wpływa negatywnie na ich przyrodę. Regionalni dyrektorzy ochrony środowiska mogą uchylić ww. zakazy i wyznaczyć drogą zarządzenia miejsca dopuszczone do użytkowania rekreacyjno-turystycznego. Sposób udostępniania rezerwatów przyrody dla potrzeb turystyki i rekreacji może być ponadto określony w ich planach ochrony.

Prawie połowa rezerwatów przyrody w badanych miastach nie jest udostępniona na potrzeby wypoczynkowe (tab. 23), co teoretycznie oznacza całkowity zakaz wstępu na ich teren. Taki przepis jest jednak martwy, jego skuteczność dotyczy może jedynie rezerwatów przyrody, które są ogrodzone (np. Polesie Konstantynowskie w Łodzi czy Zdroje w Szczecinie). Problem polega na tym, że ustanowione w granicach miast rezerwaty przyrody często sąsiadują bezpośrednio z zabudową mieszkaniową, stanowiąc zaplecze wypoczynku codziennego albo są składową ogólnomiejskich kompleksów wypoczynkowych. Funkcja wypoczynkowa na ich terenie może zatem rozwijać się spontanicznie, powodując nierzadko degradację walorów przyrodniczych. Dotyczy to chociażby rezerwatu przyrody Lisia Góra w Rzeszowie. Na skutek niekontrolowanej antropopresji związanej m.in. z powstającymi nielegalnie konstrukcjami ziemnymi do jazdy rowerem, ok. 10% rezerwatu pozbawionych jest trwałej pokrywy roślinnej [Ćwik, Ćwik 2011]. Podobny problem dotyka warszawskiego rezerwatu Skarpa Ursynowska.

⁸¹ Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z 25 sierpnia 1953 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody.

⁸² Zarządzenie Ministra Leśnictwa z 18 grudnia 1953 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody.

Tabela 23

Zakres i sposób udostępnienia rezerwatów przyrody w badanych miastach

Nazwa rezerwatu	Sposób udostępnienia	Podstawa	
		PO	ZD RDOŚ
Warszawa			
Rezerwat im Króla Jana III Sobieskiego			
Las Bielański	• ruch pieszy i rowerowy po wyznaczonych szlakach		x
Las Kabacki	• ruch pieszy i rowerowy po wyznaczonych szlakach	x	
Bagno Jacka			
Olszynka Grochowska	• ruch pieszy po wyznaczonych szlakach		x
Jezioro Czerniakowskie	• plaża wraz z kąpieliskiem	x	
	• pływanie po wyznaczonym akwencie	x	
	• amatorski połów ryb w miejscach wyznaczonych	x	
	• ruch pieszy po wyznaczonym szlaku	x	
	• wprowadzanie psów na obszary wyznaczone	x	
	• jazda konna w miejscach wyznaczonych	x	
Las Natoliński	• ruch pieszy po wyznaczonych miejscach	x	
Skarpa Ursynowska			
Morysin	• ruch pieszy po wyznaczonych miejscach	x	
	• ruch pieszy po wyznaczonym szlaku		x
	• pływanie po wyznaczonym akwencie		x
Wyspy Zawadowskie	• ruch pieszy po wyznaczonym szlaku		
Kawęczyn	• ruch pieszy i rowerowy po wyznaczonym szlaku	x	
Ławice Kiełpińskie			
Kraków			
Panieńskie Skały			
Bielańskie Skałki			
Skolczanka			
Skałki Przegorzalskie			
Bonarka			
Łódź			
Polesie Konstantynowskie	• nie udostępniony	x	
Las Łagiewnicki	• ruch pieszy po wyznaczonych szlakach	x	
Poznań			
Żurawiniec			
Meteoryt Morasko	• ruch pieszy po wyznaczonych szlakach	x	

Nazwa rezerwatu	Sposób udostępnienia	Podstawa	
		PO	ZD RDOŚ
Ptasi Raj	• ruch pieszy i rowerowy po wyznaczonym szlaku		x
Źródlika w Dolinie Ewy	• ruch pieszy i rowerowy po wyznaczonym szlaku		x
Mewia Łacha			
Wąwóz Huzarów			
Dolina Strzyży	• ruch pieszy i rowerowy po wyznaczonym szlaku		x
Szczecin			
Zdroje	• nie udostępniony	x	
Bukowe Zdroje im. Prof. T. Dominika	• ruch pieszy i rowerowy po wyznaczonych szlakach	x	
Lublin			
Stasin			
Katowice			
Las Murckowski Ochojec	• ruch pieszy i rowerowy po wyznaczonych szlakach		x
Białystok			
Antoniuk	• ruch pieszy, rowerowy i narciarski po wyznaczonych szlakach		x
Las Zwierzyniecki	• ruch pieszy i rowerowy po wyznaczonych szlakach		x
Toruń			
Kępa Bazarowa Rzeka Drwęca	• ruch pieszy po wyznaczonym szlaku	x	
Kielce			
Rezerwat Skalny im. J. Czarnockiego	• ruch pieszy w wyznaczonych miejscach		x
Karczówka	• ruch pieszy, rowerowy i kołowy po wyznaczonym szlaku		x
Kadzielnia	• ruch pieszy po wyznaczonym szlaku i wyznaczonych miejscach		x
Wietrznia im. Z. Rubinowskiego	• ruch pieszy po wyznaczonym szlaku i wyznaczonych miejscach		x
Biesak Białogon	• ruch pieszy po wyznaczonym szlaku i wyznaczonych miejscach	x	
Rzeszów			
Lisia Góra	• ruch pieszy, rowerowy, narciarski, konny i kołowy po wyznaczonych szlakach		
Olsztyn			
Redykajny Mszar			

Nazwa rezerwatu	Sposób udostępnienia	Podstawa	
		PO	ZD RDOŚ
Zielona Góra			
Zimna Woda	• ruch pieszy w wyznaczonych miejscach		
Gorzów Wlkp.			
Gorzowskie Murawy			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie planów ochrony (PO) i zarządzeń dyrektorów RDOŚ).

W przypadku rezerwatów udostępnionych do celów wypoczynkowych wątpliwości budzić może sposób ich udostępnienia. Rozporządzeniem Regionalnego Dyrektora RDOŚ w Warszawie⁸³ na terenie rezerwatu Olszynka Grochowska wyznaczono szlaki udostępnione do ruchu pieszego. Przy konstrukcji rozporządzenia nie uwzględniono faktu, że jest to także teren wykorzystywany przez rowerzystów oraz przez osoby spacerujące z psami. Nie uwzględniono także wszystkich zwyczajowo wykorzystywanych do celów wypoczynkowych ścieżek pieszych. Dotyczy to np. ścieżek znajdujących się na osi ulic Szymańskiego, Niepołomiczkiej i Mirskiej (fot. 5). Łącznie dla ruchu pieszego udostępniono ok. 60% wszystkich duktów leśnych znajdujących się na terenie rezerwatu.

Podobny problem, choć w mniejszym stopniu, dotyczy położonego na terenie Białegostoku rezerwatu przyrody Las Zwierzyniecki. Tutaj rozporządzeniem dyrektora RDOŚ⁸⁴ udostępniono ok. 85% wszystkich ścieżek.

Fot. 5. Szlak rowerowy i wejście na teren rezerwatu przyrody Olszynka Grochowska na osi ul. Mirskiej

Fot. R. Giedych.

⁸³ Zarządzenie Nr 26 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie z 25 maja 2016 r. w sprawie wyznaczenia szlaków na terenie rezerwatu przyrody „Olszynka Grochowska”.

⁸⁴ Zarządzenie Nr 25/2015 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Białymstoku w sprawie wyznaczenia szlaków udostępnionych dla ruchu pieszego i rowerowego w rezerwacie przyrody „Las Zwierzyniecki”.

Za wzorcowy uznać należy sposób udostępniania rezerwatów przyrody: Kaździelnia, Wietrznia im. Z. Rubinowskiego oraz Ślichowice (Rezerwat Skalny im. Jana Czarnockiego) położonych w Kielcach. Rezerваты te wchodzą w skład utworzonego w 2003 r. Geoparku Kielce⁸⁵. Geopark Kielce jako jednostka budżetowa gminy został powołany na potrzeby propagowania walorów geologicznych, edukacji ekologicznej oraz tworzenia warunków do uprawiania i rozwoju geoturystyki [Strzyż, Wójtowicz 2011]. Jak czytamy na stronie internetowej Geoparku⁸⁶, głównym celem, jaki przed sobą stawiają jego władze jest „stymulowanie wzrostu gospodarki poprzez właściwe wykorzystanie walorów przyrodniczych miasta”. Od początku istnienia Geoparku zauważalny jest zarówno rozwój oferty turystycznej, jak również wzrost zainteresowania wypoczynkowym i edukacyjnym wykorzystaniem tych terenów zarówno przez mieszkańców Kielc, jak i turystów [Strzyż 2014].

W przypadku parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu przyjmuje się zasadę powszechnego dostępu do zasobów przyrodniczych i krajobrazowych na potrzeby turystyki i wypoczynku. Wynika to zarówno z przypisanych tym formom ochrony głównych celów ich tworzenia, jak i z motywów wprowadzenia tych kategorii ochrony przyrody do systemu prawa polskiego. Funkcje społeczne tych obszarów mogą być jednak ograniczone wprowadzeniem zakazu realizacji przedsięwzięć mogących istotnie oddziaływać na środowisko. Do przedsięwzięć tych, związanych z realizacją funkcji turystycznej, należą⁸⁷:

- trasy narciarskie, tory bobslejowe, wyciągi narciarskie, w tym wyciągi do narciarstwa wodnego, skocznie narciarskie, oraz urządzenia im towarzyszące;
- ośrodki wypoczynkowe lub hotele, zlokalizowane poza terenami zurbanizowanymi o powierzchni zabudowy powyżej 0,5 ha;
- stałe pola kempingowe lub karawaningowe;
- parki rozrywki;
- pola golfowe;
- stadiony i tory wyścigowe;
- przystanie śródlądowe dla nie mniej niż 10 statków.

Ustawa o ochronie przyrody daje możliwość uszczegółowienia celów ochrony parków krajobrazowych w powołujących je przepisach. Określone w stosownych dokumentach szczególne cele ochrony każdego z parków krajobrazowych mogą doprecyzowywać również cele społeczne, dla których zostały one powołane (tab. 24). Pojęcie *społecznych celów ochrony* w dosłownym tego słowa znaczeniu pojawia się w przypadku trzech parków krajobrazowych, których fragmenty leżą w granicach Krakowa: Bielańsko-Tynickiego, Tenczyńskiego i Dolinek Krakowakich. Co cieka-

⁸⁵ Uchwała Nr XV/268/2003 Rady Miejskiej w Kielcach z 18 września 2003 r. w sprawie utworzenia jednostki budżetowej pod nazwą „Centrum Geoedukacji Kielce”.

⁸⁶ [<http://geopark-kielce.pl/o-nas/dzialalnosc/>].

⁸⁷ Rozporządzenie Rady Ministrów z 9 listopada 2010 r. w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko.

Tabela 24

Szczególne cele społeczne ochrony parków krajobrazowych

Nazwa parku krajobrazowego	Społeczne cele ochrony							
	dydaktyczne	naukowe	kulturowe	widokowe	wypoczynkowe	turystyczne	środowiskotwórcze	zapobieganie antropopresji
Warszawa								
Mazowiecki Park Krajobrazowy			x	x	x	x	x	
Kraków								
Bieleńsko-Tyniecki Park Krajobrazowy	x		x	x	x	x		x
Tenczyński Park Krajobrazowy	x		x	x	x	x		x
Park Krajobrazowy Dolinki Krakowskie	x		x	x	x	x		x

Źródło: Opracowanie własne na podstawie aktów ustanawiających parki krajobrazowe.

we, za cel społeczny ochrony tych parków – obok promowania i rozwoju turystyki, wypoczynku i edukacji – uznaje się także zapobieganie presji urbanizacyjnej⁸⁸. Na istotny społeczny aspekt ochrony parków krajobrazowych zwrócono uwagę w przepisach ustanawiających Mazowiecki Park Krajobrazowy⁸⁹ oraz Trójmiejski Park Krajobrazowy⁹⁰. Za jeden z celów ochrony tych parków uznano potrzebę zachowania kompleksów leśnych ze względu na ich pozytywny wpływ na warunki klimatyczne odpowiednio aglomeracji warszawskiej i gdańskiej. W przypadku przepisów powołujących Park Krajobrazowy Doliny Bystrzycy⁹¹ i Nadwiślański Park Krajobrazowy⁹² nie wskazano szczególnych celów społecznych ich ochrony. Parki te utworzono głównie ze względu na potrzebę ochrony krajobrazu kulturowego dolin rzecznych. Ze względu na przedmiot ochrony na uwagę zasługuje Trójmiejski Park Krajobrazowy, który utworzony został dla zachowania „zespołu form ukształtowania terenu strefy

⁸⁸ Rozporządzenie Nr 81/06 Wojewody Małopolskiego z 17 października 2006 r. w sprawie Bieleńsko-Tynieckiego Parku Krajobrazowego, Rozporządzenie Nr 83/06 Wojewody Małopolskiego z 17 października 2006 r. w sprawie Tenczyńskiego Parku Krajobrazowego, Uchwała Nr XV/247/11 Sejmiku Woj. Małopolskiego z 28 listopada 2011 r. w sprawie Parku Krajobrazowego Dolinki Krakowskie.

⁸⁹ Rozporządzenie Nr 13 Wojewody Mazowieckiego z 4 kwietnia 2005 r. w sprawie Mazowieckiego Parku Krajobrazowego im. Czesława Łaszka.

⁹⁰ Uchwała Nr 143/VII/11 Sejmiku Woj. Pomorskiego z 27 kwietnia 2011 r. w sprawie Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego.

⁹¹ Rozporządzenie Wojewody Dolnośląskiego z 21 listopada 2006 r. w sprawie Parku Krajobrazowego „Dolina Bystrzycy”.

⁹² Rozporządzenie Nr 20/2005 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z 8 września 2005 r. w sprawie Nadwiślańskiego Parku Krajobrazowego.

krawędziowej wysoczyzny morenowej, stanowiącej unikat morfologiczny w skali europejskiej”⁹³.

Obszary chronionego krajobrazu z definicji są terenami chronionymi ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem. Ustawa o ochronie przyrody wskazuje jednak, że obszary te mogą być wyznaczane z dwóch powodów: ze względu na pełnioną funkcję społeczną lub ze względu na pełnioną funkcję korytarzy ekologicznych. Ustawa jednocześnie nie daje możliwości doprecyzowania szczegółowych celów ochrony w uchwale ustanawiającej obszar chronionego krajobrazu. Dlatego też znakomita większość przepisów ustanawiających obszary chronionego krajobrazu nie odnosi się do tego, czy są one ustanawiane dla zaspokajania potrzeb wypoczynkowych, czy ze względu na odgrywanie roli korytarza ekologicznego. Ze względu na swój charakter obszary chronionego krajobrazu w granicach badanych miast pełnią zazwyczaj te dwie funkcje. Jednak są one zadeklarowane jedynie w przypadku Warszawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu⁹⁴, obszaru chronionego krajobrazu Dolina Cybiny w Poznaniu⁹⁵ i Kieleckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu⁹⁶.

Jak już wspomniano, celem wyznaczania obszarów Natura 2000 jest przede wszystkim ochrona różnorodności biologicznej. Obszary te tworzy się dla ochrony populacji dziko występujących ptaków, a także cennych i zagrożonych wyginięciem siedlisk przyrodniczych lub gatunków. Do najcenniejszych obszarów Natura 2000 położonych w granicach badanych miast zaliczyć można te, w których znajdują się siedliska przyrodnicze i gatunki o znaczeniu priorytetowym. Są to m.in. specjalne obszary ochrony siedlisk Murawy Gorzowskie z ciepłolubnymi śródładowymi murawami napiaskowymi (*Koelerion glaucae*), Las Pilczycki we Wrocławiu i Las Natoliński w Warszawie, w granicach których występuje pachnica dębowa (*Osmoderma eremita*).

Ustawa o ochronie przyrody nie wskazuje wprost zasad korzystania z obszarów Natura 2000. Realizacja funkcji rekreacyjnej i turystycznej w obszarach Natura 2000 może odbywać się, jeśli nie oddziałuje negatywnie na cele ochrony obszaru. Oznacza to, że nie może pogorszyć stanu siedlisk (zarówno przyrodniczych, jak i siedlisk gatunków roślin i zwierząt), wpływać negatywnie na gatunki, dla których został wyznaczony obszar oraz pogarszać jego integralności. Miejsca i sposoby korzystania z obszarów Natura 2000 do celów edukacyjnych, rekreacyjnych i turystycznych mogą być wskazane w planie ochrony lub w planie zadań ochronnych obszaru Natura 2000

⁹³ Uchwała Nr 143/VII/11 Sejmiku Woj. Pomorskiego z 27 kwietnia 2011 r. w sprawie Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego.

⁹⁴ Rozporządzenie Wojewody Warszawskiego z 29 sierpnia 1997 r. w sprawie utworzenia obszaru chronionego krajobrazu na terenie województwa warszawskiego.

⁹⁵ Rozporządzenie Wojewody Wielkopolskiego z 4 września 2008 r. w sprawie ustanowienia obszaru chronionego krajobrazu „Dolina Cybiny w Poznaniu”.

⁹⁶ Uchwała Nr XXXIX/921/2009 Rady Miejskiej W Kielcach z 23 lipca 2009 r. w sprawie wyznaczenia Kieleckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu.

w ramach tzw. działań ochronnych, mających na celu m.in. ograniczenie zidentyfikowanych zagrożeń lub zapobieganie im. W przypadku obszarów Natura 2000 trudno jest więc mówić wprost o społecznych celach ochrony. Niemniej jednak przez analizę wykonanych dla badanych obszarów Natura 2000 opracowań planistycznych, w sposób pośredni można mówić o ich funkcjach społecznych. Ustalenia planów ochrony i planów zadań ochronnych sporządzonych dla analizowanych obszarów Natura 2000 wskazują bowiem na wykorzystanie edukacyjne, wypoczynkowe i turystyczne tych obszarów (tab. 25). Fakt, że nie we wszystkich ustaleniach planów zadań ochronnych zawarto ustalenia dotyczące działań ochronnych związanych z funkcją społeczną obszarów Natura 2000 może wynikać z tego, że rozporządzenie określające postać projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000⁹⁷, w przeciwieństwie do analogicznego rozporządzenia dla planu ochrony⁹⁸, nie zawiera wprost zapisu mówiącego o konieczności uwzględnienia tych zagadnień.

Obszary Natura 2000 w dużej mierze pokrywają się z innymi formami ochrony przyrody, dlatego też możliwość ich wykorzystania do celów turystyczno-wypoczynkowych może być wskazana w planach ochrony parków krajobrazowych lub rezerwatów przyrody. Plan ochrony dla rezerwatu przyrody lub parku krajobrazowego położonego w granicach obszaru Natura 2000, którego zakres merytoryczny pokrywa się z zakresem właściwym dla planu ochrony obszaru Natura 2000 staje się bowiem planem ochrony dla tej części obszaru Natura 2000.

Dla użytków ekologicznych, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych i stanowisk dokumentacyjnych, analogicznie jak w przypadku rezerwatów przyrody i parków krajobrazowych, ustawa o ochronie przyrody zakłada możliwość doprecyzowania szczególnych celów ich ochrony w uchwale ustanawiającej daną formę ochrony.

Wśród głównych celów ochrony użytków ekologicznych, w badanych miastach wyróżnić można m.in.: zachowanie rzadkich lub chronionych gatunków roślin i zwierząt, zachowanie zbiorowisk roślinnych, zachowanie różnorodności biologicznej i naturalnych procesów ekologicznych, zachowanie naturalnych form i obiektów fizjograficznych i związanych z nimi ekosystemów (tab. 26). Najczęściej pojawiającym się celem ochrony, występującym w prawie połowie użytków ekologicznych, jest zachowanie cennych zbiorowisk roślinnych, dotyczy to głównie zbiorowisk łąkowych, (np. Łąki na Modrzewiu⁹⁹ i Łąki w Wiączyńniu¹⁰⁰ w Łodzi), leśnych (np. Las w Witkowicach¹⁰¹

⁹⁷ Rozporządzenie Ministra Środowiska z 17 lutego 2010 r. w sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru natura 2000, Dz.U. 2010 nr 34 poz. 186.

⁹⁸ Rozporządzenie Ministra Środowiska z 30 marca 2010 r. w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla obszaru Natura 2000, Dz.U. 2010 nr 64 poz. 401.

⁹⁹ Uchwała Nr XLI/816/08 Rady Miejskiej w Łodzi z 8 października 2008 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Łąki na Modrzewiu”.

¹⁰⁰ Uchwała Nr LVIII/1100/09 Rady Miejskiej w Łodzi z 27 maja 2009 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Łąka w Wiączyńniu”.

¹⁰¹ Uchwała Nr CXIV/1532/10 Rady Miasta Krakowa z 20 października 2010 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Las w Witkowicach”.

Tabela 25

 Funkcje społeczne w obszarów Natura 2000
 według ustaleń planów ochrony i planów zadań ochronnych

Nazwa obszaru NATURA 2000	Plan ochrony	Plan zadań ochronnych	Funkcje społeczne obszarów		
			turystyka i rekreacja	edukacja	podnoszenie świadomości ekologicznej
WARSZAWA					
Dolina Środkowej Wisły			x		
Puszcza Kampinoska					
Kampinoska Dolina Wisły		x			
Las Jana III Sobieskiego					
Las Natoliński			x		
Las Bielański	x				
Poligon Rembertów					
KRAKÓW					
Dębnicko-Tyniecki Obszar Łąkowy					
Łąki Nowohuckie		x	x	x	
Skawiński Obszar Łąkowy					
WROCŁAW					
Grądy Odrzańskie					
Grądy w Dolinie Odry		x	x		
Dolina Widawy		x		x	
Las Pilczycki		x	x		
Kumaki Dobrej		x		x	
Łęgi nad Bystrzycą					
POZNAŃ					
Biedrusko		x			
Fortyfikacje w Poznaniu					
Dolina Samicy					
GDAŃSK					
Ujście Wisły					
Zatoka Pucka					
Dolina Dolnej Wisły		x			
Twierdza Wisłoujście		x	x		
Ostoja w Ujściu Wisły					
Bunkier w Oliwie					

Nazwa obszaru NATURA 2000	Plan ochrony	Plan zadań ochronnych	Funkcje społeczne obszarów		
			turystyka i rekreacja	edukacja	podnoszenie świadomości ekologicznej
SZCZECIN					
Dolina Dolnej Odry		x			
Ujście Odry i Zalew Szczeciński			x	x	
Wzgórza Bukowe		x		x	
Dolna Odra		x			
BYDGOSZCZ					
Dolina Dolnej Wisły		x			
Dolina Środkowej Noteci i Kanału					
Bydgoskiego		x			
Dolina Noteci		x			
Solecka Dolina Wisły					
LUBLIN					
Bystrzyca Jakubowicka		x			
TORUŃ					
Dolina Dolnej Wisły		x			
Forty w Toruniu		x	x		
Dolina Drwęcy		x	x		
Leniec w Barbarce					
KIELCE					
Dolina Bobrzy		x			x
Ostoja Wierzejska					
Wzgórza Chęcińsko-Kieleckie		x			x
RZESZÓW					
Wisłok Środkowy z Dopływami					
ZIELONA GÓRA					
Dolina Środkowej Odry					
Kargowskie Zakola Odry					
Zimna Woda	x			x	
Krośnieńska Dolina Odry					
GORZÓW WLKP					
Dolina Dolnej Noteci					
Murawy Gorzowskie					
Ujście Noteci					

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 26

Szczególne cele społeczne ochrony badanych użytków ekologicznych

Nazwa użytku ekologicznego	Społeczne cele ochrony				
	dydaktyczne	naukowe	wypoczynkowe	turystyczne	zapobieganie antropresji
WARSZAWA					
Powsin Powsinek Jezioro Imielińskie Fragment Skarpy Warszawskiej im. Cz. Łaszka Fragment Skarpy Warszawskiej im. J. Kusocińskiego Przy Lesie Młocińskim					
KRAKÓW					
Uroczysko w Rząsce Łąki Nowohuckie Rozlewisko Potoku Rzewnego Staw przy Kaczeńcowej Dolina Prądnika Uroczysko Kowadza Las w Witkowicach Staw Dąbski Staw w Rajsku Rybitwy Staw Królówka Staw przy Cegielni					
ŁÓDŹ					
Łąki na Modrzewiu Międzyrzecze Bzury i Łągiwniczanki Stawy w Nowosolnej Łąka w Wiączyńcu Stawy w Mieleszkach Mokradła przy Pomorskiej Jezioro Wiskitno Mokradła Brzozy Międzyrzecze Sokolówki i Brzozy Majerowskie Błota Majerowskie Pole Dolina Dolnej Wrzącej					
Olsy na Żabieńcu Olsy nad Nerem Źródłiska na Mikołajewie					

Nazwa użytku ekologicznego	Społeczne cele ochrony				
	dydaktyczne	naukowe	wypoczynkowe	turystyczne	zapobieganie antropresji
WROCLAW					
Łacha Farna Dwa zbiorniki wodne w rejonie Janówka obszar na terenie Nowej Karczmy					
POZNAŃ					
Bogdanka I					x
Traszki Ratajskie	x				
Bogdanka II					x
Strzeszyn	x		x	x	
Dębina I	x		x	x	
Dębina II	x		x	x	
Darzybór	x		x	x	
Wilczy Młyn	x		x		
Łęgi Potoku Różanego					
GDAŃSK					
Fort Nocek Murawy kserotermiczne w dolinie Potoku Oruńskiego Oliwskie Nocki Prochownia pod Kasztanami Migowska Bielawa Łozy w Kiełpiku Dolina Czystej Wody Salvinia w Owczarni Wydma w Górkach Zachodnich Zielone Wyspy Karasiowe Jeziora Torfowisko Smęgorzyńskie Luneta z Pasikonikiem					
SZCZECIN					
Stawek na Gumieńcach Stawek przy Śródleśnej Dolina Strumienia Żbabiniec Dolina Strumienia Grzęziniec Klucky Ostrów Dolina strumieni Skolwinki, Stołczynki, Żółwinki					
BYDGOSZCZ					
Zielona Ostoja					

Nazwa użytku ekologicznego	Społeczne cele ochrony				
	dydaktyczne	naukowe	wypoczynkowe	turystyczne	zapobieganie antropresji
KATOWICE					
Płone Bagno	x	x			
TORUŃ					
Dąbrowa na Kaszczorku					
KIELCE					
Oczko Wodne					
ZIELONA GÓRA					
Remiza					
Konwalie					
Pętla Odry I					
Pętla Odry II					
Pętla Odry IV					
Bagno Michała					
Ługowskie łąki	x	x			
Trzciniowisko	x	x			
OPOLE					
Grudzicki Grąd					
Łąki w Nowej Wsi Królewskiej					
Kamionka Piast					
GORZÓW WLKP.					
Gorzowskie Murawy Kserotermiczne					

Źródło: Opracowanie własne na podstawie aktów ustanawiających użytki ekologiczne.

w Krakowie, Bogdanka I¹⁰² i Bogdanka II¹⁰³ w Poznaniu) czy torfowiskowych (np. Migowska Bielawa¹⁰⁴ i Torfowisko Smęgorzyńskie¹⁰⁵ w Gdańsku). Wśród cennych zbiorowisk roślinnych chronionych w postaci użytków ekologicznych wymienić należy

¹⁰² Uchwała Nr XXIII/304/VI/2011 Rady Miasta Poznania z 20 grudnia 2011 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Bogdanka I”.

¹⁰³ Uchwała Nr XXIII/305/VI/2011 Rady Miasta Poznania z 20 grudnia 2011r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Bogdanka II”.

¹⁰⁴ Uchwała Nr V/51/2006 Rady Miasta Gdańska z 21 grudnia 2006 roku w sprawie utworzenia użytku ekologicznego „Migowska Bielawa”.

¹⁰⁵ UCHWAŁA Nr VII/67/11 Rady Miasta Gdańska z 17 lutego 2011 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Torfowisko Smęgorzyńskie”.

także murawy kserotermiczne. Znajdują się one w Poznaniu (Strzeszyn¹⁰⁶), Gdańsku (Murawy kserotermiczne w dolinie Potoku Oruńskiego¹⁰⁷) oraz Gorzowie (Gorzowskie Murawy Kserotermiczne¹⁰⁸). Murawy kserotermiczne występujące w obrębie użytku ekologicznego w Gorzowie Wielkopolskim należą do bardzo rzadkich i najcenniejszych w kraju ze względu na obecność ostnicy Jana (*Stipa joannis*)¹⁰⁹, będącej rośliną zagrożoną wyginięciem.

Kolejnym najczęściej wymienianym celem ustanowienia użytków ekologicznych jest potrzeba ochrony miejsc bytowania rzadkich i zagrożonych wyginięciem gatunków fauny i flory. Do najbardziej interesujących należą użytek ekologiczny Luneta z Pasikonikiem¹¹⁰ w Gdańsku oraz użytek ekologiczny Uroczysko na Rząsce¹¹¹ w Krakowie. Celem utworzenia użytku ekologicznego Luneta z Pasikonikiem jest ochrona bardzo rzadkiego gatunku pasikonika o nazwie wątlík charłaj (*Leptophytes punctatissima*), który jest gatunkiem charakterystycznym dla obszarów śródziemnomorskich i subatlantyckich. Teren użytku ekologicznego Luneta z Pasikonikiem stanowi najdalej na północ wysunięte stanowisko tego gatunku na świecie. Głównym zadaniem użytku ekologicznego Uroczysko na Rząsce w Krakowie jest ochrona fiołka bagiennego (*Viola uliginosa*) który występuje jedynie w kilku miejscach w Polsce. Na szczególne znaczenie zasługuje fakt, że gatunek ten właśnie na terenie uroczyska Rząska został opisany w 1809 r. jako nowy gatunek dla nauki (*locus classicus*) [Paul *et al.* 2016].

Spora część użytków ekologicznych chroniona jest także m.in. ze względu na zachowanie naturalnych form i obiektów fizjograficznych i związanych z nimi cennych ekosystemów (np. Obszar na terenie Nowej Karczmy¹¹² we Wrocławiu, Stawek przy Śródleśnej¹¹³ w Szczecinie).

Wśród zdefiniowanych celów ochrony na uwagę zasługują zapisy dotyczące dwóch warszawskich użytków ekologicznych: Fragment Skarpy Warszawskiej im.

¹⁰⁶ Uchwała Nr XLII/652/VI/2012 Rady Miasta Poznania z 18-12-2012 w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Strzeszyn”.

¹⁰⁷ Uchwała Nr IX/320/99 Rady Miasta Gdańska z 29 kwietnia 1999 r. w sprawie utworzenia użytku ekologicznego „Murawy kserotermiczne w dolinie Potoku Oruńskiego” w Gdańsku.

¹⁰⁸ Uchwała Nr XLVIII/522/2005 Rady miasta Gorzowa Wlkp. z 23 marca 2005 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego.

¹⁰⁹ Stan Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim w Latach 2004-2008, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Zielonej Górze Delegatura w Gorzowie Wielkopolskim, Urząd Miasta Gorzowa Wielkopolskiego, 2009.

¹¹⁰ Uchwała Nr LVI/1308/14 Rady Miasta Gdańska z 28 sierpnia 2014 r. w sprawie użytku ekologicznego „Luneta z Pasikonikiem”.

¹¹¹ Rozporządzenie Nr 339 Wojewody Małopolskiego z 21 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytek ekologiczny.

¹¹² Uchwała nr XXVIII/2210/04 Rady Miejskiej Wrocławia z 21 października 2004 r. w sprawie uznania za użytek ekologiczny obszaru na terenie Nowej Karczmy.

¹¹³ Uchwała Nr X/287/07 Rady Miasta Szczecin z 11 czerwca 2007 r. w sprawie ustanowienia użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych.

Cz. Łaszka i Fragment Skarpy Ursynowskiej im. J. Kusocińskiego¹¹⁴, które chronione są m.in. dla zachowania powiązań przyrodniczych.

Cele społeczne ochrony w analizowanych użytkach ekologicznych zadeklarowane są sporadycznie (tab. 27). Wprost pojawiają się jedynie w przypadku dwóch użytków ekologicznych – Traszki Ratajskie¹¹⁵ w Poznaniu i Płone Bagno¹¹⁶ w Katowicach. Użytek ekologiczny Traszki Ratajskie chroni się ze względów dydaktycznych, natomiast użytek Płone Bagno ze względów dydaktycznych i naukowych. Należy podkreślić, że duża część użytków ekologicznych zlokalizowana jest w bezpośrednim sąsiedztwie zabudowy i w związku z tym narażona jest na silną presję, zwłaszcza w terenach pozbawionych urządzonych terenów rekreacyjno-wypoczynkowych. Przykładami mogą być użytki ekologiczne Jezioro Imielińskie w Warszawie, Mígowska Bielawa w Gdańsku i Zielona Ostoja w Bydgoszczy, które praktycznie w całości są otoczone zabudową mieszkaniową. Potrzeba ochrony przed nadmierną presją ze strony człowieka jako jeden z celów ochrony pojawia się tylko w przypadku dwóch użytków ekologicznych Bogdanka I i Bogdanka II położonych w Poznaniu. O społecznych celach ochrony użytków ekologicznych, choć nie wprost, mogą świadczyć ustalenia dotyczące ich ochrony czynnej. Dotyczy to pięciu użytków ekologicznych znajdujących się na terenie Poznania: Strzeszyn, Dębina I¹¹⁷, Dębina II¹¹⁸, Darzybór¹¹⁹ i Wilczy Młyn¹²⁰, które udostępnia się do celów rekreacyjnych i wypoczynkowych przez prowadzenie odpowiedniej gospodarki turystycznej i rekreacyjnej.

Do głównych celów ochrony badanych zespołów przyrodniczo-krajobrazowych należą: zachowanie walorów widokowych i estetycznych krajobrazu naturalnego i kulturowego (w tym także dla rozwoju funkcji dydaktycznej i rekreacyjnej), zachowanie zasobów przyrodniczych, odtwarzanie wartości przyrodniczej i estetycznej obszaru, a także utrzymanie powiązań przyrodniczych. Zespołami przyrodniczo-krajobrazowymi w badanych miastach objęte są głównie fragmenty dolin rzecznych

¹¹⁴ Rozporządzenie nr 74 Wojewody Mazowieckiego z 8 lipca 2005 r. w sprawie użytków ekologicznych.

¹¹⁵ Uchwała Nr XV/146/VI/2011 Rady Miasta Poznania z 12 lipca 2011 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Traszki Ratajskie”.

¹¹⁶ Rozporządzenie Nr 23/2002 Wojewody Śląskiego z 29 maja 2002 r. w sprawie uznania za użytek ekologiczny torfowiska wysokiego z fragmentu boru wilgotnego i bagiennego pod nazwą „Płone Bagno” w gminie Katowice.

¹¹⁷ Uchwała Nr LX/924/VI/2013 Rady Miasta Poznania z 10 grudnia 2013 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Dębina I”.

¹¹⁸ Uchwała Nr LX/925/VI/2013 Rady Miasta Poznania z 10 grudnia 2013 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Dębina II”.

¹¹⁹ Uchwała Nr LXXV/1205/VI/2014 Rady Miasta Poznania z 4 listopada 2014 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Darzybór”.

¹²⁰ Uchwała Nr XXI/288/VII/2015 Rady Miasta Poznania z 8 grudnia 2015 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Wilczy Młyn”.

i terenów źródłiskowych (np. Dolina Sokołówki¹²¹ w Łodzi, Dolina Potoków Strzyża i Jasień¹²² w Gdańsku, Dolina Siedmiu Młynów i źródła strumienia Osówka¹²³ w Szczecinie) kompleksy leśne (np. Liliowy Las¹²⁴ w Zielonej Górze, Źródła Kłodnicy¹²⁵ w Katowicach, Dębina¹²⁶ w Szczecinie), a także tereny zieleni (np. Zespół Parków Kasprowicza – Arkoński w Szczecinie¹²⁷, Arkadia¹²⁸ i Olszyna¹²⁹ w Warszawie). Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe obejmują tereny bardzo zróżnicowane: od naturalnych ekosystemów będących miejscem lęgowym chronionych gatunków ptaków do terenów komponowanej zieleni. Przykładem pierwszego przypadku może być szczeciński zespół przyrodniczo-krajobrazowy Dębina położony na wyspie na jeziorze Dąbie. Zespół obejmuje głównie obszary bagiennych lasów i jest uznawany za największą na Pomorzu Zachodnim kolonię lęgową kormorana czarnego (*Phalacrocorax carbo*). W 2008 r. zaobserwowano tam 2245 gniazd tych ptaków [Ławicki *et al.* 2009]. Drugim przykładem jest położony na terenie parku spacerowego Olszyna w Warszawie zespół przyrodniczo-krajobrazowy o tej samej nazwie. Zespół zajmuje ok. 30% powierzchni parku (2,23 ha z 7,48 ha). Park został zaprojektowany w 1974 r., a jego realizację rozpoczęto cztery lata później. W kompozycji parku wykorzystano naturalne fragmenty olsu rosnącego w dawnej dolinie rzeki Rudawki [Różańska 2012]. Interesujący, ze względu na przedmiot ochrony, który mógłby być właściwy również dla stanowiska dokumentacyjnego, jest zespół przyrodniczo-krajobrazowy Dalnia-Grabina¹³⁰ położony w Kielcach. Celem ochrony tego zespołu jest przede wszystkim zachowanie reliktywów świętokrzyskiego górnictwa kruszcowego. Niewątpliwie najbardziej wyjątkowym zespołem przyrodniczo-krajobrazowym jest położo-

¹²¹ Uchwała Nr XCI/1600/10 Rady Miejskiej w Łodzi z 7 lipca 2010 r. w sprawie ustanowienia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Dolina Sokołówki”.

¹²² Uchwała Nr XVI/428/15 Rady Miasta Gdańska z 26 listopada 2015 r. w sprawie ustanowienia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Dolina Potoków Strzyża i Jasień”.

¹²³ Uchwała Nr X/287/07 Rady Miasta Szczecin z 11 czerwca 2007 r. w sprawie ustanowienia użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych.

¹²⁴ Uchwała Nr LXXVII.704.2014 Rady Miasta Zielona Góra z 23 grudnia 2014 r. w sprawie ustanowienia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Liliowy Las”.

¹²⁵ Uchwała Nr XXXIV/453/2001 Rady Miejskiej Katowic z 26 kwietnia 2001 r. w sprawie uznania za zespół przyrodniczo-krajobrazowy obszaru źródłiskowego rzeki Kłodnicy położonego w północnej części kompleksu Lasów Murckowskich w Katowicach.

¹²⁶ Rozporządzenie Nr 22/2003 Wojewody Zachodniopomorskiego z 5 grudnia 2003 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie uznania za zespół przyrodniczo-krajobrazowy obszaru położonego w mieście Szczecinie.

¹²⁷ Uchwała Nr X/287/07 Rady Miasta Szczecin z 11 czerwca 2007 r. w sprawie ustanowienia użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych.

¹²⁸ Uchwała Nr XXXVII/1106/2008 Rady miasta stołecznego Warszawy z 10 lipca 2008 r. w sprawie ustanowienia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „ARKADIA”.

¹²⁹ Rozporządzenie Nr 73 Wojewody Mazowieckiego z 29 października 2008 r. w sprawie zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Olszyna”.

¹³⁰ Uchwała Nr XLI/999/2009 Rady Miejskiej w Kielcach z 19 października 2009 r. w sprawie ustanowienia „Zespołu przyrodniczo-krajobrazowego Grabina-Dalnia”.

Ryc. 21. Szczytnicki Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy we Wrocławiu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Systemu Informacji Przestrzennej Wrocławia, [<http://gis.um.wroc.pl/>].

ny we Wrocławiu Szczytnicki Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy. Stanowi on unikalny w skali kraju obszar ze względu na powierzchnię (1131 ha co stanowi ok. 4% powierzchni Wrocławia), położenie (w bezpośrednim sąsiedztwie centrum miasta) (ryc. 21), sposób zagospodarowania oraz wartości przyrodniczo-kulturowe. Szczytnicki Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy swoim charakterem jest bardzo zbliżony do Królewskiego Miejskiego Parku Narodowego w Sztokholmie. Do najcenniejszych obiektów położonych na terenie zespołu należą: Park Szczytnicki, zaprojektowany przez jednego z najwybitniejszych twórców ogrodów Petera Josepha Lenné; obiekty zrealizowane z okazji odbywającej się we Wrocławiu w 1913 r. Wystawy Stulecia, w tym przede wszystkim Hala Stulecia¹³¹, Pawilon Czterech Kopuł, Pergola i Ogród Japoński; a także Ogród Zoologiczny i osiedle Sępolno¹³².

Społeczne cele ochrony zespołów przyrodniczo-krajobrazowych związane są przede wszystkim z zachowaniem walorów widokowych i estetycznych krajobrazu. Do pozostałych społecznych celów ochrony badanych zespołów przyrodniczo-krajobrazowych należą cele dydaktyczne, rekreacyjne i turystyczne (tab. 27).

Ochrona terenów dla celów edukacyjnych pojawia się w przypadku sześciu zespołów przyrodniczo-krajobrazowych (Park SGGW¹³³ i Arkadia w Warszawie, Szczyt-

¹³¹ Hala stulecia uznana została w 2006 r. za obiekt światowego dziedzictwa UNESCO [Grajewski, Ilkosz 2007].

¹³² Osiedle Sępolno zostało realizowane według koncepcji miasta ogrodu [Lis, Lis 2006].

¹³³ *Rozporządzenie Nr 13 Wojewody Mazowieckiego z 27 kwietnia 2007 r. w sprawie zespołu przyrodniczo – krajobrazowego „Park SGGW”.*

Tabela 27

Szczególne społeczne cele ochrony zespołów przyrodniczo-krajobrazowych

Nazwa zespołu przyrodniczo-krajobrazowego	Społeczne cele ochrony					
	dydaktyczne	wypoczynkowe	turystyczne	widokowe	estetyczne	zapewnienie kontaktu z przyrodą
WARSZAWA						
Olszyna				X		
Zakole Wawerskie						
Dęby Młocińskie						
Park SGGW	X					
Arkadia	X	X		X		
ŁÓDŹ						
Ruda Willowa				X	X	
Dolina Sokolówki				X	X	
Międzyrzecze Neru i Dobrzyńki				X	X	
Sucha dolina w Moskulach				X	X	
Źródła Neru				X	X	
WROCŁAW						
Szczytnicki ZPK	X	X	X			
GDAŃSK						
Dolina Potoku Oruńskiego						
Dolina Potoków Strzyża i Jasień				X	X	
SZCZECIN						
Dolina Siedmiu Młynów i źródła strumienia Osówka					X	
Park Leśny w Strudze					X	
Zespół Parków Kasprowicza – Arkoński	X				X	
Jezierzyce					X	
Wodozbiór	X				X	
Zaleskie Łęgi						
Dębina						
KATOWICE						
Źródła Kłodnicy						
KIELCE						
Dalnia-Grabina	X					
ZIELONA GÓRA						
Park Braniborski		X				X
Liliowy Las						

Źródło: Opracowanie własne na podstawie aktów powołujących do życia zespoły przyrodniczo-krajobrazowe.

Tabela 28

Szczególne cele społeczne ochrony stanowisk dokumentacyjnych

Nazwa stanowiska dokumentacyjnego	Społeczne cele ochrony		
	dydaktyczne	naukowe	kształtowanie właściwych postaw wobec przyrody
SZCZECIN			
Margle kredowe nad jeziorem Szmaragdowym	x		x
KIELCE			
Odsłonięcie skalne u podnóża Góry Hałasa	x	x	
Odsłonięcie skalne na Górze Słonecznej	x	x	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie aktów powołujących stanowiska dokumentacyjne.

nicki Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy¹³⁴ we Wrocławiu, Zespół Parków Arkoński i Kasprowicza, Wodociąg¹³⁵ w Szczecinie oraz Dalnia-Grabina w Kielcach). Utrzymanie wartości przyrodniczych i kulturowych na potrzeby wypoczynku jako cel ochrony pojawia się w trzech zespołach przyrodniczo-krajobrazowych (Arkadia w Warszawie, Szczytnicki Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy we Wrocławiu i Park Braniborski¹³⁶ w Zielonej Górze). Spośród wszystkich zapisów dotyczących kształtowania funkcji społecznej na szczególną uwagę zasługują ustalenia dotyczące zespołu przyrodniczo-krajobrazowego Park Braniborski w Zielonej Górze. Zgodnie z zapisami uchwały powołującej ZPK¹³⁷, celem jego utworzenia jest *umożliwienie mieszkańcom miasta korzystanie z naturalnych miejsc dla celów rekreacyjno-wypoczynkowych*.

Ostatnią grupę badanych obszarów chronionych stanowią stanowiska dokumentacyjne (tab. 28). Społeczne cele ich tworzenia wynikają wprost z zapisów ustawy o ochronie przyrody. Jako stanowiska dokumentacyjne mogą być uznawane takie obszary i obiekty, które mają istotne znaczenie ze względów naukowych i dydaktycznych. W przypadku badanych stanowisk dokumentacyjnych na szczególną uwagę zasługuje położone na terenie Szczecina stanowisko o nazwie Margle kredowe nad jeziorem Szmaragdowym. Uchwała Rady Miasta powołująca to stanowisko doku-

¹³⁴ Uchwała Nr XV/483/99 Rady Miejskiej Wrocławia z 9 grudnia 1999 r. w sprawie wprowadzenia ochrony indywidualnej w drodze uznania za zespół przyrodniczo-krajobrazowy części śródmieścia we Wrocławiu w granicach wyznaczonych przez Starą Odrę od zachodu, Kanał Żeglowny od północy i północnego wschodu, od południa – Kanał Opatowicki i rzekę Odrę.

¹³⁵ Uchwała Nr X/287/07 Rady Miasta Szczecin z 11 czerwca 2007 r. w sprawie ustanowienia użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych.

¹³⁶ Uchwała Nr LXXI.617.2014 Rady Miasta Zielona Góra z 26 sierpnia 2014r. w sprawie ustanowienia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Park Braniborski”.

¹³⁷ Uchwała Nr LXXI.617.2014 Rady Miasta Zielona Góra z 26 sierpnia 2014 r. w sprawie ustanowienia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Park Braniborski”.

Tabela 29

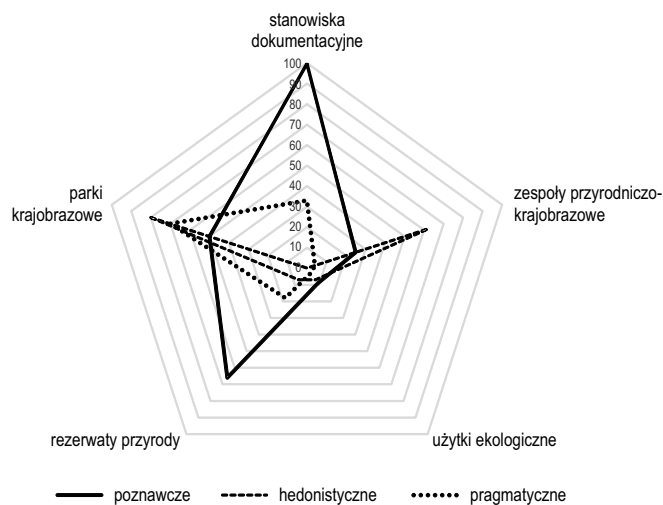
Odsetek obszarów z przypisanymi poza przyrodniczymi celami ochrony

Rodzaj obszaru chronionego	% obszarów ze wskazanymi społecznymi celami ochrony											
	naukowe	edukacyjne	zapewnienie kontaktu z przyrodą	turystyczne	wypoczynkowe	widokowe	estetyczne	kulturowe	środowiskotwórcze	zapobieganie antropopresji	kształtowanie właściwych postaw wobec przyrody	zdrowotne
Rezerваты przyrody	43	61	2	-	2	7	-	16	-	-	-	2
Parki krajobrazowe	10	50	-	60	60	60	-	70	20	30	-	-
Użytki ekologiczne	1	9	-	5	7	-	-	-	-	-	-	-
Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe	-	25	4	4	13	33	46	-	-	8	-	-
Stanowiska dokumentacyjne	67	100	-	-	-	-	-	-	-	-	33	-

Źródło: Opracowanie własne.

mentacyjne¹³⁸ wskazuje, że celem jego utworzenia jest m.in. kształtowanie właściwych postaw społecznych wobec przyrody.

Dla analizowanych obszarów chronionych w badanych miastach zidentyfikowano wiele pozaprzyrodniczych celów ochrony, związanych z funkcją społeczną tych

Ryc. 22. Odsetek społecznych celów ochrony przypisywanych poszczególnym rodzajom obszarów chronionych w badanych miastach

Źródło: Opracowanie własne.

¹³⁸ Uchwała Nr X/198/11 Rady Miasta Szczecin z 25 lipca 2011 r. w sprawie ustanowienia stanowiska dokumentacyjnego „Margle kredowe nad jeziorem Szmaragdowym”.

obszarów, m.in. naukowe, dydaktyczne, estetyczne, środowiskotwórcze, wypoczynkowe. Były one przypisane każdej grupie obszarów chronionych, bez względu na reżim ochronny. Należy jednak zauważyć, że odsetek obszarów które zostały objęte ochroną ze względu na pełnione istotne funkcje społeczne jest bardzo zróżnicowany (tab. 29).

Społeczne cele ochrony przypisywane poszczególnym obszarom chronionym można podzielić na trzy zasadnicze grupy:

- cele poznawcze, odnoszące się zarówno do badań naukowych, jak i edukacji,
- cele hedonistyczne, związane z czerpaniem przyjemności związanej z wypoczynkiem na łonie natury i obcowaniem z pięknem przyrody,
- cele pragmatyczne, przejawiające się w potrzebie zachowania obszarów cennych przyrodniczo dla korzyści, jakie przynoszą one człowiekowi.

Cele poznawcze i pragmatyczne dominują w przypadku stanowisk dokumentacyjnych i rezerwatów przyrody, zaś hedonistyczne w parkach krajobrazowych i zespołach przyrodniczo-krajobrazowych (ryc. 22). W badanych użytkach ekologicznych na pierwszy plan wysuwają się cele poznawcze.

3.3. Przesłanki do kształtowania obszarów chronionych

Ustawa z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody wskazuje, że jednym ze sposobów realizacji celów ochrony jest uwzględnianie wymagań ochrony przyrody w dokumentach planowania przestrzennego. Wymagania te powinny stanowić podstawę do sformułowania zasad przestrzennego zróżnicowania reżimu ochrony, a także powinny pozwolić na określenie sposobu zagospodarowania obszarów chronionych. Wymagania ochrony przyrody właściwe dla poszczególnych obszarów chronionych są skonkretyzowane w aktach normatywnych ustanawiających daną formę ochrony, a także w instrumentach zarządzania obszarami chronionymi (planach ochrony). Za przesłanki związane z kształtowaniem obszarów chronionych możemy uznać te z wymagań, które będą mieć wpływ na sposób zagospodarowania terenów. Można je podzielić na trzy zasadnicze grupy. Pierwsza z nich związana jest z katalogiem zakazów wprowadzanych dla poszczególnych form ochrony przyrody. W zakresie zagospodarowania terenów związane są one głównie z eliminacją niepożądanych elementów zagospodarowania oraz przeciwdziałaniami przekształceniu terenów chronionych. Druga grupa przesłanek wynika z określenia wymogów dotyczących czynnej ochrony przyrody. Ochrona ta związana jest ze stosowaniem różnego rodzaju zabiegów ochronnych, wśród których mogą się znaleźć także te, które będą się odnosiły do sposobu zagospodarowania i/lub będą miały wyraźny aspekt przestrzenny. Trzecią grupę przesłanek stanowią zawarte w planach ochrony ustalenia do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, służące eliminacji lub ograniczeniu zagrożeń wewnętrznych (powstałych w granicach obszarów chronionych) lub zewnętrznych (ma-

jących swe źródło poza granicami obszarów chronionych). Zagrożenia te rozumiane są jako czynniki mogące wywołać niekorzystne zmiany cech zasobów, tworów i składników przyrody, walorów krajobrazowych oraz przebiegu procesów przyrodniczych, wynikające zarówno z przyczyn naturalnych, jak i z działalności człowieka. Ustalenia dotyczące eliminacji zagrożeń mogą obejmować bardzo szeroki zakres działań. Odnośną się zarówno do utrzymania korytarzy ekologicznych (w tym kształtowania obiektów infrastruktury w sposób umożliwiający migrację roślin, zwierząt lub grzybów), zachowania ekosystemów cennych pod względem przyrodniczym (w szczególności bagiennych, oczek wodnych i starorzeczy), kształtowania gospodarki rolnej, leśnej i rybackiej czy określenia warunków lokalizacji inwestycji celu publicznego (w tym zwłaszcza infrastruktury technicznej i komunikacyjnej). Ustalenia planów ochrony do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego mogą zawierać także wytyczne dotyczące szczególnych warunków zagospodarowania terenów, w tym m.in.: wyłączenia spod zabudowy, ograniczeń funkcji terenów, ograniczenia parametrów obiektów budowlanych i wskaźników zabudowy, lokalizacji infrastruktury technicznej, komunikacyjnej, turystycznej i edukacyjnej, a także wskazania obszarów dopuszczalnej koncentracji osadnictwa oraz wydobywania kopaliny (tab. 30).

Nieco odmienny charakter mają plany ochrony obszarów Natura 2000. Zawierają bowiem wskazania do zmian studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, których realizacja naruszy lub stworzy ryzyko naruszenia jednego z poniższych zakazów:

- pogorszenia stanu siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony wyznaczono obszar Natura 2000,
- negatywnego wpływu na gatunki, do których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000,
- pogorszenia integralności obszaru Natura 2000 lub jego powiązań z innymi obszarami.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami plany ochrony dla parków narodowych, rezerwatów przyrody i parków krajobrazowych sporządza się obligatoryjnie. Pomimo ustawowego wymogu jedynie trzy spośród dziesięciu analizowanych parków krajobrazowych mają obowiązujące plany ochrony. To samo dotyczy rezerwatów przyrody. Na 44 analizowane rezerваты – według stanu na 31 grudnia 2017 r. – plany ochrony ma jedynie 15 z nich. Sytuacja ta w dużej mierze wynika ze zmiany przepisów prawnych, w konsekwencji której część planów ochrony utraciło moc [Kistowski 2012; Sykta 2008].

Spośród analizowanych planów ochrony dla parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody, z punktu widzenia planowania przestrzennego najistotniejsze znaczenie mają te ustalenia, które odnoszą się do kształtowania struktury przestrzennej i funkcjonalnej obszaru, a także do zasad kształtowania poszczególnych elementów zagospodarowania. Są to:

Tabela 30

 Zakres ustaleń planów ochrony parku narodowego, rezerwatu przyrody
 i parku krajobrazowego ochrony do dokumentów planistycznych

Ustalenia planów ochrony do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego służące eliminacji lub ograniczeniu zagrożeń wewnętrznych lub zewnętrznych		Park narodowy	Rezerwat przyrody	Park krajobrazowy
<ul style="list-style-type: none"> • Utrzymanie korytarzy ekologicznych w obszarze oraz łączących obszar z otoczeniem • Zachowanie ekosystemów cennych pod względem przyrodniczym • Rozmieszczenie obiektów i urządzeń służących celom obszaru chronionego • Wskazanie obszarów wymagających rekultywacji i odtworzenia ekosystemów cennych pod względem przyrodniczym na obszarach objętych ochroną krajobrazową 		x	x	x
<ul style="list-style-type: none"> • Utrzymanie korytarzy ekologicznych w obszarze oraz łączących obszar z otoczeniem • Zachowanie ekosystemów cennych pod względem przyrodniczym • Rozmieszczenie obiektów i urządzeń służących celom obszaru chronionego • Wskazanie obszarów wymagających rekultywacji i odtworzenia ekosystemów cennych pod względem przyrodniczym na obszarach objętych ochroną krajobrazową 		x	x	x
<ul style="list-style-type: none"> • Utrzymanie korytarzy ekologicznych w obszarze oraz łączących obszar z otoczeniem • Zachowanie ekosystemów cennych pod względem przyrodniczym • Rozmieszczenie obiektów i urządzeń służących celom obszaru chronionego • Wskazanie obszarów wymagających rekultywacji i odtworzenia ekosystemów cennych pod względem przyrodniczym na obszarach objętych ochroną krajobrazową 		x	x	x
Ochrona stosunków wodnych	<ul style="list-style-type: none"> • gospodarowanie wodami • ochrona przeciwpowodziowa 	x	x	x
Gospodarka rolna, leśna i rybacka	<ul style="list-style-type: none"> • kierunki i zasady kształtowania przestrzeni produkcyjnej • wskazanie obszarów, które powinny być zalesione oraz obszarów wyłączonych z zalesiania 	x	x	x
		x	x	x
Szczególne warunki zagospodarowania terenów oraz ograniczanie w ich użytkowaniu	<ul style="list-style-type: none"> • wyłączenie spod zabudowy 	x	x	x
	<ul style="list-style-type: none"> • ograniczenie funkcji, parametrów i wskaźników kształtowania zabudowy oraz zagospodarowania terenu 			x
	<ul style="list-style-type: none"> • ograniczenie lokalizacji infrastruktury technicznej i komunikacyjnej 	x	x	x
	<ul style="list-style-type: none"> • ograniczenie skutków oddziaływania infrastruktury technicznej i komunikacyjnej 	x	x	
	<ul style="list-style-type: none"> • ograniczanie lokalizacji infrastruktury turystycznej i edukacyjnej 	x	x	x
	<ul style="list-style-type: none"> • ograniczanie skutków oddziaływania infrastruktury turystycznej i edukacyjnej 	x	x	
	<ul style="list-style-type: none"> • wskazanie zasad ochrony cech zabudowy charakterystycznych dla danego obszaru 	x	x	x
	<ul style="list-style-type: none"> • tworzenie i kształtowanie terenów zieleni i zadrzewień 			x
	<ul style="list-style-type: none"> • wskazanie obszarów dopuszczalnej koncentracji osadnictwa oraz wydobycia kopalin 			x
Gospodarka odpadami				x
Warunki lokalizacji planowanych inwestycji celu publicznego, w tym zwłaszcza infrastruktury technicznej i komunikacyjnej, oraz eliminację lub ograniczanie związanych z nimi zagrożeń zewnętrznych				x

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rozporządzenia Ministra Środowiska z 12 maja 2005 r.

- zasady kształtowania struktury funkcjonalnej, w tym zakaz zmiany przeznaczenia terenów na inne cele;
- zasady kształtowania struktury przestrzennej, w tym zachowania i kształtowania powiązań przyrodniczych;
- wskazania do zachowania cennych obiektów i obszarów, w tym także objętych ochroną na podstawie przepisów odrębnych;
- zasady lokalizacji elementów zagospodarowania, w tym ograniczenia w lokalizacji obiektów budowlanych z zakazem zabudowy włącznie;
- parametry i wskaźniki urbanistyczne;
- zasady kształtowania przyrodniczych elementów zagospodarowania, w tym m.in. zadrzewień i układu wodnego;
- zasady kształtowania infrastruktury technicznej;
- zasady kształtowania komunikacji.

Zakres ww. ustaleń oraz ich charakter w poszczególnych planach ochrony jest dosyć zróżnicowany. Dotyczy to zarówno rozległości ustaleń, jak i sposobu ich formułowania. W analizowanych planach ochrony pojawiają się zapisy bardzo konkretne adresowane do faktycznej sytuacji przestrzennej, jak również takie, które mają charakter wyłącznie postulatyczny. Znaczną część stanowią także ustalenia, które nie odnoszą się do sposobu zagospodarowania terenów a do prowadzenia zabiegów pielęgnacyjnych czy innych działań ochronnych (np. monitoringu).

Jak wspomniano powyżej jedynie jedna trzecia parków krajobrazowych ma sporządzone plany ochrony. Ze względu na fakt, że obszary położone w granicach administracyjnych miast stanowią zazwyczaj niewielki odsetek powierzchni parku krajobrazowego, nie zawsze są one przedmiotem konkretnych ustaleń (tab. 31). Dwa spośród trzech analizowanych planów ochrony parków krajobrazowych zawierają ustalenia do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dotyczące eliminacji lub ograniczenia zagrożeń adresowane dla terenów położonych w granicach administracyjnych miast. Są to: plan ochrony Szczecińskiego Parku Krajobrazowego Puszcza Bukowa¹³⁹ oraz plan ochrony Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich¹⁴⁰.

W przypadku planu ochrony Chęcińsko-Kieleckiego Parku Krajobrazowego¹⁴¹ obszary miejskie¹⁴² są wykluczone z większości ustaleń do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Wyjątkiem są ustalenia do nowych planów zagospodarowania przestrzennego, odnoszące się do całego obszaru Parku (w tym więc także do obszarów

¹³⁹ *Rozporządzenie Nr 113/2006 Wojewody Zachodniopomorskiego z 22 sierpnia 2006 r. w sprawie ustanowienia Planu ochrony dla Szczecińskiego Parku Krajobrazowego „Puszcza Bukowa”.*

¹⁴⁰ *Rozporządzenie Wojewody Łódzkiego nr 5/2003 z 31 lipca 2003 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, Dz.Urz. Woj. Łódzkiego 2003 r. Nr 21, poz. 2162.*

¹⁴¹ *Uchwała Nr XL/700/10 Sejmiku Woj. Świętokrzyskiego z 9 sierpnia 2010 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony Chęcińsko-Kieleckiego Parku Krajobrazowego, Dz.Urz. Woj. Świętokrzyskiego Nr 254 poz. 2543 z 13 września 2010 r.*

¹⁴² W granicach parku oprócz fragmentów miasta Kielce znajduje się także miasto Chęciny.

Tabela 31

 Ustalenia planów ochrony parków krajobrazowych
 do dokumentów planowania miejscowego (x-konkretne, o-postulatywne)

Nazwa parku krajobrazowego (PK)	Otulina w granicach miasta	Plan ochrony	Ustalenia do dokumentów planistycznych								
			zasady kształtowania struktury funkcjonalnej	zasady kształtowania struktury przestrzennej	wskazania do zachowania cennych obiektów i obszarów	zasady lokalizacji elementów zagospodarowania	parametry i wskaźniki urbanistyczne	zasady kształtowania przyrodniczych elementów zagospodarowania	zasady kształtowania infrastruktury technicznej	zasady kształtowania komunikacji	
Warszawa											
Mazowiecki PK	x										
Kraków											
Bieleńsko-Tyniecki PK	x										
Tenczyński Park Krajobrazowy	x										
PK Dolinki Krakowskie	x										
Łódź											
PK Wzniesień Łódzkich	x	x	x	x	x	x	x	x	x	o	x
Gdańsk											
Trójmiejski PK	x										
Szczecin											
Szczeciński PK Puszcza Bukowa	x	x	x	x	x	x	x			o	o
BYDGOSZCZ											
Nadwiślański PK											
Kielce											
Chęcińsko-Kielecki PK			o		o	o				o	o

Źródło: Opracowanie własne (tab. 31-49).

położonych w granicach Kielc). Ustalenia te mają bardzo ogólnikowy charakter i związane są głównie z ograniczeniem zmiany przeznaczenia terenów na inne cele, wymogiem zachowania istotnych elementów dziedzictwa kulturowego oraz generalnymi zaleceniami dotyczącymi kształtowania elementów infrastruktury komunikacyjnej i technicznej. Ustalenia do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego również odnoszą się do całego obszaru objętego planem ochrony. W ustaleniach tych mówi

się o tym, że powinno się dążyć do nierozpraszania zabudowy, zachowania w możliwie największym stopniu różnorodności biologicznej i krajobrazowej, wyłączenia z zainwestowania najcenniejszych przyrodniczo terenów oraz korytarzy ekologicznych, a przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego należy uwzględnić: chłonność terenu, wymóg zachowania właściwych proporcji oraz względnie równomiernego rozmieszczenia obszarów biologicznie czynnych, strefowania intensywności zabudowy, zachowania i tworzenia korytarzy ekologicznych oraz wyłączenia z zabudowy najcenniejszych terenów przyrodniczo-krajobrazowych.

Ustalenia planów ochrony parków krajobrazowych dotyczące zagospodarowania terenów położonych w granicach Szczecina i Łodzi odnoszą się głównie do zasad kształtowania ich struktury funkcjonalnej i przestrzennej, ograniczeń w lokalizacji obiektów budowlanych i elementów infrastruktury technicznej, a także do określenia parametrów i wskaźników urbanistycznych (m.in. minimalnej powierzchni działki i minimalnego udziału powierzchni biologicznie czynnej). Ważnym ustaleniem planu ochrony Szczecińskiego Parku Krajobrazowego Puszcza Bukowa w zakresie kształtowania struktury funkcjonalnej jest zapis mówiący o konieczności utrzymania wszystkich istniejących i projektowanych terenów zieleni publicznej oraz wyznaczenia obszarów zieleni publicznej zapewniających miejsce do wypoczynku i rekreacji (niezależnie od istniejącego zaplecza terenów zieleni znajdujących się w granicach Parku) przy projektowaniu zagospodarowania nowych terenów mieszkaniowych. Plan ponadto rekomenduje koncentrację ruchu spacerowego na terenach położonych w granicach administracyjnych miasta Szczecina (zwłaszcza na terenie Parku Leśnego Zdroje) w celu odciążenia terenów leśnych w Parku od presji związanej z masowym ruchem turystycznym. Na terenie miasta plan wskazuje lokalizację obiektów infrastruktury edukacyjnej i turystycznej, w tym m.in. przebieg ścieżek i szlaków, miejsca palenia ognisk, lokalizację parkingów, a także lokalizację wybiegu dla psów.

Wśród ustaleń dotyczących kształtowania struktury przestrzennej na uwagę zasługują również ustalenia planu ochrony Szczecińskiego Parku Krajobrazowego Puszcza Bukowa dotyczące konieczności zachowania powiązań ekologicznych w otulinie parku. Plan ochrony zaleca wzmocnienie rangi Ekologicznego Systemu Zieleni Miejskiej – struktury przestrzennej wyznaczonej w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Szczecina, stanowiącego osnowę ekologiczną miasta, zapewniającą powiązania przyrodnicze terenów cennych przyrodniczo w mieście z odpowiednimi terenami pozamiejskimi. Na obszarach tych plan ochrony rekomenduje ochronę funkcji związanych z odgrywaniem przez nie roli korytarza ekologicznego (ograniczenie zmiany przeznaczenia terenów). Ponadto w planach miejscowych, w zależności od specyfiki powiązań przyrodniczych, plan ochrony rekomenduje wprowadzanie ograniczeń w użytkowaniu i zagospodarowaniu terenów (niezależnie od wskazania minimalnego udziału powierzchni czynnych biologicznie) z zakazem zabudowy włącznie. W przypadku planu ochrony dla Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich ustalenia dotyczące kształtowania powiązań przyrodniczych są bardziej ogólne. Zostały wskazane

obszary ochrony drożności i parametry lokalnych korytarzy ekologicznych między zabudową i ogrodzeniami. Nie wiadomo jednak, jak to ustalenie miałoby być realizowane. Jedynie ustalenie rozwijające ten zapis odnosi się do korytarza ekologicznego prowadzącego z Lasu Łągiewnickiego w kierunku lasów szczawińskich. Mówi ono o zakazie wygradzania nieruchomości powodujących „zamykanie” korytarza ekologicznego. Za ustalenia mające wpływ na zachowanie powiązań przyrodniczych w przypadku planu ochrony Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich można uznać także te, które związane są z zakazem stosowania prefabrykowanych ogrodzeń betonowych i wymogiem stosowania żywopłotów. Interesującym ustaleniem dotyczącym kształtowania struktury przestrzennej Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich jest zapis dotyczący kształtowania zalesień i zadrzewień. Zgodnie z ustaleniami planu należy wprowadzać je w sposób podkreślający charakter krajobrazu Parku, a więc kształtować rozrzeźbioną linię brzegową lasu, a także wprowadzać zalesienia i zadrzewienia na kulminacjach terenu. Plan ochrony rekomenduje ponadto stosowanie zadrzewień osłaniających tereny degradujące krajobraz, a także ograniczone wprowadzanie zalesień i zadrzewień w obszarach dolinnych w celu zachowania łąkowego charakteru krajobrazu.

Plany ochrony Szczecińskiego Parku Krajobrazowego Puszcza Bukowa i Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich zawierają także ustalenia dotyczące istniejących obszarów chronionych oraz obszarów proponowanych do objęcia ochroną. W przypadku położonych na terenie miast rezerwatów przyrody (Zdroje i Bukowe Zdroje im. Prof. T. Dominika na terenie Szczecina oraz Las Łągiewnicki na terenie Łodzi) ustalenia planów ochrony odwołują się do przepisów odrębnych (aktów prawnych je ustanawiających oraz planów ochrony rezerwatów). Plan ochrony Szczecińskiego Parku Krajobrazowego Puszcza Bukowa wskazuje obszar Jeziora Szmaragdowego, położony w granicach administracyjnych miasta, do objęcia ochroną w postaci stanowiska dokumentacyjnego¹⁴³. Wśród obszarów rekomendowanych do objęcia ochroną na terenie miasta Łodzi znalazły się trzy użytki ekologiczne: Łąki na Modrzewiu¹⁴⁴, Międzyrzecze Bzury i Łągiewniczanki¹⁴⁵ oraz Łąki pod Moskulami¹⁴⁶. Bardzo ważnym ustaleniem planu ochrony Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich jest wskazanie ochrony obszarów źródłiskowych rzek Bzury i Łągiewniczanki przez miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Należy dodać, że nie wszystkie z zadekretowanych w planie ochrony ustaleń do studiów uwarunkowań i planów miejscowych mają charakter ustaleń planistycznych. Część ustaleń odnosi się raczej do zadań i zabiegów ochronnych niż do sposobu

¹⁴³ Stanowisko to o nazwie Margle kredowe nad Jeziorem Szmaragdowym zostało ustanowione przez Radę Miasta w 2011 r.

¹⁴⁴ Użytek ekologiczny o nazwie Łąki na Modrzewiu został ustanowiony w 2008 r.

¹⁴⁵ Użytek ekologiczny o nazwie Międzyrzecze Bzury i Łągiewniczanki został ustanowiony w 2009 r.

¹⁴⁶ Ostatecznie obszar ten został objęty ochroną w 2010 r. w postaci zespołu przyrodniczo-krajobrazowego o nazwie Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy Sucha Dolina w Moskulach (*Uchwała Nr XCI/1599/10 Rady Miejskiej w Łodzi z 7 lipca 2010 r.*), jednak w nieco innym kształcie, niż wyznaczony w planie ochrony.

zagospodarowania. Na przykład doświetlanie muraw i okrajków kserotermicznych poprzez wycinkę drzew (skarpy dawnych wyrobisk pokopalnianych w Parku Leśnym „Zdroje” na terenie miasta Szczecina), czy konieczność oznakowania granic rezerwatów (linie malowane na drzewach). Trudno także uznać za wskazania do dokumentów planowania przestrzennego te, mówiące o sposobie wykonywania prac leśnych.

Interesującym ustaleniem planu ochrony Szczecińskiego Parku Krajobrazowego Puszcza Bukowa jest zapis odnoszący się do kształtowania doborów gatunkowych. Szkoda jednak, że odnosi się on jedynie do zadrzewień przydrożnych i śródpolnych w kompleksach upraw wielkoobszarowych. Wymóg wprowadzania rodzimych gatunków roślin nektarodajnych oraz roślin stanowiących pokarm dla ptaków, przyczyniłoby się do zwiększenia różnorodności biologicznej, zarówno w terenach zieleni, i jak i w obszarach zabudowanych.

Podobnie jak w przypadku parków krajobrazowych – według stanu na 31 grudnia 2017 r. – jedynie dla jednej trzeciej rezerwatów przyrody zostały opracowane plany ochrony (tab. 32).

Wśród ustaleń planów ochrony rezerwatów przyrody do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dominują ustalenia dotyczące zasad lokalizacji elementów zagospodarowania przestrzennego. Znalazły się one w 10 spośród 15 analizowanych planów ochrony. W dużej mierze dotyczą one wyznaczenia stref, w których wyklucza się możliwość realizacji zabudowy. Dotyczy to zwłaszcza tych rezerwatów przyrody, dla których nie ustanowiono otuliny. W planie ochrony rezerwatu przyrody Bukowe Zdroje im. prof. Tadeusza Dominika¹⁴⁷ wyznaczono strefę 100 m od granic rezerwatu, w której wyklucza się projektowanie inwestycji mogących istotnie oddziaływać na środowisko. Dla drugiego ze szczecińskich rezerwatów – Zdroje, plan ochrony¹⁴⁸ ustanawia strefę 50 m po zachodniej stronie rezerwatu¹⁴⁹, z zakazem realizacji wszelkiej zabudowy. Dla rezerwatu Karczówka położonego w granicach Kielc plan ochrony¹⁵⁰ wyznacza strefę 100 m od granicy rezerwatu, w której wyklucza się realizację obiektów budowlanych poza obiektami małej architektury i budynkami do 2 kondygnacji włącznie. Dla innego kieleckiego rezerwatu przyrody – Biesak Białogon, plan ochrony¹⁵¹ nie wskazuje konkretnej strefy,

¹⁴⁷ Zarządzenie Nr 37/2009 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Szczecinie z 30 czerwca 2009 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Bukowe Zdroje im. Profesora Tadeusza Dominika”, *Dz.Urz. Woj. Zachodniopomorskiego*, 2009 r. Nr 51, poz. 1268.

¹⁴⁸ Zarządzenie Nr 9/2011 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Szczecinie z 28 kwietnia 2011 r. w sprawie rezerwatu przyrody „Zdroje” *Dz.Urz. Woj. Zachodniopomorskiego*, 2011 r. Nr 77, poz. 1451.

¹⁴⁹ Pozostałe tereny rezerwatu graniczą z obszarami leśnymi.

¹⁵⁰ Rozporządzenie Nr 37/2005 Wojewody Świętokrzyskiego z 9 czerwca 2005 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Karczówka”, *Dz.Urz. Woj. Świętokrzyskiego* 2005 r. Nr 125, poz. 1582.

¹⁵¹ Rozporządzenie Nr 6/2004 Wojewody Świętokrzyskiego z 14 kwietnia 2004 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Biesak Białogon”, *Dz.Urz. Woj. Świętokrzyskiego*, 2004 r. Nr 51, poz. 848.

Tabela 32

Ustalenia planów ochrony rezerwatów przyrody
do dokumentów planowania miejscowego
(x-konkretne, o-postulatywne)

Nazwa rezerwatu	Otulina	Plan ochrony	Ustalenia do dokumentów planistycznych							
			zasady kształtowania struktury funkcjonalnej	zasady kształtowania powiązań przyrodniczych	wskazania do zachowania cennych obiektów i obszarów	zasady lokalizacji elementów zagospodarowania	parametry i wskaźniki urbanistyczne	zasady kształtowania przyrodniczych elementów zagospodarowania	zasady kształtowania infrastruktury technicznej	zasady kształtowania komunikacji
Warszawa										
Rezerwat im Króla Jana III Sobieskiego	x									
Las Bielański	x	x	x				x	x	o	o
Las Kabacki	x	x	x	o	o		x	x	o	x
Bagno Jacka										
Olszynka Grochowska	x									
Jezioro Czerniakowskie	x	x	x	o	o		x	x	x	x
Las Natoliński	x	x								
Skarpa Ursynowska	x									
Morysin	x	x	x	o	o		x	x		
Wyspy Zawadowskie		x	x		o		x		o	o
Kawęczyn										
Ławice Kiełpińskie										
Kraków										
Panieńskie Skały										
Bielańskie Skałki										
Skolczanka										
Skałki Przegorzalskie										
Bonarka										
Łódź										
Polesie Konstantynowskie		x	x							
Las Łagiewnicki		x	x							

Nazwa rezerwatu	Otulina	Plan ochrony	Ustalenia do dokumentów planistycznych							
			zasady kształtowania struktury funkcjonalnej	zasady kształtowania powiązań przyrodniczych	wskazania do zachowania cennych obiektów i obszarów	zasady lokalizacji elementów zagospodarowania	parametry i wskaźniki urbanistyczne	zasady kształtowania przyrodniczych elementów zagospodarowania	zasady kształtowania infrastruktury technicznej	zasady kształtowania komunikacji
Poznań										
Żurawiniec Meteoryt Morasko	x	x	x						x	x
Gdańsk										
Ptasi Raj Źródlika w Dolinie Ewy Mewia Łacha Wąwóz Huzarów Dolina Strzyży	x	x	x			x	x		x	x
Szczecin										
Zdroje Bukowe Zdroje im. Prof. T. Dominika*		x				x		x		x
		x				x		o		o
Lublin										
Stasin										
Katowice										
Las Murckowski Ochojec										
Białystok										
Antoniuk Las Zwierzyniecki		x	x							
Toruń										
Kępa Bazarowa Rzeka Drwęca		x							x	

Nazwa rezerwatu	Otulina	Plan ochrony	Ustalenia do dokumentów planistycznych							
			zasady kształtowania struktury funkcjonalnej	zasady kształtowania powiązań przyrodniczych	wskazania do zachowania cennych obiektów i obszarów	zasady lokalizacji elementów zagospodarowania	parametry i wskaźniki urbanistyczne	zasady kształtowania przyrodniczych elementów zagospodarowania	zasady kształtowania infrastruktury technicznej	zasady kształtowania komunikacji
Kielce										
Rezerwat Skalny im. J. Czarnockiego		x				x				
Karczówka										
Kadzielnia										
Wietrznia										
im. Z. Rubinowskiego										
Biesak Białogon		x				x				
Rzeszów										
Lisia Góra										
Olsztyn										
Redykajny										
Mszar										
Zielona Góra										
Zimna Woda		x							x	
Gorzów Wlkp.										
Gorzowskie Murawy										

* Niewielki fragment rezerwatu znajduje się na południowych obrzeżach miasta.

ustala jedynie zakaz wszelkiej zabudowy kubaturowej w pobliżu rezerwatu. W ustaleniach planu ochrony dla rezerwatu przyrody Meteoryt Morasko¹⁵² w Poznaniu, oprócz zakazu lokalizacji zabudowy oraz obiektów infrastruktury technicznej i komunikacyjnej w odległości 200 m od granic rezerwatu wprowadzono zakaz zmiany przeznaczenia terenów na inne cele, z wyjątkiem przeznaczenia na tereny leśne. Zakaz zmiany przeznaczenia terenów w sąsiedztwie rezerwatów pojawił się także w planach ochrony dla

¹⁵² Rozporządzenie Nr 3/07 Woj. Wlkp. z 10 stycznia 2007 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Meteoryt Morasko”, Dz.Urz. Woj. Wielkopolskiego 2007 r. Nr 4, poz. 61.

rezerwatów Antoniuk¹⁵³ w Białymstoku i Wyspy Zawadowskie¹⁵⁴, położonego częściowo w granicach m.st. Warszawy. Plany ochrony rekomendują także utworzenie pasów zieleni izolacyjnej wokół rezerwatów przyrody. W przypadku rezerwatu Jeziorko Czerniakowskie¹⁵⁵, plan ochrony ustala utworzenie pasa zieleni o szerokości 15 m od granicy rezerwatu, do urządzenia którego należy wykorzystywać rodzime gatunki drzew i krzewów, właściwe dla danego typu siedliska przyrodniczego, z możliwością pozostawienia tego obszaru do naturalnej sukcesji. Podobny zapis pojawia się dla rezerwatu przyrody Zdroje (w Szczecinie). Według ustaleń planu ochrony zieleni izolacyjna planowana wzdłuż zachodniej granicy rezerwatu powinna składać się z rodzimych gatunków roślin i mieć budowę wielopiętrową. Preferowane są następujące gatunki drzew: lipa drobnolistna, jesion wyniosły, jarząb zwyczajny, czeremcha zwyczajna, grab zwyczajny, jabłoń dzika, brzoza brodawkowata, sosna pospolita, buk zwyczajny, dąb bezszypułkowy oraz krzewy: leszczyna, trzmielina zwyczajna, głóg jednoszyjkowy i dwuszyjkowy, róża polna.

Ustalenia planów ochrony dla warszawskich rezerwatów przyrody zawierają wiele ustaleń dotyczących kształtowania terenów w granicach otuliny. Od zasad ich zagospodarowania do kształtowania powiązań przyrodniczych. Ustalenia te wskazują także na konieczność zachowania obecnej struktury krajobrazu. Plan ochrony dla rezerwatu Wyspy Zawadowskie, zakazuje zmiany stosunków wodnych, a plan ochrony dla rezerwatu Las Bielański¹⁵⁶ ustala, że należy zachować naturalną strukturę geologiczną, geomorfologiczną, hydrologiczną oraz glebową, w szczególności przez zachowanie ukształtowania terenu Skarpy Warszawskiej. Oprócz tych bardzo ogólnych ustaleń natury postulatywnej, plany ochrony zawierają także ustalenia dotyczące parametrów i wskaźników zabudowy oraz zagospodarowania terenów. W przypadku otulin, w których dopuszczalny jest rozwój zabudowy (np. Las Kabacki¹⁵⁷, Jeziorko Czerniakowskie, Las Natoliński¹⁵⁸), plany ochrony określają np. typ i formę zabudowy, minimalną wielkość działki, minimalny udział powierzchni biologicznie czynnej

¹⁵³ Rozporządzenie Nr 22/03 Wojewody Podlaskiego z 23 lipca 2003 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Antoniuk”. *Dz.Urz. Woj. Podlaskiego* 2003 r. Nr 80, poz. 1537.

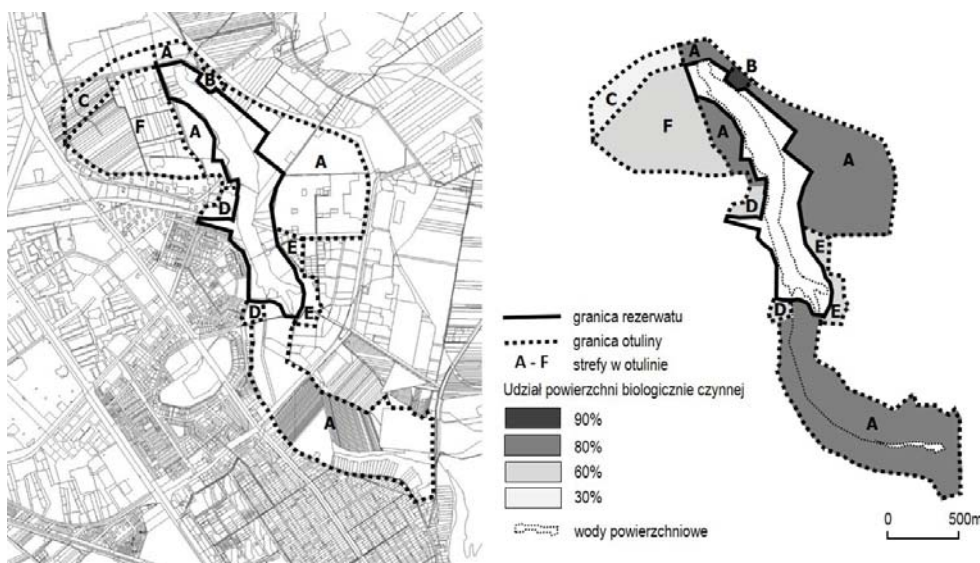
¹⁵⁴ Rozporządzenie Nr 60 Wojewody Mazowieckiego z 8 grudnia 2003 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Wyspy Zawadowskie”, *Dz.Urz. Woj. Mazowieckiego*, 2003 r. Nr 306, poz. 8148.

¹⁵⁵ Zarządzenie Nr 9 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie z 8 maja 2012 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Jeziorko Czerniakowskie” w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Jeziorko Czerniakowskie”, *Dz.Urz. Woj. Mazowieckiego*, 2012 r., poz. 4195.

¹⁵⁶ Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie z 22 września 2016 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Las Bielański”, *Dz.Urz. Woj. Mazowieckiego*, 2016 r., poz. 8575.

¹⁵⁷ Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie z 22 września 2016 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Las Kabacki im. Stefana Starzyńskiego”, *Dz.Urz. Woj. Mazowieckiego*, 2016 r., poz. 8576.

¹⁵⁸ Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie z 30 grudnia 2014 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Las Natoliński”, *Dz.Urz. Woj. Mazowieckiego*, 2015 r., poz. 8272 (zm. Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warsza-

Ryc. 23. Ustalenia planu ochrony rezerwatu Jeziorko Czerniakowskie w zakresie kształtowania udziału powierzchni biologicznie czynnej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie planu ochrony.

(ryc. 23). Przy czym w planie ochrony dla rezerwatu Las Kabacki za powierzchnię biologicznie czynną nie uznaje się zieleni projektowanej na dachach i ścianach budynków oraz budowli nadziemnych i podziemnych. W planie tym zakazuje się ponadto stosowania gatunków roślin obcego pochodzenia w pasie co najmniej 50 m od granic rezerwatu. W zakresie kształtowania powiązań przyrodniczych plany ochrony warszawskich rezerwatów przyrody ustalają zakaz stosowania ogrodzeń pełnych w celu umożliwienia przemieszczania się drobnej fauny (np. plany ochrony rezerwatu Las Kabacki i Morysin¹⁵⁹); zachowanie pasów roślinności wzdłuż cieków i zbiorników wodnych (np. plany ochrony rezerwatów Jeziorko Czerniakowskie i Morysin), a także zachowanie wysp środowiskowych w postaci istniejących wartościowych zadrzewień oraz terenów podmokłych (plan ochrony rezerwatu Las Kabacki).

Spośród analizowanych planów ochrony na uwagę zasługuje plan ochrony rezerwatu przyrody Źródlika w Dolinie Ewy¹⁶⁰ (Gdańsk). Obszar rezerwatu w promieniu kilkuset metrów sąsiaduje z terenami leśnymi, co zapewne było powodem,

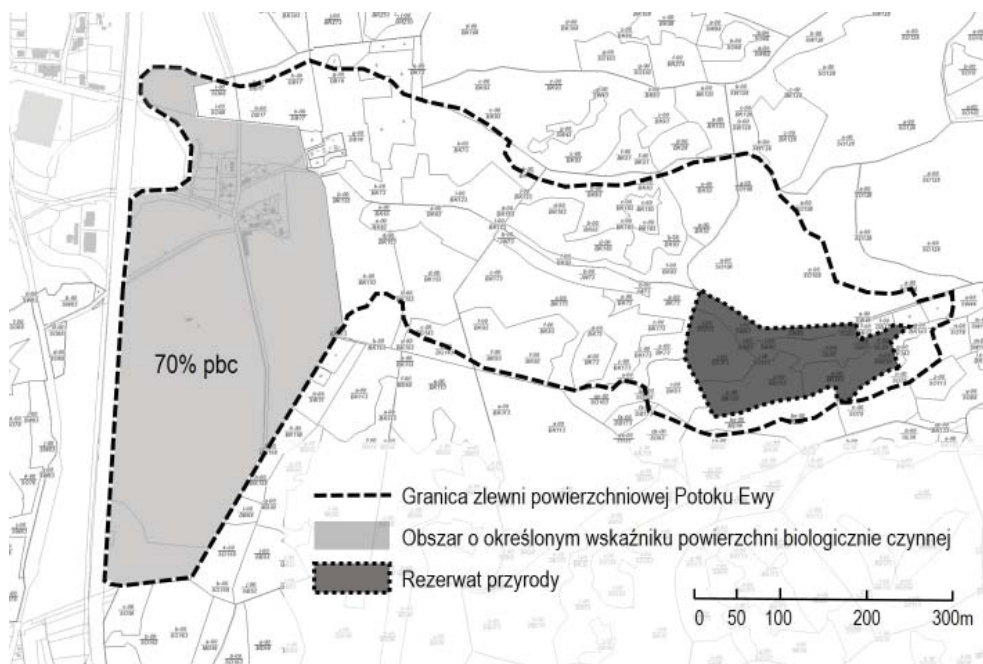
wie z 15 czerwca 2016 r. zmieniające zarządzenie w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Las Natoliński”, Dz.Urz. Woj. Mazowieckiego, 2016 r., poz. 5494).

¹⁵⁹ Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie z 3 września 2014 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Morysin”, Dz.Urz. Woj. Mazowieckiego, 2014 r., poz. 530.

¹⁶⁰ Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Gdańsku z 6 maja 2015 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Źródlika w Dolinie Ewy”, Dz.Urz. Woj. Pomorskiego, 2015 r. poz. 1533.

dla którego nie ma wyznaczonej otuliny. Nie oznacza to jednak, że w planie ochrony zabrakło ustaleń dotyczących eliminacji zagrożeń zewnętrznych. Sformułowano je dla zlewni powierzchniowej Potoku Prochowego (Potoku Ewy). Ustalenia do studium uwarunkowań i planów miejscowych dotyczą głównie ochrony stosunków wodnych i jakości wód potoku. W obszarze zlewni wprowadzono zakaz lokalizowania inwestycji mogących negatywnie wpływać na cel ochrony rezerwatu¹⁶¹ i jakość wód. Wprowadzono ograniczenia związane z kształtowaniem układu drogowego i elementów kanalizacji sanitarnej (kolektora kanalizacji ściekowej). Wprowadzono także ustalenia dotyczące ograniczenia dopływu zanieczyszczonych wód opadowych i roztopowych do rezerwatu, w tym m.in. przez obowiązek określenia w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego minimalnego udziału powierzchni biologicznie czynnej na poziomie 70% w zachodniej części zlewni (ryc. 24).

Ustalenia dotyczące kształtowania funkcji społecznej rezerwatów, jeśli zostały określone, zostały wskazane w części dotyczącej udostępniania rezerwatów przyrody. Nie mają więc żadnych bezpośrednich odniesień do dokumentów planistycznych. Należy jednak podkreślić, że w przypadku niektórych rezerwatów przyrody zasady

Ryc. 24. Ustalenia Planu Ochrony rezerwatu przyrody Źródlika w Dolinie Ewy
 Źródło: Opracowano na podstawie [Plan Ochrony rezerwatu przyrody Źródlika w Dolinie Ewy].

¹⁶¹ Celem ochrony w rezerwacie jest zachowanie doliny erozyjnej Potoku Prochowego (Potoku Ewy) w strefie krawędziowej wysoczyzny morenowej wraz z wykształconymi w niej nieleśnymi zbiorowiskami źródłiskowymi o podgórnym charakterze oraz zbiorowiskami leśnymi położonymi w dolinie i na jej zboczach (§2.1. Zarządzenia w sprawie ustanowienia planu ochrony).

kształtowania ich funkcji społecznej zostały zapisane w retoryce planu miejscowego. Dotyczy to planu ochrony rezerwatu przyrody Jeziorko Czerniakowskie, w którym w granicach rezerwatu dopuszcza się realizację zabudowy oraz realizację terenowych urządzeń wypoczynkowych. Nadmierna antropopresja została wskazana jako jedno z zagrożeń zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych rezerwatu, jednak ustalenia do dokumentów planistycznych odnoszą się głównie do otuliny. Jedyne zapis dotyczące rezerwatu mówi o konieczności dodatkowego zasilania akwenu rezerwatu wodami odpowiedniej jakości i ilości spoza jego zlewni.

Spośród omawianych planów ochrony, jedynie plan ochrony rezerwatu przyrody Bukowe Zdroje im. prof. Tadeusza Dominika w ustaleniach do studiów uwarunkowań i planów miejscowych odnosi się do kształtowania funkcji społecznej rezerwatu. Zgodnie z ustaleniami planu ochrony, w celu odciążenia turystycznego rezerwatu na gruntach miasta Szczecin należy zorganizować miejsce biwakowe przewidziane na ok. 50 osób, ze stołami, miejscem ogniskowym i deszczochronem.

W przypadku parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody, dla których nie sporządzono planów ochrony, przesłanki do ich zagospodarowania wynikać mogą bezpośrednio z zakazów określonych w aktach prawnych ustanawiających daną formę ochrony przyrody. W przypadku parków krajobrazowych mogą to być zakazy wybrane z katalogu zakazów zdefiniowanych w art. 17. ust.1. ustawy o ochronie przyrody. W przypadku rezerwatów przyrody będą to wszystkie zakazy określone w art. 15 ust. 1 ww. ustawy. Oczywiście za przesłanki do kształtowania obszarów chronionych można uznać tylko te zakazy, które w sposób pośredni odnoszą się do sposobu użytkowania i zagospodarowania terenów. W przypadku rezerwatów przyrody za takie uznać można:

- zakaz zmiany przeznaczenia i użytkowania terenów,
- zakaz budowy lub przebudowy obiektów budowlanych i urządzeń technicznych,
- zakaz sytuowania reklam,
- zakaz dokonywania zmian obiektów przyrodniczych, obszarów oraz zasobów, tworów i składników przyrody,
- zakaz wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu,
- zakaz prowadzenia działalności wytwórczej, handlowej i rolniczej.

W odniesieniu do parków krajobrazowych:

- zakaz realizacji przedsięwzięć mogących istotnie oddziaływać na środowisko,
- zakaz pozyskiwania do celów gospodarczych skał i skamieniałości,
- zakaz budowania nowych obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od linii brzegów cieków i zbiorników wodnych,
- zakaz likwidowania cennych elementów krajobrazu (zadrzewień śródpolnych, przydrożnych i nadwodnych, a także zbiorników wodnych, starorzeczy oraz obszarów wodno-błotnych),
- zakaz przekształcania wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu,
- zakaz dokonywania zmian stosunków wodnych.

Dla siedmiu z analizowanych parków krajobrazowych, dla których nie opracowano planu ochrony (Mazowiecki Park Krajobrazowy, Bielańsko-Tyniecki Park Krajobrazowy, Tenczyński Park Krajobrazowy, Park Krajobrazowy Dolinki Krakowskie, Park Krajobrazowy Dolina Bystrzycy, Trójmiejski Park Krajobrazowy, Nadwiślański Park Krajobrazowy) w aktach prawnych je ustanawiających zostały wprowadzone wszystkie z ww. zakazów.

Jak wspomniano w poprzednim rozdziale, jedynie dla dwóch obszarów Natura 2000 zostały sporządzone plany ochrony, w tym jeden tzw. wspólny dla rezerwatu przyrody Las Natoliński i obszaru Natura 2000 o tej samej nazwie. Wskazania do zmian studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w przypadku braku planu ochrony, zawarte być mogą w planach zadań ochronnych. Plany takie zostały sporządzone dla 23 spośród 48 obszarów Natura 2000. Wskazania do zmiany studiów uwarunkowań i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego wprowadzone zostały zaledwie w 12 z nich (tab. 33). W większości przypadków są to jednak ustalenia natury bardzo ogólnej, jak np. ustalenie do dokumentów planistycznych m.st. Warszawy zapisane w planie zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Dolina Środkowej Wisły¹⁶², mówiące o potrzebie przeprowadzenia aktualizacji studium i planów miejscowych pod kątem zdiagnozowanych zagrożeń dla przedmiotów ochrony oraz celów działań ochronnych. Do ustaleń bardzo ogólnych zaliczyć można zapisy planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Dolina Dolnej Odry¹⁶³, adresowane do zmiany studium uwarunkowań Szczecina mówiące o tym, że przedsięwzięcia, inwestycje lub zmiany sposobu użytkowania gruntów planowane w granicach obszaru lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie nie mogą wpływać negatywnie na liczebność ani stan gatunków będących przedmiotem ochrony. W przypadku eliminowania lokalizacji niepożądanych elementów zagospodarowania konkretne ustalenia zawiera plan zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Dolina Dolnej Wisły. W ustaleniach do zmiany studium miasta Gdańska plan zadań ochronnych wyklucza możliwość wyznaczania nowych terenów pod energetykę wiatrową w granicach obszaru Natura 2000 i 2 km od jego granic, a także wyznaczania terenów pod fermy nerek w obszarze Natura 2000 i 10 km od jego granic. Dla miasta Torunia i Bydgoszczy ww. plan ochrony jest już bardziej ogólny i mówi jedynie o konieczności stosowania zabezpieczeń ograniczających kolizyjność z liniami energetycznymi 200-400kV i turbinami wiatrowymi, a w przypadku Torunia także z mostami w dolinie rzeki.

¹⁶² Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie i Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Lublinie z 24 kwietnia 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Dolina Środkowej Wisły PLB140004, Dz.Urz. Woj. Mazowieckiego 2014 r., poz. 4572.

¹⁶³ Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Szczecinie z 30 kwietnia 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Dolina Dolnej Odry PLB320003, Dz.Urz. Woj. Zachodniopomorskiego, 2014 r., poz. 1934.

Tabela 33

Ustalenia planów zadań ochronnych obszarów Natura 2000
do dokumentów planowania miejscowego (x-konkretne, o-postulatywne)

Nazwa obszaru NATURA 2000	Plan ochrony	Plan zadań ochronnych	Wskazania do zmian dokumentów planistycznych						
			zasady kształtowania struktury funkcjonalnej	zasady kształtowania powiązań przyrodniczych	wskazania do zachowania cennych obiektów i obszarów	zasady lokalizacji elementów zagospodarowania	zasady kształtowania przyrodniczych elementów zagospodarowania	zasady kształtowania infrastruktury technicznej	zasady kształtowania komunikacji
WARSZAWA									
Dolina Środkowej Wisły Puszcza Kampinoska Kampinoska Dolina Wisły Las Jana III Sobieskiego Las Natoliński Las Bielański	x	x							
KRAKÓW									
Dębnicko-Tyniecki Obszar Łąkowy Łąki Nowohuckie Skawiński Obszar Łąkowy		x							
WROCLAW									
Grądy Odrzańskie Grądy w Dolinie Odry Dolina Widawy Las Pilczycki Kumaki Dobrej Łęgi nad Bystrzycą		x x x x	x						
POZNAŃ									
Biedrusko Fortyfikacje w Poznaniu Dolina Samicy		x							
GDAŃSK									
Ujście Wisły Zatoka Pucka Dolina Dolnej Wisły		x				x		o	

Nazwa obszaru NATURA 2000	Plan ochrony	Plan zadań ochronnych	Wskazania do zmian dokumentów planistycznych						
			zasady kształtowania struktury funkcjonalnej	zasady kształtowania powiązań przyrodniczych	wskazania do zachowania cennych obiektów i obszarów	zasady lokalizacji elementów zagospodarowania	zasady kształtowania przyrodniczych elementów zagospodarowania	zasady kształtowania infrastruktury technicznej	zasady kształtowania komunikacji
Twierdza Wisłoujście		X			X				
Ostoja w Ujściu Wisły									
Bunkier w Oliwie		X			X				
SZCZECIN									
Dolina Dolnej Odry		X					○		
Ujście Odry i Zalew Szczeciński									
Wzgórza Bukowe		X		X			○		
Dolna Odra		X					○		
BYDGOSZCZ									
Dolina Dolnej Wisły		X						○	
Dolina Środkowej Noteci i Kanału Bydgoskiego									
Dolina Noteci		X							
Solecka Dolina Wisły		X							
LUBLIN									
Bystrzyca Jakubowicka		X							
TORUŃ									
Dolina Dolnej Wisły		X						○	○
Forty w Toruniu		X		X	X		X		
Dolina Drwęcy		X					○		
Leniec w Barbarce									
KIELCE									
Dolina Bobrzy		X					X		
Ostoja Wierzejska									
Wzgórza Chęcińsko-Kieleckie		X							
RZESZÓW									
Wisłok Środkowy z Dopływami									

Nazwa obszaru NATURA 2000	Plan ochrony	Plan zadań ochronnych	Wskazania do zmian dokumentów planistycznych						
			zasady kształtowania struktury funkcjonalnej	zasady kształtowania powiązań przyrodniczych	wskazania do zachowania cennych obiektów i obszarów	zasady lokalizacji elementów zagospodarowania	zasady kształtowania przyrodniczych elementów zagospodarowania	zasady kształtowania infrastruktury technicznej	zasady kształtowania komunikacji
ZIELONA GÓRA									
Dolina Środkowej Odry Kargowskie Zakola Odry Zimna Woda Krośnieńska Dolina Odry	x	x							
GORZÓW WLKP									
Dolina Dolnej Noteci Murawy Gorzowskie									

W zakresie kształtowania struktury funkcjonalnej na uwagę zasługują zapisy planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Las Pilczycki¹⁶⁴. Wskazuje on konkretne działki stanowiące siedlisko chronionych gatunków motyli, którym należy zmienić przeznaczenie z terenów gruntów ornych i nieużytków na tereny łąk. Bardzo konkretne są także ustalenia planów zadań ochronnych dotyczące obszarów Natura 2000, które są ustanowione w celu ochrony siedlisk nietoperzy w Gdańsku. Plany zadań ochronnych dla obszaru Bunkier w Oliwie¹⁶⁵ oraz Twierdza Wisłoujście¹⁶⁶ wskazują miejsca zachowania pasów zieleni i zadrzewień, które są niezbędnym elementem korytarzy migracji nietoperzy. Plan zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Forty w Toruniu¹⁶⁷ także zawiera ustalenia dotyczące konieczności za-

¹⁶⁴ Zarządzenie Nr 18 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska we Wrocławiu z 11 października 2013 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Las Pilczycki PLH020069, Dz.Urz. Woj. Dolnośląskiego, 2013 r., poz. 5371.

¹⁶⁵ Zarządzenie Nr 20/2013 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Gdańsku z 6 maja 2013 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Bunkier w Oliwie PLH220055, Dz.Urz. Woj. Pomorskiego, 2013 r., poz. 2493.

¹⁶⁶ Zarządzenie Nr 10 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Gdańsku z 6 maja 2013 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Twierdza Wisłoujście PLH220030, Dz.Urz. Woj. Pomorskiego, 2013 r., poz. 2101.

¹⁶⁷ Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Bydgoszczy z 17 lutego 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Forty w Toruniu PLH040001, Dz.Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego, 2014 r., poz. 579.

chowania ciągłości przestrzennej korytarza ekologicznego nietoperzy. W ustaleniach do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w rejonie ulic: Grudziądzkiej, Polnej i Ugory¹⁶⁸ rekomenduje wprowadzanie pasów roślinności, wskazując jednocześnie na bardzo szczegółowe rozwiązania w tym zakresie. Elementy zagospodarowania, rekomendowane w planie zadań ochronnych to m.in nasypy ziemne wzdłuż ulic o długości co najmniej 50 m i wysokości 2,5 m obsadzone krzewami, które mają podnieść pułap przelotu, zapewniając w ten sposób możliwość swobodnego przelotu nietoperzy¹⁶⁹. Na potrzebę zachowania powiązań przyrodniczych wskazują również ustalenia planu zadań ochronnych obszaru Natura 2000 Wzgórza Bukowe¹⁷⁰. W ustaleniach do zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Szczecina znajdujemy zapis mówiący o konieczności utrzymania powiązań ekologicznych obszaru Wzgórz Bukowych z Doliną Odry w ramach kształtowania Systemu Zieleni Miejskiej.

Wśród ustaleń planów zadań ochronnych należy także wspomnieć o ustaleniach do zmiany studium uwarunkowań Torunia rekomendowanych w planie dla obszaru Natura 2000 Dolina Drwęcy¹⁷¹, mówiące o konieczności stosowania wyłącznie rodzimych gatunków drzew i krzewów.

Dla pozostałych obszarów chronionych, dla których ustawa o ochronie przyrody nie przewiduje sporządzania planów ochrony, przesłanek do zagospodarowania należy poszukiwać w aktach prawnych ustanawiających daną formę ochrony. Akty te powinny określać zakazy właściwe dla danego obszaru lub jego części, mogą także określać ustalenia dotyczące czynnej ochrony ekosystemów.

Jak już wspomniano, spośród wymienionych w ustawie zakazów za przesłanki do zagospodarowania uznać można te, które związane są z wykluczeniem niepożądanych elementów zagospodarowania i użytkowania terenów albo te, które ograniczają możliwość przekształcenia tworów i zasobów przyrody (tab. 34).

W przeciwieństwie do zakazów ustawa nie definiuje katalogu możliwych ustaleń z zakresu ochrony czynnej, pozostawiając w tym względzie dużą dowolność. Należy przy tym dodać, że ustalenia dotyczące czynnej ochrony ekosystemów obligatoryjnie muszą być wskazane w akcie prawnym ustanawiającym obszar chronionego krajobrazu, a opcjonalnie dla użytku ekologicznego, stanowiska dokumentacyjnego oraz zespołu przyrodniczo-krajobrazowego.

¹⁶⁸ Uchwała nr 51/07 Rady Miasta Torunia z 1 marca 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Torunia, dla terenów położonych w rejonie ulic: Grudziądzkiej, Polnej i Ugory.

¹⁶⁹ Wyżej wymieniony plan nie został zmieniony.

¹⁷⁰ Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Szczecinie z 29 kwietnia 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Wzgórza Bukowe PLH320020, Dz.Urz. Woj. Zachodniopomorskiego, 2014 r., poz. 1932.

¹⁷¹ Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Bydgoszczy z 17 lutego 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Forty w Toruniu PLH040001, Dz.Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego, 2014 r., poz. 579.

Tabela 34

Przesłanki do zagospodarowania obszarów chronionego krajobrazu,
 stanowisk dokumentacyjnych, użytków ekologicznych
 oraz zespołów przyrodniczo-krajobrazowych

Przesłanki do zagospodarowania terenów chronionych wynikające z katalogu zakazów określonych w ustawie o ochronie przyrody	Obszary chronionego krajobrazu	Stanowiska dokumentacyjne	Użytki ekologiczne	Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe
Zakaz wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu	X	X	X	X
Zakaz dokonywania zmian stosunków wodnych	X	X	X	X
Zakaz likwidowania i przekształcania naturalnych zbiorników wodnych, starorzeczy oraz obszarów wodno-błotnych	X	X	X	X
Zakaz likwidowania zadrzewień śródpolnych, przydrożnych i nadwodnych	X			
Zakaz zmiany sposobu użytkowania ziemi		X	X	X
Zakaz wydobywania do celów gospodarczych skał i skamieniałości	X	X	X	X
Zakaz realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko	X			
Zakaz budowy nowych obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od linii brzegów rzek, jezior i innych naturalnych zbiorników wodnych, zasięgu lustra wody w sztucznych zbiornikach wodnych usytuowanych na wodach płynących	X			
Zakaz lokalizowania obiektów budowlanych w pasie szerokości 200 m od linii brzegów klifowych oraz w pasie technicznym brzegu morskiego	X			
Zakaz umieszczania tablic reklamowych		X	X	X

Określone w uchwale ustanawiającej obszar chronionego krajobrazu zakazy dotyczą ograniczenia niepożądanych zachowań, przekształceń tworów i zasobów przyrody, realizacji obiektów budowlanych oraz realizacji przedsięwzięć mogących istotnie oddziaływać na środowisko. Zakazy likwidowania i niszczenia zadrzewień, naturalnych zbiorników wodnych, starorzeczy, obszarów wodno-błotnych, przekształcania rzeźby terenu i zmiany stosunków wodnych w pośredni sposób odnoszą się do zagospodarowania obszarów chronionego krajobrazu – wskazują na potrzebę zachowania najcenniejszych elementów struktury krajobrazu. W sposób bezpośredni na sposób zagospodarowania wpływają natomiast zakazy realizacji przedsięwzięć mogących istotnie oddziaływać na środowisko oraz zakazy budowy nowych obiektów budowlanych (w pasie szerokości 100 m od linii brzegów rzek, jezior i innych naturalnych zbiorników wodnych, zasięgu lustra wody w sztucznych zbiornikach wodnych usytuowanych na wodach płynących oraz w pasie 200 m od linii brzegów klifowych oraz w pasie technicznym brzegu morskiego). Dostyc znaczne ograniczenia w zagospodarowaniu może przynieść ustanowienie stref ochrony krajobrazu, wyni-

kające z audytu krajobrazowego. W strefach tych mogą być wprowadzone dodatkowe zakazy związane z ochroną warstwy fizjonomicznej krajobrazu. Strefy te tworzy się w celu ochrony przedpól ekspozycji, osi i punktów widokowych oraz obszarów zabudowanych wyróżniających się lokalną formą architektoniczną. W granicach stref ochrony krajobrazu w terenach objętych miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego może być wprowadzony zakaz lokalizowania nowych obiektów budowlanych i zalesień. W terenach nieobjętych takim planem, oprócz ww. zakazów dodatkowo można ustalić zakaz lokalizowania nowych obiektów budowlanych odbiegających od lokalnej formy architektonicznej oraz zakaz lokalizowania nowych obiektów budowlanych o wysokości przekraczającej 2 kondygnacje lub 7 m.

Dla wszystkich analizowanych obszarów chronionego krajobrazu, zestaw zakazów sformułowanych w aktach prawnych je ustanawiających, dostosowany został do specyfiki danego obszaru. Na przykład w Kieleckim Obszarze Chronionego Krajobrazu oraz Chęcińsko-Kieleckim Obszarze Chronionego Krajobrazu nie zakazano eksploatacji powierzchniowej do celów gospodarczych oraz realizacji inwestycji mogących w dużym stopniu oddziaływać na środowisko. Zakaz realizacji zabudowy w pasie 200 m od linii brzegów klifowych oraz w pasie technicznym brzegu morskiego został wprowadzony tylko dla Obszaru Chronionego Krajobrazu Wyspy Sobieszewskiej, który jest jedynym, spośród badanych obszarów chronionego krajobrazu, położonym nad Bałtykiem. We wszystkich obszarach chronionego krajobrazu wprowadzono zakaz realizacji nowych obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od linii brzegów rzek, jezior i innych naturalnych zbiorników wodnych oraz zasięgu lustra wody w sztucznych zbiornikach wodnych usytuowanych na wodach płynących. Wyjątek stanowi m.st. Warszawa, na terenie którego zapis ten został złagodzony do 10 m.

Ustalenia dotyczące czynnej ochrony ekosystemów, sformułowane dla obszarów chronionego krajobrazu, odnoszą się zazwyczaj do sposobu realizacji zadań ochronnych, mających na celu wspieranie naturalnych procesów przyrodniczych, a także do działań mających na celu zapobieganie niekorzystnym zmianom w obszarze chronionym. Ustalenia te dotyczą bardzo szerokiego spektrum działań, które generalnie można podzielić na następujące kategorie:

- kształtowanie powiązań przyrodniczych,
- ochrona różnorodności biologicznej,
- ochrona wód i gospodarka wodna,
- ochrona powierzchni ziemi,
- ochrona walorów krajobrazowych,
- przystosowanie do funkcji wypoczynkowej,
- ograniczenia zmiany przeznaczenia i użytkowania terenów.

Spośród wymienionych powyżej działań jedynie część, i to najczęściej w sposób pośredni, odnosi się do sposobu zagospodarowania. Wśród działań związanych z kształtowaniem powiązań przyrodniczych, zaliczyć do nich możemy: utrzymanie spójności przestrzennej ekosystemów oraz tworzenie i odtwarzanie korytarzy ekologicznych.

W przypadku ochrony różnorodności biologicznej są to działania związane z potrzebą zachowania pozostałości cennych ekosystemów (np. kęp drzew, oczek wodnych, terenów podmokłych), tworzeniem stref ekotonowych, ochroną stanowisk chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, a także wprowadzaniem zalesień i zadrzewień. Bardzo interesujący zapis pojawił się w ustaleniach dotyczących czynnej ochrony ekosystemów dla Obszaru Chronionego Krajobrazu Północnego Pasa Rekreacyjnego Miasta Bydgoszczy. Mówi on o propagowaniu nasadzeń rodzimych gatunków drzew i krzewów liściastych. Należy dodać, że dla wielu obszarów chronionego krajobrazu pojawił się zapis mówiący o potrzebie stosowania rodzimych gatunków roślin, czy też o potrzebie stosowania nasadzeń dostosowanych do siedliska, jednak zapisy te odnosiły się tylko do ekosystemów leśnych, a co za tym idzie były adresowane do gospodarki leśnej.

Wśród ustaleń dotyczących ochrony wód wskazania do zagospodarowania możemy odnaleźć w działaniach związanych z zachowaniem naturalnego charakteru brzegów zbiorników i cieków wodnych oraz kształtowaniem ich obudowy biologicznej. W obszarach chronionego krajobrazu położonych na terenie Gdańska oraz w Warszawskim Obszarze Chronionego Krajobrazu pojawiły się zapisy wskazujące na potrzebę renaturyzacji cieków wodnych oraz budowy obiektów małej retencji. Wśród ustaleń związanych z szeroko rozumianą gospodarką wodną znalazły się także zapisy dotyczące ochrony przeciwpowodziowej. Dotyczą one Warszawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu i Obszaru Chronionego Krajobrazu Środkowej Łyny.

Kolejne wskazania do zagospodarowania przynoszą zapisy odnoszące się do ochrony powierzchni ziemi. Dotyczą one wprowadzania ochrony skarp przed ruchami masowymi przez ograniczenie zabudowy na krawędziach wysoczyznowych oraz konieczności rekultywacji terenów powyroboiskowych. Dodatkowo dla Obszarów Chronionego Krajobrazu Wyspy Sobieszewskiej, Otomińskiego i Żuław Gdańskich wprowadzono zalecenie tworzenia trwałej pokrywy roślinnej na terenach zagrożonych erozją.

Ograniczenia dotyczące zmiany przeznaczenia i użytkowania dotyczą jedynie ekosystemów leśnych oraz trwałych użytków zielonych. Ograniczenie zmiany przeznaczenia lasów na tereny nieleśne wprowadzono jedynie dla obszarów chronionego krajobrazu leżących w granicach Gdańska. Dla pozostałych obszarów wskazanych w tab. 35 wprowadzono ograniczenie zmiany użytkowania trwałych użytków zielonych na grunty orne.

Zgodnie z zapisami art. 21 ust. 1. obszarami chronionego krajobrazu obejmuje się tereny o wyróżniającym krajobrazie istotne dla zaspokajania potrzeb turystycznych i wypoczynkowych lub sodgrywających rolę korytarzy ekologicznych. W tym kontekście zaskakujące jest to, że ustalenia dotyczące ochrony walorów krajobrazowych pojawiają się jedynie w przypadku pięciu obszarów chronionego krajobrazu, a ustalenia dotyczące przystosowania ich do funkcji turystycznej i wypoczynkowej dotyczą połowy analizowanych obszarów chronionego krajobrazu. Ustalenia dotyczące ochrony walorów krajobrazowych, w przypadku obszarów chronionego krajobrazu obejmujących tereny miasta Gdańska, związane są z ograniczeniem intensywności zagospodarowania stref przybrzeżnych. W Czerniejewskim Obszarze Chronionego Krajobrazu (Lublin)

Tabela 35

Zakres ochrony czynnej obszarów chronionego krajobrazu

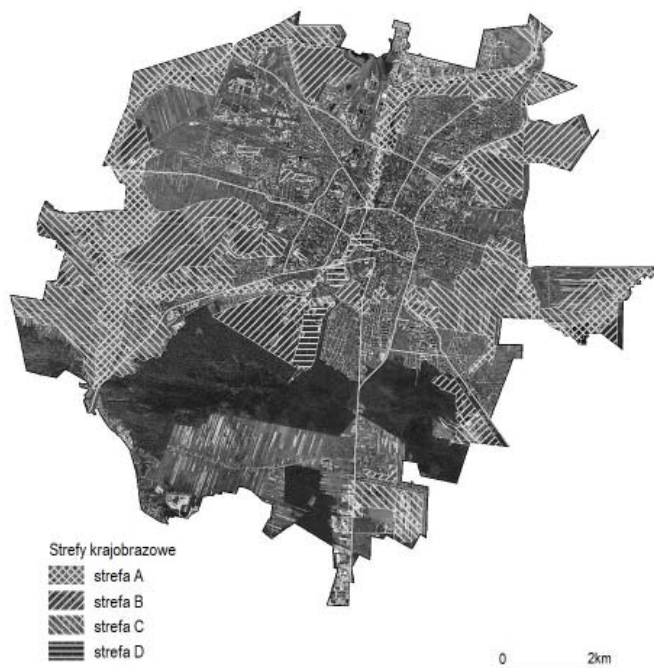
Nazwa obszaru chronionego krajobrazu (OChK)	Główne kierunki ochrony czynnej						
	kształtowanie powiązań przyrodniczych	ochrona różnorodności biologicznej	ochrona wód i gospodarka wodna	ochrona powierzchni ziemi	ochrona walorów krajobrazowych	przystosowanie do rekreacji turystyki i edukacji	ograniczenia zmiany przeznaczenia i użytkowania
WARSZAWA							
Warszawski OChK	x	x	x				x
POZNAŃ							
OChK Dolina Cybiny	x	x	x			x	x
GDĄŃSK							
OChK Wyspy Sobieszewskiej	x	x	x	x	x	x	x
OChK Żuław Gdańskich	x	x	x	x	x	x	x
Otomiński OChK	x	x	x	x	x	x	x
BYDGOSZCZ							
OChK Zalewu Koronowskiego	x	x	x				
OChK Wydm Kotliny Toruńsko-Bydgoskiej		x					
OChK Północnego Pasma Rekreacyjnego Miasta Bydgoszczy		x					
LUBLIN							
Czerniejowski OChK	x	x	x		x		
TORUŃ							
OChK Strefy Krawędziowej Kotliny Toruńskiej		x					
OChK Doliny Drwęcy		x	x				
OChK Wydmowy na południe od Torunia		x					
KIELCE							
Kielecki OChK	x	x	x		x	x	
Chęcińsko-Kielecki OChK		x				x	
OLSZTYN							
OChK Środkowej Łyny	x	x	x	x	x	x	x
ZIELONA GÓRA							
OChK Krośnieńska Dolina Odry		x					
OChK Dolina Śląskiej Ochli		x					
OChK Nowosolska Dolina Odry		x	x			x	x
GORZÓW WIELKOPOLSKI							
OChK Doliny Warty i Dolnej Noteci		x	x			x	x

ochrona czynna ekosystemów związana z zachowaniem walorów krajobrazowych realizowana jest przez ochronę otwartej przestrzeni przed nadmierną zabudową, ochronę punktów, osi i przedpoli widokowych, a także usuwanie lub przesłanianie antropogenicznych elementów dysharmonijnych w krajobrazie. Podobne zapisy wprowadzono dla Kieleckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Tu ochrona krajobrazu ma być realizowana przez ochronę i eksponowanie walorów krajobrazowych i otwarć widokowych. Jeżeli chodzi o przystosowanie terenów do pełnienia funkcji społecznej ustalenia adresowane są przede wszystkim do terenów leśnych, w których rekreacja, turystyka i edukacja powinny się rozwijać na bazie wyznaczonych szlaków turystycznych oraz istniejących i projektowanych ścieżkach edukacyjnych wyposażonych w elementy infrastruktury turystycznej i edukacyjnej. Jedynie w przypadku Kieleckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu wskazuje się, że rozwój funkcji wypoczynkowej powinien odbywać się przez kształtowanie i rozwój terenów zieleni.

Wskazane w aktach prawnych działania w zakresie ochrony czynnej obszarów chronionego krajobrazu adresowane są głównie do ekosystemów leśnych, nieleśnych ekosystemów lądowych (głównie terenów rolnych) oraz ekosystemów wodnych. Taki sposób ujmowania zagadnienia powoduje, że brak jest zazwyczaj wskazań dotyczących terenów zabudowanych. Analiza sposobu zagospodarowania obszarów chronionego krajobrazu położonych w granicach badanych miast wskazuje tymczasem, że tylko w trzech obszarach chronionego krajobrazu nie ma zabudowy (Otomiński Obszar Chronionego Krajobrazu w Gdańsku, Obszar Chronionego Krajobrazu na południe od Torunia oraz Obszar Chronionego Krajobrazu Strefy Krawędziowej Kotliny Toruńskiej – oba położone w Toruniu). W kolejnych trzech obszarach chronionego krajobrazu zabudowa pojawia się punktowo (Obszar Chronionego Krajobrazu Dolina Cybiny w Poznaniu, Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Środkowej Łyny w Olsztynie i Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Warty i dolnej Noteci w Gorzowie Wielkopolskim). W granicach pozostałych obszarów chronionego krajobrazu obszary zabudowy stanowią wyraźnie wyodrębniające się przestrzennie jednostki funkcjonalne o nierzadko dużej powierzchni. Największy odsetek terenów zabudowanych znajduje się w granicach Warszawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu i Obszaru Chronionego Krajobrazu Zalewu Koronowskiego (Bydgoszcz). Powierzchnia terenów zabudowanych w granicach miast w tych obszarach wynosi ok. 12%. Znaczny udział terenów zabudowy w granicach obszaru chronionego krajobrazu mają także Kielecki Obszar Chronionego Krajobrazu oraz Obszar Chronionego Krajobrazu Wyspy Sobieszewskiej w Gdańsku, w których powierzchnia terenów zabudowy wynosi ok. 9%.

Spośród analizowanych obszarów chronionego krajobrazu na szczególną uwagę zasługuje Kielecki Obszar Chronionego Krajobrazu. W obszarze tym wydzielono bowiem strefy krajobrazowe (ryc. 25), których charakter uwzględnia specyfikę terenów miejskich. Są to¹⁷² :

¹⁷² Uchwała Nr XLI/729/10 Sejmiku Woj. Świętokrzyskiego z 27 września 2010 r. w sprawie wyznaczenia Kieleckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu.

Ryc. 25. Strefy krajobrazowe Kieleckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu

Źródło: [Stan środowiska Kielc 2012].

- Strefa A - tereny dolin rzecznych i cieków wodnych, narażone na zalewanie wielkimi wodami oraz pełniące funkcje korytarzy ekologicznych pomiędzy obszarami chronionymi,
- Strefa B – tereny ekosystemów leśnych, muraw i zarośli kserotermicznych, istniejącej i planowanej do urządzenia zieleni miejskiej, cmentarzy i ogrodów działkowych,
- Strefa C – tereny rolne, tereny istniejącej i planowanej zabudowy, rekreacji, sportu i wypoczynku wraz z zielenią towarzyszącą,
- Strefa P – tereny parków.

Należy podkreślić, że jest to obszar chronionego krajobrazu w całości znajdujący się w granicach administracyjnych miasta, stąd też podział na strefy i adresowane do nich ustalenia dotyczące ochrony czynnej ekosystemów zawierają wytyczne wskazujące nie tylko potrzebę ochrony przyrody, ale także zapewnienie odpowiedniego środowiska miejsca zamieszkania. We wszystkich strefach jednym z istotnych działań mających na celu stworzenie ciągłości systemu przyrodniczego, poprawę warunków życia w mieście, a także zapewnienie miejsc do wypoczynku, jest kształtowanie i rozwój terenów zieleni. Wymienione powyżej ustalenia odnoszą się jednak do kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej miasta, nie zawierają natomiast wskazań co do sposobu zagospodarowania.

Problem specyfiki obszarów zurbanizowanych został także uwzględniony w podziale na strefy Warszawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, w którym wyznaczono m.in. strefę ochrony urbanistycznej obejmującą „wybrane tereny miast i wsi oraz grunty o wzmożonym naporze urbanizacyjnym posiadające szczególne wartości przyrodnicze”¹⁷³. Problem polega jednak na tym, że działania dotyczące czynnej ochrony ekosystemów nie zawierają żadnych wskazań do ochrony tych terenów przed antropopresją. Jak już wspomniano, w przypadku m.st. Warszawy we wszystkich strefach zakaz lokalizowania obiektów budowlanych w pasie sąsiadującym z linią brzegową rzek jezior i urządzeń wodnych został złagodzony: w strefie ekologicznej ze 100 m do 10 m, w strefach urbanistycznej i zwykłej z 20 m do 10 m. W rezultacie nie ma praktycznie żadnych ograniczeń związanych z lokalizacją zabudowy, a ustalenia dotyczące ochrony czynnej adresowane do ekosystemów lądowych w zasadzie nie dają możliwości kształtowania obszarów zabudowanych w sposób umożliwiający spełnienie celów ochrony. Problem dobrze uwidacznia sposób zagospodarowania Warszawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu wzdłuż Kanału Zerzeńskiego (ryc. 26). Wprowadzona zabudowa i ogrodzenia stawiają pod znakiem zapytania możliwość pełnienia przez ten fragment obszaru funkcji korytarza ekologicznego, a możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem jest wręcz wykluczona.

Kolejną z analizowanych form obszarów chronionych są użytki ekologiczne. Jak wspomniano ustalenia z zakresu ochrony czynnej ustanawia się dla nich opcjonalnie. Ustalenia takie zostały wskazane dla 26 spośród 74 użytków ekologicznych (35%). Ochroną czynną objęte zostały wszystkie użytki ekologiczne w Warszawie, Poznaniu i Opolu, częściowo zaś w Łodzi (8 z 15) i Gdańsku (1 z 13). Co za tym idzie dla pozostałych obszarów przyjęto model ochrony opartej na zakazach. Zestaw zakazów zamieszczony w aktach prawnych ustanawiających użytki ekologiczne w większości dostosowany został do specyfiki danego obszaru. Pewne zastrzeżenia budzić mogą obecnie zakazy dotyczące dwóch użytków ekologicznych, które znajdują się na terenie Pofortecznego Parku Edukacyjnego Centrum Hewelianum w Gdańsku: Prochownia Pod Kasztanami i Luneta z Pasikonikiem. W przypadku pierwszego z wymienionych użytków został wprowadzony zakaz likwidowania małych zbiorników wodnych, starorzeczy oraz obszarów wodno-błotnych¹⁷⁴, w przypadku drugiego – zakaz wydobywania do celów gospodarczych skał i skamieniałości¹⁷⁵, choć oba użytki ekologiczne zostały ustanowione na pozostałościach budowli fortecznych.

Do najczęściej wskazywanych zadań z zakresu ochrony czynnej należą: zapobieganie sukcesji (m.in. przez wypas, wykaszanie czy usuwanie samosiewów ro-

¹⁷³ *Rozporządzenie nr 3 Wojewody Mazowieckiego z 13 lutego 2007 r. w sprawie Warszawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu.*

¹⁷⁴ *Rozporządzenie Nr 2/2003 Wojewody Pomorskiego z 9 stycznia 2003 r. w sprawie uznania niektórych obszarów za użytki ekologiczne.*

¹⁷⁵ *Uchwała Nr LVI/1308/14 Rady Miasta Gdańska z 28 sierpnia 2014 r. w sprawie użytku ekologicznego „Luneta z Pasikonikiem”.*

Ryc. 26. Zabudowa i ogrodzenia w granicach Warszawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu wzdłuż Kanału Żerzeńskiego na południe od Kanału Nowe Ujście

Źródło: Opracowano na podstawie [<http://mapa.um.warszawa.pl/mapaApp1/mapa?service=geodezja#>].

ślinności drzewiastej i krzewiastej), utrzymanie właściwych stosunków wodnych, właściwa gospodarka drzewostanem (w tym: stosowanie gatunków rodzimych, ograniczenie usuwania martwych drzew, zachowanie drzew dziuplastych), ograniczanie rozwoju roślinności inwazyjnej. Ustalenia te pojawiły się w ponad połowie użytków ekologicznych, dla których zostały wprowadzone ustalenia z zakresu czynnej ochrony ekosystemów. Zakres ochrony czynnej użytków ekologicznych dotyczy głównie zagadnień związanych z funkcjonowaniem przyrodniczym obszaru. Zdecydowanie mniejszą wagę przykłada się do zadań ochronnych związanych z rozwojem funkcji społecznej użytków ekologicznych lub zapobieganiem zagrożeniom zewnętrznym. Generalnie ustalenia te możemy podzielić na następujące kategorie (tab. 36):

- ochrona różnorodności biologicznej¹⁷⁶,
- ochrona wód i gospodarka wodna,
- ochrona powierzchni ziemi,
- przystosowanie do turystyki i rekreacji,
- prowadzenie edukacji ekologicznej,
- ograniczenie zmiany użytkowania i przeznaczenia terenów,

¹⁷⁶ W tym także zwalczanie gatunków inwazyjnych.

Tabela 36

Zakres ochrony czynnej badanych użytków ekologicznych

Nazwa użytku ekologicznego	Główne kierunki ochrony czynnej						
	ochrona różnorodności biologicznej	ochrona wód i gospodarka wodna	ochrona powierzchni ziemi	przystosowanie do rekreacji i turystyki	prowadzenie edukacji ekologicznej	ograniczenia zmiany przeznaczenia i użytkowania	ograniczanie antropopresji
WARSZAWA							
Powsin	X	X	X				
Powsinek	X	X	X				
Jeziorko Imielińskie	X	X	X				
Fragment Skarpy Warszawskiej im. Cz. Łaszka	X	X	X				
Fragment Skarpy Warszawskiej im. J. Kusocińskiego	X	X	X				
Przy Lesie Młocińskim	X	X	X				
KRAKÓW							
Uroczysko w Rząsce							
Łąki Nowohuckie							
Rozlewisko Potoku Rzewnego							
Staw przy Kaczeńcowej							
Dolina Prądnika							
Uroczysko Kowadza							
Las w Witkowicach							
Staw Dąbsku							
Staw w Rajsku							
Rybitwy							
Staw Królówka							
Staw przy Cegielni							
ŁÓDŹ							
Łąki na Modrzewiu	X	X					
Międzyrzecze Bzury i Łagiewniczanki	X	X				X	
Stawy w Nowosolnej	X	X					
Łąka w Wiączyńniu	X						
Stawy w Mielestkach	X	X	X				
Mokradła przy Pomorskiej	X		X				
Jeziorko Wiskitno							
Mokradła Brzozy	X						

Nazwa użytku ekologicznego	Główne kierunki ochrony czynnej						
	ochrona różnorodności biologicznej	ochrona wód i gospodarka wodna	ochrona powierzchni ziemi	przystosowanie do rekreacji i turystyki	prowadzenie edukacji ekologicznej	ograniczenia zmiany przeznaczenia i użytkowania	ograniczenie antropopresji
WROCLAW							
Łacha Farna Dwa zbiorniki wodne w rejonie Janówka (2002) Obszar na terenie Nowej Karczmy (2004)							
POZNAŃ							
Bogdanka I	X	X					
Traszki Ratajskie	X	X			X		
Bogdanka II	X	X					
Strzeszyn	X	X		X			
Dębina I	X	X		X			
Dębina II	X	X		X			
Darzybór	X	X		X			
Wilczy Młyn	X	X		X			
Łęgi Potoku Różanego	X	X					
GDAŃSK							
Fort Nocek Murawy kserotermiczne w dolinie Potoku Oruńskiego Oliwskie Nocki Prochownia pod Kasztanami Migowska Bielawa Łozy w Kiełpinku Dolina Czystej Wody Salvinia w owczarni Wydma w Górkach Zachodnich Zielone Wyspy Karasiowe Jezioro Torfowisko Smęgorzyńskie Luneta z Pasikonikiem							X
SZCZECIN							
Stawek na Gumieńcach Stawek przy Śródleśnej Dolina Strumienia Żbabiniec							

Nazwa użytku ekologicznego	Główne kierunki ochrony czynnej						
	ochrona różnorodności biologicznej	ochrona wód i gospodarka wodna	ochrona powierzchni ziemi	przystosowanie do rekreacji i turystyki	prowadzenie edukacji ekologicznej	ograniczenia zmiany przeznaczenia i użytkowania	ograniczenie antropopresji
BYDGOSZCZ							
Zielona Ostoja							
KATOWICE							
Płone Bagno							
TORUŃ							
Dąbrowa na Kaszczorku							
KIELCE							
Oczko Wodne							
ZIELONA GÓRA							
Remiza							
Konwalie							
Pętla Odry I							
Pętla Odry II							
Pętla Odry IV							
Bagno Michała							
Ługowskie łąki							
Trzciniowisko							
GORZÓW WLKP.							
Gorzowskie Murawy Kserotermiczne							
OPOLE							
Grudzicki Grąd	x						x
Łąki w Nowej Wsi Królewskiej	x	x				x	
Kamionka Piast	x						x

- zapobieganie antropopresji.

Wśród ustaleń dotyczących czynnej ochrony ekosystemów badanych użytków ekologicznych dominują takie, które wskazują na ogólne kierunki działań, np. stwierdzona ochrona rzadkich i zagrożonych gatunków objętych ochroną prawną, utrzymanie stosunków wodnych zapewniających zachowanie istniejących siedlisk, zachowanie istniejących zadrzewień. W zdecydowanej mniejszości ustalenia te zawierają konkretne wskazania do zagospodarowania.

Dobrymi przykładami mogą być ustalenia dotyczące ochrony stwierdzonych stanowisk rzadkich i zagrożonych gatunków objętych ochroną prawną w poznańskich użyt-

kach ekologicznych Traszki Ratajskie¹⁷⁷ i Dębina I¹⁷⁸. Ochrona czynna siedlisk ma być w nich realizowana przez tworzenie (w możliwie bliskiej odległości od stawów) mikrosiedlisk dla płazów (zimowisk i kryjówek lądowych) zbudowanych z kamieni i pni drzew pochodzących z gatunków rodzimych (olsza, wierzba, grab, lipa, dąb). Dodatkowym ustaleniem dla ochrony zagrożonych gatunków użytku ekologicznego Traszki Ratajskie, jest wskazanie lokalizacji zapory antymigracyjnej dla ograniczenia migracji płazów po drodze publicznej. Innym przykładem mogą być ustalenia dotyczące kształtowania struktur roślinnych czy doborów gatunkowych. W łódzkich użytkach ekologicznych Stawy w Nowosolnej¹⁷⁹ i Stawy w Mileszkach¹⁸⁰ jednym z działań jest tworzenie stref buforowych wokół zbiorników wodnych w postaci pasów roślinności nadwodnej zielno-krzewiastej i zadrzewień. Dla wszystkich użytków ekologicznych zlokalizowanych w Warszawie¹⁸¹ oraz dla poznańskich użytków ekologicznych Traszki Ratajskie i Strzeszyn¹⁸² ustala się obowiązek nasadzeń wyłącznie gatunkami rodzimymi.

Elementy zagospodarowania związane z rozwojem funkcji społecznej analizowanych użytków ekologicznych znalazły się w ustaleniach dotyczących czynnej ochrony ekosystemów dla czterech użytków ekologicznych zlokalizowanych w Poznaniu: Dębina I¹⁸³, Dębina II¹⁸⁴, Darzybór¹⁸⁵ i Wilczy Młyn¹⁸⁶ (Poznań) i związane są z realizacją ścieżek pieszo-rowerowych. Dodatkowo na terenie użytku ekologicznego Wilczy Młyn zakłada się możliwość lokalizacji przystani dla żeglugi pasażerskiej i turystyki wodnej.

Bardzo interesującym zapisem dotyczącym ochrony czynnej są działania związane z przeciwdziałaniem antropopresji. Przewidziano je dla trzech użytków ekolo-

¹⁷⁷ Uchwała Nr XV/146/VI/2011 Rady Miasta Poznania z 12 lipca 2011r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Traszki Ratajskie”.

¹⁷⁸ Uchwała Nr LX/924/VI/2013 Rady Miasta Poznania z 10 grudnia 2013r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Dębina I”.

¹⁷⁹ Uchwała Nr LVIII/1099/09 Rady Miejskiej w Łodzi z 27 maja 2009 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Stawy w Nowosolnej”.

¹⁸⁰ Uchwała Nr LVIII/1101/09 Rady Miejskiej w Łodzi z 27 maja 2009 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Stawy w Mileszkach”.

¹⁸¹ Rozporządzenie Nr 35A Wojewody Mazowieckiego z 13 lipca 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie użytków ekologicznych.

¹⁸² Uchwała Nr XLII/652/VI/2012 Rady Miasta Poznania z 18-12-2012 w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Strzeszyn”.

¹⁸³ Uchwała Nr LX/924/VI/2013 Rady Miasta Poznania z 10 grudnia 2013 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Dębina I”.

¹⁸⁴ Uchwała Nr LX/925/VI/2013 Rady Miasta Poznania z 10 grudnia 2013 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Dębina II”.

¹⁸⁵ Uchwała Nr LXXV/1205/VI/2014 Rady Miasta Poznania z 4 listopada 2014 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Darzybór”.

¹⁸⁶ Uchwała Nr XXI/288/VII/2015 Rady Miasta Poznania z 8 grudnia 2015 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Wilczy Młyn”.

gicznych położonych w Opolu: Grudzicki Grąd¹⁸⁷, Kamionka Piast¹⁸⁸ i Łąki w Nowej Wsi Królewskiej¹⁸⁹. Głównie dotyczą one ograniczenia penetracji turystyczno-rekreacyjnej. Podobny zapis znajdziemy dla użytku ekologicznego Murawy kserotermiczne w dolinie Potoku Oruńskiego¹⁹⁰ w Gdańsku. Użytek ten został utworzony w 1999 r., a co za tym idzie w uchwale go ustanawiającej, nie ma ustaleń dotyczących czynnej ochrony ekosystemów, jednak pojawia się w niej zapis mówiący o konieczności realizacji ażurowego ogrodzenia użytku ekologicznego z żerdzi drewnianych.

Zakres zadań ochrony czynnej zespołów przyrodniczo-krajobrazowych jest bardzo zbliżony do tych, które były określone dla użytków ekologicznych. Tu także pojawiają się zapisy dotyczące utrzymania właściwych stosunków wodnych, renaturyzacji rzek, tworzenia stref buforowych wokół zbiorników wodnych, zachowania stanowisk chronionych gatunków roślin i zwierząt, eliminowania roślinności inwazyjnej i obcego pochodzenia, przeciwdziałania sukcesji, właściwej gospodarki drzewostanem. Jednym z głównych zadań ochrony czynnej zespołów przyrodniczo-krajobrazowych jest zachowanie charakteru krajobrazu naturalnego i kulturowego (tab. 37).

Analiza tab. 37 wskazuje, że ochroną czynną objętych jest ok. 46% wszystkich zespołów przyrodniczo-krajobrazowych (11 z 24). W stosunku do użytków ekologicznych jest to wynik nieco lepszy, niemniej jednak zakres ochrony czynnej ekosystemów został wyznaczony jedynie dla zespołów przyrodniczo-krajobrazowych ustanowionych w Warszawie, Łodzi i Zielonej Górze. Większość ustaleń dotyczących ich ochrony czynnej ma charakter postulatywny i nie zawiera żadnych konkretnych przesłanek do zagospodarowania. Wyjątek stanowią ustalenia dotyczące zespołu przyrodniczo-krajobrazowego Park Baniborski w Zielonej Górze, w którym dopuszcza się tworzenie placów zabaw, miejsc biwakowania i wypoczynku, posadowienia urządzeń rekreacyjnych i obiektów małej architektury. Pewnego rodzaju przesłanką do zagospodarowania są także ustalenia dotyczące ochrony czynnej dla zespołu przyrodniczo-krajobrazowego Park SGGW, które wskazują na konieczność działań na rzecz odtworzenia układu zieleni zgodnie z założeniem pomysłodawców obiektu dydaktycznego.

Bardzo interesujący zapis pojawił się dla zespołów przyrodniczo-krajobrazowych ustanowionych w Łodzi. Wskazuje on wyraźnie na to, że realizacja celów ochrony wymaga wyznaczenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego korytarzy ekologicznych w dolinach rzecznych.

¹⁸⁷ Uchwała Nr LX/623/09 Rady Miasta Opola z 15 grudnia 2009 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego o nazwie „Grudzicki Grąd”.

¹⁸⁸ Uchwała Nr LXXII/778/10 Rady Miasta Opola z 30 września 2010 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego o nazwie „Kamionka Piast”.

¹⁸⁹ Uchwała Nr LX/624/09 Rady Miasta Opola z 15 grudnia 2009 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego o nazwie „Łąki w Nowej Wsi Królewskiej”.

¹⁹⁰ Uchwała Nr IX/320/99 Rady Miasta Gdańska z 29 kwietnia 1999 r. w sprawie utworzenia użytku ekologicznego „Murawy kserotermiczne w dolinie Potoku Oruńskiego” w Gdańsku.

Tabela 37

Zakres ochrony czynnej zespołów przyrodniczo-krajobrazowych

Nazwa zespołu przyrodniczo-krajobrazowego	Główne kierunki ochrony czynnej						
	zachowanie charakteru krajobrazu naturalnego i kulturowego	ochrona różnorodności biologicznej	ochrona wód i gospodarka wodna	ochrona powierzchni ziemi	kształtowanie powiązań przyrodniczych	prowadzenie edukacji ekologicznej	udostępnienie terenów do celów rekreacyjnych i turystycznych
WARSZAWA							
Olszyna	X		X	X			
Zakole Wawerskie							
Dęby Młocińskie	X			X			
Park SGGW			X	X		X	
Arkadia	X		X	X			
ŁÓDŹ							
Ruda Willowa	X	X	X		X		
Dolina Sokołowski	X	X	X		X		
Międzyrzecze Neru i Dobrzyńki	X	X	X		X		
Sucha dolina w Moskulach	X	X	X		X		
Źródła Neru	X	X	X		X		
WROCŁAW							
Szczytnicki ZPK	X					X	X
GDAŃSK							
Dolina Potoku Oruńskiego							
Dolina Potoków Strzyża i Jasień							
SZCZECIN							
Dolina Siedmiu Młynów i źródła strumienia Osówka							
Park Leśny w Strudze							
Zespół Parków Kasprowicza – Arkoński							
Jezierzyce							
Wodociąg							
KATOWICE							
Źródła Kłodnicy		X	X				
KIELCE							
Dalnia-Grabina							
ZIELONA GÓRA							
Park Braniborski							X
Liliowy Las							

Dla Szczytnickiego Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego¹⁹¹ nie określono wprost zadań związanych z ochroną czynną. Należy jednak podkreślić, że zespół ten został utworzony przed wprowadzeniem możliwości określania takich zadań. Niemniej jednak w uchwale ustanawiającej Szczytnicki ZPK pojawiają się zapisy, które świadczą o aktywnym podejściu do ochrony, m.in. związane z udostępnianiem terenu na potrzeby turystyki, wypoczynku oraz edukacji ekologicznej. Podobna sytuacja dotyczy zespołu przyrodniczo-krajobrazowego Źródła Kłodnicy w Katowicach, który utworzono w 2001 r. Tu zapisy, które obecnie moglibyśmy odnieść do ochrony czynnej, dotyczą głównie ochrony różnorodności biologicznej i zachowania stosunków wodnych (np. utrzymanie struktury szaty roślinnej kształtującej się spontanicznie w korycie i dolinie rzeki, a w szczególności zadrzewień łągowych bezpośrednio przy jej brzegach).

W tym miejscu warto także zwrócić uwagę na nieobowiązujące już przepisy, które pierwotnie ustanawiały zespół przyrodniczo-krajobrazowy Dolina Strzyży w Gdańsku. Zespół ten został ustanowiony uchwałą Rady Miasta Gdańska w 2001 r.¹⁹² W uchwale ustanawiającej ZPK, zgodnie z przepisami obowiązującej wówczas ustawy o ochronie przyrody, określono ograniczenia w zagospodarowaniu. Bardzo interesującym podejściem był także podział ZPK na strefy o odmiennych zasadach zagospodarowania. W granicach ZPK wyznaczono cztery strefy obejmujące:

- tereny wyłączone z lokalizacji obiektów budowlanych (stanowiące największą część ZPK);
- tereny wyłączone z zainwestowania z wyjątkiem ekstensywnego zainwestowania rekreacyjnego (położone w południowej części ZPK przy linii kolejowej);
- tereny wyłączone z zainwestowania z wyjątkiem usług zdrowia z zachowaniem drzewostanu (położone we wschodniej części ZPK);
- tereny, dla których warunki inwestowania określają miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego (głównie tereny osiedla Nowiec oraz tereny wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych).

Wyżej wymieniona uchwała została zmieniona jeszcze w 2001 r. w związku z wejściem w życie nowelizacji ustawy o ochronie przyrody. Nowa uchwała¹⁹³ znacznie uszczupliła zestaw ustaleń dla ZPK. Wynikało to z konieczności dostosowania zapisów uchwały do wymogów znowelizowanych przepisów i ograniczenia zestawu zakazów do ustawowego katalogu. Zmianie uległy także nazwy stref oraz ich zasięg. Obszar podzielono na dwie strefy. W pierwszej z nich zakazano budowy wszelkich

¹⁹¹ Uchwała Nr XV/483/99 Rady Miejskiej Wrocławia z 9 grudnia 1999 r. w sprawie wprowadzenia ochrony indywidualnej w drodze uznania za zespół przyrodniczo-krajobrazowy części śródmieścia we Wrocławiu w granicach wyznaczonych przez Starą Odrę od zachodu, Kanał Żeglowny od północy i północnego wschodu, od południa –Kanał Opatowicki i rzekę Odrę.

¹⁹² Uchwała Nr XXXIII/1024/2001 z 29 marca 2001 r. w sprawie utworzenia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Dolina Strzyży” w Gdańsku.

¹⁹³ Uchwała Nr XXXVII/1170/2001 z 12 lipca 2001 r. w sprawie zmiany uchwały Nr XXXIII/1024/2001 z 29 marca 2001 r. w sprawie utworzenia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Dolina Strzyży” w Gdańsku.

budynków (jako mogących mieć negatywny wpływ na obiekt chroniony). Strefa ta stanowiła w zasadzie dawną strefę terenów wyłączonych z lokalizacji obiektów budowlanych. Zasięg tej strefy uległ niewielkim korektom. Strefa druga obejmowała pozostałe obszary ZPK. W strefie tej zakazano budowy budynków mogących spowodować degradację krajobrazu. Uchwała powołująca ZPK Dolina Strzyży po raz kolejny została zmieniona w 2002 r.¹⁹⁴ Podział na strefy nie uległ zmianie. Korekcie został poddany zapis dla strefy pierwszej. Zgodnie z nowym brzmieniem §3. pkt. 6a, w strefie tej zakazano realizacji budynków mogących mieć negatywny wpływ na obiekt chroniony albo spowodować degradację krajobrazu.

W obowiązujących od 2015 r. przepisach¹⁹⁵ dotyczących ZPK zrezygnowano z podziału strefowego. Na całym obszarze ZPK wprowadzono jednolity zestaw zakazów, które dotyczą bardziej ograniczenia negatywnych zachowań niż sposobu zagospodarowania. Jednocześnie na obszarze nie wprowadzono żadnych ustaleń dotyczących czynnej ochrony.

Dla pozostałych zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, dla których nie określono zadań z zakresu ochrony czynnej, podobnie jak w przypadku omawianych wcześniej obszarów chronionych, przesłanki do zagospodarowania mogą wynikać z wprowadzonych na ich terenie zakazów. Pewną wątpliwość budzić może przytoczenie całego katalogu zakazów dla zespołów przyrodniczo-krajobrazowych utworzonych w Szczecinie, zwłaszcza że część z nich obejmuje tereny zieleni miejskiej, w tym największy park miejski w Szczecinie – Park Kasprowicza, oraz park leśny w Strudze i park Arkoński.

Dla żadnego z badanych stanowisk dokumentacyjnych nie określono ustaleń dotyczących ochrony czynnej. W przypadku badanych stanowisk dokumentacyjnych przesłanki do ich kształtowania wynikać mogą jedynie z zakazów określonych w uchwale je ustanawiającej (tab. 38).

Przesłanki do kształtowania terenów chronionych w badanych miastach są bardzo zróżnicowane zarówno pod względem formy, jak i treści. Jedną z głównych przyczyn takiego stanu rzeczy należy upatrywać w obecnych uregulowaniach prawnych. Uprzywilejowują one niektóre z form ochrony, wprowadzając dla nich szczególne instrumenty zarządzania, ale też pozwalają na dosyć dowolny zakres stanowienia o lokalnych formach ochrony przyrody w przepisach je powołujących. Dodatkowo zmiany przepisów prawnych przyczyniły się do utraty mocy znacznej części planów ochrony, a także sprawiły, że w obecnym reżimie prawnym brak jest możliwości skutecznej ochrony lokalnych obszarów chronionych przed zagrożeniami zewnętrznymi (brak otulin). Biorąc pod uwagę stan faktyczny i prawny analizowanych obszarów chronionych, przesłanki do ich kształtowania możemy podzielić na trzy zasadnicze grupy:

¹⁹⁴ Uchwała Nr LIII/1463/2002 Rady Miasta Gdańska z 26 września 2002 r. w sprawie zmiany uchwały Nr XXXIII/1024/2001 z 29 marca 2001 r. zmienionej uchwałą Nr XXXVII/1170/2001 z 12 lipca 2001 r. w sprawie utworzenia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Dolina Strzyży” w Gdańsku.

¹⁹⁵ Uchwała NR XVI/428/15 Rady Miasta Gdańska z 26 listopada 2015 r. w sprawie ustanowienia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Dolina Potoków Strzyża i Jasień”.

Tabela 38

Przesłanki do zagospodarowania stanowisk dokumentacyjnych
 wynikające z zakazów określonych w uchwałach
 powołujących do życia stanowiska dokumentacyjne

Nazwa stanowiska dokumentacyjnego	zakaz wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu	zakaz dokonywania zmian stosunków wodnych	zakaz likwidowania i przekształcania naturalnych zbiorników wodnych, storzeczy oraz obszarów wodno-biotnych	zakaz zmiany sposobu użytkowania ziemi	zakaz wydobywania do celów gospodarczych skał i skamieniałości	zakaz umieszczania tablic reklamowych
SZCZECIN						
Margle kredowe nad jeziorem Szmaragdowym	X	X			X	X
KIELCE						
Odsłonięcie skalne u podnóża Góry Hałasa					X	
Odsłonięcia skalne na Górze Słonecznej					X	

- oparte na ustaleniach do dokumentów planowania przestrzennego wynikające z zapisów dokumentów zarządzania obszarami chronionymi (plany ochrony i plany zadań ochronnych) – 12% badanych obszarów chronionych;
- oparte na zapisanych w dokumentach ustanawiających daną formę ochrony ustalenia z zakresu ochrony czynnej – 34% badanych obszarów chronionych;
- oparte na zakazach – 54% badanych obszarów chronionych.

Dodatkowo wymienione wyżej przesłanki możemy podzielić na bezpośrednie i pośrednie. Bezpośrednie to takie, które wskazują konkretne wytyczne do zagospodarowania terenów i odnoszą się, np. do kształtowania struktury funkcjonalnej i przestrzennej obszarów chronionych, określenia wskaźników urbanistycznych, czy wskazania elementów zagospodarowania i ich parametrów. Przeprowadzone badania wskazują, że dotyczą one zaledwie 15% analizowanych obszarów chronionych. Sposób kształtowania pozostałych 85% obszarów oparty może być jedynie na przesłankach pośrednich, odnoszących się do generalnych zasad kształtowania krajobrazu.

Przeprowadzone badania wykazały także, że dla zaledwie 9% badanych obszarów określono przesłanki dotyczące kształtowania ich funkcji społecznej (tab. 39 i 40). Wynik taki jest konsekwencją przypisanych obszarom chronionym funkcji społecznych (por. rozdz. 3.2.).

Tabela 39

Przesłanki do zagospodarowania
wynikające z ustaleń do dokumentów planistycznych

Rodzaj obszarów chronionych	Liczba obszarów	Ustalenia do dokumentów planistycznych		
		ogółem	dotyczące kształtowania funkcji społecznej	konkretyzujące sposób zagospodarowania
Rezerваты przyrody	45	12	1	10
Parki krajobrazowe	10	3	1	2
Natura 2000	48	12	–	6

Tabela 40

Przesłanki do zagospodarowania wynikające z ochrony czynnej
badanych obszarów chronionych

Rodzaj obszarów chronionych	Liczba obszarów	Ustalenia z zakresu ochrony czynnej		
		ogółem	dotyczące kształtowania funkcji społecznej	konkretyzujące sposób zagospodarowania
Obszary chronionego krajobrazu	19	16	8	5
Użytki ekologiczne	82	26	6	9
Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe	24	11	3	1
Stanowiska dokumentacyjne	3	–	–	–

3.4. Obszary chronione w zapisach dokumentów planowania miejscowego

Podstawowymi narzędziami polityki przestrzennej gmin są: studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (SUiKZP), określające ogólne kierunki i zasady rozwoju przestrzennego oraz miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP), stanowiący dokument implementacji ustaleń studium.

Zawartość SUiKZP w odniesieniu do obszarów objętych ochroną w badanych miastach jest bardzo zróżnicowana, zarówno pod względem sposobu ujęcia obszarów chronionych, jak i zakresu ustaleń (tab. 41). Wynika to w dużej mierze z dosyć enigmatycznych zapisów dotyczących problematyki studium w odniesieniu do ustawowych form ochrony przyrody. Według *Ustawy z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*¹⁹⁶ przy planowaniu rozwoju przestrzennego gminy powinno się uwzględniać uwarunkowania wynikające z wymogów ochrony przyrody oraz z ustanowienia obszarów objętych ochroną na podstawie przepisów odrębnych,

¹⁹⁶ Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717.

Tabela 41

 Obszary chronione w zapisach studiów uwarunkowań
 i kierunków zagospodarowania przestrzennego badanych miast

Miasto	Sposób ujęcia obszarów chronionych					Zakres ustaleń			
	obszary istotne dla kształtowania środowiska życia człowieka	obszary o istotnych funkcjach społecznych	obszary kształtujące tożsamość i wizerunek miasta	obszary problemowe	obszary realizacji celów publicznych o znaczeniu lokalnym	doprecyzowanie zasad zagospodarowania terenów chronionych	wskazania do eliminacji zagrożeń wewnętrznych	wyznaczenie nowych obszarów do objęcia ochroną	wskazanie instrumentów realizacji ochrony
Warszawa	x	x				x	x	x	x
Kraków	x	x	x			x	x	x	x
Łódź		x		x				x	
Wrocław		x				x	x	x	
Poznań	x	x			x	x	x	x	x
Gdańsk	x				x	x		x	x
Szczecin		x						x	x
Bydgoszcz						x		x	x
Lublin	x	x						x	x
Katowice						x	x	x	
Białystok		x						x	
Toruń			x						x
Kielce		x						x	x
Rzeszów							x	x	x
Olsztyn		x					x	x	
Zielona Góra								x	
Gorzów Wlkp.									
Opole						x		x	

a także określać obszary i zasady ochrony przyrody na terenie gminy. *Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 28 kwietnia 2004 r. w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy*¹⁹⁷ doprecyzowuje ten zapis, wskazując że ustalenia dotyczące ochrony przyrody powinny zawierać w szczególności wytyczne do planów miejscowych wynikające z ustaleń planów ochrony dla parków narodowych, rezerwatów przyrody i parków krajobrazowych oraz z ustanowienia na terenach objętych projektem studium innych form ochrony przyrody. Zapis ten wyraźnie wskazuje na możliwość uszczegółowienia ustaleń dotyczących zagospodarowania przestrzennego obszarów chronionych i ich otulin. Jest to tym bardziej istotne, że zapisy planów ochrony lub aktów prawnych ustanawiających daną formę ochrony

¹⁹⁷ Dz.U. 2004 nr 118 poz. 1233.

przyrody w dużej mierze są postulatyczne lub nie konkretyzują sposobu zagospodarowania obszarów chronionych. Oczywiście w przypadku, kiedy ustalenia do dokumentów planistycznych zawarte w planach ochrony parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody określają konkretne zapisy dotyczące kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej i zasad zagospodarowania, w zapisach SUIKZP wystarczy się do nich odwołać. Taki scenariusz w przypadku badanych miast należy jednak do rzadkości. Z przeprowadzonych badań wyraźnie wynika, że odnosić się on może zaledwie do ok. 20% parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody. Podobnie wygląda sytuacja w przypadku obszarów Natura 2000. W przypadku pozostałych form ochrony przyrody, ustalenia z zakresu ochrony czynnej, konkretyzujące sposób zagospodarowania terenów, zostały sformułowane dla zaledwie 13% obszarów. Należałoby się zatem spodziewać, że ustalenia SUIKZP będą ukonkretniać i dookreślać zapisy dokumentów zarządzania obszarami chronionymi. Tak się niestety nie dzieje. W dużej mierze formy ochrony przyrody w SUIKZP analizowanych miast, traktowane są jako obszary, na których występują jedynie ograniczenia w zagospodarowaniu przestrzennym wynikające z przepisów odrębnych. Co za tym idzie, na ich terenach nie określa się żadnych dodatkowych zasad zagospodarowania (mimo to, że mogą być przecież zgodne z celami ochrony), niż te, które wynikają z planów ochrony czy aktów prawnych je ustanawiających, chociaż te często nie zawierały żadnych konkretów. Dotyczy to m.in. SUIKZP Białegostoku¹⁹⁸, Lublina¹⁹⁹, Zielonej Góry²⁰⁰ czy Gorzowa Wielkopolskiego²⁰¹.

Ważnym aspektem polityki przestrzennej wobec obszarów chronionych, jest zapewnienie powiązań przestrzennych i funkcjonalnych pomiędzy terenami chronionymi, a także włączenie systemu terenów chronionych do ogólnej koncepcji rozwoju przestrzennego miast. Zgodnie z obecną filozofią ochrony przyrody, tereny chronione nie powinny egzystować jak wyspy, ale powinny być włączone w szersze systemy ekologiczne [IUCN 2003]. W polskiej praktyce planistycznej zasada ta jest w znacznym stopniu realizowana. Obok formalnej ochrony przyrody, zwanej również szczególnie [Radecki 2010] lub specjalną [Kasiński 2014; Goździewicz-Biechońska 2014], w dokumentach planistycznych istotne miejsce zajmuje ochrona powszechna [Radecki 2010], nazywana także ochroną planistyczną [Nowak 1964; Cichocki, Bidłasik 2008; Hrabiec 2007]. Realizowana jest ona przez wyznaczanie struktur terenów otwartych, istotnych z punktu widzenia zachowania różnorodności biologicznej, podtrzymania naturalnych procesów przyrodniczych oraz zapewnienia właściwych warunków miejsca zamieszkania. Struktury te w analizowa-

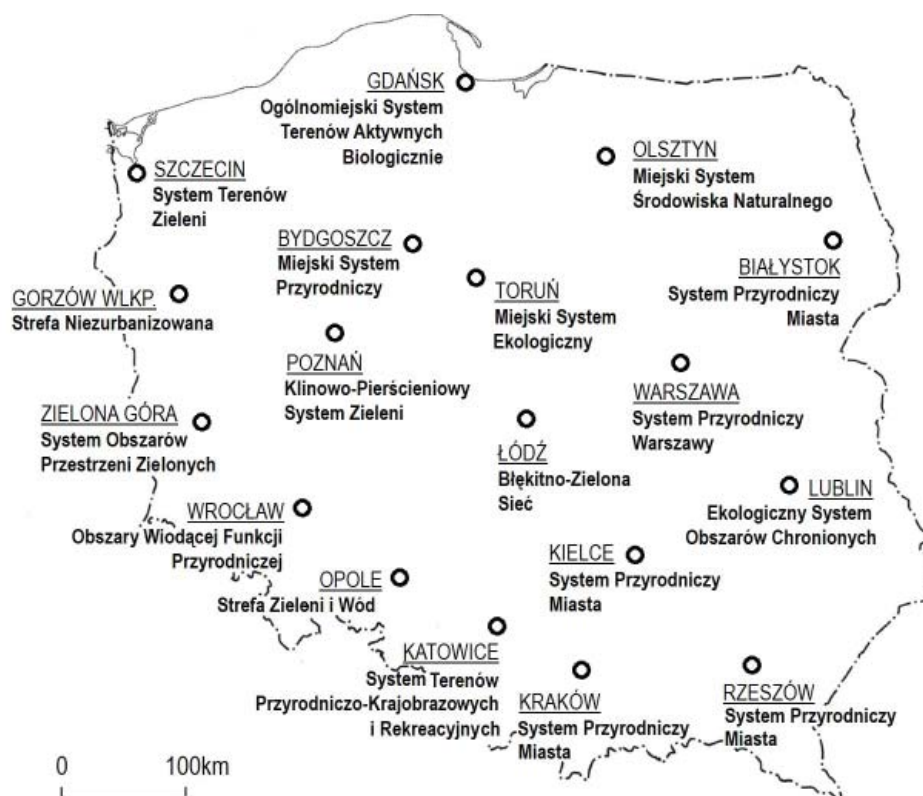
¹⁹⁸ Uchwała Nr XVII/254/16 Rady Miasta Białostok z 18 stycznia 2016 r. w sprawie zmiany „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Białegostoku”.

¹⁹⁹ Uchwała nr 30/II/2014 Rady Miasta Lublin z 23 grudnia 2014 r. w sprawie uchwalenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Lublin.

²⁰⁰ Uchwała nr XXVIII/392/08 z 19 sierpnia 2008 r w sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra, zm., uchwała nr III/19/10 z 21 grudnia 2010 r., uchwała nr LXIV/556/2014 z 25 marca 2014 r., uchwała nr LXVIII/599/2014 z 24 czerwca 2014 r.

²⁰¹ Uchwała Nr XII/131/2003 Rady Miasta Gorzowa Wlkp. z 18 czerwca 2003 r. w sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Gorzowa Wielkopolskiego.

nych dokumentach nazywane są najczęściej systemami przyrodniczymi miast (np. w SUiKZP Warszawy, Kielc, Krakowa) (ryc. 27). Obszary chronione w badanych SUiKZP w większości przypadków stanowią integralną część tych systemów. Wynika to oczywiście z faktu, że stanowią zazwyczaj najcenniejsze elementy środowiska przyrodniczego badanych miast. Należy jednak podkreślić, że tereny objęte ochroną prawną nie zawsze są wymieniane wprost jako jeden z elementów struktury systemów przyrodniczych. Jest to zapewne konsekwencją przyjętych podstaw teoretycznych, leżących u podstaw formułowania kierunków rozwoju obszarów powszechnej ochrony przyrody. Tu większą wagę przywiązuje się do roli tych terenów w funkcjonowaniu przyrodniczym miasta niż do reżimu ochrony. Istnieje jednak kilka koncepcji, które traktują obszary objęte ochroną jako integralną część systemów przyrodniczych miast. Tereny chronione jako elementy składowe obszarów powszechnej ochrony przyrody znalazły się m.in. w koncepcjach: kształtowania trzonu przyrodniczego i osłony ekologicznej miasta [Biernacki 1990], ekologicznego systemu obszarów chronionych [Gacka-Grzesikiewicz, Różycka 1977], sieci stabilności ekologicznej [Degórska 2009], rusztu ekologicznego [Raszka 2007].

Ryc. 27. Modele kształtowania obszarów powszechnej ochrony przyrody w badanych miastach

Źródło: Opracowanie własne.

Najbardziej znaną z ww. koncepcji jest ekologiczny system obszarów chronionych (ESOCh). Koncepcja ta została wdrożona w SUIKZP Lublina. Innym miastem, w którym została uwzględniona koncepcja ESOCh są Katowice [Rostański 2007]. Przy czym była ona zastosowana w edycji studium z 2005 r.²⁰² W obecnie obowiązującym SUIKZP Katowic system powszechnej ochrony przyrody nosi nazwę „System Terenów Przyrodniczo-Krajobrazowych i Rekreacyjnych”. Bardzo interesującym przykładem jest koncepcja systemu przyrodniczego Kielc. W SUIKZP²⁰³ jest on bowiem utożsamiony z systemem obszarów objętych ochroną prawną. Jest to zapewne wynikiem tego, że obszary chronione w Kielcach stanowią ponad 60% powierzchni administracyjnej miasta. Na uwagę zasługują także zapisy SUIKZP Poznania i Gdańska, wskazujące na potrzebę integracji powszechnej i szczególnej ochrony przyrody. Według SUIKZP Gdańska jednym z celów Ogólnomiejskiego Systemu Terenów Aktywnych Biologicznie (OSTAB) jest zapewnienie powiązań pomiędzy terenami chronionymi. SUIKZP Poznania wskazuje natomiast, że ciągłość pomiędzy terenami chronionymi powinna być utrwalona w ustaleniach planów miejscowych sporządzanych dla Pierścieniowo-Klinowego Systemu Zieleni.

Zapewnienie ciągłości obszarów chronionych warunkowane jest w dużej mierze sposobem zagospodarowania ich bezpośredniego sąsiedztwa. Dla ograniczenia presji na tereny Nadwiślańskiego Parku Krajobrazowego SUIKZP Bydgoszczy²⁰⁴ rekomenduje wyznaczenie strefy rekreacji i wypoczynku, która powinna stanowić czytelną strefę przejściową pomiędzy strefą zabudowy a strefą poddaną szczególnej ochronie. Jednak w wielu przypadkach SUIKZP zawierają jedynie bardzo ogólne stwierdzenia mówiące o tym, że otoczenie obszarów chronionych powinno być kształtowane w sposób nienaruszający równowagi przyrodniczej terenów chronionych (np. SUIKZP Katowic²⁰⁵), lub zachowywać dotychczasowy sposób zagospodarowania i użytkowania (np. SUIKZP Olsztyna). Wyznaczenie w SUIKZP obszarów, mających zapewnić formom ochrony przyrody ochronę przed zagrożeniami zewnętrznymi, jest niewystarczające. Wielu autorów podkreśla, że studium uwarunkowań, nie jest skutecznym narzędziem ochrony systemu przyrodniczego [m.in. Mieszkowska 2005; Cieszevska 2008; Kraszevska 2011; Giedych 2011; Chmielewski *et al.* 2013]. Dlatego też SUIKZP wskazują na różne instrumenty realizacji ustaleń tych dokumentów dotyczących ochrony przyrody. W przypadku Łodzi rekomendowane jest wyznaczenie dodatkowych form ochrony na terenie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich i jego otuliny. Ponadto kompleks Lasu Łągiewnickiego wraz z rezerwatem przyro-

²⁰² Uchwała nr XLIII/927/05 Rady Miasta Katowice z 25 lipca 2005 r. w sprawie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowywania przestrzennego miasta Katowice.

²⁰³ Uchwała Nr 580/2000 Rady Miejskiej w Kielcach z 26 października 2000 r. w sprawie Studium uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Kielce.

²⁰⁴ Uchwała Nr L/756/09 Rady Miasta Bydgoszczy z 15 lipca 2009 r. w sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Bydgoszczy.

²⁰⁵ Uchwała Nr XXI/483/12 Rady Miasta Katowice z 25 kwietnia 2012 r. w sprawie uchwalenia „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Katowice” – II edycja.

dy o tej samej nazwie w SUIKZP Łodzi uznano za obszar problemowy. Rezerwat Las Łągiewnicki od dawna jest uznawany za obszar poddawany nadmiernej presji turystycznej [Andrzejewski 2003]. Mimo to, w studium nie wskazano żadnych dodatkowych działań, które należałoby podjąć dla wzmocnienia jego ochrony. W celu eliminacji zagrożeń zewnętrznych dla obszarów chronionych w SUIKZP Warszawy zarekomendowano opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego otoczenia rezerwatu przyrody Las Kabacki, otuliny Kampinoskiego Parku Narodowego oraz obszaru projektowanego zespołu przyrodniczo-krajobrazowego położonego w granicach Skarpy Warszawskiej. Zespół przyrodniczo-krajobrazowy, o którym mowa w ujednocionym tekście SUIKZP Warszawy z 2014 r. to najprawdopodobniej ZPK Arkadia, utworzony uchwałą Rady Miasta st. Warszawy z 2008 r.²⁰⁶. Zespół ten, mimo to, że od jego ustanowienia polityka przestrzenna miasta była aktualizowana czterokrotnie (w 2009, 2010, 2013, 2014), nie znalazł się w spisie obszarów objętych ochroną. Ponadto został objęty planami miejscowymi w 2008r. (ok. 88% ZPK) i 2010 (ok. 12% ZPK). W pierwszym z planów nie ma wzmianki o ZPK, mimo to, że plan został uchwalony w październiku,²⁰⁷ a ZPK w lipcu. Biorąc pod uwagę fakt, że ZPK Arkadia był projektowany, co najmniej od 2006 r. (pierwsza edycja SUIKZP Warszawy), trudno zrozumieć taką sytuację.

W większości przypadków, w ustaleniach analizowanych SUIKZP tereny objęte ochroną prawną traktowane są wyłącznie jako obszary zachowania unikatowych ekosystemów lub miejsc bytowania zagrożonych i chronionych gatunków. Nieco mniej uwagi poświęca się znaczeniu terenów chronionych w kształtowaniu środowiska. Według SUIKZP Gdańska²⁰⁸ zadaniem obszarów objętych ochroną prawną i planowanych do ochrony wraz z pozostałymi terenami tworzącymi Ogólnomiejski System Terenów Aktywnych Biologicznie, jest m.in. poprawa warunków życia w mieście. SUIKZP Warszawy²⁰⁹ wskazuje zaś, że obszary chronione mają istotne znaczenie nie tylko dla zachowania różnorodności biologicznej, ale także dla kształtowania warunków klimatycznych i hydrologicznych. Znaczenie terenów chronionych w kształtowaniu warunków środowiska podkreślane jest także w SUIKZP Krakowa²¹⁰, Poznania²¹¹ i Lublina. W tym miejscu warto przypomnieć, że już w 1936 r. Wodziczko wskazywał na ten aspekt ochrony przyrody, nazywając go eutenicznym [Lebowa 2010; Radecki 2011].

²⁰⁶ Uchwała Nr XXXVII/1106/2008 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z 10 lipca 2008 r. w sprawie ustanowienia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „ARKADIA”.

²⁰⁷ Uchwała NR XLII/1299/2008 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z 23 października 2008 r.

²⁰⁸ Uchwały nr XVIII/431/07 Rady Miasta Gdańska z 20.12.2007 r. w sprawie uchwalenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Gdańska.

²⁰⁹ Uchwała nr LXXXII/2746/2006 z 10 października 2006 r., Rady m.st. Warszawy sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego m.st. Warszawy.

²¹⁰ Uchwała Nr XII/87/03 z 16 kwietnia 2003 r. Rady Miasta Krakowa w sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, zmieniona uchwałą Nr XCIII/1256/10 z 3 marca 2010 r.

²¹¹ Uchwała Nr XXII/276/III/99 Rady Miasta Poznania z 23 listopada 1999 r. w sprawie Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Poznania.

W wielu studiach uwarunkowań badanych miast zwraca się uwagę na aspekt społeczny obszarów objętych ochroną. W SUiKZP Warszawy i Łodzi²¹² podkreśla się, że tereny chronione pełnią nie tylko ważne funkcje przyrodnicze, ale mają również znaczenie społeczne, jako miejsca rekreacji i edukacji. Podobne zapisy dotyczące funkcji społecznej obszarów chronionych odnajdujemy w SUiKZP Poznania i Gdańska. Według zapisów SUiKZP Gdańska wszystkie tereny chronione w mieście powinny służyć jego mieszkańcom, jako miejsca do wypoczynku i rekreacji. SUiKZP Olsztyna²¹³ wskazuje, że utworzone na terenie miasta rezerwaty przyrody Maszar i Redykajny, powinny pełnić funkcję edukacyjną. SUiKZP Krakowa porusza natomiast kwestię konieczności wzmocnienia funkcji społecznej niektórych form ochrony przyrody. Według ustaleń SUiKZP Krakowa rezerwaty przyrody są mało wypromowane, a mogłyby stanowić rozszerzenie oferty turystycznej miasta. Do osiągnięcia tego celu niezbędne są jednak zmiany w sposobie zagospodarowania samych rezerwatów, jak i ich stref wejściowych. Na aspekt promocji i lepszego przystosowania do funkcji turystycznej terenów objętych ochroną prawną, zwrócono także uwagę w SUiKZP Torunia²¹⁴. W dokumencie tym rekomenduje się opracowanie studiów przyrodniczo-krajobrazowych dla obszarów prawnie chronionych, które powinny określać możliwości podnoszenia ich walorów krajobrazowych, przyrodniczych i turystycznych, a także zawierać wskazania do promocji najcenniejszych obszarów objętych ochroną prawną. Dokument ten wskazuje również na konieczność kształtowania powiązań rekreacyjnych pomiędzy terenami chronionymi oraz innymi terenami cennymi pod względem krajobrazowym i rekreacyjnym. Na potrzebę wzmocnienia funkcji turystycznej Szczytnickiego Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego wskazują zapisy SUiKZP Wrocławia²¹⁵. SUiKZP Szczecina²¹⁶ wskazuje natomiast, że tereny objęte różnymi formami ochrony przyrody mogą stanowić uzupełnienie terenów zieleni publicznej, pod warunkiem wprowadzenia dodatkowego zagospodarowania rekreacyjnego oraz zachowania jego zgodności z celami ochrony. Inne podejście reprezentowane jest w SUiKZP Białegostoku. Tu wskazuje się, że tereny chronione powinny być udostępniane przede wszystkim do celów naukowych i dydaktycznych. Oczywiście funkcja społeczna obszarów chronionych musi być podporządkowana celom i przedmiotowi ochrony, stąd też taki duży wachlarz różnego rodzaju rozwiązań.

²¹² Uchwała Nr XCIX/1826/10 Rady Miejskiej w Łodzi z 27 października 2010 r. w sprawie uchwalenia „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Łodzi”.

²¹³ Uchwała Nr LXII/724/2010 z 26 maja 2010 r., zm. Uchwała nr XXXVII/660/13 z 15 maja 2013 r. w sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Olsztyna.

²¹⁴ Uchwała Nr 1032/06 Rady Miejskiej w Toruniu z 18 maja 2006 r. w sprawie uchwalenia Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Torunia.

²¹⁵ Uchwała Nr XXVI/938/08 z 6 listopada 2008 r. w sprawie uchwalenia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Wrocławia, zm. Uchwała nr L/1467 Rady Miejskiej Wrocławia z 20 maja 2010 r.

²¹⁶ Uchwała XVII/470/12 Rady Miasta Szczecin z 26 marca 2012 r. w sprawie uchwalenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Szczecin.

Jak wspomniano na wstępie, zakres ustaleń SUiKZP badanych miast dotyczący kształtowania obszarów objętych ochroną, w dużej mierze odnosi się do tzw. przepisów odrębnych. W SUiKZP Łodzi dla użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych przytoczony został katalog zakazów widniejący w ustawie o ochronie przyrody, a ustalenia dotyczące Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich powielają wytyczne zawarte w planie ochrony. SUiKZP Poznania w dużej mierze także odnosi się do ustaleń przepisów odrębnych, przytaczając zapisy planu ochrony rezerwatu przyrody Meteoryt Morasko, planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000, a także ustalenia dotyczące ochrony czynnej określone dla obszaru chronionego krajobrazu. Wskazuje jednocześnie, że sposób zagospodarowania obszarów objętych ochroną powinien być określony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. SUiKZP Lublina wyklucza możliwość zmiany przeznaczenia terenów objętych ochroną prawną z wyjątkiem różnych form zagospodarowania wypoczynkowego i dydaktycznego. Wskazuje jednocześnie, że te powinny być określone w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. W SUiKZP Krakowa wprowadza się co prawda wiele ustaleń dotyczących zagospodarowania, ale dotyczą one głównie kształtowania funkcji osadniczej w granicach parków krajobrazowych. W obszarach tych wprowadza się wiele wymogów związanych z minimalizowaniem negatywnego wpływu zabudowy na środowisko i krajobraz: od wprowadzania zakazu rozpraszania zabudowy do określania wskaźnika powierzchni biologicznie czynnej. Wskaźniki powierzchni biologicznie czynnej dla obszarów objętych ochroną i ich otulin wprowadza także SUiKZP Warszawy. Zgodnie z ustaleniami ww. dokumentu na terenach zieleni objętych prawnymi formami ochrony przyrody udział powierzchni biologicznie czynnej powinien być nie mniejszy niż 90%. W otulinach rezerwatów przyrody minimalny udział powierzchni biologicznie czynnej wynosi od 60% do 70%. Warto także podkreślić, że zgodnie z ustaleniami SUiKZP Warszawy do powierzchni biologicznie czynnej terenów położonych w granicach Systemu Przyrodniczego Warszawy (który obejmuje również obszary chronione) nie wlicza się sumy powierzchni ogrodów na dachach.

Jak wynika z przytoczonych przykładów, jako jedne z głównych instrumentów realizacji zapisanych w polityce przestrzennej celów i zasad ochrony, studia uwarunkowań badanych miast wskazują w sposób oczywisty miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. SUiKZP Krakowa zakłada docelowo objęcie wszystkich obszarów miasta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, określając jednocześnie obszary priorytetowe, dla których należy sporządzić je w pierwszej kolejności. Są to m.in. wartościowe zespoły urbanistyczne, krajobrazowe i przyrodnicze. Celem sporządzenia ww. planów ma być ochrona wartości kulturowych i/lub przyrodniczych. Według zapisów SUiKZP Krakowa sporządzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ma szczególne znaczenie dla ochrony walorów parków krajobrazowych, dla których utraciły moc plany ochrony. SUiKZP Kielc stanowi, że miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego powinny być

opracowane dla obszarów chronionego krajobrazu w celu stworzenia prawnych zasad gospodarowania terenami w ich granicach. Zapis ten podkreśla rangę planów miejscowych, jako ważnych instrumentów ochrony przyrody, ale zarazem wskazuje na to, że obszary chronionego krajobrazu są niedostatecznie skuteczną formą ochrony przyrody. Według ustaleń SUIKZP Gdańska całe terytorium miasta, podobnie jak w przypadku Krakowa, powinno być objęte miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Wyjątek stanowiąc mają jednak tereny wyłączone spod zainwestowania miejskiego, w tym m.in. lasy Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego. Podobnie jak w przypadku Krakowa w SUIKZP Gdańska określono kolejność sporządzania planów miejscowych. Wynika ona przede wszystkim z zabezpieczenia terenów dla realizacji celów publicznych, w tym także „publicznych celów ochronnych”, za które uznano nieobjęte ochroną tereny o istotnych walorach przyrodniczych wymagające ochrony przez samorząd gminny.

W SUIKZP Bydgoszczy do objęcia miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego wskazane zostały znajdujące się na terenie miasta fragmenty parków krajobrazowych oraz obszarów chronionego krajobrazu. Z kolei w SUIKZP Rzeszowa wskazano, że zasady ochrony rezerwatu przyrody Lisa Góra i jego otoczenia powinny być określone w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Również w SUIKZP Gorzowa Wielkopolskiego wskazuje się miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, jako instrument wdrażania celów ochrony. Tu jednak studium odwołuje się do nieistniejącego już obszaru chronionego, powołując się na nieobowiązujący od lat przepis prawny. Ustalenia SUIKZP Gorzowa Wielkopolskiego zawierają więcej nieścisłości. Studium opracowano w 2003 r., a od tego czasu zostało zmienione czterokrotnie w latach 2006, 2009, 2014 i 2015²¹⁷. W 2005 r. Rada Miasta Gorzowa Wielkopolskiego drogą uchwały²¹⁸ ustanowiła Gorzowski Obszar Chronionego Krajobrazu, który w 2006 r. mocą rozporządzenia wojewody lubuskiego²¹⁹ został uznany za rezerwat przyrody o nazwie „Gorzowskie Murawy”. W 2005 r. Rada Miasta ustanowiła także użytek ekologiczny o nazwie Gorzowskie Murawy Kserotermiczne²²⁰. W latach 2007, 2008 i 2011 na terenie miasta Gorzowa Wlkp. zostały ustanowione trzy obszary Natura 2000, odpowiednio: Dolina Dolnej Noteci (PLB080002), Ujście Noteci (PLH080006) i Murawy Gorzowskie (PLH080058). Tymczasem ustalenia SUIKZP miasta Gorzowa Wlkp. odnoszą się jedynie do dwóch obszarów Natura 2000 położonych w dolinie Noteci oraz do dwóch obszarów chronionego krajobrazu, choć nominalnie na terenie miasta według stanu na dzień uchwa-

²¹⁷ Uchwała Nr XII/131/2003 Rady Miasta Gorzowa Wlkp. z 18 czerwca 2003 r. w sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Gorzowa Wielkopolskiego.

²¹⁸ Uchwała Nr XLVIII/532/2005 Rady Miasta Gorzowa Wlkp. z 23 marca 2005 r. w sprawie wyznaczenia obszaru chronionego krajobrazu.

²¹⁹ Rozporządzenie Nr 21 Wojewody Lubuskiego z 20 kwietnia 2006 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody, Dz.Urz. Woj. Lub. Nr 31 poz. 650.

²²⁰ Uchwała nr XLVIII/522/2005 Rady Miasta Gorzowa Wlkp. z 23 marca 2005 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego.

lenia ostatniej zmiany studium był tylko jeden – Dolina Warty i Dolnej Noteci. Brak natomiast jakichkolwiek informacji o rezerwacie przyrody czy użytku ekologicznym. Jak już wspomniano, w ustaleniach studium wskazuje się obszar chroniony do objęcia planem na podstawie przepisów odrębnych. Należy dodać, że przepis, na który powołuje się studium, dotyczący konieczności sporządzenia planu miejscowego dla obszaru chronionego krajobrazu ustanowionego na mocy uchwały rady gminy, przestał obowiązywać wraz z wejściem w życie *Ustawy z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody*. Warto jeszcze nadmienić, że obszar, dla którego miał być sporządzony plan w 2006 r. zmienił status na rezerwat przyrody, a plan miejscowy²²¹ obejmujący cały ww. teren został uchwalony w 2003 r., czyli w tym samym roku co studium.

We wszystkich SUiKZP analizowanych miast, z wyjątkiem Torunia i Gorzowa Wielkopolskiego, wyznaczono nowe obszary do objęcia ochroną. W większości przypadków SUiKZP wskazywały konkretną formę ochrony przyrody. Dla wybranych obszarów Warszawy, Krakowa i Kielc, a także wszystkich obszarów wskazanych do objęcia ochroną na terenie Gdańska i Poznania nie wskazano konkretnej formy ochrony przyrody, przyjmując że nastąpi to na późniejszym etapie. Rozwiązania stosowane w analizowanych miastach w zakresie ustanawiania nowych obszarów do objęcia ochroną, wskazują na pewien niedostatek w odniesieniu do istniejącego katalogu form ochrony przyrody. Świadczą o tym propozycje nowych rodzajów obszarów chronionych wyznaczone w SUiKZP badanych miast. Interesującym przykładem jest propozycja objęcia ochroną terenów cennych dla występowania awifauny w Olsztynie²²² w postaci „rezerwatów miejskich” lub „rezerwatów dydaktycznych”. Oba zaproponowane rozwiązania wskazują na konieczność uwzględniania specyfiki miejskiej w planowaniu obszarów chronionych na terenach zurbanizowanych, w tym także na ich aspekt społeczny. W SUiKZP Olsztyna zaproponowano ponadto rozszerzenie katalogu obszarów chronionych o korytarze ekologiczne. Podobne rozwiązania zastosowano również w SUiKZP Opola, Katowic i częściowo w Zielonej Górze²²³. W Rzeszowie, oprócz użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, do objęcia ochroną w formie „parków miejskich” zaproponowano obszary pokryte drzewostanem o charakterze parkowym. Intencją tego zapisu było najprawdopodobniej zachowanie tych obszarów, jako terenów zieleni i objęcie ich ochroną w sensie przejścia obowiązków

²²¹ Uchwała Nr XIII/162/2003 Rady Miasta Gorzowa Wlkp. z 2 lipca 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Gorzowie Wlkp. na południe od ulicy Myśluborskiej.

²²² Uchwała Nr LXII/724/2010 z 26 maja 2010 r., zm. Uchwała nr XXXVII/660/13 z 15 maja 2013 r. w sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Olsztyna.

²²³ Ustalenia dotyczą dawnej gminy wiejskiej Zielona Góra, która została włączona do miasta 1 stycznia 2015 r. na mocy *Rozporządzenia Rady Ministrów z 29 lipca 2014 r. w sprawie połączenia gmin, ustalenia granic niektórych gmin i miast, nadania niektórym miejscowościom statusu miasta oraz zmiany siedziby władz gminy*. Miasto w nowych granicach nie ma jeszcze opracowanego nowego studium uwarunkowań.

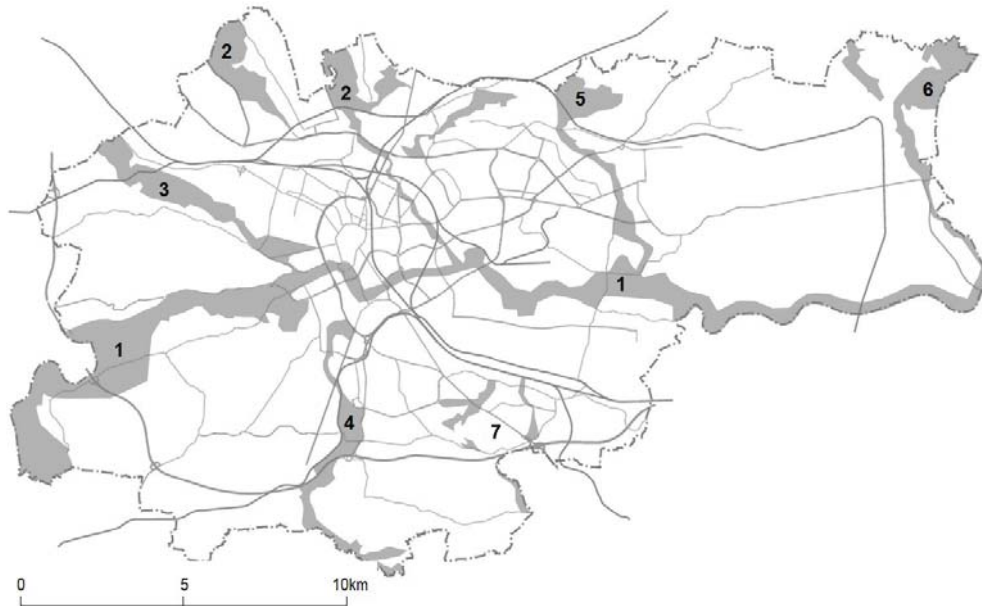
wynikających z zadań własnych gminy, związanych z utrzymaniem i rozwojem terenów zieleni (ochrona powszechna). Zapis ten nawiązuje jednocześnie do art. 81 ustawy o ochronie przyrody, zgodnie z którym *teren położony poza obrębem miast i wsi o zwartej zabudowie, pokryty drzewostanem i nieobjęty ochroną na podstawie Ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, rada gminy może uznać za park gminny*. Cytowany artykuł odnosi się wyraźnie do terenów pozamiejskich, stąd zapewne w *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Rzeszowa* mówi się o parkach miejskich, a nie o parkach gminnych. Podobne rozwiązania zastosowano w Łodzi, z tym że Rada Miasta powołała dwa parki gminne, choć ta forma ochrony jest właściwa dla obszarów wiejskich. Wzmiankowane obszary to: Park na Smulsku²²⁴ i Park im. Armii Łódź²²⁵. Celem uznania za park gminny drugiego z wymienionych terenów, według § 3 powołującej go uchwały, było *stworzenie mieszkańcom Łodzi odpowiednich warunków do rekreacji i wypoczynku, z poszanowaniem i ochroną walorów przyrody*. Powyższy zapis nawiązuje do koncepcji tworzenia „rezerwatów zieleni” zaproponowanej przez Wodzickę [1931]. Wskazuje także na potrzebę rozszerzenia zakresu stanowienia art. 81 *Ustawy o ochronie przyrody* o obszary położone w granicach miast.

Kolejnym przykładem poszukiwań nowych form ochrony, mogą być „agrorozewaty” projektowane na terenie Opola. W literaturze przedmiotu agrorozewaty opisywane są jako obszary istotne dla zachowania populacji roślin towarzyszących tradycyjnym uprawom polowym [Siciński, Sieradzki 2010]. Nie jest to typowa forma ochrony dla krajobrazu miejskiego, ani forma ochrony przyrody *sensu stricte*, niemniej jednak wskazuje na potrzebę rozszerzenia systemu ochrony przyrody o nowe kategorie. Koncepcja tworzenia agrorozewatów na terenach zurbanizowanych wpisuje się w ideę rolnictwa miejskiego (*urban agriculture*), które – według wielu autorów – odgrywa istotną rolę w ochronie różnorodności biologicznej oraz dostarczaniu usług ekosystemowych mieszkańcom miast [m.in. Dennis, James 2017; Gregory *et al.* 2016; Lovell 2010; Potter; Le Buhn 2015; Szulczewska *et al.* 2012]. Na terenie Opola wyznaczono dwa obszary do objęcia ochroną w formie agrorozewatów. Warto podkreślić, że Opolszczyzna jest jedną z najważniejszych ostoi chwastów segetalnych w Polsce [Nowak *et al.* 2013].

Na potrzebę tworzenia nowych obszarów chronionych w terenach miast wskazują także zapisy *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Krakowa*. Jako uzupełnienie „tradycyjnych” form ochrony przyrody wprowadzony został system „parków rzecznych”. Łączna powierzchnia parków rzecznych wyznaczonych w *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego*

²²⁴ Uchwała Nr C/1827/10 Rady Miejskiej Łodzi z 3 listopada 2010 r. w sprawie uznania za park gminny pn. „Park na Smulsku”, terenu położonego w rejonie ulic: Nowy Józefów i Gillette, w bezpośrednim sąsiedztwie osiedla Smółsko.

²²⁵ Uchwała Nr C/1829/10 Rady Miejskiej w Łodzi z 3 listopada 2010 r. w sprawie uznania za park gminny pn. „Park im. Armii Łódź”, terenu położonego w rejonie ulic: Spadkowej, Bruzdowej i Zagonowej.

Ryc. 28. System Parków Rzecznych Krakowa, numeracja jak w tab. 42

Źródło: Opracowanie własne na podstawie
 [Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Krakowa].

nego Krakowa wynosi prawie 5 tys. ha (ryc. 28), parkami takimi objęto wszystkie doliny rzek znajdujących się na terenie miasta (tab. 42). System parków rzecznych został wprowadzony do *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania miasta Krakowa* w 2003 r., w 2005 r. podjęto pierwsze prace związane z wdrażaniem koncepcji [Böhm 2007]. Wdrażanie koncepcji parków rzecznych odbywa się m.in. przez zabezpieczanie ich powierzchni w miejscowych planach zagospodarowania

Tabela 42

Parki Rieczne Krakowa

L.p.	Nazwa Parku Rzecznego	Powierzchnia w ha
1	Park Rieczny Wisły	2 614,0
2	Park Rieczny Prądnika	676,0
3	Park Rieczny Rudawy	420,0
4	Park Rieczny Wilgi	292,0
5	Park Rieczny Dłubni	350,0
6	Park Potoku Kościelnickiego	406,0
7	Park Rieczny Drwinki i Serafy z Malinówką	236,0

Źródło: *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Krakowa*.

przestrzennego [Zachariasz 2014]. Należy także dodać, że zgodnie z ustaleniami SU-iKZP Krakowa, Park Rzeczny Wisły uznany został za jeden ze strategicznych obszarów problemowych miasta.

Podobnie jak w przypadku studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, zakres ustaleń planów zagospodarowania przestrzennego w odniesieniu do obszarowych form ochrony przyrody jest bardzo zróżnicowany. Tu także wynika to z dosyć ogólnych przepisów w przedmiotowym zakresie. Zgodnie z zapisami *Ustawy z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego określa się obowiązkowo zasady ochrony przyrody oraz granice i sposoby zagospodarowania terenów podlegających ochronie na podstawie przepisów odrębnych (art. 15. ust. 2. pkt 7). Według *Rozporządzenia Ministra Infrastruktury z 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego* zasady, o których mowa powyżej, powinny wynikać z ustaleń planów ochrony ustanowionych dla parków narodowych, rezerwatów przyrody i parków krajobrazowych, a także z potrzeb ochrony środowiska sprecyzowanych w art. 73 *Ustawy Prawo Ochrony Środowiska*²²⁶. Problem polega jednak na tym, że art. 73. ust. 1. pkt. 1. mówi jedynie o tym, że w ustaleniach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się ograniczenia wynikające z ustanowienia parku narodowego, rezerwatu przyrody, parku krajobrazowego i ich otulin, a także obszaru chronionego krajobrazu, obszaru Natura 2000, zespołu przyrodniczo-krajobrazowego, użytku ekologicznego i stanowiska dokumentacyjnego. Tak więc ustawa *Prawo Ochrony Środowiska* odnosi się do katalogu zakazów, nie wspomina natomiast o konieczności uwzględnienia w zapisach dokumentów planistycznych ustaleń z zakresu ochrony czynnej.

Część planów miejscowych dla analizowanych form ochrony przyrody powstała pod rządami poprzedniej ustawy regulującej zagadnienia planowania przestrzennego – *Ustawy z 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym*²²⁷. Zakres ustaleń tych planów wynikający z ówczesnie obowiązującej ustawy, w odniesieniu do form ochrony przyrody był w zasadzie taki sam jak dzisiaj. Zgodnie z art. 10. ust. 3. ww. ustawy w planach zagospodarowania przestrzennego należało ustalić granice i zasady zagospodarowania terenów podlegających ochronie. Istotną różnicą było zaś to, że dla niektórych form ochrony przyrody należało obligatoryjnie sporządzić miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Taki obowiązek odnosił się do obszarów chronionego krajobrazu oraz zespołów przyrodniczo-krajobrazowych ustanowionych przez samorządy lokalne. Przepis ten został zniesiony wraz z wejściem w życie aktualnie obowiązującej ustawy o ochronie przyrody²²⁸.

²²⁶ *Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 10 lutego 2017 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Prawo ochrony środowiska.*

²²⁷ Dz.U. 1994 nr 89 poz. 415.

²²⁸ *Ustawa z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody*, Dz.U. z 2004 r., Nr 92, poz.880.

Obowiązek sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzenne-
go lub jego zmiany dotyczył także obszarów, dla których ustanowiono plany ochrony.
Obowiązek ten wprowadziła *Ustawa z 7 grudnia 2000 r. o zmianie ustawy o ochronie
przyrody*²²⁹. Przepis ten został uchylony wraz z wejściem w życie *Ustawy z 16 kwietnia
2004 r. o ochronie przyrody*. W praktyce obowiązek sporządzania planów miejscowych
dla obszarów objętych planem ochrony nigdy nie został wdrożony [Szulczewska 2008].

Za obowiązkowy można także uznać pewien specyficzny rodzaj planów zagospo-
darowania przestrzennego sporządzanych dla parków narodowych i krajobrazowych.
Obowiązek ten wynikał z art. 25 *Ustawy z 16 października 1991 r.*²³⁰ o ochronie przyro-
dy. Zgodnie z zapisami ustawy plany ochrony parków narodowych i parków krajobra-
zowych sporządzane były jako plany obszaru funkcjonalnego. Plany te jak wspomnia-
no na wstępie, stanowiły jeden z rodzajów planów zagospodarowania przestrzennego
zdefiniowanych w *Ustawie z 12 lipca 1984 r. o planowaniu przestrzennym*²³¹. Jak pisze
Domian [2012], plan obszaru funkcjonalnego parku krajobrazowego Puszcza Bukowa
(obejmujący część miasta Szczecin), był bardzo skutecznym narzędziem ochrony. Po-
zwalał na wyznaczenie na terenie parku i jego otuliny jednostek funkcjonalnych, do któ-
rych adresowane były szczegółowe zasady zagospodarowania i ochrony przyrody. Wraz
z wejściem w życie *Ustawy z 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym* za-
niechano sporządzania planów obszarów funkcjonalnych. Co za tym idzie zmieniła się
formuła sporządzania planów ochrony. Choć są one w dalszym ciągu rodzajem planów
przestrzennych, to określają głównie cele ochrony przyrody, katalog zadań ochronnych
i sposoby ich wykonania [Radecki 2003]. Oczywiście bezsporną jest rola planów ochro-
ny w kształtowaniu przestrzeni. Jak pisze Fogel [2008], są one gwarantem osiągnięcia
celów ochrony, przez moc wiążącą dokumenty planowania przestrzennego. Aby jednak
mogły być one skutecznym narzędziem muszą być po pierwsze ustanowione, a po dru-
gie muszą być w nich także określone wskazania do dokumentów planistycznych.

Jak wykazały przeprowadzone badania, na 103 analizowane obszary, dla których
należy obowiązkowo sporządzić plan ochrony (w przypadku obszarów Natura 2000
plan zadań ochronnych) dokument taki miały sporządzone jedynie 42 (41 %), z czego
tylko w 27 (26 %) sformułowane były ustalenia do dokumentów planistycznych (lub do
ich zmiany, w przypadku obszarów Natura 2000). Samo określenie ustaleń wiążących
nie jest jednak wystarczające. Aby ustalenia planów ochrony mogły być wdrożone,
muszą być opracowane plany miejscowe. Studium uwarunkowań, przez brak mocy
wiążącej dla decyzji o warunkach zabudowy, nie jest skutecznym narzędziem ochro-
ny obszarów cennych przyrodniczo. Dla decyzji o warunkach zabudowy nie są także
wiążące plany ochrony, ani plany zadań ochronnych. Te bowiem określają ustalenia
do dokumentów planistycznych, a więc są adresowane do uchwalających je organów.
Plany ochrony nie mogą być zatem uznane za samoistne zakazy wywierające bezpo-

²²⁹ Dz. U. 2001 r. Nr 3, poz. 21, ustawa weszła w życie 2 lutego 2001 r.

²³⁰ Dz.U. 1991 r. Nr 114, poz. 492.

²³¹ Dz.U. 1984 r., Nr 35, poz. 185.

średnie skutki prawne [Lebowa 2011]. Dla zachowania prawidłowego funkcjonowania obszarów objętych ochroną niezwykle istotne jest więc opracowywanie planów miejscowych. Określenie odpowiedniego sposobu zagospodarowania, a także utrwalenie w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego właściwego przeznaczenia terenów, jest niezbędne do realizacji celów ochrony w przestrzeni.

Wielu autorów od lat wskazuje, że plany zagospodarowania przestrzennego są jednym z bardziej skutecznych narzędzi ochrony przyrody [m.in. Szczęsny 1977; Jastrzębski 1979; Szulczewska 2004; Cieszewska 2008; Cichocki, Bidłasik 2008; Burlińska 2013; Pchałek *et al.* 2011; Nowacka-Rejzner 2011; Chmielewski *et al.* 2013; Giedych 2017]. Niestety nie jest rzeczą powszechną opracowywanie planów miejscowych dla obszarowych form ochrony przyrody. Planami takimi objęte jest ok. 21% całkowitej powierzchni obszarów objętych ochroną w badanych miastach. Sytuacja ta jest odzwierciedleniem ogólnej sytuacji planistycznej analizowanych miast (tab. 43). Udział obszarów objętych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego waha się w nich od ok. 15% (Zielona Góra) do ok. 65% (Gdańsk). Niski

Tabela 43

Sytuacja planistyczna obszarowych form ochrony przyrody w badanych miastach

Miasto	Całkowita powierzchnia objęta MPZP		Odsetek powierzchni objętej MPZP		Udział obszarów chronionych w powierzchni miasta objętej MPZP (%)
	miasta	obszarów chronionych	miasta	obszarów chronionych	
Warszawa	19 079	2 072	36,89	16,07	10,86
Kraków	15 905	2 737	48,66	56,34	17,21
Łódź	4 723	1 267	16,11	46,03	26,83
Wrocław	16 645	1 042	56,84	28,16	6,26
Poznań	11 078	237	42,30	16,00	2,14
Gdańsk	17 141	3 562	65,43	51,99	20,78
Szczecin	14 456	1 012	48,10	8,13	7,00
Bydgoszcz	6 288	716	35,73	11,76	11,39
Lublin	7 571	439	51,34	17,39	5,80
Katowice	4 238	0	25,74	0,00	0,00
Białystok	4 976	70	48,72	67,43	1,41
Toruń	5 848	125	50,54	5,34	2,14
Kielce	1 922	958	17,53	13,56	49,84
Rzeszów	1 932	0	16,60	0,00	0,00
Olsztyn	4 761	241	53,90	48,20	5,06
Zielona Góra	4 330	206	15,56	2,35	4,76
Gorzów Wlkp.	4 574	255	53,36	54,46	5,57
Opole	4 056	3	42,01	11,07	0,07

Źródło: Opracowanie własne (tab. 43-50).

Tabela 44

 Realizacja ustaleń planów zadań ochronnych obszarów Natura 2000
 w zakresie zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Nazwa obszaru NATURA 2000	Data ustanowienia planu zadań ochronnych	Liczba planów wskazanych do zmiany	Liczba zmienionych planów
GDAŃSK			
Twierdza Wisłoujście	2013	2	0
Bunkier w Oliwie	2013	1	0
SZCZECIN			
Dolina Dolnej Odry	2014	1	0
Dolna Odra	2014	2	0
TORUŃ			
Forty w Toruniu	2014	2	0
Dolina Drwęcy	2014	1	0

udział powierzchni obszarów chronionych w powierzchni objętej MPZP w poszczególnych miastach, który zazwyczaj nie przekracza 20%, może świadczyć o tym, że obszary chronione nie stanowią istotnego celu polityki przestrzennej.

Brak planów zagospodarowania w istotny sposób może utrudnić realizację celów ochrony. Przykładem może być wspomniany w rozdz. 3.2. Warszawski Obszar Chronionego Krajobrazu, którego funkcje jako korytarza ekologicznego zostały w wielu miejscach zaburzone. Określenie przeznaczenia i zasad zagospodarowania terenów jest szczególnie istotne w przypadku obszarów chronionych, które pozostają w gospodarczym użytkowaniu. Planami w takich obszarach powinny być objęte miejsca niezbędne do zachowania powiązań przyrodniczych, a także takie, dla których zdiagnozowano występowanie konfliktów pomiędzy rozwojem przestrzennym a wymogami ochrony przyrody. Niestety nie ma obecnie mechanizmów, które sprzyjałyby sporządzaniu planów miejscowych dla określonych „newralgicznych” terenów. Pewną namiastką są ustalenia planów ochrony i planów zadań ochronnych obszarów Natura 2000. W ustaleniach wspomnianych powyżej dokumentów określa się wskazania do zmian istniejących dokumentów planistycznych, w przypadku gdy zidentyfikowane zostaną problemy związane z: zapewnieniem właściwego stanu ochrony przedmiotów ochrony obszaru Natura 2000 i/lub zachowaniem jego integralności czy spójności sieci obszarów Natura 2000. Problem polega na tym, że nie został określony wprost obowiązek zmiany tych dokumentów ani horyzont czasowy, w którym zmiany te miałyby nastąpić. Jest to zapewne powodem, dla którego żaden ze wskazanych w planach zadań ochronnych MPZP nie został zmieniony (tab. 44), a co za tym idzie nie zostały wdrożone ustalenia związane z zagospodarowaniem przestrzennym obszarów Natura 2000.

Tabela 45

 Sytuacja planistyczna fragmentów parków krajobrazowych
 położonych w granicach badanych miast

Miasto	Nazwa parku krajobrazowego	Plan ochrony	% parku w granicach miasta pokryty MPZP	Liczba MPZP
Warszawa	Mazowiecki Park Krajobrazowy	-	0,43	3
Kraków	Bielańsko-Tyniecki Park Krajobrazowy	-	58,12	22
	Tenczyński Park Krajobrazowy	-	57,15	2
	Park Krajobrazowy Dolinki Krakowskie	-	0,00	0
Łódź	Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich	tak	61,11	1
Wrocław	Park Krajobrazowy Dolina Bystrzycy	-	50,46	1
Gdańsk	Trójmiejski Park Krajobrazowy	-	9,28	10
Szczecin	Szczeciński Park Krajobrazowy Puszcza Bukowa	tak	1,11	1
Bydgoszcz	Nadwiślański Park Krajobrazowy	-	7,27	4
Kielce	Chęcińsko-Kielecki Park Krajobrazowy	tak	6,76	3

Stopień wdrożenia ustaleń planów ochrony parków krajobrazowych w zakresie zagospodarowania przestrzennego można traktować jako znikomy. Powodów takiego stanu rzeczy jest kilka. Pierwszym i chyba najważniejszym jest to, że zaledwie trzy spośród omawianych parków krajobrazowych mają sporządzone plany ochrony. Kolejną kwestią jest postulatywność ustaleń planów ochrony do miejscowych planów zagospodarowania, które ponadto mogą być bardzo ogólnej natury, co pozwala na swobodę w interpretacji. Nie bez znaczenia jest także kalendarz opracowywania dokumentów. Część z planów zagospodarowania powstała przed ustanowieniem planu ochrony, siłą rzeczy nie mogą więc zawierać ustaleń dotyczących zasad zagospodarowania wynikających z wymogów ochrony czynnej. Relatywnie najlepiej sytuacja prezentuje się w Łodzi. Ponad 60% obszaru Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich położonego na terenie miasta, objęte jest miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego (tab. 45). Plan ten obejmuje znaczną część kompleksu leśnego Las Łagiewnicki²³². Ustalenia planu ochrony dotyczące ograniczania zagrożeń dla walorów parku są realizowane w ustaleniach MPZP m.in. przez zachowanie dotychczasowego przeznaczenia terenów, określenie udziału powierzchni biologicznie czynnej, parametrów zabudowy, czy dopuszczalnych elementów zagospodarowania rekreacyjnego. Należy dodać, że ustaleniami planu zagospodarowania nie zostały objęte wszystkie obszary parku, które w planie ochrony zdiagnozowano jako obszary występujących zagrożeń. To samo dotyczy jego otuliny. Objęta jest ona ustaleniami miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w znikomym stopniu

²³² Uchwała Nr XXXVI/938/16 RADY Miejskiej W Łodzi z 19 października 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi obejmującej teren Lasu Łagiewnickiego w rejonie ulic Okólnej i Wycieczkowej.

(MPZP rejonu ulicy Łagiewnickiej²³³ oraz MPZP w rejonie ulic Strykowskiej, Łodzianka i Okólnej²³⁴, zajmujących łącznie ok. 6 ha). Plany zagospodarowania przestrzennego dla otuliny określają zasady zagospodarowania dotyczące utrzymania łączności ekologicznej pomiędzy Lasem Łagiewnickim a innymi obszarami cennymi przyrodniczo m.in. przez konieczność realizacji „tuneli ekologicznych” (otworów w ogrodzeniach) umożliwiających migrację drobnej zwierzyny (MPZP rejonu ulicy Łagiewnickiej) lub zakaz lokalizacji nowych obiektów budowlanych oraz grodzenia terenów w obrębie korytarza ekologicznego (MPZP rejonu ulic Strykowskiej, Łodzianka i Okólnej).

W Chęcińsko-Kieleckim Parku Krajobrazowym ok. 7% powierzchni położonej w granicach miasta objęte jest miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Dwa spośród trzech planów zagospodarowania przestrzennego obejmujące obszar Chęcińsko-Kieleckiego Parku Krajobrazowego w granicach miasta, zostały uchwalone przed ustanowieniem planu ochrony: MPZP Stadionu Leśnego²³⁵ i MPZP dla Góry Telegraf²³⁶. Tak więc jedynie plan zagospodarowania przestrzennego terenów wzgórza Dalnia i Grabina²³⁷ może realizować ustalenia planu ochrony. Zgodnie z planem ochrony wzmiankowany powyżej teren znajduje się w strefie przeciwdziałania zmniejszaniu i fragmentacji terenów otwartych, w tym łąkowych, pastwiskowych i murawowych, w wyniku samostnej sukcesji lasu lub celowego zalesiania. W strefie tej plan ochrony zaleca odstąpienie od wyznaczania obszarów pod zalesienia. Pomimo takiego zapisu, w planie zagospodarowania przestrzennego wyznaczono obszary do zalesień. Nie jest to jednak zapis sprzeczny z planem ochrony. „Zalecenie odstąpienia” jest ustaleniem niekonkretnym, które pozwala na swobodę w podejmowaniu decyzji dotyczących zagospodarowania.

W Szczecinie ustaleniami miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego objęty jest niewielki fragment Szczecińskiego Parku Krajobrazowego Puszcza Bukowa (ok. 4 ha). Ustalenia planu (Klucz – Południe – Bielańska²³⁸) w stosunku do parku krajobrazowego ograniczają się jedynie do informacji o ustanowieniu formy ochrony. Leżąca w granicach Szczecina otulina parku krajobrazowego w ponad połowie objęta jest miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Jednym z kluczowych ustaleń

²³³ Uchwała Nr XXVII/682/16 Rady Miejskiej w Łodzi z 30 marca 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi położonej w rejonie ulicy Łagiewnickiej, do terenu kolejowego i granicy Lasu Łagiewnickiego.

²³⁴ Uchwała Nr V/86/15 Rady Miejskiej w Łodzi z 21 stycznia 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi położonej w rejonie ulic: Strykowskiej, Łodzianka i Okólnej, do granicy Lasu Łagiewnickiego.

²³⁵ Uchwała Nr V/95/2007 Rady Miejskiej w Kielcach z 15 lutego 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu „Stadion Leśny-Skoczni” w Kielcach.

²³⁶ Uchwała Nr XLIII/1045/2009 Rady Miasta Kielce z 19 listopada 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu „Kielce Południe – Obszar IV.3 -Telegraf”.

²³⁷ Uchwała Nr XXIII/493/2012 Rady Miasta Kielce z 9 lutego 2012 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu „Kielce Zachód – Obszar V.8 – Stokowa – Brusznia – Grabina” na obszarze Miasta Kielce.

²³⁸ Uchwała Nr XXIII/537/16 Rady Miasta Szczecin z 18 października 2016 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Klucz – Południe – Bielańska” w Szczecinie.

planu ochrony związanym z zagospodarowaniem przestrzennym, jest zapis mówiący o konieczności realizacji powiązań przyrodniczych pomiędzy obszarami parku krajobrazowego a innymi obszarami cennymi przyrodniczo. Realizacja tego zapisu znalazła się m.in. w ustaleniach wzmiankowanego powyżej MPZP Klucz – Południe – Bielańska oraz MPZP Zdroje – Sanatoryjna²³⁹. Plany te reprezentują dwa różne sposoby podejścia do realizacji ustaleń planu ochrony. W przypadku MPZP Klucz – Południe – Bielańska, ustalenia planu ograniczają się do informacji dotyczącej konieczności zachowania powiązań przyrodniczych. MPZP Zdroje – Sanatoryjna określa sposoby realizacji wzmiankowanego zapisu. Zgodnie z ustaleniami planu Zdroje – Sanatoryjna, ochrona istniejących powiązań ekologicznych może być uzyskana m.in. przez zachowanie wartościowego drzewostanu, stosowanie rodzimych gatunków w nasadzeniach drzew, uzupełnianie zadrzewień przyulicznych. Kolejny z istotnych zapisów planu ochrony Szczecińskiego Parku Krajobrazowego Puszcza Bukowa dotyczy konieczności wyznaczenia obszarów zieleni publicznej, zapewniającej miejsce do wypoczynku i rekreacji przy projektowaniu zagospodarowania nowych terenów mieszkaniowych. Powyższy zapis został wdrożony m.in. w MPZP osiedla Nad Rudzianką²⁴⁰ oraz MPZP Kijewko-Świętochowskiego²⁴¹. W przypadku drugiego z ww. planów sposób wdrożenia ustaleń planu ochrony może budzić pewne zastrzeżenia. Związane jest to przede wszystkim z tym, że zabezpieczenie nowych obszarów zieleni publicznej ogranicza się do wyznaczenia tzw. zieleni izolacyjnej wzdłuż autostrady A6 (ryc. 29). W planie, w granicach terenów przeznaczonych pod zabudowę, wyznaczone zostały obszary o szczególnych walorach przyrodniczych, na których wprowadzono zakaz likwidowania istniejącej roślinności i prowadzenia działań mogących stanowić zagrożenie dla środowiska przyrodniczego. Trudno je jednak uznać za tereny zieleni publicznej. Stanowią bowiem obszar o odmiennych zasadach zagospodarowania w ramach obszarów o zdefiniowanym w planie przeznaczeniu terenów na cele zabudowy mieszkaniowo-usługowej.

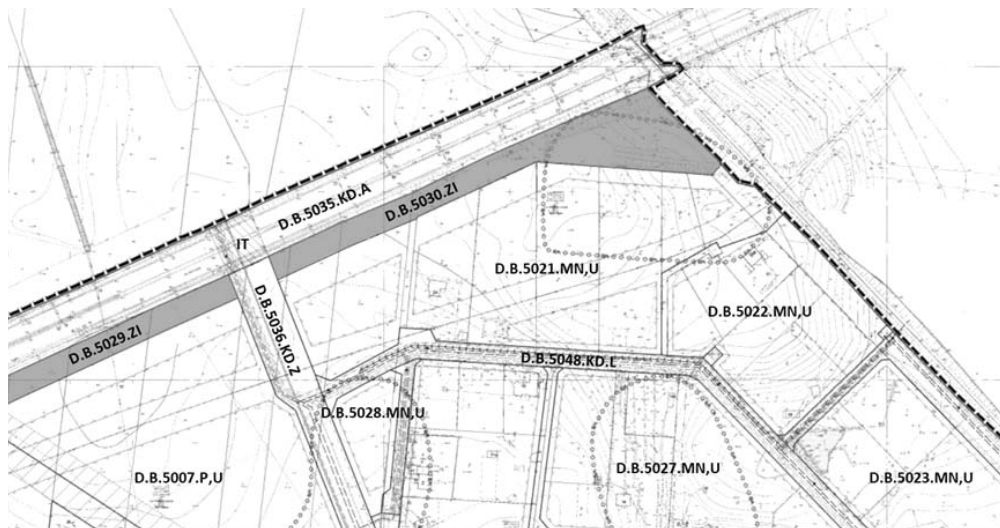
Wśród parków krajobrazowych, dla których nie sporządzono planu ochrony, znaczny odsetek obszarów objętych planami zagospodarowania przestrzennego odnotować możemy w przypadku Bielańsko-Tynieckiego oraz Tenczyńskiego PK w Krakowie oraz PK Dolina Bystrzycy we Wrocławiu (ryc. 30). Jest to wynikiem prowadzenia określonej polityki przestrzennej obu miast, która w przypadku Krakowa ukierunkowana jest na ochronę wartości przyrodniczo-krajobrazowych, a w przypadku Wrocławia na racjonalne korzystanie z zasobów środowiska.

Według zapisów SUIKZP Krakowa, miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego powinny być objęte obszary parków krajobrazowych, dla których utra-

²³⁹ Uchwała Nr XXXIII/950/13 Rady Miasta Szczecin z 9 września 2013 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Zdroje – Sanatoryjna” w Szczecinie.

²⁴⁰ Uchwała Nr XLII/1051/09 Rady Miasta Szczecin z 14 grudnia 2009 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla „Nad Rudzianką”, w Szczecinie.

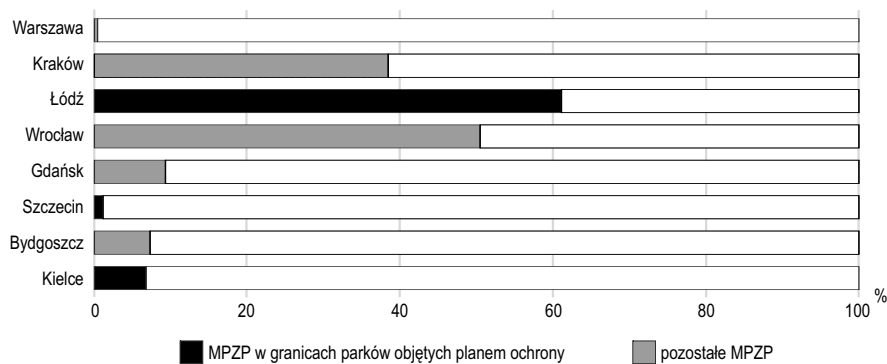
²⁴¹ Uchwała Nr LII/1375/10 Rady Miasta Szczecin z 25 października 2010 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Kijewko – Świętochowskiego” w Szczecinie.

Ryc. 29. Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Kijewko-Świętochowskiego w Szczecinie dotyczące kształtowania zieleni publicznej (ZI)

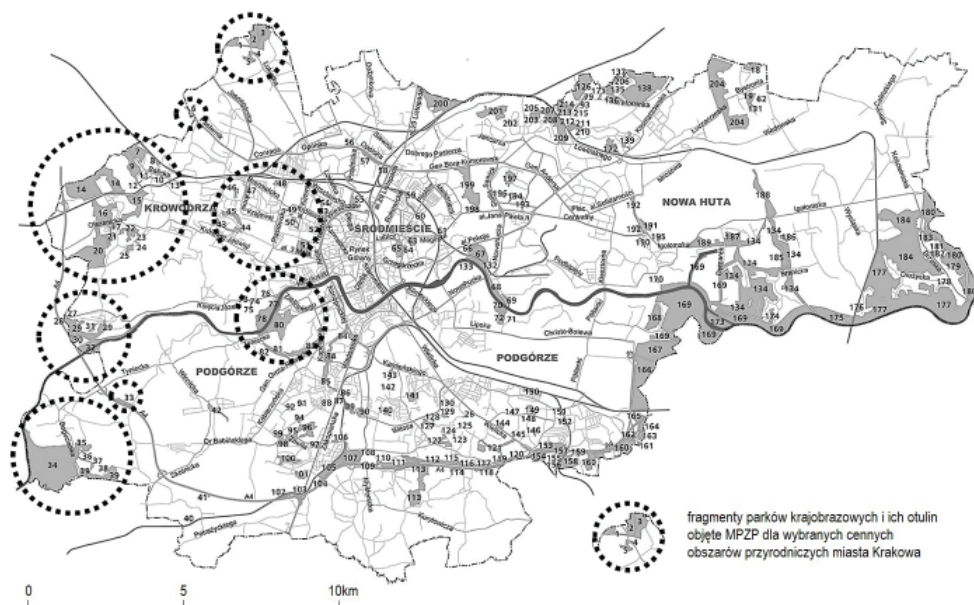
Źródło: Opracowanie własne na podstawie rysunku planu.

ciły moc plany ochrony. Nadrzędnym celem sporządzania tych planów powinno być podporządkowanie planowanego zainwestowania ochronie wartości przyrodniczych i kulturowych. Plany zagospodarowania mają więc niejako zastąpić plany ochrony. W rezultacie prawie 60% powierzchni Bielańsko-Tynieckiego Parku Krajobrazowego i Tenczyńskiego Parku Krajobrazowego zostało objęte planami miejscowymi. Dla znacznej części omawianych parków opracowywane są obecnie kolejne miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Wśród nich na uwagę zasługuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego *Dla wybranych obszarów przyrodniczych*

Ryc. 30. Odsetek pokrycia MPZP fragmentów parków krajobrazowych położonych w granicach badanych miast

Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 31. Obszary parków krajobrazowych i ich otulin objęte uchwałą o przystąpieniu do sporządzenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego „Dla wybranych obszarów przyrodniczych miasta Krakowa”

Źródło: Opracowanie na podstawie [http://planowanie.um.krakow.pl/bpp/plan_obsz_przyrod.htm].

miasta Krakowa²⁴² (ryc. 31). Celem sporządzenia tego planu jest zapewnienie ochrony planistycznej terenom o wyróżniających się walorach przyrodniczo-krajobrazowych. W granicach Krakowa planem tym objęto 215 terenów (o łącznej powierzchni ok. 3322 ha), w tym 58 w granicach analizowanych parków krajobrazowych i ich otulin.

Według ustaleń SUiKZP Wrocławia z 2006 r.²⁴³ dla wszystkich gruntów rolnych i leśnych leżących w granicach miasta został ustanowiony obowiązek sporządzenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Nadrzędnym celem opracowywania ww. planów było dążenie do wykreowania spójnych całości urbanistycznych, uwzględniających w miarę możliwości zachowanie dotychczasowej struktury lasów i zadrzewień. W MPZP dla zespołów urbanistycznych Klin Pusteki i Las Ratyński we Wrocławiu²⁴⁴, którym objęte jest ponad 50% fragmentu Parku Krajobrazowego Dolina Bystrzycy położonego w granicach miasta, została zapewniona ochrona planistyczna obszarów o klu-

²⁴² Uchwała Nr LV/1124/16 Rady Miasta Krakowa z 26 października 2016 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Dla wybranych obszarów przyrodniczych miasta Krakowa”.

²⁴³ Uchwała Nr LIV/3249/06 Rady Miejskiej Wrocławia z 6 lipca 2006 r. w sprawie uchwalenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia.

²⁴⁴ Uchwała Nr XXII/712/08 Rady Miejskiej Wrocławia z 12 czerwca 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie Alei Batorego oraz dla zespołów urbanistycznych Klin Pusteki i Las Ratyński.

czowej funkcji przyrodniczej. Niemniej jednak fakt objęcia obszaru parkiem krajobrazowym został praktycznie zmarginalizowany. Informacja o parku krajobrazowym pojawia się jedynie na rysunku planu. Być może jest to efekt zapisów ówczesnego obowiązującego studium, które wskazywało na potrzebę zachowania formy ochrony przyrody oraz zagospodarowania obszarów nimi objętych zgodnie z planami ochrony.

Na uwagę zasługują plany zagospodarowania opracowane dla fragmentów Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego położonych na terenie Gdańska, choć obejmują one jedynie 10% powierzchni parku. Plany te zostały opracowane dla głównych stref styku kompleksu leśnego z terenami zainwestowania miejskiego (np. MPZP obszaru Oliwa Górna rejon ul. Polanki – Zachód I²⁴⁵) i/lub stref rozwoju funkcji rekreacyjnej i turystycznej na terenie parku lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie (np. MPZP obszaru Dolina Radości²⁴⁶). Planami objęte zostały więc obszary newralgiczne, które wymagały rozwiązania występowania potencjalnych konfliktów pomiędzy ochroną przyrody a rozwojem przestrzennym miasta.

Sytuacja planistyczna obszarów chronionego krajobrazu jest w dużej mierze zbliżona do sytuacji parków krajobrazowych, niemniej jednak stopień pokrycia planami zagospodarowania przestrzennego jest dużo wyższy (tab. 46).

Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Cybiny w Poznaniu jest w całości objęty miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Obszar ten wchodzi w skład klinowo-pierścieniowego systemu zieleni, dla którego zgodnie z ustaleniami SUIKZ Poznania należy sporządzić tzw. plany ochronne, których celem jest wyłączenie tych terenów spod zabudowy.

Wysoki stopień pokrycia planami mają także położone na terenie Gdańska Obszar Chronionego Krajobrazu Wyspy Sobieszewskiej i Obszar Chronionego Krajobrazu Żuław Gdańskich, odpowiednio ok. 95% i ok. 80%. Wynika to także z prowadzonej polityki przestrzennej miasta, która – jak już wspomniano – zakłada objęcie wszystkich obszarów miasta (z wyjątkiem kompleksów leśnych Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego) miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.

Opracowanie planów miejscowych w SUIKZP Kielc wskazano jako jedno z podstawowych narzędzi niezbędnych do stworzenia prawnych zasad gospodarowania obszarami chronionego krajobrazu. Ten zapis jest szczególnie istotny w przypadku Kieleckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, który został powołany uchwałą rady gminy. Należy dodać, że w momencie uchwalenia studium Kielc, przestał obowiązywać przepis nakładający obowiązek sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszarów chronionego krajobrazu, ustanowionych

²⁴⁵ Uchwała Nr XXXIII/1007/04 Rady Miasta Gdańska z 22 grudnia 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Oliwa Górna rejon ul. Polanki – Zachód I w mieście Gdańsku.

²⁴⁶ Uchwała Nr XIX/567/04 Rady Miasta Gdańska z 22 stycznia 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentu Zespołu Rekreacyjnego Dolina Radości – część centralna w mieście Gdańsku.

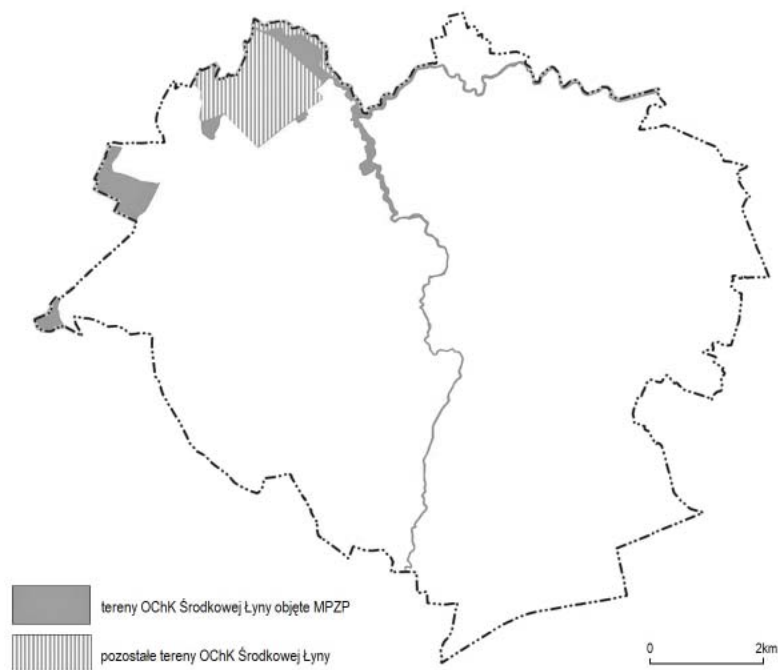
Tabela 46

 Sytuacja planistyczna fragmentów obszarów chronionego krajobrazu
 położonych w granicach badanych miast

Miasto % OChK w powierzchni miasta	Nazwa obszaru chronionego krajobrazu (OChK)	% OChK w granicach miasta pokryty planami	Liczba planów miejscowych
Warszawa	Warszawski OChK	21,64	42
Poznań	OChK Dolina Cybiny	100,00	3
Gdańsk	OChK Wyspy Sobieszewskiej	95,92	9
	OChK Żuław Gdańskich	79,74	6
	Otomiński OChK	0,00	0
Bydgoszcz	OChK Zalewu Koronowskiego	25,49	5
	OChK Kotliny Toruńsko-Bydgoskiej	59,53	1
	OChK Północnego Pasma Rekreacyjnego Miasta Bydgoszczy	2,82	1
Lublin	Czerniejowski OChK	17,39	1
Toruń	OChK Strefy Krawędziowej Kotliny Toruńskiej	15,28	2
	OChK Dolina Drwęcy	24,79	3
	OChK Wydmy na południe od Torunia	0,00	0
Kielce	Chęcińsko-Kielecki OChK	0,07	1
	Kielecki OChK	21,89	22
Olsztyn	OChK Środkowej Łyny	44,55	19
Gorzów Wlkp	OChK Doliny Warty i Dolnej Noteci	48,61	2
Zielona Góra	OChK Krośnieńska Dolina Odry	0,00	0
	OChK Dolina Śląskiej Ochli	3,17	4
	OChK Nowosolska Dolina Odry	0,00	0

w drodze uchwały rady gminy. Zatem zapis w SUiKZP Kielc świadczy o potrzebie ochrony a nie o jej konieczności. Obecnie ok. 20% powierzchni Kieleckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu objęte jest miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. W granicach tych planów znajdują się także inne cenne pod względem przyrodniczym obszary: zespół przyrodniczo-krajobrazowy Dalnia-Grabina, rezerwat przyrody Wietrznia im. Z. Rubinowskiego, użytek ekologiczny Oczko Wodne oraz stanowisko dokumentacyjne Odslonięcie Skalne na Górze Słonecznej.

W dużej mierze plany miejscowe jako narzędzia ochrony zostały wprowadzone dla OChK Środkowej Łyny w Olsztynie. Praktycznie na całym przebiegu przez miasto rzeka Łyna objęta jest planami miejscowymi (ryc. 32). Wyjątek stanowi fragment doliny położony w północnej części miasta przy granicy z gminą Dywity. Przeznaczenie terenów sąsiadujących z rzeką, na różnego rodzaju tereny zieleni umożliwia realizację

Ryc. 32. Tereny OChK Środkowej Łyny w granicach Olsztyna objęte MPZP

Źródło: Opracowanie własne.

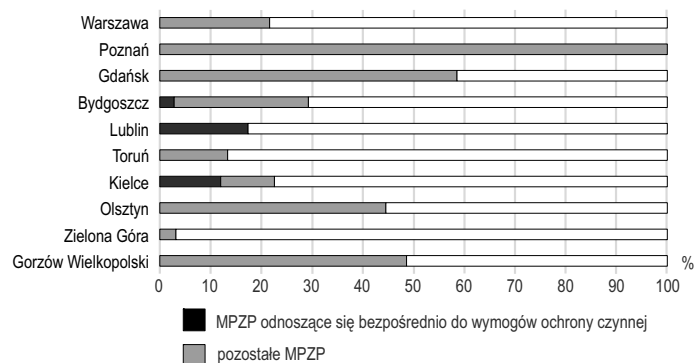
celów, dla których tworzone są obszary chronionego krajobrazu: zaspokajanie potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnienie funkcji korytarzy ekologicznych.

Możliwość wdrożenia celów ochrony obszarów chronionego krajobrazu uzależniona jest od zakresu ustaleń planów zagospodarowania przestrzennego sprzyjających realizacji właściwych dla każdego z obszarów zadań dotyczących ochrony czynnej. Oznacza to nie tylko odpowiednie przeznaczenie, ale także określenie sposobu zagospodarowania terenów, które będzie umożliwiało m.in. zachowanie powiązań przyrodniczych, ochronę różnorodności biologicznej, zachowanie walorów widokowych czy przystosowanie terenów do funkcji rekreacyjnej. Niestety ustalenia wielu planów sprowadzają się jedynie do odwołania do przepisów odrębnych (m.in. MPZP dla centralnej Sobieszewa²⁴⁷ w Gdańsku, MPZP Darniowa w Poznaniu²⁴⁸, MPZP obszaru położonego pomiędzy ul. Poznańską a rzeką Wartą w Gorzowie Wielkopolskim²⁴⁹). Co za tym idzie

²⁴⁷ Uchwała Nr XLVIII/1063/14 Rady Miasta Gdańska z 16 stycznia 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Wyspa Sobieszewska – Sobieszewo część centralna w mieście Gdańsku.

²⁴⁸ Uchwała Nr XLVI/593/V/2008 Rady Miasta Poznania z 9 grudnia 2008 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego "Darniowa" w Poznaniu.

²⁴⁹ Uchwała Nr XVII/174/2015 Rady Miasta Gorzowa Wielkopolskiego z 30 września 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Gorzowa Wielkopolskiego dla obszaru położonego pomiędzy ul. Poznańską a rzeką Wartą.

Ryc. 33. Odsetek pokrycia MPZP obszarów chronionego krajobrazu położonych w granicach badanych miast

Źródło: Opracowanie własne.

sprowadzają się do respektowania właściwych dla danego obszaru zakazów. Wynika to w dużej mierze z faktu, że plany zagospodarowania zostały opracowane wcześniej niż został wprowadzony ustawowy obowiązek określania wymogów ochrony czynnej dla obszarów chronionego krajobrazu. Dlatego też do rzadkości należą plany zagospodarowania, które wskazując sposoby zagospodarowania odnoszą się wprost do wymogów czynnej ochrony obszarów chronionego krajobrazu. Do planów takich należy MPZP obszaru Las Gdański – Bystrzycka²⁵⁰ obejmujący niecałe 3% Obszaru Chronionego Krajobrazu Północnego Pasma Rekreacyjnego Miasta Bydgoszczy. W zakresie czynnej ochrony przyrody w granicach obszaru chronionego krajobrazu plan zaleca wprowadzenie elementów zagospodarowania ułatwiających migrację zwierząt i roślin, w tym m.in. wprowadzenie zieleni w pasach drogowych, wykonanie przepustów dla małych zwierząt. Ponadto w terenach zieleni urządzonej plan określa wymóg stosowania rodzimych gatunków roślin, dostosowanych do warunków siedliska. Innym przykładem może być plan zagospodarowania obejmujący fragment Kieleckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu (MPZP Kielce Północ – Obszar II.2: Centrum handlowo-usługowe u zbiegu ulic Zagnańskiej i Jesionowej²⁵¹). W planie tym, w granicach strefy krajobrazowej A²⁵² obszaru chronionego krajobrazu, wyznaczono tereny zieleni publicznej w celu zachowania powiązań przyrodniczych oraz zapewnienia miejsc do wypoczynku, sportu i rekreacji. Do grupy planów, w których znalazły się ustalenia odwołujące się do ochrony czynnej, można by jeszcze zaliczyć plan zagospodarowania przestrzenne-

²⁵⁰ Uchwała nr LXVIII/1059/10 Rady Miasta Bydgoszczy z 30 czerwca 2010 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Las Gdański – Bystrzycka” w Bydgoszczy.

²⁵¹ Uchwała Nr XLIX/858/2013 Rady Miasta Kielce z 25 lipca 2013 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu „Kielce Północ – Obszar II.2: Centrum handlowo-usługowe u zbiegu ulic Zagnańskiej i Jesionowej”.

²⁵² Strefa obejmująca tereny dolin rzecznych i cieków wodnych, narażone na zalewanie wielkimi wodami oraz pełniące funkcje korytarzy ekologicznych pomiędzy obszarami chronionymi.

Fot. 6. Służewski Dom Kultury w parku Dolina Służewska w Warszawie

go²⁵³ obejmujący fragment Czerniejowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu w granicach Lublina. Plan ten jednak tylko przytacza sformułowane w dosyć ogólnikowy sposób działania dotyczące ochrony czynnej, niczego nie konkretyzując (ryc. 33).

Można uznać, że wdrażanie ustaleń dotyczących czynnej ochrony obszarów chronionego krajobrazu, choć formułowane nie wprost, realizowane jest także w ustaleniach planów, które sporządzane są m.in. w celu ochrony wartości przyrodniczych i krajobrazowych przy rozwoju funkcji użytkowych. Choć plany te nie odnoszą się bezpośrednio do wymogów ochrony czynnej, to zawierają wiele ustaleń dotyczących zagospodarowania terenów, które sprzyjać będą podtrzymaniu kluczowych funkcji obszarów chronionego krajobrazu. Do planów takich należą m.in. MPZP Dolina Służewska²⁵⁴ i MPZP obszaru Wiśniowej Góry – część I w Warszawie²⁵⁵. W przypadku MPZP Dolina Służewska celem regulacji zawartych w ustaleniach planu jest wzmocnienie funkcji wypoczynkowej, poprawa funkcji retencyjnej obszaru, a także ochrona unikatowych w skali miasta walorów krajobrazowych Doliny Służewskiej. Zapisy planu w pełni wdrażają cele ochrony obszaru chronionego krajobrazu, a także ustalenia z zakresu ochrony czynnej. W obszarze objętym planem zachowuje się układ i strukturę terenów zieleni. Wprowadza się wymóg stosowania rodzimych gatunków roślin, zakłada się odtworzenie układu wodnego, a także wprowadzenie elementów zagospodarowania związanych z rozwojem funkcji rekreacyjnej i edukacyjnej. Plan zawiera też wiele ustaleń, które służą zachowaniu i wzmocnieniu walorów krajobrazowych, m.in. zakaz nasadzeń drzew wysokich dla zachowania otwartego charakteru wnętrza doliny Potoku Służewskiego czy wprowadzenie zadrzewień kurtynowych mających na celu przesłonięcie niepożądanych widoków. Ważnym ustaleniem związanym

²⁵³ Uchwała Nr 470/XVIII/2016 Rady Miasta Lublin z 19 maja 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Ekologicznego Systemu Obszarów Chronionych Miasta Lublin dla wybranych terenów położonych w rejonach dolin rzecznych – rejon Bystrzyca Zemborzyce – część VI,

²⁵⁴ Uchwała Nr XI/315/2007 Rady miasta stołecznego Warszawy z 14 czerwca 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Parku Dolina Służewska.

²⁵⁵ Uchwała Nr LXXXV/2208/2014 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z 3 lipca 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru Wiśniowej Góry – część I.

z ochroną charakteru krajobrazu jest wymóg dostosowania nowo projektowanej zabudowy związanej z funkcją kultury i edukacji ekologicznej do tradycyjnej zabudowy zagrodowej charakterystycznej dla tego obszaru jeszcze w latach 60. XX w. Zrealizowany według ustaleń planu kompleks zabudowy Służewskiego Domu Kultury złożony jest z kilku budynków stylizowanych na wiejskie siedlisko (fot. 6). Jak pisze Sarzyński [2014: 88], obiekt ten cechuje *wyrafinowana prostota, designerska dbałość o detale, stworzenie harmonijnego łącznika między strefą wielkomiejską a parkową, synteza kultury i ekologii, stworzenie oryginalnych przestrzeni publicznych*. Służewski Dom Kultury uzyskał nagrodę architektoniczną „Polityki” za 2013 r. wyprzedzając m.in. Muzeum Historii Żydów Polskich w Warszawie i Muzeum Śląskie w Katowicach.

Celem MPZP obszaru Wiśniowej Góry – część I w Warszawie jest harmonizowane rozwoju zabudowy mieszkaniowej z wymogami ochrony lasów położonych w granicach obszaru chronionego krajobrazu. Plan zakłada ekstensywny rozwój zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej na działkach leśnych o minimalnej powierzchni 1500 m² i minimalnym współczynniku powierzchni biologicznie czynnej wynoszącym 70%. W celu zapewnienia w miarę niezakłóconego funkcjonowania przyrodniczego obszaru, w planie wprowadzono nakaz zagospodarowania wód opadowych w granicach własnych działki oraz wymóg realizacji ogrodzeń umożliwiających migrację drobnej fauny. Ponadto do powierzchni biologicznie czynnej według ustaleń planu nie wliczono zieleni na dachach i ścianach budynków i budowli, a także nawierzchni przepuszczalnych. W planie wskazano także na konieczność zachowania charakteru terenów leśnych na obszarach wydmowych oraz ukształtowanie obudowy biologicznej Kanału Wawerskiego.

Trudno jednoznacznie ocenić sytuację planistyczną rezerwatów przyrody położonych w granicach analizowanych miast. Biorąc pod uwagę odsetek rezerwatów przyrody objętych MPZP wynoszący ok. 43% jest ona dosyć dobra. Można ją jednak uznać za niezadowalającą w przypadku wdrażania ustaleń planów ochrony. Na 16 (spośród 45 rezerwatów przyrody), które mają opracowane plany ochrony, tylko cztery są objęte miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Są to: rezerwat przyrody Las Łagiewnicki w Łodzi, Meteoryt Morasko w Poznaniu, Las Zwierzyniecki w Białymstoku oraz Źródlika w Dolinie Ewy w Gdańsku (tab. 47). W przypadku ostatniego z wymienionych rezerwatów trudno mówić o wdrożeniu ustaleń planu ochrony do planów miejscowych, ponieważ plan ochrony sporządzono w 2015 r., a miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla obszaru objętego planem ochrony (rezerwat przyrody i zlewnia powierzchniowa Potoku Prochowego) opracowano pod koniec lat 90. XX w. W tym przypadku możemy mówić o zgodności ustaleń obu dokumentów. Zgodność ta jest w zasadzie zachowana w przypadku planu zagospodarowania obejmującego rezerwat przyrody²⁵⁶. Brak jej natomiast w przypadku obszarów położonych

²⁵⁶ Uchwała Nr LXII/880/98 Rady Miasta Gdańska z 17 czerwca 1998 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Doliny Ewy” w Zespole Rekreacyjnym „Dolina Radości”, w mieście Gdańsku.

Tabela 47

Sytuacja planistyczna rezerwatów przyrody położonych w granicach badanych miast
(objaśnienia użytych w tabeli oznaczeń: x – tak, o – częściowo)

Nazwa rezerwatu	Rezerwaty udostępnione	Rezerwaty dla których sporządzono plan ochrony	Rezerwaty objęte MPZP	Liczba MPZP	Ustalenia MPZP		
					przeznaczenie terenu	elementy i zasady zagospodarowania sprzyjające kształtowaniu funkcji społecznej rezerwatu	elementy i zasady zagospodarowania sprzyjające eliminacji zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych
WARSZAWA							
Rezerwat im Króla Jana III Sobieskiego							
Las Bielański	x	x					
Las Kabacki	x	x					
Bagno Jacka							
Olszynka Grochowska	x						
Jeziorko Czerniakowskie	x	x					
Las Natoliński	x						
Skarpa Ursynowska			x	2	ZL		x
Morysin	x	x					
Wyspy Zawadowskie	x	x					
Kawęczyn	x						
Ławice Kiełpińskie							
KRAKÓW							
Panieńskie Skały			x	2	ZN		x
Bielańskie Skałki			x	1	ZN		x
Skołczanka			x	1	ZL	x	
Skałki Przegorzalskie			x	1	ZN		x
Bonarka			x	1	ZN		x
ŁÓDŹ							
Polesie Konstantynowskie		x					
Las Łagiewnicki	x	x	x	1	ZL	x	x
POZNAŃ							
Żurawiniec			x	1	ZN		x
Meteoryt Morasko	x	x	x	1	ZN		x
GDAŃSK							
Ptasi Raj	x		x	1	ZN	x	x
Źródłiska w Dolinie Ewy	x	x	x	1	ZN	x	x
Mewia Łacha			x	1	ZN		
Wąwóz Huzarów							
Dolina Strzyży	x		x	1	ZL		

Nazwa rezerwatu	Rezerwy udostępnione	Rezerwy dla których sporządzono plan ochrony	Rezerwy objęte MPZP	Liczba MPZP	Ustalenia MPZP		
					przeznaczenie terenu	elementy i zasady zagospodarowania sprzyjające kształtowaniu funkcji społecznej rezerwatu	elementy i zasady zagospodarowania sprzyjające eliminacji zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych
SZCZECIN							
Zdroje Bukowe Zdroje im. Prof. T. Dominika	x	x					
LUBLIN							
Stasin							
KATOWICE							
Las Murckowski Ochojec	x						
BIAŁYSTOK							
Antoniuk Las Zwierzyniecki	x x	x x	x	1	ZP/ZN	x	
TORUŃ							
Kępa Bazarowa Rzeka Drwęca	x	x	o	1	RZ/ZL		
KIELCE							
Rezerwat Skalny im. J. Czarnockiego Karczówka Kadzielnia Wietrznia im. Z. Rubinowskiego Biesak Białogon	x x x x x	x	x	1	ZN/UK	x	x
RZESZÓW							
Lisia Góra	x						
OLSZTYN							
Redykajny Mszar			x x	1 1	ZL ZL		x x
ZIELONA GÓRA							
Zimna Woda	x	x					
GORZÓW WLKP.							
Gorzowskie Murawy			x	1	ZL		

Objaśnienia:

ZL – tereny lasów, ZN – tereny zieleni objęte formami ochrony przyrody, ZP – tereny zieleni urządzonej, RZ – tereny trwałych użytków zielonych, UK – tereny usług kultury.

w zachodniej części zlewni powierzchniowej Potoku Prochowego. Rekomendowany w planie ochrony udział powierzchni biologicznie czynnej dla poszczególnych wydziałów nie był przedmiotem ustaleń planu obszaru Barniewice Wschodnie – Owczarnia²⁵⁷. Co za tym idzie, dla realizacji ustaleń planu ochrony MPZP ww. obszaru powinien być zmieniony. Brak natomiast mechanizmów, które nakazywałyby gminie wprowadzenie ww. zmian. Podobny w swej naturze problem zauważyć można dla innego z gdańskich rezerwatów przyrody. Plan zagospodarowania Wyspy Sobieszewskiej,²⁵⁸ którym objęty jest rezerwat przyrody Mewia Łacha powołuje się na plan ochrony, który utracił moc wraz ze zmianami przepisów o ochronie przyrody.

Za niezadowalającą można uznać także sytuację, w której na 25 udostępnionych rezerwatów 7 jest objętych MPZP, a ustalenia dotyczące kształtowania funkcji społecznej rezerwatu zawiera jedynie pięć z nich. Ustalenia dotyczące kształtowania funkcji społecznej związane są zazwyczaj ze wskazaniem dopuszczalnych elementów zagospodarowania wypoczynkowego i edukacyjnego. Najczęściej są to ogólnodostępne ciągi penetracji pieszej, które wyznaczono m.in. w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego obejmującym rezerwat Las Zwierzyniecki w Białymstoku²⁵⁹ oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dla Wyspy Sobieszewskiej²⁶⁰ obejmującym rezerwat przyrody Mewia Łacha i Ptasi Raj w Gdańsku. W przypadku rezerwatu Ptasi Raj w MPZP wyznaczono także ogólnodostępne wieże obserwacji ornitologicznej, co oczywiście wynika ze specyfiki obiektu i przedmiotu ochrony.

Najbardziej interesującym przykładem planu zagospodarowania przestrzennego dla rezerwatu przyrody jest MPZP terenu Wietrznia w Kielcach²⁶¹ obejmujący rezerwat o tej samej nazwie. Plan ten, oprócz ustaleń wskazujących na możliwość realizacji różnego rodzaju elementów infrastruktury turystycznej (m.in. tras turystycznych, schodów terenowych, punktów widokowych), wydziela na terenie rezerwatu teren pod rozwój usług kultury, na którym dopuszcza realizację zespołu budynków edukacyjno-ekspozycyjnych (ryc. 34). Plan określa bardzo konkretne zasady zagospodarowania zarówno dla urządzeń terenowych, jak i obiektów architektonicznych. W planie określony jest m.in. udział powierzchni biologicznie czynnej (który dla rezerwatu przyrody wynosi minimum 85%), sposób realizacji punktów widokowych (na gruncie rodzimym, bez możliwości realizacji platform widokowych na konstruk-

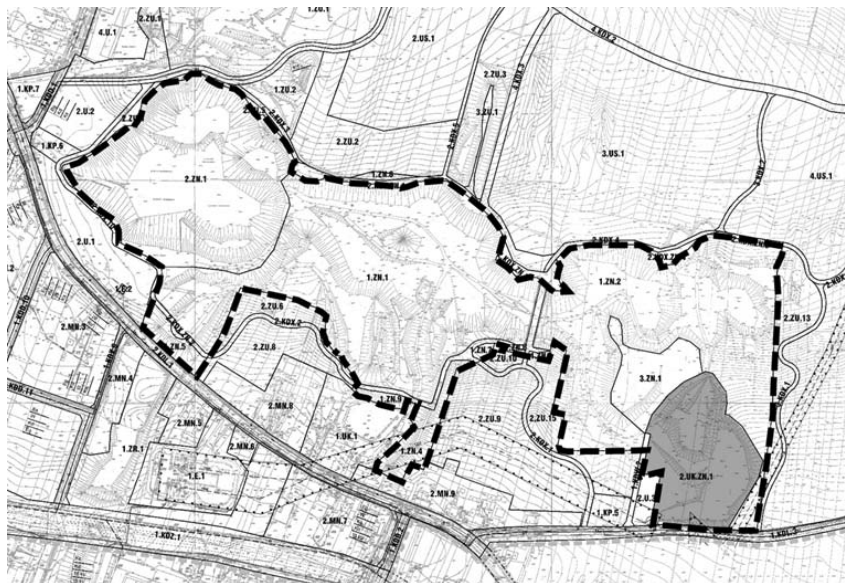
²⁵⁷ Uchwała Nr XLIX/605/97 Rady Miasta Gdańska z 22 maja 1997 w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Barniewice Wschodnie – Owczarnia.

²⁵⁸ Uchwała Nr XV/483/99 Rady Miasta Gdańska z 28 października 1999 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Wyspy Sobieszewskiej.

²⁵⁹ Uchwała Nr XXVII/310/08 Rady Miejskiej Białegostoku z 21 kwietnia 2008 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części osiedla Mickiewicza w Białymstoku (w rejonie ulic Ciołkowskiego, 11-go Listopada i Świerkowe).

²⁶⁰ Uchwała Nr XV/483/99 Rady Miasta Gdańska z 28 października 1999 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Wyspy Sobieszewskiej.

²⁶¹ Uchwała Nr XIV/324/2011 Rady Miasta Kielce z 28 lipca 2011 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu „Wietrznia” w Kielcach.

Ryc. 34. Tereny usług kultury (2.UK.ZN1) wydzielone w granicach rezerwatu Wietrzna

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rysunku planu.

acjach wsporczych), nakaz ujednolicenia charakteru i formy elementów zagospodarowania terenu. Plan określa także dosyć szczegółowo wytyczne dla rozwiązań architektonicznych, m.in. nakaz stosowania „modelowych rozwiązań architektonicznych wykorzystujących współczesne technologie proekologiczne i energooszczędne, wymóg dostosowania formy obiektów usytuowanych na wierzchołkach nasypów do obrysu nasypów czy możliwość częściowego przekrycia obiektu nasypem ziemnym oraz zabudowę tarasową”. Zaprojektowane²⁶² na podstawie ustaleń planu centrum Geoedukacji (fot. 7) zostało uznane przez Stowarzyszenie Architektów Polskich (SARP) za jeden z najlepszych obiektów architektonicznych zrealizowanych w 2011 r. Nagroda Roku została przyznana m.in. za znakomite przestrzenne i materiałowe wkomponowanie obiektu w otaczający naturalny krajobraz (*SARP* 2012).

Stopień pokrycia rezerwatów przyrody miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w analizowanych miastach jest bardzo zróżnicowany. W Krakowie, Poznaniu i Olsztynie planami objęte są wszystkie rezerваты przyrody. W Lublinie, Szczecinie, Rzeszowie, Katowicach i Zielonej Górze żaden (ryc. 35).

Miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego jest także objęty rezerwat Gorzowskie Murawy²⁶³. Należy jednak przypomnieć, że obszar ten objęty był planem jako obszar chronionego krajobrazu (por rozdz. 3.1.), a więc jako obszar o wiele

²⁶² Projekt Centrum powstał w pracowni PALK architektki.

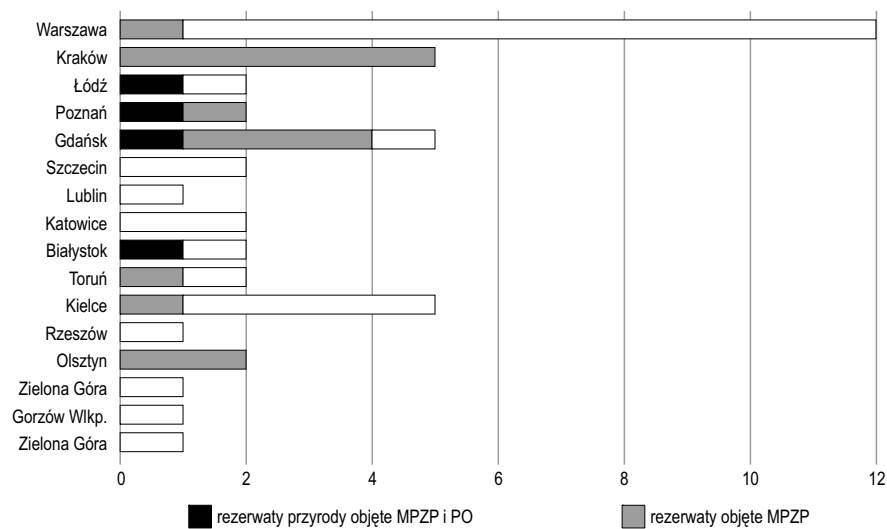
²⁶³ Uchwała Nr XIII/162/2003 Rady Miasta Gorzowa Wlkp. z 2 lipca 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Gorzowie Wlkp. na południe od ulicy Myśliborskiej.

Fot. 7. Centrum Geoedukacji na terenie rezerwatu przyrody Wietrzna

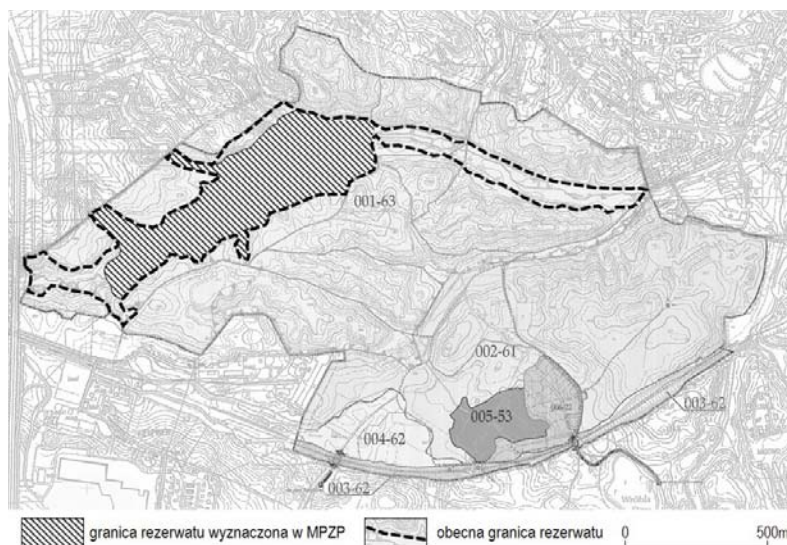
Źródło: [Strzyż 2014].

niższym reżimie ochronnym. W granicach ówczesnego obszaru chronionego krajobrazu zaplanowany został park leśny, w którym wyznaczono dwie strefy funkcjonalne: a – strefę lokalizacji urzędzeń i obiektów związanych z obsługą ruchu wypoczynkowego, b – strefę wykluczenia z wszelkiej zabudowy. Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku rezerwatu przyrody Dolina Strzyży w Gdańsku. Rezerwat został ustanowiony w 2007 r., a plan zagospodarowania obejmujący zespół przyrodniczo krajobrazowy o tej samej nazwie został uchwalony rok wcześniej. MPZP obszaru zachodniego zespo-

Ryc. 35. Sytuacja planistyczna rezerwatów przyrody położonych w granicach badanych miast

Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 36. Planowany rezerwat przyrody na tle granic obecnego rezerwatu Dolina Strzyży
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie rysunku planu i CRFOP.

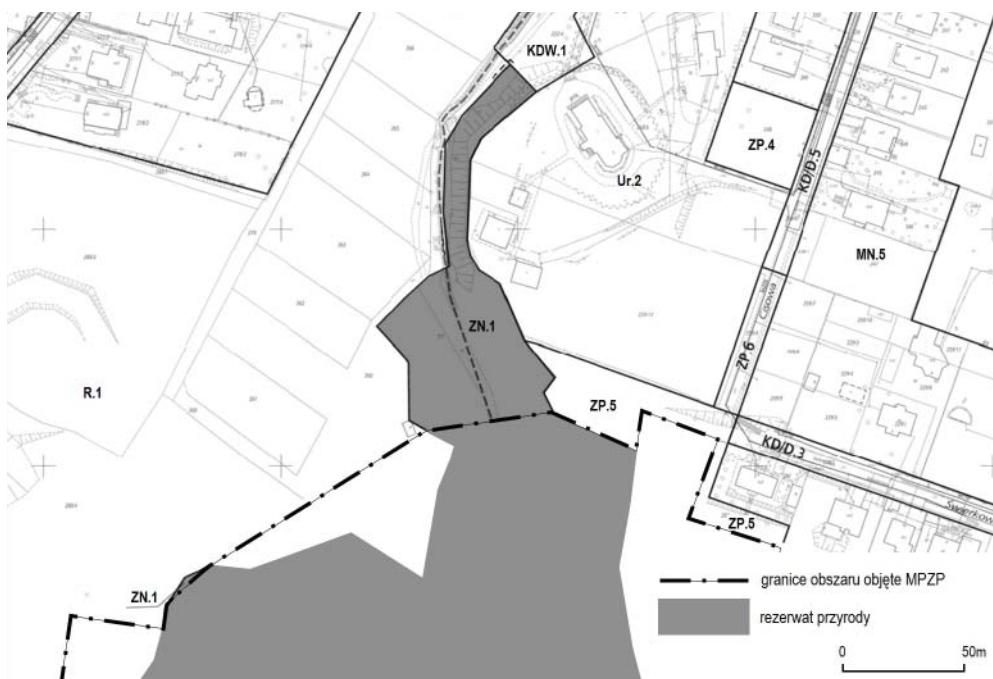
łu przyrodniczo-krajobrazowego Dolina Strzyży²⁶⁴ pokazuje jedynie orientacyjne granice projektowanego rezerwatu przyrody. Rezerwat przyrody o nazwie Dolina Strzyży ustanowiono w nieco szerszych granicach niż wyznaczone w planie (ryc. 36).

Ustalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla większości rezerwatów przyrody odwołują się do tzw. przepisów odrębnych, głównie aktów prawnych je ustanawiających. Dla większości rezerwatów przyrody plany zagospodarowania przestrzennego nie określają w zasadzie żadnych ustaleń szczegółowych.

Na terenach objętych ochroną rezerwatową utrzymuje się zazwyczaj obecne użytkowanie terenów i sporadycznie wprowadza się ustalenia dotyczące elementów zagospodarowania. Wynika to także w dużej mierze z tego, że połowa rezerwatów przyrody objętych MPZP nie stanowi odrębnych jednostek funkcjonalnych planu (np. Redykajny w Olsztynie, Las Łagiewnicki w Łodzi, Skołczanka w Krakowie). Inny problemem to nie traktowanie rezerwatów jako funkcjonalnych całości przy wyznaczaniu terenów do objęcia planem miejscowym. Tak np. rezerwaty Skarpa Ursynowska w Warszawie i Panieńskie Skały w Krakowie objęte są dwoma planami miejscowymi. W przypadku drugiego z rezerwatów pierwotnie cały jego obszar objęty był miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego obszaru Wzgórze Św. Bronisławy II²⁶⁵. Wyżej wymieniony plan częściowo został zmieniony planem

²⁶⁴ Uchwała Nr LVI/1900/06 Rady Miasta Gdańska z 26 października 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru zachodniego zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Dolina Strzyży” w mieście Gdańsku.

²⁶⁵ Uchwała Nr XXI/234/11 Rady Miasta Krakowa z 6 lipca 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru Wzgórze Św. Bronisławy II.

Ryc. 37. Fragmenty rezerwatu przyrody Panińskie Skały (ZN.1 i ZN.2) w granicach MPZP obszaru Wola Justowska – Modrzewiowa w Krakowie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rysunku planu.

obszaru Wola Justowska – Modrzewiowa²⁶⁶. Niestety przy wyznaczaniu obszaru objętego planem nie uwzględniono przebiegu granic rezerwatu. W rezultacie jego dwa niewielkie fragmenty znalazły się w granicach nowego planu: jeden o powierzchni zaledwie 25 m², drugi o powierzchni 0,4 ha (ryc. 37).

Do realizacji celów ochrony rezerwatów przyrody, bardzo ważne jest także ograniczenie niekorzystnego wpływu, jaki może powodować nieodpowiednie zagospodarowanie terenów sąsiednich. Stąd też niezwykle istotne są ustalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla terenów otaczających rezerwaty przyrody. Niestety, spośród 45 analizowanych rezerwatów przyrody jedynie dla 13 wyznaczone zostały otuliny. Miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego objętych jest 9 z nich, 7 w Warszawie i po jednym w Poznaniu i Gdańsku (tab. 48).

Najczęściej stosowanymi ustaleniami planów zagospodarowania sporządzonych dla obszarów obejmujących otuliny rezerwatów przyrody są zapisy o konieczności pozostawienia strefy wolnej od zainwestowania wokół rezerwatu. Zapisy takie zastosowano m.in. w części planów obejmujących otuliny rezerwatów przyrody Las

²⁶⁶ Uchwała Nr XLV/586/12 Rady Miasta Krakowa z 16 maja 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Wola Justowska – Modrzewiowa”.

Tabela 48

Sytuacja planistyczna otulin analizowanych rezerwatów przyrody

Nazwa rezerwatu	Odsetek powierzchni otuliny objęty MPZP	Liczba MPZP
WARSZAWA		
Rezerwat im Króla Jana III Sobieskiego	2,2	1
Las Bielański	35,5	3
Las Kabacki*	50,1	7
Olszynka Grochowska	8,6	1
Jezioro Czerniakowskie	2,8	1
Las Natoliński	69,8	4
Skarpa Ursynowska	88,5	2
Morysin	0,0	0
Wyspy Zawadowskie*	0,0	0
Kawęczyn	0,0	0
Ławice Kiełpińskie*	0,0	0
POZNAŃ		
Meteoryt Morasko	76,5	1
GDAŃSK		
Dolina Strzyży	100,0	1

* Dane odnoszą się do fragmentu otuliny położonego w granicach m.st. Warszawy.

Natoliński²⁶⁷ i Las Kabacki²⁶⁸. W przypadku wprowadzenia zabudowy w bezpośrednim sąsiedztwie ww. rezerwatów, w planach określono minimalną wielkość wskaźnika powierzchni biologicznej, a także wymóg stosowania ogrodzeń ażurowych umożliwiających przemieszczanie się drobnej fauny (np. MPZP Natolina Zachodniego – część Żołą²⁶⁹ i MPZP Moczydłowska Zachód²⁷⁰). W planie zagospodarowania przestrzennego Pyr Leśnych²⁷¹, obejmującym zachodnią część otuliny rezerwatu Las Kabacki, wprowadzono także ustalenia dotyczące kształtowania szaty roślinnej. Na

²⁶⁷ Uchwała Nr 520 Rady Gminy Warszawa-Ursynów z 12 maja 1998 r. w sprawie zatwierdzenia „Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Wolica” w gminie Warszawa-Ursynów

²⁶⁸ Uchwała Nr 165 Rady Gminy Warszawa-Ursynów z 16 listopada 1999 r. w sprawie zatwierdzenia „Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dawnej wsi Kabaty” w gminie Warszawa-Ursynów.

²⁶⁹ Uchwała Nr XX/680/2007 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z 6 grudnia 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Natolina Zachodniego – część Żołą.

²⁷⁰ Uchwała Nr XX/679/2007 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z 6 grudnia 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Natolina Zachodniego – część „Moczydłowska Zachód”.

²⁷¹ Uchwała Nr LXXXVI/2533/2010 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z 15 lipca 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu tzw. Pyr Leśnych.

Tabela 49

Wykaz gatunków roślin w MPZP Pyr Leśnych w Warszawie

Charakterystyka podłoża	Zalecane gatunki roślin
Podłoże gliniaste	dąb szypułkowy, grab pospolity, lipa drobnolistna, klon pospolity, leszczyna, trzmielina, dereń, irga, glóg, kalina
Podłoże piaszczyste	sosna pospolita, dąb szypułkowy, brzoza brodawkowata, jarzab pospolity, jałowiec pospolity
Tereny podmokłe	olcha czarna, wierzbą, jesion wyniosły, czeremcha, porzeczka czarna, kruszyna

Źródło: Tekst planu.

terenach gminnych wprowadzono nakaz, a na terenach prywatnych zalecenie wprowadzania gatunków rodzimych zgodnych z typem siedliska, z uwzględnieniem gatunków korzystnych dla utrzymania fauny. Na potrzeby planu opracowano wykaz gatunków drzew i krzewów, który jest integralną częścią ustaleń planu (tab. 49). Ustalenia dotyczące kształtowania szaty roślinnej wprowadzono także w MPZP Trasy Siekierkowskiej²⁷². Jednak plan ten obejmuje niecałe 3 ha otuliny rezerwatu Jeziorko Czerniakowskie. Należy podkreślić, że zapisy te w planach miejscowych są związane z realizacją ustaleń planów ochrony dla ww. rezerwatów.

Istotnym aspektem kształtowania otoczenia rezerwatów przyrody jest także wprowadzenie w granicach otulin ogólnodostępnych terenów zieleni, których zadaniem jest m.in. odciążenie terenów rezerwatów od nadmiernej presji rekreacyjnej. Dotyczy to w głównej mierze planu zagospodarowania przestrzennego Natolina Zachodniego – Park Wyżyny część A, obejmującego fragment otuliny rezerwatu Las Kabacki. Celem sporządzenia ww. planu jest ochrona walorów przyrodniczych i krajobrazowych rezerwatu, a także ochrona „interesu publicznego w zakresie terenów rekreacji”²⁷³. W planie zagospodarowania Gocławka Północnego²⁷⁴ w Warszawie wyznaczono z kolei tereny mające stanowić zaplecze turystyki związanej z rezerwatem Olszynka Grochowska. Tereny te przeznaczono na ogólnodostępne tereny zieleni wraz z usługami towarzyszącymi (gastronomia, kultura, handel).

²⁷² Uchwała Nr 1032/LXVII/98 Rady Gminy Warszawa-Centrum z 18 czerwca 1998 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Trasy Siekierkowskiej w obszarze Łuku Siekierkowskiego.

²⁷³ Uchwała Nr XXIII/800/2008 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z 24 stycznia 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów Natolina Zachodniego – „Park Wyżyny część A”.

²⁷⁴ Uchwała Nr XC/2662/2010 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z 23 września 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru Gocławka Północnego.

Wśród planów zagospodarowania przestrzennego dla rezerwatów przyrody, dla których nie wyznaczono otulin, na uwagę zasługują ustalenia planów obejmujących krakowskie rezerваты przyrody. Celem sporządzenia tych planów jest m.in. zabezpieczenie strefy ekotonowej dla rezerwatów przyrody (np. MPZP obszaru Las Wolski²⁷⁵). Podobny w intencji zapis pojawił się w planie zagospodarowania przestrzennego dzielnicy Prawobrzeże w Szczecinie²⁷⁶ oraz w planie zagospodarowania Wyspy Sobieszewskiej w Gdańsku. W pierwszym z planów wyznaczono pas zieleni izolacyjnej pomiędzy rezerwatem Zdroje a terenami przeznaczonymi pod zabudowę. W drugim zaś wyznaczono otulinę dla rezerwatu przyrody Mewia Łacha, w której wykluczono prowadzenie wszelkiej działalności inwestycyjnej. Powyższe przykłady wskazują, że plany miejscowe traktowane są jako ważny instrument ochrony rezerwatów przed zagrożeniami zewnętrznymi. Szkoda tylko, że instrument ten nie jest powszechnie stosowany.

Plan miejscowy jako instrument ochrony przyrody powinien odgrywać istotną rolę w przypadku obszarów ustanowionych przez samorządy lokalne. Jest to bowiem jedyny instrument prawny, w którym mogą być uwzględnione aspekty przestrzenne ochrony użytków ekologicznych, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych i stanowisk dokumentacyjnych. Przeprowadzone badania wykazały, że lokalne formy ochrony w analizowanych miastach są objęte planami miejscowymi w niewiele ponad 50%.

Na 80 użytków ekologicznych 44 objęte są miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, z czego cztery z nich jedynie częściowo. Dwa użytki ekologiczne w Poznaniu (Bogdanka II i Wilczy Młyn) i dwa w Szczecinie (Dolina strumieni Skolwinki, Stołczynki, Żółwinki i Dolina Strumienia Grzęziniec). Użytek ekologiczny Bogdanka II²⁷⁷ w ok. 88% objęty jest planem miejscowym, UE Wilczy Młyn w zaledwie ok. 6%²⁷⁸, a UE Dolina strumieni Skolwinki, Stołczynki, Żółwinki w ok. 52%²⁷⁹. Użytek ekologiczny Dolina Strumienia Grzęziniec objęty jest dwoma planami zagospodarowania przestrzennego Warszewo-Wkrzańska²⁸⁰ i Żelechowo-Łączna²⁸¹, obejmującymi kolejno ok. 54% i ok. 7% jego powierzchni (tab. 50).

²⁷⁵ Uchwała Nr CIII/1385/10 Rady Miasta Krakowa z 9 czerwca 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Las Wolski”.

²⁷⁶ Uchwała Nr XLIII/543/98 Rady Miasta Szczecina z 23 lutego 1998 r. w sprawie II edycji zmian Miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Szczecina na obszarze dzielnicy Prawobrzeże.

²⁷⁷ Uchwała Nr CV/1208/IV/2006 Rady Miasta Poznania z 10 października 2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru „PÓLNOCNO-ZACHODNIEGO KLINA ZIELENI” w Poznaniu – część A „Dolina Bogdanki”.

²⁷⁸ Uchwała nr XXXVI/429/III/2000 Rady Miasta Poznania z 16 maja 2000 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „WILCZY MŁYN” w Poznaniu.

²⁷⁹ Uchwała Nr IX/165/11 Rady Miasta Szczecin z 27 czerwca 2011 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu „Stołczyn – Bajeczna” w Szczecinie.

²⁸⁰ Uchwała Nr LII/1379/10 Rady Miasta Szczecin z 25 października 2010 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Warszewo -Wkrzańska” w Szczecinie.

²⁸¹ Uchwała Nr XXI/560/08 Rady Miasta Szczecin z 24 kwietnia 2008 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu „Żelechowa – Łączna” w Szczecinie.

Tabela 50

Sytuacja planistyczna użytków ekologicznych w granicach badanych miast
(objaśnienia użytych w tabeli oznaczeń: x – tak; o – częściowo; + – pośrednio)

Nazwa użytku ekologicznego (UE)	UE z wprowadzoną ochroną czynną	UE z ustanowionymi społecznymi celami ochrony	UE objęte MPZP (MPZP uchwalony przed ustanowieniem UE)	Liczba MPZP	Ustalenia MPZP		
					przeznaczenie terenu	zasady zagospodarowania sprzyjające realizacji celów ochrony w przestrzeni	zasady zagospodarowania sprzyjające realizacji społecznej funkcji UE
WARSZAWA							
Powsin	x		(x)	1	ZP	o	+
Powsinek	x						
Jeziorko Imielińskie	x		x	1	WS	o	+
Fragment Skarpy Ursynowskiej im. Cz. Łaszka	x		(x)	1	ZP		
Fragment Skarpy Ursynowskiej im. J. Kusocińskiego	x						
Przy Lesie Młocińskim	x						
KRAKÓW							
Uroczysko w Rząsce			x	1	ZN		
Łąki Nowohuckie							
Rozlewisko Potoku Rzewnego							
Staw przy Kaczeńcowej			x	1	ZP/WS	+	+
Dolina Prądnika			x	1	ZP	+	+
Uroczysko Kowadza			x	1	ZL		+
Las w Witkowicach			(x)	1	ZL		+
Staw Dąbski			x	1	ZP/WS	+	+
Staw w Rajsku			x	1	ZP/WS	+	+
Rybitwy			(x)	1	ZP		
Staw Królówka							
Staw przy Cegielni			(x)	1	ZP		+
ŁÓDŹ							
Łąki na Modrzewiu	x						
Międzyrzecze Bzury i Łagiewniczanki	x						
Stawy w Nowosolnej	x						
Łąka w Wiączyńcu							
Stawy w Mieleszkach	x						
Mokradła przy Pomorskiej			x	1	ZN		
Jeziorko Wiskitno							
Mokradła Brzozy							

Nazwa użytku ekologicznego (UE)	UE z wprowadzoną ochroną czynną	UE z ustanowionymi społecznymi celami ochrony	UE objęte MPZP (MPZP uchwalony przed ustanowieniem UE)	Liczba MPZP	Ustalenia MPZP		
					przeznaczenie terenu	zasady zagospodarowania sprzyjające realizacji celów ochrony w przestrzemi	zasady zagospodarowania sprzyjające realizacji społecznej funkcji UE
Międzyrzecze Sokolówki i Brzozy			x	1	ZL/WS		
Majerowskie Błota							
Majerowskie Pole							
Dolina dolnej Wrzącej			x	1	ZN	+	+
Olsy na Zabieńcu			x	1	ZL		
Olsy nad Nerem							
Źródlika na Mikołajewie							
WROCLAW							
Łacha Farna			x	1	WS	+	
Dwa zbiorniki wodne w rejonie Janówka (2002)			x	1	WS/ZL		
Obszar na terenie Nowej Karczmy			x	1	R/W		
POZNAŃ							
Bogdanka I	x	x	(x)	2	ZL	o	x
Traszkki Ratajskie	x	x	(x)	1	ZP	o	x
Bogdanka II	x	x	(o)	2	ZL	o	
Strzeszyn	x	x	(x)	1	ZL	o	x
Dębina I	x	x	(x)	1	ZL	o	x
Dębina II	x	x	(x)	1	ZL/WS	o	x
Darzybór	x	x	(x)	1	ZL	o	x
Wilczy Młyn	x	x	(o)	1	ZP	o	x
Łęgi Potoku Różanego	x		(x)	1	ZP/WS	o	x
GDANSK							
Fort Nocek			x	1	UT		
Murawy kserotermiczne w dolinie Potoku Oruńskiego	x						
Oliwskie Nocki			x	1	MN		
Prochownia pod Kasztanami			x	1	UT		
Migowska Bielawa			(x)	1	ZP	+	
Łozy w Kiełpiku			x	1	ZP		+
Dolina Czystej Wody			x	1	ZP	+	
Salwinia w Owczarni							
Wydma w Górkach Zachodnich			x	1	ZL		
Zielone Wyspy							
Karasiowe Jezioro							

Nazwa użytku ekologicznego (UE)	UE z wprowadzoną ochroną czynną	UE z ustanowionymi społecznymi celami ochrony	UE objęte MPZP (MPZP uchwalony przed ustanowieniem UE)	Liczba MPZP	Ustalenia MPZP		
					przeznaczenie terenu	zasady zagospodarowania sprzyjające realizacji celów ochrony w przestrzemi	zasady zagospodarowania sprzyjające realizacji społecznej funkcji UE
Torfowisko Smęgorzyńskie Luneta z Pasikonikiem			x	1	ZN		
SZCZECIN							
Stawek na Gumieńcach			x	1	ZN	+	
Stawek przy Śródleśnej			x	1	ZN		+
Dolina Strumienia Żbabiniec			o	2	ZN		+
Dolina Strumienia Grzęziniec							
Klucky Ostrów							
Dolina strumieni Skolwinki, Stołczynki, Żółwinki			o	1	ZN/WS	+	+
BYDGOSZCZ							
Zielona Ostoja			x	1	ZN		+
KATOWICE							
Płone Bagno		x					
TORUŃ							
Dabrowa na Kaszczorku			(x)	1	ZL	+	+
KIELCE							
Oczko Wodne			x	1	WS	+	+
ZIELONA GÓRA							
Remiza							
Pętla Odry I							
Pętla Odry II							
Pętla Odry IV							
Konwalie							
Bagno Michała							
Ługowskie Łąki							
Trzciniowisko							
GORZÓW WLKP.							
Gorzowskie Murawy Kserotermiczne			x	1	ZN		
OPOLE							
Grudzicki Grąd	x		(x)	1	ZL		

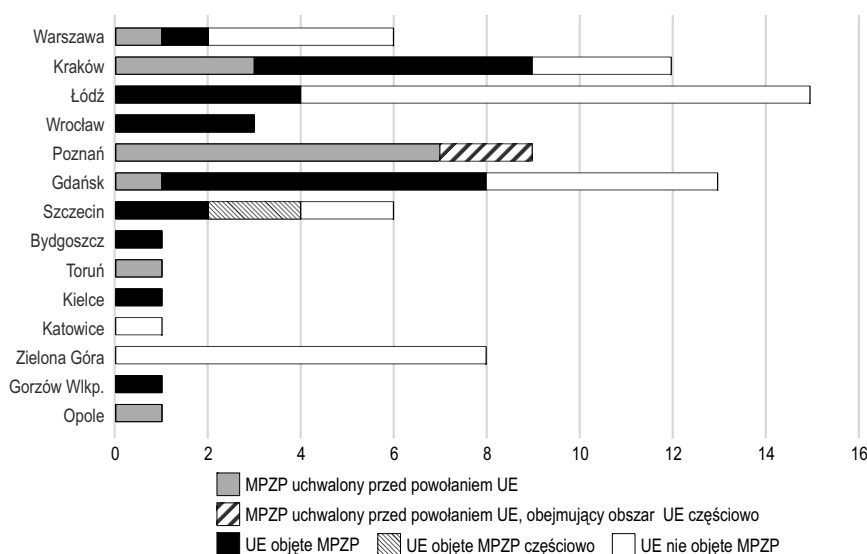
Nazwa użytku ekologicznego (UE)	UE z wprowadzoną ochroną czynną	UE z ustanowionymi społecznymi celami ochrony	UE objęte MPZP (MPZP uchwalony przed ustanowieniem UE)	Liczba MPZP	Ustalenia MPZP		
					przeznaczenie terenu	zasady zagospodarowania sprzyjające realizacji celów ochrony w przestrzeni	zasady zagospodarowania sprzyjające realizacji społecznej funkcji UE
Łąki w Nowej Wsi Królewskiej	X						X
Kamionka Piast	X						

Oznaczenia:

ZP – tereny zieleni urządzonej; ZL – tereny lasów; ZN – tereny zieleni objęte formami ochrony przyrody; WS – tereny wód śródlądowych; R – tereny użytków rolnych; UT – tereny usług turystyki; MN – tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej

W przypadku badanych użytków ekologicznych możemy wyróżnić dwie zasadnicze sytuacje planistyczne. Pierwsza z nich dotyczy planów zagospodarowania przestrzennego, które zostały uchwalone przed ustanowieniem użytków ekologicznych (ok. 36% planów). Druga dotyczy planów zagospodarowania, które obejmują obszary istniejących w dniu uchwalenia planu użytków ekologicznych (ryc. 38).

W przypadku, gdy plany zagospodarowania przestrzennego były uchwalone przed ustanowieniem użytków ekologicznych, co oczywiście, ich ustalenia nie zawierają zapi-

Ryc. 38. Sytuacja planistyczna użytków ekologicznych w badanych miastach

Źródło: Opracowanie własne.

sów, które w sposób bezpośredni odnoszą się do wymogów ich ochrony. Należy jednak podkreślić, że w wyżej wzmiankowanych planach, tereny obecnych użytków ekologicznych były przeznaczane na różnego rodzaju tereny zieleni. Dotyczy to m.in. użytków ekologicznych Powsin w Warszawie, Las w Witkowcach i Staw przy Cegielni w Krakowie, wszystkich użytków ekologicznych ustanowionych w Poznaniu, Migowska Bielawa w Gdańsku, czy użytku Grudzicki Grąd w Opolu. Ustalenia ww. planów zawierają zapisy, które w dużej mierze sprzyjają realizacji funkcji społecznej i przyrodniczej badanych użytków ekologicznych, choć tej drugiej w dużo mniejszym stopniu. W planie zagospodarowania przestrzennego Osiedla Tysiąclecia²⁸² w Poznaniu obszar obecnego użytku ekologicznego Traszki Ratajskie został przeznaczony na tereny zieleni urządzonej. W planie została wprowadzona możliwość realizacji ścieżek pieszych i pieszo-rowerowych, placu zabaw, obiektów małej architektury oraz punktu widokowego. W zakresie kształtowania funkcji przyrodniczej terenu ustalenia planu ograniczają się jednak do bardzo ogólnikowych zapisów dotyczących możliwości wprowadzenia nowych nasadzeń, ochrony wód powierzchniowych i zachowania ukształtowania terenu, a minimalny udział powierzchni biologicznie czynnej został wyznaczony na poziomie 60%. W przypadku użytku ekologicznego Powsin w Warszawie obszar, na którym obecnie znajduje się użytek ekologiczny, w MPZP osiedli Powsin i Zamość²⁸³ został przeznaczony na tereny zieleni wchodzące w skład strefy ochrony systemu przyrodniczego miasta. Dla terenów tych plan ustalił wymóg utrzymania i ochrony terenów biologicznie czynnych na poziomie minimum 90%, a wprowadzanie nowych zespołów roślinności warunkuje wykonaniem opracowań specjalistycznych określających ich wpływ na istniejący ekosystem. Plan wyklucza możliwość realizacji zabudowy, dopuszcza jedynie możliwość sytuowania ścieżek pieszych i rowerowych. Na uwagę zasługują zapisy planu zagospodarowania otoczenia Jeziora Strzeszyńskiego²⁸⁴ w Poznaniu, obejmującego użytki ekologiczne Bogdanka I i Strzeszyn. Oprócz ustaleń dotyczących wprowadzania elementów infrastruktury turystycznej i wypoczynkowej, wskazuje na konieczność stosowania rodzimych gatunków drzew i krzewów oraz stosowania roślin okrywowych, charakterystycznych dla danego siedliska przy wprowadzaniu zalesień. Ponadto ustala nakaz stosowania nawierzchni umożliwiających infiltrację wód opadowych na terenach dróg i ścieżek pieszo-rowerowych, a także dopuszcza budowę zbiorników retencyjnych dla wód opadowych.

Niestety ustalenia planów zagospodarowania przestrzennego dla przyszłych użytków ekologicznych nie zawsze były zrealizowane w sposób zapewniający należytą ochronę tych terenów. Dotyczy to np. użytku ekologicznego Migowska Biela-

²⁸² Uchwała Nr XII/127/VI/2011 Rady Miasta Poznania z 7 czerwca 2011 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Osiedle Tysiąclecia” w Poznaniu.

²⁸³ Uchwała Nr 268 Rady Gminy Warszawa-Wilanów z 29 czerwca 2000 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu osiedli Powsin i Zamość.

²⁸⁴ Uchwała Nr XV/117/V/2007 Rady Miasta Poznania z 22 maja 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru „Północno-Zachodniego Klina Zieleni” w Poznaniu – część B „Otoczenie Jeziora Strzeszyńskiego”.

wa, objętego planem zagospodarowania przestrzennego obszaru Piecki – Migowo²⁸⁵ w rejonie ul. Myśliwskiej w Gdańsku. Zgodnie z ustaleniami planu, obszar przyszłego użytku ekologicznego został przeznaczony na tereny zieleni krajobrazowo-ekologicznej. W planie ustalono konieczność zachowania połączenia terenu z położonym na północ od planowanego użytku zbiornikiem wodnym, wzdłuż istniejącego rowu. Ustalono także udział powierzchni biologicznie czynnej na poziomie 100%. W planie ustalono także konieczność zachowania naturalnego ukształtowania terenu, linii brzegowej zbiornika oraz istniejącej zieleni. Zalecono ponadto ogrodzenie terenu. Przy realizacji zabudowy sąsiadującej z terenami użytku ekologicznego nie udało się zachować wskazanego w planie połączenia ekologicznego (rów został zasypany) oraz udziału powierzchni biologicznie czynnej. W śladzie rowu został zrealizowany ciąg pieszy obsługujący budynki nr 69 i 79 przy ul. Myśliwskiej, a co za tym idzie powierzchnia biologicznie czynna użytku została zmniejszona do ok. 98%. Udało się natomiast, choć w pośredni sposób, zrealizować zalecenie dotyczące ogrodzenia terenu. Użytek ekologiczny znajduje się bowiem wewnątrz zamkniętego osiedla (ryc. 39) i zapewne wbrew intencji autorów planu, jest całkowicie izolowany od sąsiednich terenów zieleni i wód.

W drugiej sytuacji planistycznej znalazło się 28 użytków ekologicznych. Dla 12 z nich plany zagospodarowania przestrzennego nie określają żadnych ustaleń szczegółowych i odwołują się do przepisów odrębnych, a zatem do zakazów ustanowionych dla poszczególnych użytków ekologicznych. Dotyczy to m.in. planów zagospodarowania obejmujących użytki ekologiczne: Uroczysko w Rząsce²⁸⁶ w Krakowie, Wydma w Górkach Zachodnich²⁸⁷ w Gdańsku czy Gorzowskie Murawy Kserotermiczne²⁸⁸ w Gorzowie Wlkp. W planie zagospodarowania przestrzennego obejmującym krakowski użytek ekologiczny Staw w Rajsku nie ma natomiast żadnej wzmianki o objęciu terenu ochroną prawną, mimo to, że ustanowienie użytku ekologicznego miało miejsce w 2012, a uchwalenie planu obszaru Rajska²⁸⁹ w 2013 r.

W pozostałych przypadkach plany zagospodarowania przestrzennego dla terenów, na których wyznaczone zostały użytki ekologiczne, zawierają w większości bardzo ogólne ustalenia, dotyczące m.in. zachowania istniejących zadrzewień, cieków i zbiorników wodnych, możliwości wprowadzenia ścieżek edukacyjnych i rekreacyj-

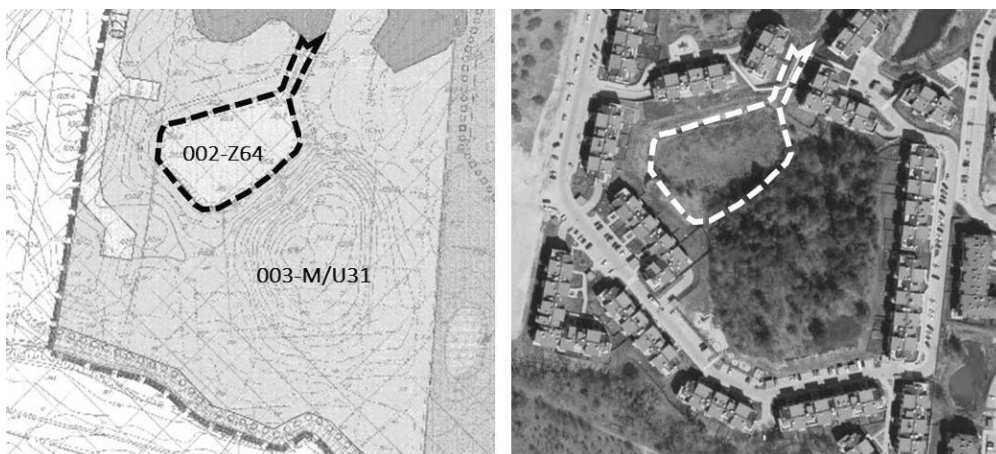
²⁸⁵ Uchwała Nr XLII/1494/05 Rady Miasta Gdańska z 29 września 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Piecki-Migowo rejon ulicy Myśliwskiej w mieście Gdańsku.

²⁸⁶ Uchwała Nr LII/687/12 Rady Miasta Krakowa z 11 lipca 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „II Kampus AGH”.

²⁸⁷ Uchwała Nr LIII/1196/14 Rady Miasta Gdańska z 29 maja 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Górk Zachodnie w rejonie ulicy Łowickiej w mieście Gdańsku.

²⁸⁸ Uchwała Nr XXV/385/2007 Rady Miasta Gorzowa Wlkp. z 20 grudnia 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Gorzowa Wlkp. w obszarze po prawej stronie ulicy Kostrzyńskiej w kierunku Bogdańca.

²⁸⁹ Uchwała Nr XC/1325/13 Rady Miasta Krakowa z 20 listopada 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Rajska”.

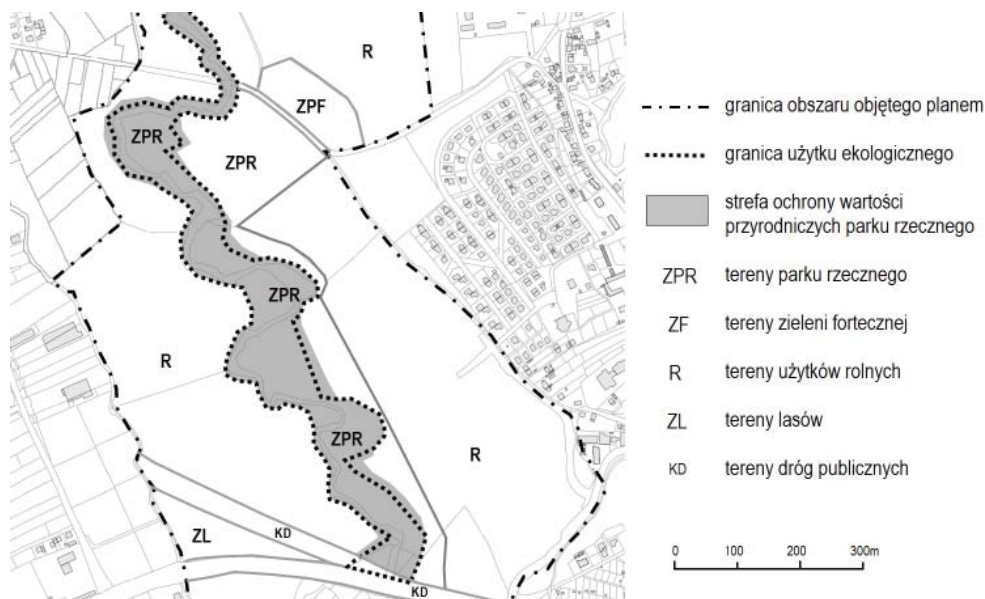

Ryc. 39. Granice użytku ekologicznego Migowska Bielawa w Gdańsku na tle rysunku planu (002-Z64) oraz zrealizowanej na podstawie ustaleń planu zabudowy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rysunku planu i ortofotomapy Gdańsk z 2016 r., [http://mapa.gdansk.gda.pl/ipg/app/index].

nych czy obiektów małej architektury. Być może wynika to z tego, że dla zaledwie jednego z ww. użytków ekologicznych objętych planem, w uchwale go ustanawiającej zostały wskazane ustalenia dotyczące ochrony czynnej (Jezioro Imielińskie), natomiast dla żadnego z nich nie określono społecznych celów ochrony. Należy także dodać, że użytki ekologiczne w tych planach nie są wyodrębnionymi jednostkami funkcjonalnych planu. Dlatego ustalenia planów zagospodarowania adresowane są zazwyczaj do terenów zieleni, w granicach których znajdują się użytki ekologiczne (np. UE Dolina Prądnika w Krakowie, położony w granicach parku rzeczno o tej samej nazwie) lub do terenów zieleni, które są położone w granicach użytków ekologicznych (np. UE Staw Dąbski w Krakowie). W tej sytuacji także możemy mówić o tym, że jedynie w pośredni sposób ustalenia planów odnoszą się do kształtowania użytków ekologicznych. Oczywiście, jeśli określają zasady zagospodarowania umożliwiające realizację celów ochrony w przestrzeni. Niestety, ustalenia planów w przedmiotowym zakresie są zazwyczaj bardzo skromne i zazwyczaj ograniczają się do określenia minimalnego udziału powierzchni biologicznie czynnej, rzadziej do określenia doboru gatunkowego, lub kształtowania elementów zagospodarowania technicznego (np. nawierzchnie, ogrodzenia) w sposób nie ingerujący zbyt w funkcjonowanie przyrodnicze obszaru. W MPZP obszaru Dolina Prądnika²⁹⁰, użytek ekologiczny Dolina Prądnika położony jest w granicach strefy ochrony wartości przyrodniczej parku rzeczno (ryc. 40), dla której określono podwyższony w stosunku do pozostałych terenów parku, udział po-

²⁹⁰ Uchwała Nr XCI/1218/10 Rady Miasta Krakowa z 3 lutego 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Dolina Prądnika” w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Dolina Prądnika”.

Ryc. 40. Granice użytku ekologicznego Dolina Prądnika
 na tle strefy ochrony wartości przyrodniczych parku rzecznego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rysunku planu.

wierzchni biologicznie czynnej na poziomie 80%. W granicach strefy wprowadzono ponadto ograniczenia w zakresie sytuowania ścieżek rowerowych, które mogą przebiegać jedynie prostopadle do granicy strefy i prowadzić do kładek na rzece Prądnik.

W planie zagospodarowania obszaru Lema-Staw Dąbski²⁹¹ tereny zieleni urządzonej znajdujące się w granicach użytku ekologicznego przeznaczono pod zielenią izolacyjną stanowiącą obudowę biologiczną Stawu Dąbskiego, dla której określono minimalny udział powierzchni biologicznie czynnej w wysokości 90%. Zgodnie z ustaleniami planu zielenią izolacyjną powinna być złożona z gatunków roślin odpornych na zanieczyszczenia. Dodatkowo w planie zagospodarowania dla wszystkich publicznych terenów zieleni wprowadzono zakaz stosowania obcych krajobrazowo egzotycznych gatunków zimozielonych drzew iglastych z rodzajów, takich jak *Thuja*, *Chamaecyparis* i *Juniperus*.

Na uwagę zasługują plany zagospodarowania przestrzennego, w ustaleniach których znajdują się zapisy sprzyjające ochronie użytku ekologicznego przed zagrożeniami zewnętrznymi. Jest to szczególnie istotne w sytuacji, w której nie ma już obowiązku wyznaczania otulin dla form ochrony przyrody ustanawianych przez samorządy lokalne. W wielu przypadkach otuliny zostały utrwalone w zapisach planów miejscowych, jak ma to np. miejsce w przypadku MPZP Ursynowa Zachodniego – część Zachod-

²⁹¹ Uchwała Nr LIX/1286/16 Rady Miasta Krakowa z 7 grudnia 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Lema – Staw Dąbski”.

Ryc. 41. Strefa hydroekologiczna wokół użytku ekologicznego Jezioro Imielińskie ustanowiona w MPZP

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rysunku planu.

nia A²⁹². W planie tym dla użytku ekologicznego Jezioro Imielińskie została wyznaczona strefa ochrony hydroekologicznej Jeziora, która jest tożsama z jego otuliną (ryc. 41). W strefie tej wyznaczono wiele ustaleń, które powinny sprzyjać zachowaniu właściwych stosunków wodnych, m.in. nakaz odprowadzania wód opadowych z dachów i ciągów pieszych do gruntu, czy zakaz budowy podziemnych przegród wodoszczelnych oraz podpiwniczania budynków. W ustaleniach planu niestety nie odniesiono się do wszystkich wymogów dotyczących ochrony czynnej użytku. Do planu nie wprowadzono wymogu stosowania rodzimych gatunków drzew przy nowych nasadzeniach. W planie zagospodarowania przestrzennego Warszewo-Kredowa²⁹³ w Szczecinie

²⁹² Uchwała Nr XI/316/2007 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z 14 czerwca 2007 w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Ursynowa Zachodniego w dzielnicy Ursynów m.st. Warszawy – część zachodnia –A.

²⁹³ Uchwała nr XLIV/1113/2010 Rady miasta Szczecin z 1 marca 2010 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Warszewo-Kredowa” w Szczecinie pod nazwą „Warszewo-Kredowa 2”.

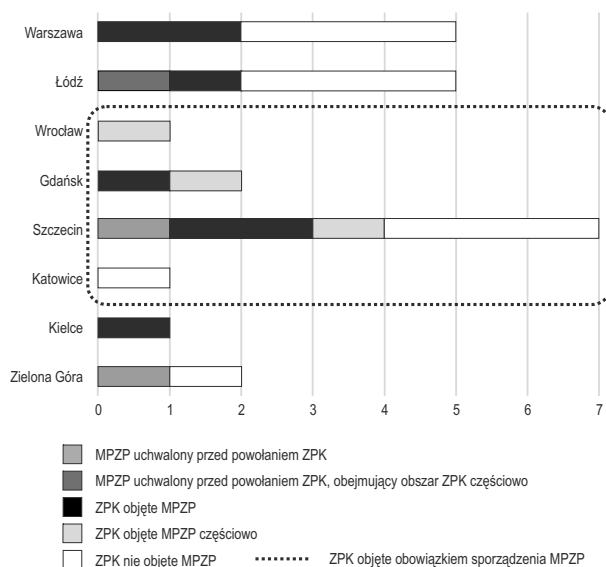
ustanowiono ochronę planistyczną terenu stanowiącego otulinę użytku ekologicznego Stawek przy Śródleśnej. Dla strefy tej ustalono zakaz przegradzania terenów uniemożliwiających migrację zwierząt, dokonywania zmian stosunków wodnych, a także wymóg nasadzeń roślinnych nawiązujących do zbiorowiska roślinnego występującego na terenie użytku ekologicznego. Na terenie dopuszczono jedynie realizację ścieżki edukacyjno-ekologicznej oraz wymóg zachowania co najmniej 90% powierzchni biologicznie czynnej. W planie zagospodarowania przestrzennego, obejmującym użytek ekologiczny o nazwie Łacha Farna we Wrocławiu²⁹⁴, wyznaczono z kolei pas zieleni izolującej użytek ekologiczny od strony planowanych terenów zainwestowanych, w zagospodarowaniu którego zarekomendowano stosowanie rodzimych gatunków drzew liściastych, takich jak: jesion, topola, osika, wierzba iwa, z jednoczesnym ograniczeniem nasadzeń świerka. Dodatkowo ustalono konieczność wykonania ww. pasa zieleni izolacyjnej równoległe z rozpoczęciem prac inwestycyjnych. W MPZP obszaru Wietrznia²⁹⁵ także wyznaczono otulinę użytku ekologicznego. Obszary wokół użytku ekologicznego Oczko Wodne przeznaczono na ogólnodostępne tereny zieleni wyposażone w małą architekturę, ścieżki dydaktyczne, terenowe punkty widokowe i ciągi piesze.

Generalnie można stwierdzić, że ustalenia planów zagospodarowania przestrzennego dotyczące użytków ekologicznych największą rolę odgrywają w zakresie zachowania sposobu użytkowania terenu, albowiem tylko w nieznacznym stopniu różnicują przestrzennie wymogi reżimu ochrony. Chociaż stopień pokrycia planami zagospodarowania UE nie jest zadowalający, to w kilku przypadkach możemy się jednak spodziewać znacznej poprawy. W Łodzi ok. 70% użytków ekologicznych leży w granicach obszarów, dla których sporządzany jest obecnie MPZP. W przypadku Krakowa sytuacja także ulega stałej poprawie. Według badań prowadzonych przez Nowacką-Rejzner [2011], do końca 2009 r. żaden z użytków ekologicznych nie był objęty miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, a tylko 4 z nich znalazły się w granicach planów w trakcie opracowywania. W połowie 2018 r. ustaleniami planów zagospodarowania przestrzennego objęte było 75% użytków ekologicznych, a pozostałe leżą w granicach obszarów objętych MPZP.

Sytuacja planistyczna zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, w porównaniu z sytuacją użytków ekologicznych, jest nieco bardziej złożona (ryc. 42). Wynika to przede wszystkim z tego, że dla zespołów przyrodniczo-krajobrazowych ustanowionych uchwałą rady gminy, wprowadzona w 1994 r. *nowelizacja Ustawy z 16 października 1991 r. o ochronie przyrody*, nałożyła obowiązek sporządzenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

²⁹⁴ Uchwała Nr XXI/671/00 Rady Miejskiej Wrocławia z 18 maja 2000 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Wrocławia dla obszaru w rejonie ul. Janowskiej obrębu Prace Odrzańskie.

²⁹⁵ Uchwała Nr XIV/324/2011 Rady Miasta Kielce z 28 lipca 2011 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu „Wietrznia” w Kielcach.

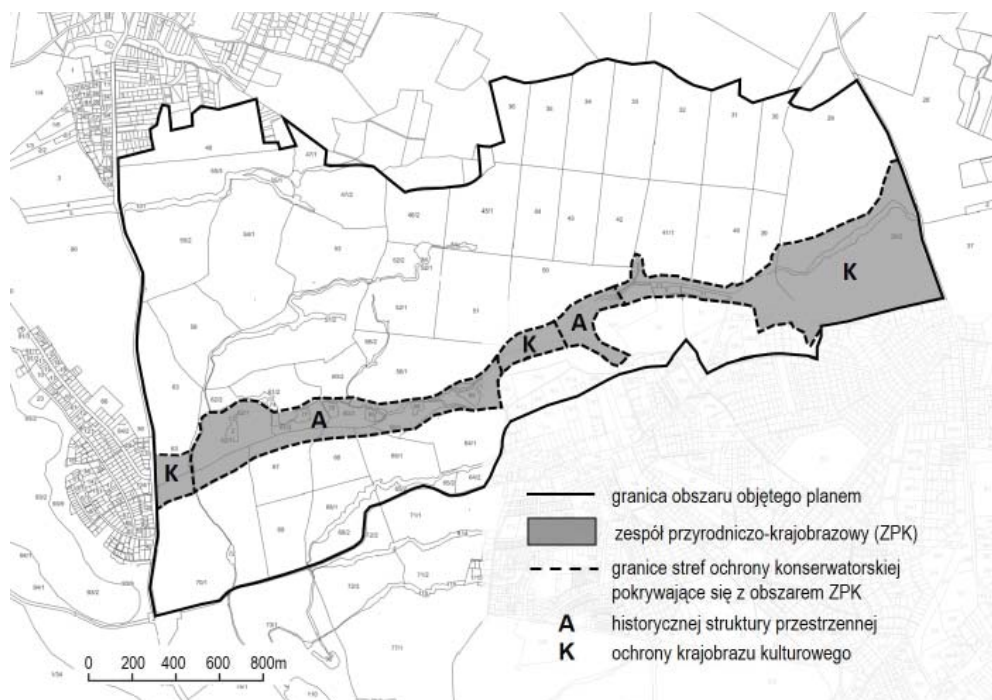

Ryc. 42. Sytuacja planistyczna zespołów przyrodniczo-krajobrazowych w badanych miastach

Źródło: Opracowanie własne.

Obowiązkiem planistycznym teoretycznie objętych zostało łącznie 11 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych ustanowionych we Wrocławiu (1), Gdańsku (2), Szczecinie (7) i Katowicach (1). Spośród ww. „obowiązkowe” plany zagospodarowania przestrzennego sporządzono dla zaledwie trzech zespołów przyrodniczo-krajobrazowych: Szczytnickiego we Wrocławiu, Doliny Strzyży w Gdańsku i Doliny Siedmiu Młynów i źródła strumienia Osówka w Szczecinie. Przy czym jedynie ostatni z wymienionych zespołów został objęty w całości jednym planem zagospodarowania przestrzennego o nazwie Park Leśny Arkoński – Dolina Siedmiu Młynów²⁹⁶. Plan ten obejmuje północną część największego z parków leśnych Szczecina, w skład którego wchodzi m.in. zespół zabytkowych założeń parkowo-ogrodowych, których granice w dużej mierze pokrywają się z granicami ZPK. Wydawać by się mogło, że skoro zespoły przyrodniczo-krajobrazowe obejmują zasługujące na ochronę, ze względów widokowych i estetycznych, fragmenty krajobrazu, ustalenia planu zagospodarowania przestrzennego powinny być adresowane do fragmentów tych krajobrazów traktowanych jako integralne całości. W przypadku wspomnianego powyżej planu mamy jednak do czynienia z wyraźną dychotomią. Osobno są chronione walory przyrodnicze i osobno kulturowe terenu. Przy czym ustalenia planu dotyczące ZPK ograniczają się jedynie do przytoczenia zakazów określonych w uchwale go ustanawiającej, chociaż część z nich nie odnosi się w żaden sposób do zagospodarowania terenu, np. umyślne zabijanie dziko występujących zwierząt. Ustalenia dotyczące ochrony wa-

²⁹⁶ Uchwała Nr XIV/376/07 Rady miasta Szczecin z 29 października 2007 r. w sprawie Miejsowego planu zagospodarowania przestrzennego „Park Leśny Arkoński – Dolina Siedmiu Młynów w Szczecinie.

Ryc. 43. ZPK Doliny Siedmiu Młynów i źródła strumienia Osówka w Szczecinie w granicach MPZP Lasu Arkońskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rysunku planu.

lorów kulturowych, w tym kompozycji przestrzennej zabudowy i zieleni oraz zasady zagospodarowania terenów, adresowane są do stref ochrony konserwatorskiej: A – historycznej struktury przestrzennej i K – ochrony krajobrazu kulturowego (ryc. 43).

Obszar ZPK Dolina Strzyży objęty jest jedenastoma planami miejscowymi. Jego powierzchnia (337,5 ha) jest jednak czterokrotnie większa od wspomnianego powyżej ZPK, położonego w Szczecinie. Mimo to, że cały obszar ZPK Dolina Strzyży pokryty jest planami miejscowymi, jedynie część planów zawiera zapisy określające zasady zagospodarowania sprzyjające realizacji celów ochrony zespołu. Wśród nich wymienić należy plan zachodniej części zespołu przyrodniczo-krajobrazowego Dolina Strzyży²⁹⁷, który obejmuje ok. 65% zespołu. Plan ten obejmuje głównie tereny otwarte, które przeznacza na tereny zieleni chronionej, tereny zieleni urządzonej (określane jako „dostępne dla publiczności”) i tereny lasów. Plan dopuszcza realizację różnego rodzaju elementów zagospodarowania wypoczynkowego, przy czym w terenach zieleni chronionej dopuszcza jedynie realizację ciągów pieszych i punktu widokowego. Pozostałe

²⁹⁷ Uchwała Nr LVI/1900/06 Rady Miasta Gdańska z 26 października 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru zachodniego zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Dolina Strzyży” w mieście Gdańsku.

plany w dużej mierze obejmują tereny przeznaczone pod zabudowę. W wielu z nich pojawia się jedynie wzmianka o tym, że obszar objęty planem jest pod ochroną. Na tym tle wyróżniają się zapisy miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego PKM – odcinek Strzyża i Brętowo północ²⁹⁸, zgodnie z którym w granicach ZPK Dolina Strzyży naziemne i nadziemne części infrastruktury telekomunikacyjnej należy realizować w sposób zamaskowany. Jak wspomniano w rozdz. 3.1. w 2015 r. uległa korekcie granica omawianego zespołu. Wyłączono z niego tereny położone na wschód od Pomorskiej Kolei Metropolitalnej. Spowodowało to, że w części planów zagospodarowania przestrzennego dla miasta Gdańska widnieją zapisy dotyczące zespołu przyrodniczo-krajobrazowego, choć ten już na terenach objętym planem nie występuje. Sytuacja taka dotyczy miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Wrzeszcz – Cmentarz Centralny Srebrzysko II²⁹⁹ oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego ul. Słowackiego – odcinek dolny³⁰⁰.

Trzeci z wymienionych powyżej zespołów Szczytnicki ZPK we Wrocławiu objęty jest dwudziestoma dwoma miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, które pokrywają ok. 60% jego powierzchni. Jak pisze Wojsztyn [2002], ze względu na ustawowe obowiązki podjęto łącznie 17 uchwał o przystąpieniu do sporządzenia MPZP, obejmujących cały obszar Szczytnickiego Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego. Nie udało się jednak założonego celu zrealizować, a sytuacja planistyczna Szczytnickiego ZPK ulegała zmianom w czasie (ryc. 44). Jednym z powodów takiego stanu rzeczy był fakt utraty mocy prawnej przez część planów, którymi był objęty Szczytnicki ZPK. Dotyczy to m.in. planów dla osiedli Biskupin³⁰¹ i Sępolno³⁰², które utraciły moc wraz z wejściem w życie *Ustawy o planowaniu i zagospodarowywaniu przestrzennym z 2003 r.* Ponadto niektóre plany zagospodarowania przestrzennego były uchylone wyrokami WSA, np. MPZP rejonu Stadionu Olimpijskiego³⁰³, który utracił moc w 2013 r.³⁰⁴ Na znaczną liczbę planów zagospodarowania, którymi objęty jest Szczytnicki ZPK, wpływały także decyzje o podjęciu uchwał w sprawie

²⁹⁸ Uchwała Nr LVIII/1406/14 Rady Miasta Gdańska z 30 października 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego PKM- odcinek Strzyża i Brętowo północ w mieście Gdańsku.

²⁹⁹ Uchwała Nr XII/285/15 Rady Miasta Gdańska z 25 czerwca 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Wrzeszcz – Cmentarz Centralny Srebrzysko II w mieście Gdańsku.

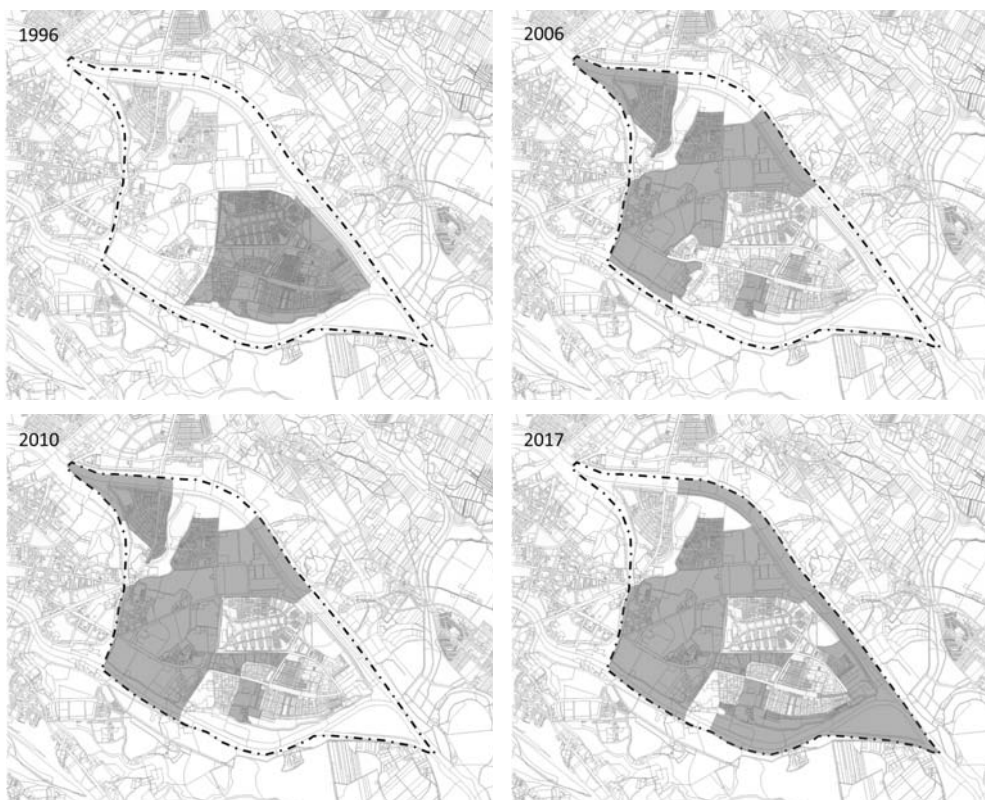
³⁰⁰ Uchwała Nr XVI/483/2003 Rady Miasta Gdańska z 4 grudnia 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego ulicy Słowackiego – odcinek dolny w mieście Gdańsku.

³⁰¹ Uchwała Nr X/62/90 Rady Miejskiej Wrocławia z 16 marca 1990 r. w sprawie planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego osiedla Biskupin we Wrocławiu.

³⁰² Uchwała numer X/63/90 Rady Miejskiej Wrocławia z 16 marca 1990 w sprawie planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego osiedla Sępolno we Wrocławiu.

³⁰³ Uchwała Nr L/3130/06 Rady Miejskiej Wrocławia z 19 kwietnia 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w rejonie Stadionu Olimpijskiego we Wrocławiu.

³⁰⁴ Wyrok WSA z 31.01.2011 r. II SA/Wr 23/10 (orzeczenie prawomocne od 20.08.2013 r.).

Ryc. 44. Obszary Szczytnickiego ZPK we Wrocławiu objęte MPZP

Źródło: Opracowanie własne.

jednostkowych zmian, jak np. miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla nieruchomości przy ul. Adama Mickiewicza 40 we Wrocławiu³⁰⁵ (ryc. 45).

W planach zagospodarowania przestrzennego obejmujących Szczytnicki ZPK, chronione są głównie wyjątkowe walory kulturowe obszaru, a fakt objęcia jedną z form ochrony przyrody jest w zasadzie zmarginalizowany. W 10 planach brak jakiegokolwiek wzmianki o ZPK, w 11 informacja o objęciu ochroną znajduje się tylko na rysunku planu. Jedynie w planie zagospodarowania przestrzennego rejonu ulicy Kazimierskiej³⁰⁶ zawarte są zapisy mówiące o tym, że celem planu jest „stworzenie podstaw prawnych regulujących gospodarkę przestrzenną obszaru opracowania, w szczególności przez ustalenie: m.in. zakazów i ograniczeń wynikających z wprowadzenia ochrony indywidualnej w drodze uznania za zespół przyrodniczo-krajobrazowy”.

³⁰⁵ Uchwała Nr XIII/253/15 Rady Miejskiej Wrocławia z 9 lipca 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla nieruchomości przy ulicy Adama Mickiewicza 40 we Wrocławiu.

³⁰⁶ Uchwała nr XV/450/07 Rady Miejskiej Wrocławia z 6 grudnia 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Kazimierskiej we Wrocławiu.

Ryc. 45. MPZP dla nieruchomości przy ul. Adama Mickiewicza 40 we Wrocławiu

Źródło: Rysunek planu.

Należy dodać, że poza powyżej opisanymi zespołami przyrodniczo-krajobrazowymi w chwili obecnej planami miejscowymi objęte są także cztery inne ZPK, dla których ustanowiono niegdyś obowiązek sporządzenia MPZP. Są to: ZPK Dębina, Park Leśny w Strudze i Zaleskie Łęgi w Szczecinie oraz Dolina Potoku Oruńskiego w Gdańsku. W przypadku pierwszego z wymienionych ZPK plan sporządzono przed utworzeniem zespołu, a plan³⁰⁷ przewidywał wprowadzenie formy ochrony w o wiele wyższym reżimie ochrony – rezerwatu przyrody. Do sporządzenia planów zagospodarowania obejmujących pozostałe szczecińskie ZPK przystąpiono po wygaśnięciu przepisu nakładającego obowiązek sporządzenia MPZP dla zespołów przyrodniczo-krajobrazowych. W zakresie zagospodarowania przestrzennego plany te (MPZP obszaru Płonia-Oleszna³⁰⁸ obejmujący 80% powierzchni ZPK Park Leśny w Strudze i MPZP obszaru Międzyodrze Port³⁰⁹ obejmujący ZPK Zalewskie Łęgi) odwołują się ustaleń przepisów odrębnych. W przypadku ZPK Dolina Potoku Oruńskiego w Gdańsku planami zagospodarowania objęty jest niewielki fragment położony w zachodniej części zespołu (ok. 8%). Co ciekawe, frag-

³⁰⁷ Uchwała Nr XLIII/541/98 Rady Miasta Szczecin z 23 lutego 1998 r. w sprawie II edycji zmian Miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Szczecina obszarze Dzielnicy Północ.

³⁰⁸ Uchwała Nr VII/96/11 Rady Miasta Szczecin z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Płonia – Oleszna” w Szczecinie.

³⁰⁹ Uchwała Nr XLII/1055/09 Rady Miasta Szczecin z 14 grudnia 2009 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Międzyodrze Port” w Szczecinie.

ment ten od 2015 r. jest objęty dwoma planami, które były uchwalone w 2003 i 2009 r. Stało się tak za sprawą korekty granic ZPK i włączenia do zespołu terenów zbiornika retencyjnego Augustówka wraz z jego otoczeniem. W ww. planach brak jest więc ustaleń, które odnosiłyby się do sposobu zagospodarowania ZPK. Należy jednak dodać, że w planie z 2003 r.³¹⁰ wyznaczono strefę buforową dla zespołu przyrodniczo-krajobrazowego Doliny Potoku Oruńskiego, w postaci terenów zieleni stanowiących osiedlowe tereny sportowo-rekreacyjne, na których dopuszczono niekubaturowe formy zagospodarowania z zachowaniem minimum 70% powierzchni biologicznie czynnej.

W przypadku pozostałych zespołów przyrodniczo-krajobrazowych mamy analogiczną sytuację, jak w przypadku użytków ekologicznych. Część obszarów, na których znajdują się zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, została objęta planami zagospodarowania uchwalonymi przed utworzeniem zespołu (tab. 51). Dotyczy to ZPK Ruda Willowa w Łodzi i Liliowy Las w Zielonej Górze. Plany te nie zawierają więc ustaleń, które odnoszą się mogą w bezpośredni sposób do wymogów ochrony. Ponadto obszar ZPK Ruda Willowa jest objęty planem w zaledwie 4%, a plan zagospodarowania przestrzennego osiedla Kwiatowego w Zielonej Górze³¹¹ obejmuje ok. 50% powierzchni ZPK Liliowy Las.

Ustalenia planów zagospodarowania obejmujących ostatnią grupę zespołów przyrodniczo-krajobrazowych (tzn. tych, które zostały objęte MPZP po utworzeniu zespołu) w znacznym stopniu sprzyjają realizacji celów ochrony w przestrzeni oraz społecznych funkcji ZPK. W MPZP obejmującym zespół przyrodniczo-krajobrazowego Dalnia-Grabina w Kielcach³¹² określono zasady zagospodarowania rekreacyjnego, turystycznego i edukacyjnego ZPK. Wśród ustaleń znalazły się m.in. zapisy dotyczące punktów widokowych i kształtowania panoram, ścieżek edukacyjnych, punktów i przystanków edukacyjnych, a także prowadzenia szlaków pieszo-rowerowych. W przypadku warszawskich zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, które objęte są miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego zastrzeżenia budzić może wprowadzenie zbyt wysokiego wskaźnika udziału powierzchni biologicznie czynnej. Zarówno MPZP obejmujący ZPK Park SGGW,³¹³ jak i MPZP obejmujący fragment ZPK Arkadia³¹⁴ ustalają współczynnik powierzchni biologicznie czynnej na poziomie 90%. Jest to zapewne wynikiem ustaleń *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania prze-*

³¹⁰ Uchwała Nr XIV/449/2003 Rady Miasta Gdańska z 30 października 2003 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Orunia Górna – rejon ulicy Dywizji Wołyńskiej w mieście Gdańsku.

³¹¹ Uchwała Nr XXIV.179.2011 Rady Miasta Zielona Góra z 29 listopada 2011 r. w sprawie uchwalenia oraz zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla Kwiatowego w Zielonej Górze.

³¹² Uchwała Nr XXIII/493/2012 Rady Miasta Kielce z 9 lutego 2012 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu „Kielce Zachód – Obszar V.8 – Stokowa – Brusznia – Grabina” na obszarze Miasta Kielce.

³¹³ Uchwała Nr LXX/2187/2010 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z 14 stycznia 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu Starego Mokotowa.

³¹⁴ Uchwała Nr XCIII/2735/2010 RADY Miasta Stołecznego Warszawy z 21 października 2010 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów przyskarpowych w rejonie ul. Merliniego część I.

Tabela 51

Sytuacja planistyczna zespołów przyrodniczo-krajobrazowych
(objaśnienia użytych w tabeli oznaczeń: x – tak; o – częściowo; + – pośrednio)

Nazwa zespołu przyrodniczo-krajobrazowego (ZPK)	ZPK z wprowadzoną ochroną czynną	ZPK z ustanowionymi spotecznymi celami ochrony	ZPK objęte MPZP (plan uchwalony przed utworzeniem ZPK)	Liczba MPZP	Ustalenia MPZP		
					przeznaczenie terenu	zasady zagospodarowania sprzyjające realizacji celów ochrony w przeszłości	zasady zagospodarowania sprzyjające realizacji społecznej funkcji ZPK
WARSZAWA							
Olszyna	x						
Zakole Wawerskie	x						
Dęby Młocińskie	x	x					
Park SGGW	x	x	x	1	ZP	x	x
Arkadia	x	x	x	2	ZP	o	x
ŁÓDŹ							
Ruda Willowa	x	x	(o)	1	ZL, MN		
Dolina Sokołowski	x	x	x	3	ZN, WS, MN, KD	o	o
Międzyrzecze Neru i Dobrzyńki	x	x					
Sucha dolina w Moskulach	x	x					
Źródła Neru	x	x					
WROCLAW							
Szczytnicki ZPK		x	o	22	Wielofunkcyjny	+	x
GDAŃSK							
Dolina Potoku Oruńskiego			(o)	2	WS, ZP	+	+
Dolina Potoków Strzyża i Jasień			x	12	Wielofunkcyjny	+	+
SZCZECIN							
Dolina Siedmiu Młynów i źródła strumienia Osówka	x		x	1	ZL	o	x
Park Leśny w Strudze			o	1	ZN, ZP, WS, ZL, G	+	+
Zespół Parków Kasprowicza – Arkoński	x						
Wodozbiór	x						
Jezierzyce	x						
Zaleskie Łęgi			x	1	ZN		
Dębina	x		(x)	1	ZP		+

Nazwa zespołu przyrodniczo-krajobrazowego (ZPK)	ZPK z wprowadzoną ochroną czynną	ZPK z ustanowionymi społecznymi celami ochrony	ZPK objęte MPZP (plan uchwalony przed utworzeniem ZPK)	Liczba MPZP	Ustalenia MPZP		
					przeznaczenie terenu	zasady zagospodarowania sprzyjające realizacji celów ochrony w przestrzeni	zasady zagospodarowania sprzyjające realizacji społecznej funkcji ZPK
KATOWICE							
Źródła Kłodnicy							
KIELCE							
Dalnia-Grabina	x		x	1	ZP/ZL	x	x
ZIELONA GORA							
Park Braniborski Liliowy Las	x		(o)	3	ZL		

Źródło: Opracowanie własne (tab. 51, 52).

Oznaczenia:

ZP – tereny zieleni urządzonej; ZL – tereny lasów; ZN – tereny zieleni objęte formami ochrony przyrody; WS – tereny wód powierzchniowych; MN – tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej; KD – tereny dróg publicznych, G – tereny infrastruktury technicznej).

strzennego m.st. Warszawy, które określa taki wysoki udział powierzchni biologicznie czynnej dla terenów zieleni objętych ochroną przyrody. Osiągnięcie takiego wskaźnika PBC jest co prawda możliwe, ale wiązać się będzie ze zmianą sposobu zagospodarowania. W chwili obecnej udział PBC dla ZPK Park SGGW wynosi ok. 75%, a dla ZPK Arkadia – leżącego w granicach parku o tej samej nazwie – ok. 85%.

Jak wspomniano w poprzednim rozdziale, jednym z ważnych ustaleń mających na celu wzmocnienie ochrony ZPK położonych na terenie Łodzi (Ruda Willowa, Sucha dolina w Moskulach, Dolina Sokołówki, Międzyrzecze Neru i Dobrzyńki, Źródła Neru³¹⁵), jest przepis mówiący o tym, że realizacja celów ochrony wymaga wyznaczenia korytarzy ekologicznych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Przepis ten jest jedynie częściowo zrealizowany, albowiem tylko w jednym z planów obejmujących część zespołu przyrodniczo-krajobrazowego Dolina Sokołówki (ok. 58%) znajdują się ustalenia dotyczące zachowania ciągłości korytarza ekologicznego. W planie zagospodarowania zachodniej części osiedla Sokołów³¹⁶ ustalono zakaz lokalizacji przegród prze-

³¹⁵ Uchwały nr: LVIII/1104/09 Rady Miejskiej w Łodzi z 27 maja 2009 oraz XCI/1599/10, XCI/1600/10, XCI/1602/10, NR XCI/1603/10 Rady Miejskiej w Łodzi z 7 lipca 2010 r.

³¹⁶ Uchwała Nr XLII/1109/17 Rady Miejskiej w Łodzi z 22 lutego 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi położonej w dolinie rzeki Sokołówki, obejmującej zachodnią część osiedla Sokołów.

Tabela 52

Sytuacja planistyczna stanowisk dokumentacyjnych
(objaśnienia użytych w tabeli oznaczeń: x – tak; + – pośrednio)

Nazwa zespołu przyrodniczo-krajobrazowego (ZPK)	SD z wprowadzoną ochroną czynną	SD z ustanowionymi społecznymi celami ochrony	SD objęte MPZP (plan uchwalony przed utworzeniem SD)	Liczba MPZP	Ustalenia MPZP		
					przeznaczenie terenu	zasady zagospodarowania sprzyjające realizacji celów ochrony w przestrzeni	zasady zagospodarowania sprzyjające realizacji społecznej funkcji SD
SZCZECIN							
Margle kredowe nad Jeziorem Szmaragdowym		x					
KIELCE							
Odslonięcie skalne u podnóża Góry Hałasa		x					
Odslonięcie skalne na Górze Słonecznej		x	(x)	1	ZP	+	+

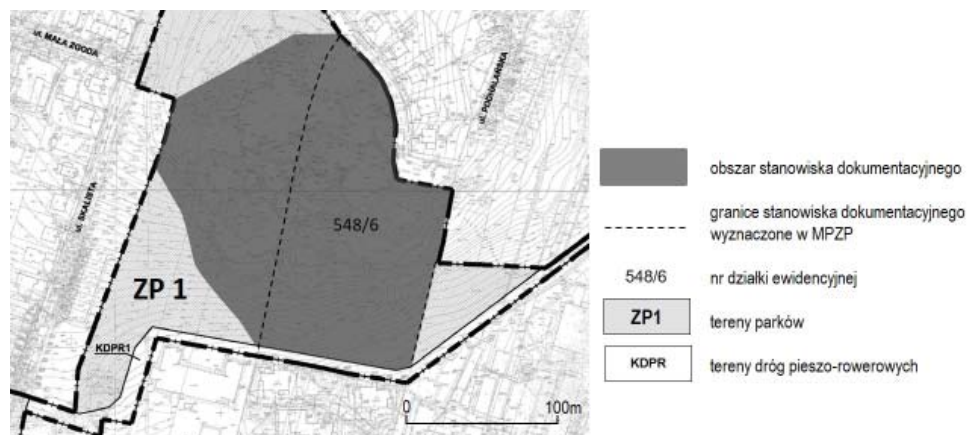
Oznaczenia: ZP - tereny zieleni urządzonej.

strzennych, w tym ogrodzeń, uniemożliwiających swobodne przemieszczanie się dzikich zwierząt na terenach zieleni i wód. W pozostałych dwóch planach obejmujących ZPK Dolina Sokołówki brak jest analogicznych ustaleń. Należy dodać, że jeden z planów zagospodarowania obejmuje zaledwie 0,32 ha³¹⁷ ww. zespołu. Przy wyznaczaniu obszarów do objęcia planem zagospodarowania przestrzennego fakt występowania formy ochrony przyrody został więc całkowicie zmarginalizowany.

Ostatnią grupę analizowanych obszarów chronionych stanowią stanowiska dokumentacyjne. Na trzy z nich jedno (Odslonięcie skalne na Górze Słonecznej w Kielcach) jest objęte MPZP (tab. 52). Obszar objęty stanowiskiem dokumentacyjnym znajduje się w granicach terenów przeznaczonych pod park miejski. Plan zagospodarowania tzw. Psich Górek³¹⁸ został opracowany przed utworzeniem SD. W ustaleniach planu znalazł się postulat objęcia ochroną prawną rejonu wychodni skalnych w formie użytku ekologicznego. Granice użytku nie zostały zdefiniowane, można jednak sądzić, że ochroną miał być objęty obszar działki 548/6 (ryc. 46), dla której w planie określono bardziej

³¹⁷ Uchwała Nr LXXIII/1532/13 Rady Miejskiej w Łodzi z 30 października 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi obejmującej południową część osiedla Sokołów.

³¹⁸ Uchwała Nr XLI/1012/2009 Rady Miejskiej W Kielcach z 19 października 2009 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu „KIELCE SRÓDMIEŚCIE – PSIE GÓRKI” na obszarze miasta Kielce.

Ryc. 46. Stanowisko dokumentacyjne Odślonięcie skalne na Górze Słonecznej w granicach MPZP Psie Górkę

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rysunku planu.

rygorystyczne zasady zagospodarowania, niż dla pozostałego obszaru parku. Dla ww. działki plan zakłada zachowanie PBC na poziomie 100%, co może być trudne do spełnienia z jednoczesnym umożliwieniem realizacji szlaków pieszych i rowerowych.

3.5. Główne problemy funkcjonowania obszarów chronionych w badanych miastach

Do najistotniejszych problemów funkcjonowania obszarów chronionych w miastach należą:

- mała stabilność przepisów dotyczących ochrony przyrody i wynikający z niej brak ciągłości ochrony terenów cennych przyrodniczo,
- zauważalna tendencja do łagodzenia przepisów w przedmiotowym zakresie, prowadząca do marginalizacji zagadnień ochrony przyrody w planowaniu rozwoju miast,
- brak koordynacji działań różnych interesariuszy w odniesieniu do obszarów objętych ochroną,
- niedostosowanie celów ochrony przyrody do uwarunkowań wynikających z położenia w obszarach zurbanizowanych,
- brak skutecznych narzędzi umożliwiających realizację celów ochrony przyrody w aspekcie przestrzennym.

Proces niekorzystnych zmian w systemie ochrony przyrody zapoczątkowała tzw. grudniowa nowelizacja *Ustawy z 16 października 1991 r. o ochronie przyrody*, która weszła w życie w 2001 r.³¹⁹ W jej wyniku istotnie zmniejszyła się liczba lokalnych form ochrony przyrody, na skutek nieodnowienia przez wiele samorządów lokalnych uchwał

³¹⁹ *Ustawa z 7 grudnia 2000 o zmianie ustawy o ochronie przyrody Dz. U. z 2001 r. Nr 3, poz. 21.*

ustanawiających użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe i stanowiska dokumentacyjne. W rezultacie utrzymane zostały jedynie użytki ekologiczne, które uwzględniono w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Dotyczy to np. użytku ekologicznego Fort Nocek w Gdańsku czy Łacha Farna we Wrocławiu. Choć ogólna tendencja wskazuje na wzrost powierzchni obszarów chronionych w analizowanych miastach, to w pojedynczych przypadkach zakres ochrony nie osiągnął stanu sprzed wprowadzonych zmian. W największym stopniu dotyczy to Poznania, w którym straty są największe, dotyczą bowiem 5650 ha zespołów przyrodniczo-krajobrazowych i 868 ha użytków ekologicznych. Problem ten, choć w o wiele mniejszym stopniu, dotyczy także Torunia, Szczecina i Katowic. Wzmiankowana nowelizacja zniosła także obowiązek sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów chronionego krajobrazu i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych tworzonych przez samorządy lokalne. Pozbawiła w ten sposób ww. obszary chronione jakichkolwiek narzędzi, które umożliwiałyby realizację celów ochrony przyrody w aspekcie przestrzennym. Pozostał jedynie zapis w *Ustawie Prawo Ochrony Środowiska* mówiący o konieczności uwzględniania ograniczeń w zagospodarowaniu przestrzennym wynikających z ustanowienia tych form ochrony przyrody. Taki sposób regulacji ustawowych powoduje, że obszary chronione są postrzegane jedynie jako ograniczenie dla rozwoju miast. Dobrym przykładem może być historia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego Szopienice-Borki w Katowicach, który został ustanowiony w 2000 r.³²⁰ W uchwale ustanawiającej ten zespół pojawiły się stwierdzające konieczność określenia sposobu jego użytkowania w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. W celu wykonania ww. uchwały i wypełnienia obowiązków wynikających z ustawy o planowaniu przestrzennym, w 2001 r. Rada Miejska Katowic podjęła uchwałę w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego³²¹. W związku z wygaśnięciem ZPK na skutek zmiany przepisów i niepodjęciem uchwały o ponownym utworzeniu zespołu, w 2005 r. Rada Miejska Katowic odstąpiła od sporządzenia planu dla tego terenu³²².

Kolejne niekorzystne zmiany wprowadziła *Ustawa z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody*³²³. Z punktu widzenia prawidłowego gospodarowania przestrze-

³²⁰ Uchwała Nr XXI/298/2000 Rady Miejskiej Katowic z 26 kwietnia 2000 r. w sprawie uznania za zespół przyrodniczo-krajobrazowy kompleksu stawów w Katowicach-Szopienicach.

³²¹ Uchwała Nr XXXII/425/01 Rady Miejskiej Katowic z 26 lutego 2001 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru kompleksu stawów, uznanego za zespół przyrodniczo-krajobrazowy pod nazwą „Szopienice-Borki”, położony w Katowicach w północno-wschodniej części dzielnicy Szopienice oraz terenów przyległych wymagających uporządkowania.

³²² Uchwała nr L/1037/05 Rady Miasta Katowice z 21 listopada 2005 r. w sprawie odstąpienia od sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru kompleksu stawów, uznanego za zespół przyrodniczo-krajobrazowy pod nazwą „Szopienice-Borki”, położonego w Katowicach w północnowschodniej części dzielnicy Szopienice oraz terenów przyległych wymagających uporządkowania.

³²³ t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 2134, 2249, 2260, z 2017 r. poz. 60, 132, 1074.

nią obszarów chronionych, do najważniejszych z nich należą: zniesienie obowiązku wyznaczania otulin, zmiana formuły sporządzania planów ochrony, zniesienie mocy wiążącej planów ochrony dla decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, a także wprowadzenie sztywnego katalogu zakazów, niepozwalającego na dostosowanie zakazów i ograniczeń do lokalnych uwarunkowań. Zniesienie obowiązku wyznaczania otulin (z wyjątkiem parku narodowego) jest powodem niewprowadzenia do dokumentów planistycznych ustaleń sprzyjających eliminacji zagrożeń zewnętrznych dla obszarowych form ochrony przyrody, co w przypadku terenów zurbanizowanych jest szczególnie niebezpieczne. Sytuację dodatkowo komplikuje fakt, że dla lokalnych form ochrony przyrody w ogóle zniesiono możliwość tworzenia otulin. W ten sposób lokalne formy ochrony przyrody zostały pozbawione kolejnego narzędzia ochrony. Innym problemem jest brak podstaw prawnych do uzgodnienia sposobu zagospodarowania otulin parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody określonych w projektach decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu. W tej sytuacji plany zagospodarowania przestrzennego stają się bardzo ważnym narzędziem realizacji celów ochrony w przestrzeni. Jak pokazały liczne przykłady, w planach zagospodarowania przestrzennego pojawiają się zapisy umożliwiające zapewnienie właściwych warunków ochrony. W sąsiedztwie wielu obszarowych form ochrony przyrody, w planach miejscowych wyznaczone zostały tereny zieleni stanowiące ich otulinę planistyczną. Dotyczy to np. krakowskich rezerwatów przyrody, a także użytków ekologicznych: Jeziorko Imielińskie w Warszawie, Oczko Wodne w Kielcach, Rozlewisko Potoku Rzewnego w Krakowie. Niestety odsetek obszarów chronionych objętych MPZP w wielu miastach jest niewielki. Problem braku otulin jest szczególnie istotny w przypadku tych obszarów objętych ochroną, które sąsiadują bezpośrednio z terenami zabudowanymi, i które nie są objęte planami miejscowymi. Rozwój zabudowy następuje na podstawie decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, na zasadzie kontynuacji zagospodarowania, zazwyczaj bez uwzględnienia szerszego kontekstu przyrodniczego i często z naruszeniem zasad określonych w polityce przestrzennej gminy. Przykładem może być osiedle Sycylijska w Łodzi, które zlokalizowane jest w bezpośrednim sąsiedztwie użytku ekologicznego Źródliśka na Mikołajewie.

Innym problemem wynikającym ze zmian przepisów jest także utrata mocy planów ochrony dla części analizowanych parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody. Zgodnie z art. 154 *Ustawy z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody*, swą moc utrzymały jedynie te z planów ochrony dla rezerwatów przyrody i parków krajobrazowych, które były ustanowione od 02.02.2001 do 01.05.2004. Ustawa nałożyła także obowiązek sporządzenia w terminie do 6 miesięcy od wejścia w życie jej przepisów (1 maja 2004 r.) zmiany planów ochrony dla parków krajobrazowych, które były sporządzone przed 2 lutego 2001 r. W praktyce ten obowiązek stał się niewykonalny, co w swych badaniach wykazuje Kistowski [2012a]. W następstwie ww. przepisów moc straciły plany ochrony dla parków krajobrazowych obejmujących swym zasięgiem obszar Krakowa

oraz plany ochrony wszystkich krakowskich rezerwatów przyrody. W efekcie rezerwat przyrody położone w Krakowie przestały być oficjalnie udostępnione dla odwiedzających i nie są one teoretycznie udostępnione do dzisiaj. Nie ustanowiono dla nich nowego planu ochrony, a Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Krakowie nie wydał stosownych zarządzeń dotyczących udostępnienia ww. rezerwatów. Jest to szczególnie zadziwiające w przypadku rezerwatu przyrody Panieńskie Skały. W akcie go ustanawiającym stwierdzono przecież, że ma on duże znaczenie dla mieszkańców Krakowa, jako teren wypoczynkowy umożliwiający kontakt z przyrodą. Inny z nie udostępnianych krakowskich rezerwatów przyrody – Bonarka, od lat jest promowany jako miejsce istotne z punktu widzenia geoturystyki. W rezerwacie wytyczona jest ścieżka edukacyjna, a sam rezerwat był objęty projektem Podgórskiego Parku Wypoczynku, który w kompleksowy sposób miał przystosować tereny dawnych kamieniołomów Krakowa do funkcji rekreacyjnej i sportowej [Szczepańska 2003]. Te dwa przykłady dobrze ilustrują problem braku koordynacji działań różnych interesariuszy oraz nieuwzględniania stanu faktycznego w działaniach organów ochrony przyrody. Jak wspomniano, władze Krakowa w polityce przestrzennej wyraziły potrzebę lepszej promocji turystycznej rezerwatów oraz odpowiedniego ich zagospodarowania. Podjęły też uchwały o sporządzaniu tzw. planów ochronnych, których celem była ochrona terenów cennych przyrodniczo przed zabudową, w tym wyznaczanie stref ekotonowych wokół rezerwatów przyrody. Należy dodać, że zarówno projekty studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego jak i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego podlegają stosownym uzgodnieniom w zakresie obszarów objętych ochroną. Z treści dokumentów planistycznych opracowywanych przez miasto wyraźnie wynika, że istnieje potrzeba podjęcia działań na rzecz wzmocnienia ochrony. Nie znalazło to jednak odzwierciedlenia w działaniach władz regionalnych. Kolejnym przykładem zdiagnozowanego problemu mogą być rezerwat przyrody Ptasi Raj i Mewia Łacha w Gdańsku, dla których plany ochrony także utraciły moc. Oba rezerваты objęte są miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego Wyspy Sobieszewskiej. W przypadku pierwszego z wymienionych powyżej rezerwatów istnieje pewien rozdzźwięk pomiędzy ustaleniami planu zagospodarowania a zarządzeniem Dyrektora RDOŚ w Gdańsku w sprawie udostępnienia rezerwatu³²⁴. MPZP opierając się na ustaleniach obowiązującego wówczas planu ochrony określa o wiele szerszy zakres udostępniania, niż jest to zawarte w zarządzeniu Dyrektora RDOŚ. Drugi z gdańskich rezerwatów (Mewia Łacha) w wykazie rezerwatów udostępnionych³²⁵ zamieszczonym na stronie internetowej RDOŚ w Gdańsku widnieje jako rezerwat udostępniony. Tymczasem zgodnie ze stanem prawnym udostępniony nie jest. Nie ma bowiem ani planu ochrony, który utracił moc, ani stosownego zarządzenia dotyczącego jego udostępniania. Decyzja o wpisaniu go na listę rezerwatów

³²⁴ Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Gdańsku z 8 grudnia 2014 r. w sprawie wyznaczenia szlaków udostępnionych dla ruchu pieszego i rowerowego w rezerwacie przyrody „Ptasi Raj”.

³²⁵ Według stanu na 27 lipca 2017 r.

udostępnionych być może wynika z zapisów planu zadań ochronnych³²⁶. Ten jednak odnosi się jedynie do istniejącej na terenie rezerwatu infrastruktury – ścieżki edukacyjnej i platform obserwacyjnych. W planie zagospodarowania przestrzennego wyznaczono natomiast szlaki piesze i rowerowe. Dla obu rezerwatów obowiązują zatem dwa przepisy, które nie są ze sobą kompatybilne. Przyczyną tego jest brak konieczności aktualizacji dokumentów planistycznych, w przypadku zmian przepisów związanych z ochroną przyrody. Niestety w obecnym porządku prawnym nie ma mechanizmów, które gwarantowałyby koordynację działań planowania przestrzennego i ochrony przyrody. Problem jest szczególnie istotny w przypadku tych obszarów chronionych, które ustanowiono po sporządzeniu MPZP. Brak odpowiednich zapisów w planach miejscowych może skutkować w przyszłości błędnymi decyzjami dotyczącymi zagospodarowania. Jest to problem o tyle istotny, że dotyczy ok. 30% planów zagospodarowania przestrzennego, którymi objęte są lokalne formy ochrony przyrody w analizowanych miastach. Plany te powstały przed utworzeniem obszarów chronionych i nie zawsze zawierają ustalenia gwarantujące realizację celów ochrony.

Kolejnym istotnym problemem są cele, dla których zostały utworzone obszary chronione. Jak podkreśla Breuste [2004], tradycyjne cele ochrony przyrody w miastach powinny być uzupełnione i w szczególnych przypadkach zamienione na: użyteczność, wypoczynek, możliwość obcowania z naturą, zapewnienie dobrych warunków życia w mieście. Tymczasem problem tak rozumianej społecznej funkcji obszarów chronionych w polskich miastach jest w zasadzie zmarginalizowany. Cele wypoczynkowe przypisane są zaledwie 15 spośród 229 analizowanych obszarów chronionych, w tym: jednemu rezerwatowi przyrody, sześciu parkom krajobrazowym, pięciu użytkom ekologicznym i trzem zespołom przyrodniczo-krajobrazowym. Kontakt z przyrodą, jako cel tworzenia obszarów chronionych pojawił się tylko raz, w przypadku krakowskiego rezerwatu przyrodniczego Panieńskie Skały. Rola terenów chronionych w zapewnianiu właściwych warunków życia w mieście, jako cel ochrony przyrody, została wskazana dla zaledwie trzech obszarów: rezerwatu przyrody Las Murkowski w Katowicach oraz dla dwóch parków krajobrazowych Mazowieckiego PK i Trójmiejskiego PK. Aspektem całkowicie pominiętym w celach tworzenia obszarów chronionych są korzyści, jakie płyną z tworzenia obszarów chronionych, a przecież wyeksponowanie usług ekosystemowych świadczonych przez obszary chronione mogłoby się przyczynić do lepszego zrozumienia roli, jaką odgrywają one w mieście. Należy dodać, że obecnie w uchwałach ustanawiających użytki ekologiczne, aż w 88% przypadków nie ma przypisanych żadnych celów społecznych. Problem ten, choć w mniejszym stopniu, dotyczy również rezerwatów przyrody (27%) i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych (29%). Może to dziwić, zwłaszcza w przypadku bardzo atrakcyjnego pod względem poznawczym rezerwatu Meteoryt Morasko w Poznaniu i zespołu przyrodniczo-krajobrazowego Liliowy Las w Zielonej Górze, który należy do najbardziej popularnych miejsc rekreacji w mieście [Greinert, Drozdek 2015].

³²⁶ Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Gdańsku z 12 sierpnia 2016 r. w sprawie ustanowienia zadań ochronnych dla rezerwatu przyrody „Mewia Łacha”.

Niedostosowanie celów ochrony do uwarunkowań właściwych dla obszarów miejskich wynikać może z tego, że Polsce brak jest form ochrony przyrody dedykowanych wyłącznie obszarom zurbanizowanym. Należy podkreślić, że nie jest to sytuacja wyjątkowa. W większości krajów obszary chronione w miastach tworzone są w ramach istniejących systemów ochrony przyrody. Sposób zarządzania tymi obszarami wychodzi jednak naprzeciw jednemu z głównych wyzwań, jakie stoją przed obszarami chronionymi w mieście – potrzebie łączenia funkcji przyrodniczej z funkcją społeczną. Oczywiście mamy w tej kwestii wiele dobrych przykładów, są one jednak bardziej wyjątkiem a nie regułą. Wspomnieć choćby należy o rezerwach przyrody skupionych w Geoparku Kielce, promocji turystycznej poznańskich użytków ekologicznych³²⁷, czy *Standardach urbanistycznych dla zespołów przyrodniczo-krajobrazowych położonych na obszarach miast*³²⁸, które opracowane zostały dla Szczytnickiego Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego we Wrocławiu. Należy także dodać, że idea tworzenia parków krajobrazowych była jedną z pierwszych prób tworzenia obszarów chronionych m.in. ze względów społecznych. Było to podejście nowatorskie i zbliżone w swej idei do powstających równoległe narodowych obszarów rekreacyjnych w Stanach Zjednoczonych czy regionalnych parków podmiejskich tworzonych we Włoszech i Hiszpanii. Niestety, pomimo ewolucji systemu ochrony przyrody problem obszarów chronionych w miastach jest praktycznie niezauważany. Katalog obszarów chronionych w Polsce jest ujednolicony dla wszystkich obszarów, bez względu na ich położenie. Jedynie w przypadku rezerwatów przyrody *Rozporządzenie Ministra Środowiska z 30 marca 2005 r.*³²⁹ daje możliwość zróżnicowania ich rodzajów, typów i podtypów. Trudno się tam jednak doszukać rezerwatów przyrody, które byłyby związane wprost ze środowiskiem miejskim. Choć w katalogu rezerwatów przyrody pojawia się podtyp rezerwatu „krajobrazów antropogenicznych” czy typ rezerwatu „kulturowy”, to wyznaczane są one ze względu na dominujący przedmiot ochrony. Jak pokazały przykłady planu ochrony dla Chęcińskiego-Kieleckiego Parku Krajobrazowego i rozporządzenia w sprawie Warszawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, fakt położenia w mieście skłonił do rozluźnienia reżimu ochrony dla leżących w granicach ww. obszarów chronionych terenów miejskich. W przypadku Warszawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu spowodowało to utratę części walorów, dla których obszar był utworzony, a także uniemożliwiało wypełnianie przypisanych mu funkcji.

Brak osobnej kategorii obszarów chronionych dedykowanej jedynie obszarom miejskim nie powinien być przeszkodą dla poprawnego funkcjonowania obszarowych form ochrony przyrody w mieście. Ważne jest to, czy istnieją odpowiednie instrumenty umożliwiające ich właściwą ochronę, z jednoczesną możliwością zaspokojenia

³²⁷ Promocja użytków ekologicznych realizowana była w latach 2001-2006 i polegała na przystosowaniu ich do pełnienia funkcji wypoczynkowej oraz wydania przewodników [Urbańska *et al.* 2015].

³²⁸ Projekt realizowany był w latach 2001-2002 na Wydziale Architektury Politechniki Wrocławskiej pod kierunkiem dr hab. inż. arch. Aliny Drapelli-Hermansdorfer prof. PWr.

³²⁹ *Rozporządzenie Ministra Środowiska z 30 marca 2005 r. w sprawie rodzajów, typów i podtypów rezerwatów przyrody* Dz.U. 2005 nr 60 poz. 533.

potrzeb wypoczynku na łonie natury. Tak niestety nie jest. Jedynie dla niektórych obszarów chronionych są tworzone plany ochrony umożliwiające zróżnicowanie reżimu ochrony w przestrzeni. Jak pokazały przeprowadzone badania, dokumenty te – pomimo ustawowego obowiązku – nie są sporządzane. Innym problemem jest to, że dla lokalnych form ochrony przyrody nie ma obowiązku prowadzenia zadań z zakresu ochrony czynnej. W rezultacie dla większości obszarów objętych ochroną stosuje się głównie ochronę zachowawczą. Ochrona odbywa się głównie na podstawie zakazów określonych w przepisach ustanawiających daną formę ochrony. Chroni się zatem przyrodę przed człowiekiem a nie dla człowieka. Dotyczy to ponad 50% badanych obszarów chronionych w miastach.

Zastrzeżenia budzić mogą także przesłanki do zagospodarowania obszarów chronionych wynikające z planów ochrony lub ustaleń z zakresu ochrony czynnej. W 85% przypadków są one niekonkretne, ograniczające się do podręcznikowych zasad i nie uwzględniają konkretnych sytuacji przestrzennych. Ponadto dla niespełna 10% badanych obszarów wskazano przesłanki do kształtowania ich funkcji społecznej. W obecnym porządku prawnym w najgorszej sytuacji są lokalne formy ochrony przyrody, dla których nie ma ugruntowanego modelu zarządzania, co jest wynikiem zmian przepisów dotyczących zarówno ochrony przyrody, jak i planowania przestrzennego. Efektem tego jest utrudniona możliwość zapewnienia im właściwej ochrony.

Kolejnym problemem są także niewystarczające podstawy metodyczne do określania zasad zagospodarowania obszarów cennych przyrodniczo. Można oczywiście nie zgodzić się z tą tezą, wskazując na bogaty dorobek związany z opracowywaniem planów ochrony. Problem jednak polega na tym, że określają one zadania ochronne związane raczej z zabiegami pielęgnacyjnymi niż sposobem zagospodarowania. Zmiana formuły sporządzania planów ochrony spowodowała, że główny nacisk kładziony jest zazwyczaj na ograniczanie i zakazywanie a nie na kształtowanie. Powoduje to, że obszary chronione postrzegane są jako utrudnienie w rozwoju a nie szansa na zapewnienie właściwych warunków do życia w mieście.

Brak jest także standardów dla opracowań planistycznych w zakresie obszarów objętych ochroną. Enigmatyczne zapisy ustawowe powodują, że w większości przypadków plany miejscowe odwołują się do przepisów odrębnych. Respektują zatem zakazy i ograniczenia. W rezultacie obszary objęte ochroną w wielu przypadkach nie stanowią elementu planu podlegającego kształtowaniu. Często stanowią tylko warstwę informacyjną. Dotyczy to 50% rezerwatów przyrody, 80% użytków ekologicznych i 86% zespołów przyrodniczo-krajobrazowych. Ponadto zawarte w MPZP zasady zagospodarowania, sprzyjające realizacji celów ochrony w kontekście przestrzennym, formułowane są zazwyczaj w sposób postulatyczny.

4. PRZESŁANKI DO TWORZENIA NOWEGO MODELU OCHRONY PRZYRODY W MIASTACH

Przeprowadzone badania pozwalają na wyróżnienie dwóch zasadniczych modeli ochrony przyrody w terenach zurbanizowanych: reaktywnego i proaktywnego. Model reaktywny bazuje na doświadczeniach wypracowanego w danym kraju systemu ochrony przyrody. W obszarach miejskich stosowane są takie same formy ochrony przyrody, jak w terenach niezurbanizowanych. Model proaktywny związany jest z dostosowaniem systemu ochrony przyrody do warunków panujących w obszarach zurbanizowanych. W obszarach miejskich, oprócz tradycyjnych form ochrony przyrody, pojawiają się całkowicie nowe ich kategorie uwzględniające specyfikę obszarów zurbanizowanych.

W każdym z wymienionych modeli możemy wyróżnić dwa nurty ochrony. W modelu reaktywnym są to: nurt tradycyjny i nurt adaptacyjny. Kryterium ich wyodrębnienia stanowi sposób zarządzania obszarami chronionymi. Nurt tradycyjny oparty jest głównie na zakazach, stanowi ochronę konserwatorską zachowawczą. Nurt adaptacyjny oparty jest na przewidywaniu zagrożeń i związany jest z dostosowaniem sposobu zarządzania terenami chronionymi do specyficznych warunków miejskich. Model proaktywny ochrony przyrody w terenach zurbanizowanych również możemy podzielić na dwa nurty: ewolucyjny i innowacyjny. Podstawowym kryterium ich wyróżnienia jest geneza powstania nowych form ochrony przyrody w miastach. Nurt ewolucyjny związany jest z poszukiwaniem nowych rozwiązań bazujących na zdobytych doświadczeniach. Zakłada rozszerzenie istniejącego systemu ochrony przyrody o „miejskie” odpowiedniki stosowanych dotychczas form ochrony przyrody. Nurt innowacyjny związany jest z poszukiwaniem nowatorskich rozwiązań, które wykraczają poza tradycyjny system ochrony przyrody.

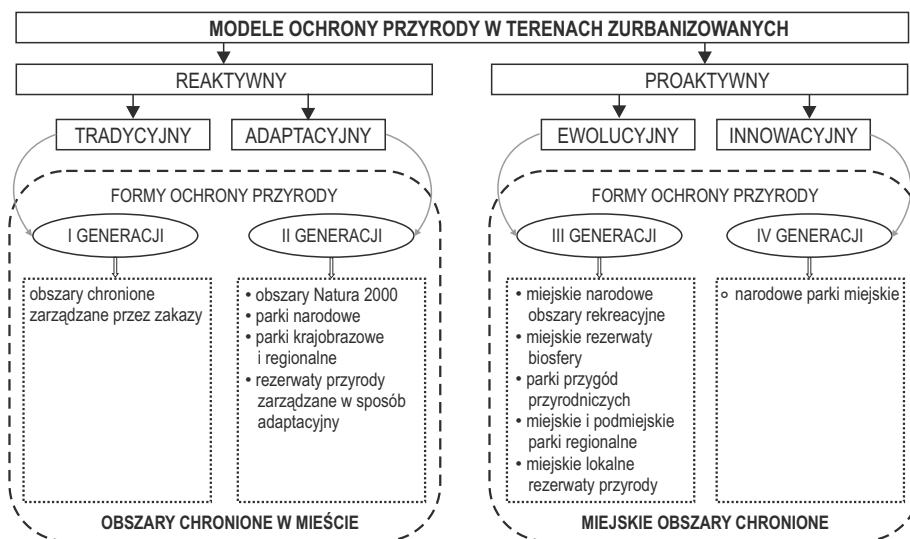
Rezultatem podejmowanych działań w ramach zidentyfikowanych modeli ochrony było pojawienie się różnych form ochrony przyrody w miastach, które możemy przypisać do czterech zasadniczych grup:

- obszary ochrony przyrody I generacji – obszary objęte ochroną w postaci właściwych dla danego systemu tradycyjnych form ochrony przyrody, zarządzanie którymi oparte jest głównie na zakazach i ograniczeniach;
- obszary ochrony przyrody II generacji – obszary objęte ochroną w postaci właściwych dla danego systemu tradycyjnych form ochrony przyrody, zarządzanie

- którymi zostało dostosowane do uwarunkowań panujących w terenach zurbanizowanych;
- obszary ochrony przyrody III generacji – obszary objęte ochroną w postaci nowych form ochrony przyrody, które powstały w ramach ewolucji tradycyjnego systemu ochrony przyrody ze względu na potrzebę dostosowania go do potrzeb społecznych;
 - obszary ochrony przyrody IV generacji – obszary objęte ochroną w postaci nowych form ochrony przyrody, które powstały poza tradycyjnym systemem ochrony przyrody z myślą o integracji funkcji społecznej i przyrodniczej.

Należy podkreślić, że dwie pierwsze generacje obszarów chronionych stanowią tzw. obszary chronione w mieście, rozumiane jako obszary chronione leżące w granicach miast lub w ich sąsiedztwie, które ustanowione zostały w ramach tradycyjnego systemu obszarów chronionych. Generację III i IV stanowią miejskie obszary chronione, które są obszarami leżącymi w granicach miast lub w ich sąsiedztwie, które zostały utworzone w celu ochrony przyrody na terenach zurbanizowanych (ryc. 47).

Znakomitą większość obszarów chronionych w badanych miastach Polski stanowią obszary I generacji. Są to głównie obszary chronionego krajobrazu, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, stanowiska dokumentacyjne. Dla obszarów tych, w obecnym porządku prawnym, nie ma obowiązku sporządzania żadnych dokumentów planistycznych. Ochrona odbywa się głównie na podstawie zakazów określonych w przepisach ustanawiających daną formę ochrony. Do obszarów tych należy zaliczyć także rezerwy przyrody i parki krajobrazowe, dla których

Ryc. 47. Modele ochrony przyrody w terenach zurbanizowanych

Źródło: Opracowanie własne.

nie sporządzono planów ochrony. Do grupy tej kwalifikują się również te z wielkopowierzchniowych obszarów chronionych, których plany ochrony nie zawierają ustaleń sprzyjających rozwojowi ich funkcji społecznej. Do obszarów II generacji zaliczyć można zatem tylko te formy ochrony przyrody, które posiadają dokumenty planistyczne, określające zarówno zasady ochrony, zagospodarowania, jak i udostępniania, a zatem takie, które zarządzane są w sposób umożliwiający integrację różnych funkcji obszarów chronionych. Warunkiem koniecznym zaliczenia obszarów do tej kategorii jest stosowanie w ww. dokumentach zasad zarządzania adaptacyjnego. Jest to szczególnie istotne w środowisku miejskim, które ulega bardzo dynamicznym przekształceniom społecznym i gospodarczym. Do obszarów II generacji należą m.in. Park Narodowy Donau Auen w Wiedniu, parki narodowe leżące w granicach Sydney (Park Narodowy Lane Cove, Królewski Park Narodowy, Park Narodowy Portu Sydney), Park Narodowy Tijuca w Rio de Janeiro, czy wspomniany w rozdziale 2.1. Park Narodowy Góry Stołowej w Kapsztadzie. Z analizowanych przykładów polskich do grupy obszarów chronionych II generacji zaliczyć można przede wszystkim rezerwy przyrody Wietrznia w Kielcach i Jeziorko Czerniakowskie w Warszawie, a także Szczeciński Park Krajobrazowy Puszcza Bukowa. W chwili obecnej żaden z obszarów chronionych położonych w analizowanych miastach nie kwalifikuje się do zaliczenia go do grupy obszarów chronionych III lub IV generacji. Obszary III generacji to narodowe parki miejskie USA (miejskie narodowe obszary rekreacyjne), parki przygód przyrodniczych w Szwajcarii, miejskie i podmiejskie parki regionalne Hiszpanii i Włoch, miejskie rezerwy biosfery, a także miejskie lokalne rezerwy przyrody w Wielkiej Brytanii. Jak wspomniano, te kategorie obszarów chronionych powstały w wyniku ewolucji tradycyjnego systemu szczególnej ochrony przyrody. Ewolucja ta związana była ze zmianami celów ochrony przyrody w miastach – od ochrony unikalnego piękna dzikiej przyrody do zapewnienia miejsc wypoczynkowych mieszkańcom największych aglomeracji [Low 2005]. Do obszarów ochrony przyrody IV generacji należą narodowe parki miejskie tworzone w Skandynawii. Stanowią one innowacyjne formy ochrony, które starają się w harmonijny sposób łączyć ochronę przyrody z ochroną walorów kulturowych i krajobrazowych w miastach. Do obszarów chronionych III lub IV generacji można by niegdyś zaliczyć polskie parki krajobrazowe. Do kategorii III można by je zaliczyć ze względu na genezę ich powstania. Zostały ustanowione m.in. dla zapewnienia miejsc do rekreacji mieszkańcom miast. Ze względu zaś na nowatorskie ujęcie ochrony jako jednej z kategorii planowania przestrzennego i ochrony środowiska, można by je zaliczyć do IV generacji obszarów chronionych. Niestety zmiany, jakie zaszły w systemie ochrony przyrody w Polsce, spowodowały że obecnie obszary te należałoby w większości zaliczyć do obszarów I generacji.

Opisane powyżej generacje obszarów chronionych nie stanowią zbiorów rozłącznych. Wszystkie z nich mogą występować jednocześnie i to w różnych konfiguracjach. Wszystko uzależnione jest od przedmiotu ochrony i możliwości udostępniania

nia obszaru bez uszczerbku dla jego wartości przyrodniczych. Dlatego niezwykle istotne jest, aby wszystkie obszary chronione w mieście miały opracowywane plany udostępniania i ochrony. Oczywiście zakres ustaleń tych planów uzależniony będzie w dużej mierze od celów ochrony, jakie zostały przypisane miejskim obszarom chronionym. Dlatego też kluczową kwestią wydaje się być redefinicja podstawowych pojęć związanych z ochroną przyrody w miastach.

Punktem wyjścia powinno być określenie nowych kategorii obszarów chronionych. Przy czym wprowadzenie nowych rodzajów obszarów chronionych w mieście powinno się wiązać raczej z ujednoczeniem, niż rozszerzaniem obecnego katalogu obszarów chronionych. Najlepszym rozwiązaniem byłoby wprowadzenie kategorii ochrony przyrody o nazwie „rezerваты miejskie”. Analogicznie jak w przypadku tradycyjnych rezerwatów przyrody, można by je podzielić na kategorie ze względu na przedmiot ochrony. Analiza przedmiotów ochrony badanych obszarów chronionych wskazuje, że rodzaje miejskich rezerwatów przyrody można by ograniczyć do pięciu grup:

- florystyczny,
- faunistyczny,
- przyrody nieożywionej,
- krajobrazowy,
- kulturowy.

Przy czym ostatnia grupa rezerwatów miejskich nie powinna dublować form ochrony zabytków, w tym szczególnie parków kulturowych. Grupa miejskich rezerwatów kulturowych powinna być związana z ochroną tradycyjnego sposobu użytkowania krajobrazu. Dobrym przykładem mogą być proponowane w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Opola rezerваты, chroniące tradycyjne uprawy rolnicze i towarzyszące im zbiorowiska chwastów segetalnych.

Kolejną istotną kwestią jest określenie zasad udostępniania obszarów chronionych w mieście, co w oczywisty sposób łączy się z celami społecznymi ich tworzenia. Ten aspekt także powinien być określony na etapie ustanawiania miejskich rezerwatów przyrody. W efekcie powinno to pozwolić na zróżnicowanie reżimu ochrony w przestrzeni, a także powinno przyczynić się do określenia odpowiedniego sposobu zagospodarowania obszarów chronionych.

Społeczne cele ochrony powinny być określone dla każdego z obszarów chronionych w mieście. Oczywiście powinny być one uzależnione od przedmiotu ochrony. Jak wskazano w granicach badanych miast występują obszary, które świadomie nie są powszechnie udostępniane, np. rezerваты przyrody Polesie Konstantynowskie w Łodzi i Zdroje w Szczecinie, czy użytek ekologiczny Dęby Młocińskie w Warszawie. W przypadku takich obszarów dominującym celem społecznym ich tworzenia powinien być cel poznawczy. Obszary nieudostępnione powszechnie mogą jednak pełnić istotną funkcję środowiskotwórczą. Dlatego też niezwykle istotne jest uwzględnienie możliwie szerokiej palety celów społecznych ochrony przyrody

w miastach. Do najistotniejszych z nich, obok tradycyjnych celów poznawczych (badań naukowych i edukacji ekologicznej), należą:

- kształtowanie właściwych postaw wobec przyrody,
- umożliwienie wypoczynku na łonie natury,
- regulacja i podtrzymywanie procesów przyrodniczych mających wpływ na jakość środowiska życia człowieka.

Dla realizacji celów ochrony przyrody w przestrzeni, niezwykle istotna jest struktura wewnętrzna obszarów objętych ochroną, która umożliwi różnicowanie reżimu ochrony. Zazwyczaj, poza nielicznymi wyjątkami, obszary chronione w miastach wyznaczane są jako tzw. obszary jednorodne. W przypadku form ochrony przyrody (tych o najwyższym reżimie ochrony) przyjęto założenie, że zagadnienia związane z różnicowaniem sposobu i zakresu ochrony powinny być określone w planach ochrony. Jednak plany te, mimo ustawowego obowiązku, nie są sporządzane, a ponadto dotyczą jedynie wybranych form ochrony. Ważne jest więc, żeby na etapie tworzenia obszarowych form ochrony przyrody w miastach zróżnicować ich strukturę wewnętrzną i określić zakres możliwych ingerencji w poszczególnych wydzieleniach. Jest to szczególnie istotne w przypadku obszarów chronionych o znacznej powierzchni. Jak wykazały przeprowadzone badania, wśród lokalnych form ochrony przyrody, obiekty wielkopowierzchniowe nie należą przecież do rzadkości.

Dla właściwego różnicowania reżimu ochrony bardzo ważne jest także określenie otwartego katalogu zakazów, który powinien być dostosowany do warunków panujących w miastach. W chwili obecnej duże zastrzeżenia budzą np. zapisy dotyczące zakazu wylewania gnojowicy lub wydobywania skał i skamieniałości w niektórych obszarach ochrony przyrody w mieście, które nie dość, że są położone w centach miast, to na dodatek zostały ustanowione w typowych terenach zieleni miejskiej (np. zespoły przyrodniczo-krajobrazowe Arkadia i Olszyna w Warszawie). Nie mniej istotną kwestią jest wprowadzenie wymogu określania ustaleń dotyczących ochrony czynnej wszystkich form ochrony przyrody. Nie powinny one jednak ograniczać się jedynie do prowadzonych zabiegów pielęgnacyjnych. Ustalenia z zakresu ochrony czynnej należy rozszerzyć o wskazania do zagospodarowania. Powinny one zawierać rozwiązania sprzyjające zarówno ochronie różnorodności biologicznej, jak i realizacji funkcji społecznej miejskich form ochrony przyrody. Bardzo ważne jest także, żeby wskazania te nie były jedynie postulatywne, a zawierały konkretne przesłanki do zagospodarowania wynikające z analizy uwarunkowań lokalnych. Tak definiowane ustalenia z zakresu ochrony czynnej powinny być obligatoryjnie uwzględniane w dokumentach planowania miejscowego i dla nich wiążące.

Dla prawidłowego funkcjonowania obszarów chronionych w miastach przepisy je ustanawiające powinny zawierać także ustalenia dotyczące eliminacji zagrożeń zewnętrznych. W tym celu najlepszym rozwiązaniem byłoby tworzenie otulin dla wszystkich form ochrony przyrody w miastach, dla których formułowanoby ustalenia związane z ograniczaniem negatywnego wpływu sąsiedztwa na obszary chronione. Ustalenia te powinny być adresowane do dokumentów planowania miejscowego

i powinny być dla nich wiążące. Jest to szczególnie istotne w przypadku decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu.

Aspekt właściwego zagospodarowania sąsiedztwa obszarów chronionych jest szczególnie istotny dla zachowania powiązań przyrodniczych pomiędzy poszczególnymi obszarami chronionymi. Dlatego w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin powinny być wskazywane zasady kształtowania tych połączeń. Polska praktyka planistyczna ma w tym zakresie bardzo duży dorobek, problem polega jednak na tym, że studium jako akt kierownictwa wewnętrznego nie jest wiążący dla indywidualnych decyzji dotyczących zagospodarowania terenu. Dlatego też dla kształtowania prawidłowo funkcjonującego systemu obszarów chronionych w mieście niezbędne jest wzmocnienie roli studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego lub utworzenie nowego instrumentu o randze aktu prawnego, który obejmowałby problematykę ochrony miejskiej przyrody. Rozwiązaniem mogłoby też być uzupełnienie sieci miejskich rezerwatów przyrody o sieć korytarzy ekologicznych. Korytarze te powinny w tym przypadku być traktowane jak jedna z form ochrony przyrody. Takie rozwiązanie jest zgodne z postulatem Państwowej Rady Ochrony Przyrody wyrażonym w opinii w sprawie najpilniejszych wyzwań dotyczących ochrony przyrody w Polsce w 2016 r., a także z podobnymi rozwiązaniami stosowanymi w innych krajach europejskich (np. w Hiszpanii).

Kolejną kwestię stanowi zakres stanowienia dokumentów planistycznych w odniesieniu do obszarów chronionej przyrody w miastach. Jak już wspomniano niedostatek ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego w przedmiotowym zakresie wynika z aktualnie obowiązujących przepisów prawnych, które nie wymuszają bardziej aktywnego podejścia do zagadnień ochrony przyrody. Ważne jest więc uznanie obszarów chronionych w mieście jako obszarów funkcjonalnych (problemowych). W chwili obecnej za taki został uznany wprost jedynie jeden spośród analizowanych obszarów chronionych – rezerwat przyrody Las Łagiewnicki w Łodzi. Uznanie obszarów chronionych za obszary funkcjonalne pozwoliłoby uniknąć sytuacji, w której są one traktowane jedynie jako część informacyjna SUIKZP i MPZP. W chwili obecnej miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w wielu przypadkach stanowi jedyny dokument gwarantujący ochronę przyrody. Ważne jest więc, aby planem miejscowym obejmowane były całe obszary chronione, wraz z ich funkcjonalnym otoczeniem, a w przypadku obszarów wielkopowierzchniowych te ich fragmenty, dla których w studium i/lub planie ochrony zdiagnozowano występowanie sytuacji konfliktowych. Inną kwestią jest także konieczność wyraźnego przełożenia wymogów ochrony przyrody na sposoby zagospodarowania terenu. Przedstawione w rozdziale 3.4. przykłady wskazują, że istnieje wiele rozwiązań umożliwiających realizację celów ochrony przyrody w aspekcie przestrzennym. Dotyczy to np. strefowania struktury przestrzennej, określania wskaźników ekologiczno-przestrzennych, elementów i zasad zagospodarowania sprzyjających podtrzymywaniu procesów przyrodni-

czych. Ze względu na to, że rozwiązania te nie są powszechne stosowane, należałoby opracować wytyczne do sporządzania dokumentów planistycznych, które określałyby treść dokumentów planistycznych w przedmiotowym zakresie. W przypadku studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego wytyczne powinny dotyczyć przede wszystkim sposobów identyfikacji i eliminacji konfliktów pomiędzy ochroną przyrody a rozwojem przestrzennym, w tym określaniem zasad kształtowania struktury przestrzennej obszarów chronionych oraz ich wzajemnych powiązań. Istotną kwestią powinno być także określenie generalnych zasad kształtowania funkcji przyrodniczej i społecznej obszarów chronionych. Wytyczne dotyczące zakresu stanowienia planów zagospodarowania przestrzennego powinny określać zasady kształtowania ich struktury funkcjonalnej, doboru odpowiednich wskaźników wykorzystania terenu, kształtowania elementów zagospodarowania sprzyjających ochronie i kształtowaniu różnorodności biologicznej czy też wskazanie dopuszczalnych elementów zagospodarowania wypoczynkowego wraz z określeniem ich standardów jakościowych.

Bardzo ważnym aspektem jest poprawa koordynacji działań z zakresu ochrony przyrody i planowania przestrzennego. Niestety w chwili obecnej koordynacji tej nie sprzyjają obowiązujące przepisy, które nie określają właściwych relacji pomiędzy dokumentami planowania ochrony a dokumentami planowania przestrzennego. Plany ochrony są nieskutecznym narzędziem ze względu na to, że nie są wiążące dla decyzji o warunkach zabudowy. Fakt sporządzenia planu ochrony nie pociąga za sobą konieczności weryfikacji ustaleń planów miejscowych i studiów uwarunkowań. Zastrzeżenia budzą także zapisy samych planów ochrony. Często nie zawierają bowiem wyraźnych przesłanek do zagospodarowania sprzyjających realizacji wszystkich funkcji obszarów chronionych. Wynika to z tego, że ustalenia do dokumentów planistycznych koncentrują się głównie na eliminacji zagrożeń, a problem udostępniania obszarów chronionych do celów wypoczynkowych nie jest przedmiotem ustaleń planów ochrony do dokumentów planowania miejscowego. Dlatego też bardzo ważny jest powrót do sporządzania planów ochrony dla form ochrony przyrody ustanowionych w mieście jako planów obszarów funkcjonalnych. Plany te powinny zawierać zarówno zadania ochronne wynikające z wymogów ochrony czynnej ekosystemów, jak i zasady zagospodarowania sprzyjające realizacji funkcji społecznej, a także wytyczne do zagospodarowania terenów sąsiadujących z obszarami chronionymi.

Dla prawidłowego zarządzania obszarami chronionymi ważne jest uwzględnienie dynamiki zmian otoczenia i jej wpływu na tereny chronione. Obszary chronione w mieście nie mogą być traktowane jako statyczne całości. Dlatego wątpliwości budzi horyzont czasowy, dla którego sporządza się obecnie plany ochrony. Przy dwudziestoletnim okresie, na który sporządza się ww. plan, nie ma mowy o zarządzaniu adaptacyjnym obszarami chronionymi w miastach. Plany ochrony powinny być zatem obowiązkowo aktualizowane. Podstawą aktualizacji powinien być monitoring, uwzględniający tak stan ochrony przyrody, jak i społeczne wykorzystanie obszarów

chronionych. Niestety, w chwili obecnej brak jest kompleksowych danych dotyczących liczby odwiedzających poszczególne obszary chronione w miastach. Utrudnia to w znacznym stopniu prawidłowe zarządzanie obszarami chronionymi.

Wyjściem naprzeciw wymogowi zarządzania adaptacyjnego obszarami chronionymi w mieście mogłoby być wprowadzenie całkiem nowego instrumentu ochrony. Instrument ten stanowiłby rodzaj planu strategicznego, określającego główne cele i kierunki ochrony systemu obszarów chronionych w mieście. Jego realizacja wymagałaby opracowywania zadań operacyjnych dla poszczególnych obszarów uwzględniających dynamikę zachodzących zmian oraz identyfikację potrzeb. Biorąc pod uwagę aktualny stan prawny, ten nowy rodzaj planu powinien mieć rangę aktu prawnego wiążącego dokumenty planowania miejscowego.

Rozwiązanie zidentyfikowanych problemów związanych z funkcjonowaniem obszarów chronionych w obszarach zurbanizowanych wymaga podjęcia działań zmierzających do uznania odrębności miejskich obszarów chronionych w zakresie zarówno celów ich tworzenia, jak i instrumentów ich kształtowania i zarządzania nimi. Przeprowadzone badania wskazały, że równolegle funkcjonują różne rozwiązania problemu ochrony przyrody w obszarach zurbanizowanych. Dlatego wprowadzenie zaproponowanych zmian może być zrealizowane w postaci trzech różnych scenariuszy:

Scenariusz 1 – Modyfikacyjny

- uzupełnienie celów ochrony przyrody o aspekt społeczny,
- rozszerzenie zakresu stanowienia aktu ustanawiającego formy ochrony przyrody w miastach o przesłanki do kształtowania obszarów chronionych,
- wzmocnienie rangi studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz planów ochrony względem decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu.

Scenariusz 2 – Reorganizacyjny

- weryfikacja celów ochrony przyrody,
- przywrócenie otulin wszystkim formom ochrony przyrody,
- wprowadzenie obowiązku sporządzania planów ochrony dla wszystkich obszarów chronionych w miastach wraz z otulinami,
- wprowadzenie obowiązku aktualizacji i sporządzania planów zagospodarowania dla obszarów, na których zostały ustanowione formy ochrony przyrody.

Scenariusz 3 – Radykalny

- wprowadzenie nowych kategorii ochrony przyrody właściwych dla obszarów miejskich, w tym także zapewniających zachowanie i kształtowanie ciągłości systemu obszarów chronionych,
- wyeksponowanie świadczeń ekosystemów jako głównego motywu ochrony przyrody w miastach,

- wprowadzenie nowych instrumentów zarządzania obszarami chronionymi w mieście.

Bez względu na rodzaj zastosowanego scenariusza obszary chronione w polityce rozwoju miast powinny być traktowane jako obszary funkcjonalne.

Wprowadzenie jednego z przedstawionych powyżej scenariuszy może w znacznym stopniu poprawić skuteczność ochrony przyrody w miastach. Może także przyczynić się do wprowadzenia bardziej innowacyjnego modelu ochrony miejskiej przyrody. W każdym z przypadków jego urzeczywistnienie pociągać będzie za sobą wprowadzenie dosyć istotnych zmian legislacyjnych zarówno z zakresu ochrony przyrody, jak i planowania przestrzennego.

5. WNIOSKI

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że ochrona przyrody w mieście jest zagadnieniem aktualnym i wymagającym innowacyjnego podejścia zarówno w zakresie określania celów ochrony, jak i sposobu zarządzania terenami chronionymi. Miejskie obszary chronione powinny stać się osobną kategorią ochrony przyrody, ze względu na wyraźnie zarysowującą się ich odrębność wynikającą z konieczności integracji ochrony różnorodności biologicznej i/lub geologicznej z zaspokajaniem potrzeb w zakresie obcowania z przyrodą, a także wypoczynkiem na łonie natury.

Analiza funkcjonowania polskiego systemu ochrony przyrody, na tle stosowanych na świecie rozwiązań dotyczących ochrony przyrody w miastach, pozwala na wysunięcie następujących wniosków ogólnych:

- stosowane w Polsce w latach 70. XX w. rozwiązania przystawały do rozwijających się równoległe na świecie koncepcji związanych z dostosowaniem systemu ochrony przyrody do potrzeb urbanizującego się społeczeństwa;
- stosowane obecnie „tradycyjne” formy ochrony należy uznać za mało skuteczne i elastyczne w środowisku zurbanizowanym, ponieważ nie uwzględniają szerokiego spektrum społecznych aspektów ochrony przyrody w mieście;
- obecne regulacje prawne nie umożliwiają pełnego zindywidualizowania zakresu stanowienia przepisów ustanawiających formy ochrony przyrody, wymuszają bowiem wpisanie się w sztywne katalogi zakazów określonych w ustawie, a także nie nakładają obowiązku wprowadzenia ustaleń z zakresu ochrony czynnej dla wszystkich form ochrony przyrody;
- obserwowana jest stopniowa dezintegracja planowania przestrzennego i ochrony przyrody wynikająca z pozornie określonych związków pomiędzy dokumentami planistycznymi właściwymi dla obu systemów, co w efekcie sprawia, że większość obszarowych form ochrony przyrody nie ma żadnych instrumentów gwarantujących realizację celów ochrony przyrody w aspekcie przestrzennym.

Analizy indywidualnych sytuacji 229 form ochrony przyrody, położonych w granicach administracyjnych wybranych miast Polski, pozwoliły na sformułowanie następujących wniosków szczegółowych:

- cele ochrony przypisywane poszczególnym formom ochrony przyrody często nie uwzględniają kontekstu miejsca i powierzchni obiektów, w rezultacie społeczne cele ochrony przyrody – jeśli są określone – w większości przypadków ograniczają się do celów poznawczych, a funkcje: wypoczynkowa i środowiskotwórcza obszarów chronionych w mieście są marginalizowane;

- przesłanki do zagospodarowania obszarów chronionych w dużej mierze ograniczają się do zakazów (eliminacji niepożądanych elementów zagospodarowania i/ lub funkcji terenów);
- ustalenia planów ochrony do SUiKZP oraz MPZP są zazwyczaj postulatywne i odwołują się często do prowadzenia zabiegów pielęgnacyjnych, a nie do sposobu zagospodarowania terenów;
- funkcja społeczna obszarów chronionych, w planach ich ochrony, jest zazwyczaj zawarta w sposobie udostępniania, co za tym idzie nie ma charakteru wiążącego dla dokumentów planistycznych sporządzanych przez samorządy gminne;
- dokumenty planowania miejscowego (przez odwołanie się w większości przypadków jedynie do przepisów odrębnych) uwzględniają, ale nie kształtują obszarów chronionych, przez co obszary chronione w ustaleniach dokumentów planistycznych często nie są traktowane jako funkcjonalne całości;
- ustalenia dokumentów planowania miejscowego nie zawierają zazwyczaj ustaleń do zagospodarowania terenów sąsiednich, przez co utrudniona jest eliminacja zagrożeń zewnętrznych, a także właściwe powiązanie terenów chronionych z innymi terenami cennymi przyrodniczo.

Jak wskazały przeprowadzone badania wprowadzenie nowego modelu ochrony przyrody w miastach wymagać będzie znacznych zmian legislacyjnych. Za najistotniejsze z nich uznać należy: wprowadzenie nowych kategorii obszarów chronionych, wyeksponowanie celów społecznych ochrony przyrody w miastach oraz wprowadzanie wymogu zarządzania adaptacyjnego w odniesieniu do miejskich obszarów chronionych. Przedstawiona w niniejszej pracy problematyka nie wyczerpuje w całości zagadnień związanych z ochroną przyrody w terenach zurbanizowanych. Wprowadzenie postulowanych zmian wymagać będzie dalszych prac badawczych związanych przede wszystkim z określeniem szczegółowego zakresu dokumentów planistycznych w zakresie kształtowania obszarów chronionych w miastach, a także z określeniem sposobów formułowania ich ustaleń sprzyjających realizacji celów ochrony przyrody w aspekcie przestrzennym.

BIBLIOGRAFIA

- Aldo L., 1949, *A Sand County Almanac*. Oxford University Press, USA.
- Alfsen C., 2010, *The URBIS Partnership: an Approach to Achieve Social and Environmental Resilience in Urban Regions*. Policy Matters, 17: 95-99.
- Amati M., 2016, *Urban Green Belts in the Twenty-first Century*. Routledge, Ney York, USA.
- Andrzejewski H., 2003, *Formy ochrony przyrody na terenie dużych aglomeracji miejskich na przykładzie Łodzi i okolic*, [w:] *Mity i rzeczywistość. Problemy zanieczyszczenia środowiska w dużych aglomeracjach miejskich*. Materiały poseminaryjne. Towarzystwo Inicjatyw Europejskich. Łódź: 19-27.
- Barthel S., Colding J., Elmqvist T., Folke C., 2005, *History and Local Management of a Biodiversity Rich, Urban Cultural Landscape*. Ecology and Society, 10(2):10, [http://www.ecologyandsociety.org/vol10/iss2/art10/1 dostęp 14.04.2011].
- Beclumb P., Williams T., 2014, *Bill C-40: An Act Respecting the Rouge National Urban Park*. Publication No.41-2-C40-E. Economics, Resources and International Affairs Division, Parliamentary Information and Research Service, Ottawa, Canada.
- Benton L. M., 1998, *The Presidio: from Army Post to National Park*. Northwestern University Press.
- Benton L. M., Short J. R., 1999, *Environmental Discourse and Practice*. Wiley-Blackwell, Oxford.
- Berkowska E., 1992, *Problemy ochrony przyrody na przykładzie Kampinoskiego Parku Narodowego*. Wydział Analiz Ekonomicznych i Społecznych, Kancelaria Sejmu, Biuro Studiów i Ekspertyz, Informacja Nr 41, Warszawa.
- Bezak P., Lyytimaki J., 2011, *Complexity of Urban Ecosystem Services in the Context of Global Change*. Ecologia, 30 (1): 22-35.
- Biernacki Z., 1990, *Koncepcja kształtowania trzonu przyrodniczego oraz osłony ekologicznej miasta w modyfikowanych planach zagospodarowania przestrzennego*. Problemy ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego na obszarach zurbanizowanych, cz. II, Wyd. SGGW-AR Warszawa: 22, 192-201.
- Böhm A., 2007, *System Parków Rzecznych w Krakowie*. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, T. VII: 277-284.
- Bolund P., Hunhammar S., 1999, *Ecosystem Services in Urban Areas*. Ecological Economics 29: 293-301.
- Bonnes M., Carrus G., Bonaiuto M., Fornara F., Passafaro P., 2004, *Inhabitants' Environmental Perceptions in the City of Rome within the Framework for Urban Biosphere Reserves of the UNESCO Programme Man and Biosphere*. New York Academy of Science, t. 1023: 175-186.
- Borgström S. T., 2009, *Patterns and Challenges of Urban Nature Conservation – A Study of Southern Sweden*. Environment and Planning A: Economy and Space, 41: 2671-2685.
- Box J., 2007, *Increasing the Supply of Local Nature Reserves*. Town & Country Planning: 160-162.

- Box J., Berry S., Angus I., Cush P., Frost P., 2007, *Planning Local Nature Reserves*. Town & Country Planning: 392-395.
- Breuste J. H., 2004, *Decision Making, Planning and Design for the Conservation of Indigenous Vegetation within Urban Development*. Landscape and Urban Planning 68: 439-452.
- Breymeyer A. (red.), 2009, *Rezerваты biosfery w Polsce*. Komitet Narodowy UNESCO-MAB, PAN, Warszawa.
- Bromley P., 2012, *Nature Conservation in Europe; Policy and Practice*. 2nd edition, Taylor & Francis, New York.
- Brown I. R., 2001, *Lane Cove: National Park in the City*. Parks, t.11(3): 21-27.
- Burges M., 2012, *The Challenge in Conservation Of Biodiversity: Regulation of National Parks in China and South Africa in Comparison*. Center For Chinese Studies, Stellenbosch University, [<http://www.ccs.org.za/wp-content/uploads/2012/05/Discussion-Paper-2-2012.pdf>].
- Burlńska A., 2013, *Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jako narzędzie zarządzania przyrodą w mieście*. Rozwój Zrównoważony – Zastosowania, nr 4: 133-143.
- Byrne J., Wolch J., Zhang J., 2009, *Planning for Environmental Justice in an Urban National Park*. Journal of Environmental Planning and Management, t. 52(3): 1-28.
- Candace A., Orr S., 2008, *Protecting Paradise: a Cross-national Analysis of Biome-protection Policy*. Sustainability: Science, Practice & Policy 4: 25-37.
- Castro A. J., Martín-Lopez B., Lopez E., Plieninger T., Alcaraz-Segura D., Vaughn C. C., Cabello J., 2015, *Do Protected Areas Networks Ensure the Supply of Ecosystem Services? Spatial Patterns of Two Nature Reserve Systems in Semi-arid Spain*. Applied Geography, 60: 1-9.
- Chmielewski S., Łukasik A., Owczarek P., 2013, *Ekologiczny System Obszarów Chronionych Miasta Lublin a miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego*. Teledetekcja Środowiska, 49: 7-14.
- Cichocki Z., Bidłasik M., 2008, *Miejsce obszarów chronionych w monitoringu zagospodarowania przestrzennego kraju*. Roczniki Geomatyki, t. VI, z. 6: 15-23.
- Cieszewska A., 2008, *Zachowanie terenów cennych przyrodniczo w kształtowaniu struktury krajobrazu na poziomie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego*. Problemy Ekologii Krajobrazu, t. XXI: 239-250.
- Curitiba Declaration on Cities and Biodiversity*, 2007, [<http://www.cbd.int/doc/meetings/city/mayors-01/mayors-01-declaration-en.pdf>, dostęp 10.03.2011].
- Ćwik A., Ćwik Ł., 2011, *Antropopresja w rezerwacie „Lisia Góra” w Rzeszowie*. Chrońmy Przyrodę Ojczyzną, nr 67(5): 441-448.
- Daerr E .G., 2000, *NCPA Park News, National Parks*. The Magazine of National Parks Conservation Association, t. 74, nr 11-12: 12-21.
- Decyzja Rady Regionalnej Lombardii z 3 sierpnia 2000 r. w sprawie zatwierdzenia Planu zagospodarowania Parku Rolniczego Mediolan Południe (Deliberazione Giunta Regionale 3 agosto 2000 – N.7/818. Approvazione del piano territoriale di coordinamento del Parco Agricolo Sud Milano)* [http://www.cittametropolitana.mi.it/export/sites/default/parco_agricolo_sud_milano/content/allegati/come_funziona_il_parco/dgr_7_818.pdf, dostęp 10.04.2015].
- Degórska B., 2009, *Sieć stabilności ekologicznej jako ważny czynnik zrównoważonego rozwoju dużego miasta na przykładzie Krakowa*, [w:] *Ochrona łączności ekologicznej*

- w Polsce, W. Jędrzejewski, D. Ławreszuk. Białowieża: Zakład Badania Ssaków PAN: 162-170.
- Dennis M., James P., 201, *Ecosystem Services of Collectively Managed Urban Gardens: Exploring Factors Affecting Synergies and Trade-offs at the Site Level*. *Ecosystem Services*, 26: 17-26.
- Deshmukh S. K., Verekar S. A., 2014, *Isolation of keratinophilic fungi from Selected Soils of Sanjay Gandhi National Park, Mumbai (India)*. *Journal de Mycologie Médicale/Journal of Medical Mycology*, t. 24 (4): 319-327.
- Dogse P., 2004, *Toward Urban Biosphere Reserves*. *Annals of New York Academy of Science*, 1023:10-43.
- Domian G., 2012, *Cele obszarowej ochrony przyrody w Puszczy Bukowej koło Szczecina i możliwości ich realizacji w ujęciu historycznym*. *Przegląd Przyrodniczy*, XXIII, (3): 84-114.
- Dudley N. (red.), 2008, *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*. Gland, IUCN, Switzerland.
- Dunn R. R., Gavin M. C., Sanchez M. C., Solomon J. N., 2006, *The Pigeon Paradox: Dependence of Global Conservation on Urban Nature*. *Conservation Biology*, t. 20 (6): 1814-1816.
- Durdić S., Stojković S., Šabić D., 2011, *Nature Conservation in Urban Areas Conditions: A Case Study from Belgrade, Serbia*. *International Journal of Science and Technology*, 5(1): 129-145.
- Eastman J. L., 2003, *Urban Biosphere Reserves: Integrating Conservation, Community and Sustainability*. *WM. & Mary Env'tl. Pol'y Rev.*, t. 27, [<http://www.elpr.org/wp-content/uploads/2010/11/Eastman.pdf> dostęp 17.05.2011]: 707-753.
- Eastwood A., A., Nijnik M., Brooker R., Pakeman R., Artz R., Norton L., Ross L., Bullock J. M., Vellinga N., Albon S., Fielding D., Irvine R. J., 2013, *Nature Conservation and Ecosystem Service Delivery*. Joint Nature Conservation Committee Report, nr 492, JNCC, Peterborough, [http://jncc.defra.gov.uk/pdf/Report492_webc.pdf, dostęp 10.05.2015].
- EEA, 2012, *Protected Areas in Europe – an Overview*. Report nr 5/2012, European Environmental Agency, Brussels.
- Elmqvist T., Colding J., Barthel S., Borgström S., Diut A., Lundberg J., Andersson E., Ahrné K., Ernstson H., Folke C., Bengtsson J., 2004, *The Dynamics of Socio-ecological Systems in Urban Landscapes*. Stockholm and the National Urban Park, Sweden, *Annals of New York Academy of Science*, 1023: 308-322.
- Engelbrektsson N., Rosvall J., 2003, *Integrated Conservation and Environmental Challenge: Reflections on the Swedish Case of Habitat*, [w:] *The Human Sustainable City. Challenges and perspectives from the Habitat Agenda*, Girard L. F. (red.). ASHGATE: 429-456.
- Espinoza R., 2010, *Periurban Spaces of Andalusia: Networks, Cities and Territory*, [w:] *The Role of Natural Periurban Areas in Urban and Territorial Management Models, Proceedings of the Technical Meeting Held in Seville (Spain)*: 3/1-7, [www.fedenatur.org/docs/docs/535.pdf], dostęp 03.07.2012].
- Fabris L. M. F., Li X., 2016, *Milan, a History in Recreational Spaces*. *Housing Environment* 17: 107-112.
- Fidelis T., Sumares D., 2007, *Nature Conservation and Urban Development Control in the Portuguese Planning System: a New Impetus against Old Praxis?* *European Environment* 18:298-311.

- Fogel A., 2008, *Plan ochrony jako instrument kształtowania przestrzeni na poziomie lokalnym*. Kwartalnik Prawa Publicznego, 8/3/4: 83-98.
- Fogel A., 2011, *Prawna ochrona przyrody w lokalnym planowaniu przestrzennym*. Instytut Gospodarki Przestrzennej i Mieszkalnictwa, Warszawa.
- Frost P., 2001, *Urban Biosphere Reserves: Reintegrating People with the Natural Environment*. Town and Country Planning, t. 70, nr 7/8: 213-215.
- Gacka-Grzesikiewicz E., 2001, *Podstawy ochrony przyrody. Stan i perspektywy ochrony przyrody w Polsce*, [w:] *Tworzenie lokalnych form ochrony przyrody*. Fundacja Wspierania Inicjatyw Ekologicznych, Towarzystwo na rzecz Ziemi, Kraków.
- Gacka-Grzesikiewicz E., Różycka W., 1977, *Obszary chronione a przestrzenna struktura aglomeracji*. Instytut Kształtowania Środowiska, Warszawa.
- Gambino R., 1998, *Parks and Protected Areas in Italy: An Overview*. The George Wright Forum, t. 15 (2): 30-42.
- Gągor J., (on line) *Ślichowice czy Śluchowice*, Państwowy Instytut Geologiczny, Oddział Świętokrzyski, Kielce, artykuły popularno-naukowe: O geologii regionu świętokrzyskiego i nie tylko, [<https://www.pgi.gov.pl/kielce/oddzial-swietokrzyski/sepl-kielce/geologia-regionu/6443-slichowice-czy-sluchowice.html>, dostęp 01.07.2017].
- Gichohi H., 2000, *Functional Relationships between Parks and Agricultural Areas in East Africa: the Case of Nairobi National Park*, [w:] *Wildlife Conservation by Sustainable Use*, H. Prins, J. G. Grootenhuus, T. T. Dolan (red.). Springer: 141-167.
- Giedych R., Cieszevska A., 2004, *Możliwości i ograniczenia zastosowania koncepcji płatów i korytarzy w planowaniu miejscowym*. Problemy Ekologii Krajobrazu, t. XIV: 119-226.
- Giedych R., 2011, *Przyroda w idei ładu przestrzennego*, [w:] *Polska przyroda – dar i obowiązki*, R. Kęder, M. Hyska, K. Komornik (red.). Stowarzyszenie Rozwoju Społeczno-Gospodarczego „Wiedza”, Warszawa: 131-140.
- Giedych R., 2016, *Miejskie rezerваты biosfery i eko-miasta biosfery – niedoceniane modele zrównoważonego rozwoju obszarów zurbanizowanych*. Problemy Ekologii Krajobrazu, t. XLII: 5-15.
- Giedych R., 2017, *Funkcjonowanie lokalnych form ochrony przyrody w miastach, na przykładzie Warszawy, Krakowa, Łodzi, Wrocławia i Poznania*. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, nr 38: 43-55.
- Giedych R., Maksymiuk G., 2017, *Specific Features of Parks and Their Impact on Regulation and Cultural Ecosystem Services Provision in Warsaw, Poland*. Sustainability, 9, 792:1-18.
- Gillespie A., 2007, *Protected Areas and International Environmental Law*. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden.
- Gissibl B., Höhler S., Kupper P., 2012, *Civilizing Nature: National Parks in Global Historical Perspective*. Berghahn Books, New York.
- Golden Gate National Parks Conservancy*, 2016, Report to the community, [http://annualreport.parksconservancy.org/pdf/2016_AR_rev1.pdf, dostęp 10.05.2012].
- Gómez-Baggethun E., Barton D. N., 2013, *Classifying and Valuing Ecosystem Services for Urban Planning*. Ecological Economics, 86: 235-245.
- Gordon A., Simondson D. White M., Moilanen A., Bekessy S. A., 2009, *Integrating Conservation Planning and Landuse Planning in Urban Landscapes*. Landscape and Urban Planning, 91: 183-194.

- Goździewicz-Biechońska J., 2014, *Formy ochrony krajobrazu wiejskiego w świetle ustawy o ochronie przyrody*. Przegląd Prawa Rolnego, nr 2 (15): 65-81.
- Grabowska E., 2014, *Czy rezerwaty pomagają chronić przyrodę w mieście?*, [w:] *Kierunki zmian terenów zieleni w miastach*, M. Kosmala (red.). Polskie Zrzeszenie Inżynierów i Techników Sanitarnych Oddział Toruń: 345-353.
- Grajewski G., Ilkosz J., 2007, *Wrocławska Hala Stulecia*. Spotkania z Zabytkami, nr 1: 3-7.
- Green Roof Habitat Action Plan*, 2010, Sheffield [<https://www.sheffield.gov.uk/out--about/parks-woodlands--countryside/ecology-service/biodiversity-action-plans/sheffield-local-biodiversity-action-plan.html>, 10.01.2012].
- Green Roofs News*, 2011, Local Nature Reserve: The Green Roof of the Sharrow Primary School in Sheffield, South Yorkshire/UK, [http://www.igra-world.com/links_and_downloads/images_dynamic/IGRA_Green_Roof_News_1_11.pdf, dostęp 10.01.2012].
- Greenspace Information for Greater London*, 2013, [<http://www.gigl.org.uk/our-data-holdings/keyfigures/>, dostęp 3.10.2014].
- Greinert A., Drozdek M. E. (red.), 2015, "Zielona" Zielona Góra. *Strategia rozwoju terenów zieleni w mieście Zielona Góra*. Instytut Inżynierii Środowiska Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra.
- Gregory M., Leslie T. W., Drinkwater L. E., 2016, *Agroecological and Social Characteristics of New York City Community Gardens: Contributions to Urban Food Security, Ecosystem Services, and Environmental Education*. Urban Ecosystems, 19: 763-794.
- Gunatilleke N., 2007, *City of Kandy and Its Hinterlands as an Urban Biosphere Reserve*. Daily News (The Associated Newspapers of Ceylon Ltd), 4 October 2007, [<http://www.dailynews.lk/2007/10/04/fea01.asp>, dostęp 08.04.2011].
- Gwiazdowicz M., 2008, *System ochrony przyrody w Polsce – regulacje prawne i instytucje*, [w:] *Ochrona Przyrody*, M. Gwiazdowicz (red.). Biuro Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu, Warszawa: 7-31.
- Hampton C., McIleron A., 2007, *Table Mountain to Cape Town*. Struik Publishers, Cape Town, South Africa.
- Harrison C., Davies G., 2002, *Conserving Biodiversity that Matters: Practitioners' Perspectives on Brownfield Development and Urban Nature Conservation in London*. Journal of Environmental Management, 65: 95-108.
- Hrabiec A., 2007, *Parki rzeczne jako metoda planistyczna ochrony przyrody na przykładzie krakowskich planów parków cieków wodnych Drwinki i Sodół Bieżanowski*. Czasopismo Techniczne Architektura, z. 7-A: 135-143.
- IUCN 2003, *The Durban Action Plan 2003*, Vth IUCN World Parks Congress. Gland, Switzerland: 40, [<https://www.ecolex.org/details/literature/the-durban-action-plan-mon-092653/>], dostęp: 12.04.2012].
- Jagusiewicz A., 1979, *System parków krajobrazowych w Polsce*. PWN, Warszawa.
- Jarzębski L., 1979, *Ochrona prawna przyrody i środowiska w PRL. Zagadnienia administracyjne*. Wyd. UW, Warszawa.
- Jermaczek A., 2009, *Ochrona przyrody – między utopią a pragmatyzmem*. Przegląd Przyrodniczy, XX, 3-4: 3-11.
- Jim C.Y., 2004, *Green-space Preservation and Allocation for Sustainable Greening of Compact Cities*. Cities, t. 21, nr 4: 311-320.

- Kasiński K., 2014, *Formy prawne specjalnej i powszechnej ochrony przyrody*. Wiedza Prawnicza, 4: 21-29.
- Kim K., 2004, *The Application of the Biosphere Reserve Concept to Urban Areas. The Case Study of Green Rooftops for Habitat Network in Seoul*. New York Academy of Science, t. 1023: 187-214.
- Kistowski M., 2003, *Czy polski system planowania przestrzennego zapewnia skuteczną ochronę przyrody?* Przegląd Przyrodniczy, XIV, 3-4: 19-40.
- Kistowski M., 2007, *Kolizje i konflikty środowiskowe w planowaniu przestrzennym obszarów cennych przyrodniczo*. Czasopismo Techniczne A, z. 7-A: 249-255.
- Kistowski M., 2012, *Perspektywy ochrony krajobrazu w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem parków krajobrazowych*. Przegląd Przyrodniczy, XXIII (3): 30-45.
- Kistowski M., 2012a, *Problemy zarządzania parkami krajobrazowymi w Polsce jako skutek zmian przepisów prawnych w latach 2008-2010*. Problemy Ekologii Krajobrazu, t. XXXIII: 215-227.
- Kolbowski E. Yu., Klimanova O. A., Arshinova M. A., Margolina I. L., 2015, *Landscape Management within the Moscow City Protected Area*, [w:] *Landscape Analysis and Planning*, M. Luc, U. J. B. Somorowska, Szmańda (red.). Geographical Perspectives. Springer: 257-269.
- Konijendijk C. C., 2008, *The Forest and the City: the Cultural Landscape of Urban Woodland*. Springer.
- Kraszewska E., 2011, *Procesy urbanizacyjne a korytarze ekologiczne w aglomeracji miejskiej na przykładzie miasta Lublina*. Materiały konferencyjne. Ogólnopolska Konferencja Naukowa: Planowanie przestrzenne a ochrona ciągłości ekologicznej w północno-wschodniej Polsce, Białowieża, 7-8 kwietnia, Okręgowa Izba Urbanistów z siedzibą w Warszawie, Instytut Biologii Ssaków PAN, Białowieża: 7-8.
- Kristianstads Vattenrike Nomination Form*, 2005, Sweden [http://www.vattenriket.kristianstad.se/ansokan/pdf/041221_nominationform_kristianstadvattenrike.pdf, dostęp 10.05.2011].
- Kudłek J., Pępkowska A., Walasz K., Weiner J., 2005, *Koncepcja ochrony różnorodności biologicznej miasta Krakowa*. Instytut Nauk o Środowisku UJ, Kraków.
- Landy F., 2014, *"Eco-ethnic Identity": Being an Indigenous Agriculturist in Nairobi and Mumbai National Parks*. Environmental Development, t. 10: 68-83.
- Latawiec M., 2011, *Analiza historyczna ustawowych form ochrony przyrody w Polsce*. Wyd. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa.
- Lebowa D., 2010, *Pojęcie prawne środowiska i jego ochrony*. Humanum – Międzynarodowe Studia Społeczno-Humanistyczne, nr 4(1): 297-307.
- Lebowa D., 2011, *Podstawy prawne funkcjonowania parków krajobrazowych w Polsce*, [w:] *Administracja publiczna – człowiek a ochrona środowiska. Zagadnienia społeczno-prawne*, M. Górski, J. Buchcińska, M. Niedziółka, R. Stec, D. Strus (red.). Warszawa, Oficyna Wolters Kluwer: 190-205.
- Lewin M. E., Korzeń K., 2008, *Wilanowski Park Kulturowy jako przykład ochrony i zarządzania krajobrazem kulturowym*. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, nr 10: 319-325.
- Lis A., Lis M., 2006, *Wrocławskie osiedle-ogród Sepolno – powstanie i rozwój układu zieleni*. Architektura Krajobrazu. Studia i Prezentacje, nr 3-4: 56-65.

- Low S., Taplin D., Scheld S., 2005, *Rethinking Urban Parks. Public Space and Cultural Diversity*. University of Texas Press.
- Lovell S. T., 2010, *Multifunctional Urban Agriculture for Sustainable Land Use Planning in the United States*. *Sustainability*, 2: 2499-2522.
- Lundquist L. J., 2004, *Sweden and Ecological Governance. Straddling the Fence*. Manchester University Press, Manchester, UK.
- Ławicki Ł., Guentzel S., Jasiński M., Kajzer M., Żmihorski M., 2009, *Awifauna lęgowa Doliny Dolnej Odry*. *Notatki Ornitologiczne*, nr 50: 268-282.
- Malinowska E., Szumacher I., 2013, *Problemy funkcjonowania rezerwatów w mieście*. *Problemy Ekologii Krajobrazu. Rekreacja w krajobrazach o wysokim potencjale*, t. XXXIV: 175-180.
- Matysek K., 2004, *Theory and Planning for Urban Biosphere Reserves: an Australian Example, Leading Edge, Niagara Escarpment Commission*, [http://www.escarpment.org/files/file.php?fileid=fileecwqZiGVvN&filename=file_Matysek.pdf, dostęp 12.03.2010].
- McNeely J. A., 2001, *Editorial. Parks*. T. 11(3): 1-3.
- Menzes P., Mendes L. O., 2001, *The Mission of Protected Areas in Brasil*. *Parks*, t. 11(3): 16-20.
- Mieszkowska K., 2005, *Ogólnomiejski System Terenów Aktywnych Biologicznie (OSTAB) w Gdańsku, jako jeden ze sposobów wdrażania rewitalizacji przyrodniczej miasta*. *Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych*, t. I: 111-118.
- Miller J. R., Hobbs R. J., 2002, *Conservation Where People Live and Work*. *Conservation Biology*, Vol. 16 (2): 330-337.
- Molenda T., *Problematyka ochrony środowisk antropogenicznych w Polsce*. *Journal of Ecology and Health*, t.17(2): 76-80.
- Moschini R., 2015, *Landscape and Protected Natural Areas: Laws and Policies in Italy*, [w:] *Nature Policies and Landscape Policies. Towards an Alliance*, S. Gambino, R. Peano (red.). Springer: 145-148.
- Natural England*, 2010, *Local Nature Reserves in England: A guide to their selection and declaration*, [www.naturalengland.org.uk, dostęp 12.04.2011].
- Naturschutz in Wien – Schutzgebiete and Schutzobjekte*, 2011, [<http://www.wien.gv.at/umweltschutz/umweltgut/pdf/naturschutz-ueberblick.pdf>, dostęp 3.10.2014].
- Niemela J., Saarela S-R., Soderman T., Kopperoinen L., Yli-Pelkonen V., Vare S., Kotze D. J., 2010, *Using the Ecosystem Services Approach for Better Planning and Conservation of Urban Green Spaces: a Finland Case Study*. *Biodiversity Conservation*, 19: 3225-3243.
- Nowacka-Rejzner U., 2011, *Planowanie przestrzenne a tereny cenne przyrodniczo w obszarach wybranych miast Małopolski*. *Czasopismo Techniczne Architektura*, z. 10, rok 108: 69-78.
- Nowak J. J., 1964, *Prawo i organizacja ochrony przyrody w Polsce*. Wyd. Prawnicze, Warszawa.
- Nowak S., Nowak A., Jermaczek A., 2013, *Zagrożone chwasty polne Opolszczyzny i ich ochrona*. Wyd. Klubu Przyrodników. Świebodzin.
- Nyberg L., 2015, *The Royal National City Park, County Administrative Board*. Communication Unit, Stockholm.
- O'Brien B. R., 1999, *Our National Parks and the Search for Sustainability*. University of Texas Press.
- Ochrona środowiska 2016*, *Informacje i Opracowania Statystyczne*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.

- Państwowa Rada Ochrony Przyrody, 2007, Najważniejsze problemy ochrony przyrody w Polsce. Załącznik do uchwały Państwowej Rady Ochrony Przyrody z 9 marca 2007 r., [<http://pracownia.org.pl/pracownia-aktualnosci/138-problemy-ochrony-przyrody-w-polsce-wedlug-prop>, dostęp 30.06.2017].
- Państwowa Rada Ochrony Przyrody, 2016. Opinia w sprawie najpilniejszych wyzwań dotyczących ochrony przyrody w Polsce, w roku 2016, [http://prop.info.pl/wp-content/uploads/2016/04/PROP-16-04_najpilniejsze-wyzwania-ochrony-przyrody.pdf, dostęp 30.06.2017].
- Papińska E., 2010, *Znaczenie różnorodności krajobrazu Republiki Południowej Afryki w rozwoju turystyki*. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, nr 14: 120-137, [<http://krajobraz.kulturowy.us.edu.pl/publikacje.artykuly/turystyka/papinska.pdf>, data dostępu 16.05.2011].
- Paul W., Cieślak E., Ronikier M., Migdałek G., Słomka A., Żabicka J., 2016, *Low Genetic Diversity of Declining Viola uliginosa (Violaceae) at Its Southern Range Limits in Poland*. Acta Biologica Cracoviensia Series Botanica, 58/2: 71-82.
- Pawicka K., Woziwoda B., 2011, *Bilans martwego drewna w rezerwacie „Polesie Konstanyńskie”*. Sylwan, 155 (12): 851-858.
- Pchałek M., Kupczyk P., Matyjasiak P., Juchnik A., 2011, *Efektywność ochrony korytarzy ekologicznych. Koncepcja zmian legislacyjnych*. WWF Polska, Agencja Wyd. Eko-Press, Białystok.
- Pierce M., 2005, *Systematic Conservation Planning Products for Land-use Planning: Interpretation for Implementation*. Biological Conservation, 125: 441-458.
- Plan Parku Sihlwald, 2010, Charta Wildnispark Zürich Sihlwald 2009-2018, [http://www.sihlwaldfueralle.ch/wp-content/uploads/2012/07/wildnispark_zuerich_charta_2010_2018_mit_anhang.pdf, dostęp 10.05.2012].
- Plan zarządzania miejskim parkiem narodowym Hanko, 2008, (Hangon kansallinen kaupunkipuisto 2008), [http://www.casinokaava.info/lahtotietoja/Hangon_kansallinen_kaupunkipuisto_PERUSTAMISSELVITYS.pdf, dostęp 10.05.2012].
- Plan zarządzania miejskim parkiem narodowym Heinola, 2007, (Heinolan Kansallinen Kaupunkipuisto. Hoito- ja käyttösuunnitelma), [<https://docplayer.fi/12773207-Heinolan-kansallinen-kaupunkipuisto-hoito-ja-kayttosuunnitelma-2007-heinolan-kaupunki.html>, dostęp 10.03.2011].
- Potter A., Le Buhn G., 2015, *Pollination Service to Urban Agriculture in San Francisco, CA*. Urban Ecosystems, 18:885–893.
- Program Ochrony Środowiska dla Miasta Torunia na lata 2013-2016 z perspektywą na lata 2017-2020, Załącznik do Uchwały Rady Miasta Torunia Nr 678/2013 w sprawie Programu ochrony środowiska dla miasta Torunia na lata 2013-2016 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2017-2020.
- Ptaszycka-Jackowska D., Baranowska-Janota M., 1996, *Przyrodnicze obszary chronione. Możliwości użytkowania*. Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa.
- Radecki W., 2003, *Plany ochrony parków narodowych, rezerwatów przyrody i parków krajobrazowych w Polsce*, [w:] *Koncepcni nástroje ochrany životního prostředí z pohledu práva*, M. Damohorský (red.). Materiały Konferencyjne. Międzynarodowa Czesko-Polsko-Słowacka Konferencja Naukowa. Wydział Prawa Uniwersytetu Karola w Pradze, 24-26 października 2002: 1-11, [<http://www.cspzp.com/prispevky.html>, dostęp 10.02.2016].

- Radecki W., 2010, *Koncepcje powszechnej i szczególnej ochrony przyrody*, [w:] *Wybrane problemy prawa ochrony środowiska*, B. Rakoczy, M. Pchałek (red.). Wolters Kluwer Warszawa: 87-100.
- Radecki W., 2011, *Ochrona walorów turystycznych w historii polskiego prawa ochrony przyrody i środowiska*, [w:] *Ochrona walorów turystycznych w prawie polskim*, W. Radeccki. Wolters Kluwer, Warszawa: 43-66.
- Radecki W., 2015, *Parki narodowe w systemach prawnych ochrony przyrody polskim, czeskim i słowackim*. *Ius Novum*, nr 1: 11-35.
- Radziejowski J., 2011, *Obszary chronionej przyrody. Historia, stan obecny, wyzwania przyszłości*. Wszechnica Polska Szkoła Wyższa TWP w Warszawie.
- Raszka B., 2007, *Kształtowanie przestrzennych systemów ekologicznych w obrębie obszaru metropolitalnego Poznania*. *Przegląd Naukowy. Inżynieria i Kształtowanie Środowiska*, t. 16, nr 1(35): 16-25.
- Reimers P., 2010, *National Urban Park. Historical Dead end or Model for a Future?* *Baltic Words*, t. III, 2: 4-8, [<http://balticworlds.com/the-national-urban-park-historical-dead-end-or-model-for-the-future>, dostęp 11.04.2011].
- Reizer S., 1996, *Podstawy prawne kształtowania krajobrazu w Polsce do roku 1995*, [w:] *Krajobraz miejski w warunkach demokracji i wolnego rynku*, A. Böhm (red.). *Studia i Materiały* 13(25), Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu, Warszawa: 79-89.
- Roe M., Townshend T., Davies C., Ward Thompson C., Gulsrud N., Qin Q., 2018, *Urban National Parks or National Park Cities?* *Town & Country Planning*: 261-267.
- Rokwood P., 1995, *Landscape Planning for Biodiversity*. *Landscape and Urban Planning* 31: 379-385.
- Rostański K. M., 2001, *Zieleń parkowa jako wynik naturalnej sukcesji*, [w:] *Przywracanie wartości użytkowych terenom górniczym*. Polska Akademia Nauk, IGSMiE, Kraków: 173-187.
- Rostański K. M., 2007, *Efemeryczny Park Górnoląski – nowy wymiar nieużytków miejskich*. *Czasopismo Techniczne. Architektura*, R.104, z. 5-A: 77-79.
- Różańska A., 2012, *Parki warszawskie. Przemiany układów kompozycyjnych*. Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Katedra Sztuki Krajobrazu, Warszawa.
- Ruliffson J. A. et al., 2003, *Metropolitan Natural Area Protection to Maximize Public Access and Species Representation*. *Environmental Science & Policy* 6, 291-299.
- Runte A., 1987, *National Parks. The American Experience*. Wyd. 3, University of Nebraska Press.
- Sandstrom U. G., Angelstam P., Khakee A., 2006, *Urban Comprehensive Planning – Identifying Barriers for the Maintenance of Functional Habitat Networks*. *Landscape and Urban Planning* 75: 43-57.
- SARP, 2012, *Informacja Prasowa*, [<http://www.sarp.org.pl/pliki/1737info.pdf>, dostęp 12.05.2014].
- Sarzyński P., 2014, *Finaliści Nagrody Architektonicznej POLITYKI*. *Polityka*, nr 2958/2014-05-14, [<https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/architektura/1579643,2,finalisci-nagrody-architektonicznej-polityki-2013.read>, dostęp 12.04.2017].
- Schanz P., 2006, *The Formation of National Urban Parks: a Nordic Contribution to Sustainable Development*, [w:] *The European City and Green Space: London, Stockholm, Helsinki and St. Petersburg, 1850-2000*, P. Clark (red.). *Historical Urban Studies*, Ashgate: 159-174.

- Seeland K., Moser K., Scheuthle H., Kaiser F. G., 2002, *Public Acceptance of Restrictions Imposed on Recreational Activities in the Peri-urban Nature Reserve Sihlwald, Switzerland*. *Urban Forestry and Urban Greening*, t. 1: 49-57.
- Sen A., Pattanaik S., 2016, *Politics of Biodiversity Conservation and Socio Ecological Conflicts in a City: The Case of Sanjay Gandhi National Park, Mumbai*. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, t.29, wyd.2: 305-326.
- Siciński J. T., Sieradzki J., 2010, *Protection of Segetal Flora and Vegetation in Poland (Historical Outline)*. *Plant Breeding and Sees Science*, t. 61: 123-131.
- Słomka T. (red.), 2012, *Katalog obiektów geosturystycznych w obrębie pomników i rezerwatów przyrody nieożywionej*. Akademia Górniczo-Hutnicza Kraków.
- Solecki W. D., Rosenzweig C., 2004, *Biodiversity, Biosphere Reserves, and the Big Apple*. *Annals of New York Academy of Science*, t. 1023: 105-124.
- Solon J., 2005, *Czy obowiązująca ustawa o ochronie przyrody jest dobrym narzędziem do rozwiązywania konfliktów „człowiek – przyroda” w polskich parkach narodowych?*, [w:] *Między ochroną przyrody a gospodarką – bliżej ochrony konfliktu człowiek – przyroda na obszarach prawnie chronionych w Polsce*, A. Hibszer, J. Partyka. Sosnowiec-Ojców: Polskie Towarzystwo Geograficzne Oddział Katowicki, Ojcowski Park Narodowy: 9-17.
- Solton S., 2004, *Issues that Arise for the Categories in Changing World*. *Parks*, 14(3): 63-71.
- Soule D. C. (red.), 2006, *Urban Sprawl, A Comprehensive Reference Guide*. Greenwood Press, Westport.
- Stan środowiska Kielc*, 2012, Urząd Miasta Kielce.
- Stan Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2004-2008*, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Zielonej Górze Delegatura w Gorzowie Wielkopolskim, Urząd Miasta Gorzowa Wielkopolskiego, 2009.
- Stankowski W., 2011, *Rezerwat Meteoryt Morasko – morfogeneza kosmiczna zagłębień terenu*. *Landform Analysis*, t. 16: 149-154.
- Stanvliet R., Jackson J., Davis G., De Swardt C., Mokhoele J., Thom Q., Lane B. D., 2004, *The UNESCO Biosphere Reserve Concept as a Tool for Urban Sustainability*. The CUBES Cape Town case study, *New York Academy of Science*, t. 1023: 80-104.
- Stauffer Ch., Roth I., 2010, *Naturerlebnis und Naturschutz im Wildnispark Zürich Sihlwald. Es geht nicht ohne regeln, Grünzeit*. *Zeitschrift für den Lebensraum Zürich*, 32: 4-5.
- Strzyż M., 2014, *Geoparki jako otwarte muzea dziedzictwa geologicznego w procesie podnoszenia atrakcyjności turystycznej terenów zurbanizowanych*. *Studia Miejskie* 16: 59-74.
- Strzyż M., Wójtowicz B., 2011, *Koncepcja Geoparku Świętokrzyskiego – wybrane problemy*. *Problemy Ekologii Krajobrazu*, t. XXIX: 117-122.
- Sundseth K., Raeymaekers G., 2006, *Biodiversity and NATURA 2000 in Urban Areas. Nature in Cities across Europe: A Review of Key Issues and Experiences*. Bruxelles Environnement -IBGE/Leefmilieu Brussel-BIM, Kerstin Sundseth & Geert Raeymaekers ECOSYSTEMS LTD. Brussels, [http://www.gestiondifferenciee.org/IMG/pdf/biodiversity_natura2000_urbanareas.pdf].
- Sustainable Community Strategy for the City of Brighton and Hove*, 2010, [http://www.bandhsp.co.uk/downloads/andhsp/B_HSP_Sustainable_Community_Strategy.pdf].
- Sykta I., 2008, *Biełańsko-Tyniecki Park Krajobrazowy*. *Czasopismo Techniczne. Architektura*, z. 1-A: 29-49.

- Symonides E., 2008, *Ochrona przyrody*. Wyd. UW, Warszawa.
- Szczepańska M., 2003, *Geologiczno-przyrodnicze wartości terenów pogórnicych Krzemionek Podgórskich*, [w:] *Zagrożenia naturalne w górnictwie*, E. Pilecka (red.). Materiały sympozjum Warsztaty Górnicze z cyklu sesja okolicznościowa. *Najnowsze rozwiązania dla potrzeb ochrony środowiska na terenach KGHM Polska Miedź S. A.*, Szklarska Poręba, 26-28 maja 2003, PAN, Instytut Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią: 476-475.
- Szczęsny T., 1967, *Ochrona przyrody w Polsce (stan i organizacja)*. Liga Ochrony Przyrody, Warszawa.
- Szulczewska B., 2004, *Planowanie przestrzenne jako instrument realizacji sieci ekologicznych: między teorią a praktyką*. *Problemy Ekologii Krajobrazu*, t. XIV: 54-63.
- Szulczewska B., 2008, *Koncepcja planu ochrony a planowanie przestrzenne gmin i regionów*. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej*, r. 10, z. 3 (19): 240-251.
- Szulczewska B., Bruszevska K., Cieszewska A., Giedych R., Maksymiuk G., Pirowski A., 2012, *Rolnictwo miejskie – niechciane dziedzictwo czy szansa na nową jakość krajobrazu*. *Problemy Ekologii Krajobrazu*, t. XXXII: 79-88.
- Table Mountain National park Management Plan*, 2008, [<https://www.sahra.org.za/sahris/sites/default/files/heritagereports/Table%20Mountain%20NP%20Park%20Management%20Plan%20Popular%20Version%202006%20-%202013.pdf>].
- Tanacredi J. T. 1998, *Shellfishing in an Urban National Wildlife Refuge. Contamination, Conflicts, Consensus*, [w:] *Ocean Pulse. A Critical Diagnosis*, J. T. Tanacredi, J. Loret (red.). Plenum Press, New York: 47-54.
- Trzyna T., 2001, *California's Urban Protected Areas: Progress Despite Daunting Pressures*. *Parks*, t. 11, nr 3, Cities and Protected Areas, IUCN: 4-15.
- Trzyna T., 2014, *Urban Protected Areas: Profiles and Best Practice Guidelines*. Best Practice Protected Area Guidelines Series, nr 22, Gland, Switzerland.
- UNESCO, 1987, A practical guide to MAB, [<http://unesdoc.unesco.org/images/0007/000762/076298eo.pdf>, dostęp 12.03.2010].
- UNESCO, 2000, The role of MAB with regard to urban and peri-urban issues, SC-00/CONF.208/5, UNESCO, Paris, [<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001259/125959e.pdf>, dostęp 10.05.2011].
- UNESCO, 2004, Urban Biosphere Reserves in the context of the Statutory Framework and the Seville Strategy for the World network of biosphere reserves, SC-04/CONF.204/INF.10, UNESCO, Paris, [<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001364/136414e.pdf>, dostęp 12.03.2010].
- UNESCO, 2006, Urban biosphere reserves a report of the MAB Urban Group, SC-06/CONF.202/INF.6, UNESCO, Paris, [<http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001528/152861eo.pdf>, dostęp 10.05.2011].
- UNESCO, 2008, Madrycki Plan Działań dla Rezerwatów Biosfery na lata 2008-2013 (Madrid Action Plan for Biosphere Reserves 2008-2013), [<http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001633/163301e.pdf>, dostęp 12.03.2010].
- UNESCO, 2009a, International Coordinating Council of the Man and the Biosphere (MAB) Programme, Twenty-first session, SC-09/CONF.207/24 [http://www.unesco.org/mab/doc/icc/2009/e_finalRep.pdf].
- Updike W. A. 2000, *A San Francisco Treat, National Parks*. The Magazine of National Parks Conservation Association, t. 74, nr 5-6: 44-48.

- Urbańska M., Gierszał H., Andrzejewski W., 2015. *Krótką historią turystycznej promocji użytków ekologicznych Poznania*. *Studia i Materiały CEPL w Rogowie*, r. 17, z. 45(4): 266-272.
- Vacas Guerrero T., 2005, *Los espacios naturales protegidos: figuras de protección en España*. Actas del XIX Congreso de Geógrafos Españoles: Espacios públicos, espacios privados, Asociación de Geógrafos Españoles, Universidad de Cantabria, [http://www.urjc.es/hiryt/docs/figuras_de_proteccion.pdf, dostęp 03.07.2012].
- Victor R., Neto J., Ab'Saber A., Serrano O., Domingos M., Pires B., Amazonas M., Victor M., 2004, *Application of the Biosphere Reserve Concept to Urban Areas. The Case of Sao Paulo Green Belt Biosphere Reserve*. Brazil – Sao Paulo Forest Institute: a case study for UNESCO, New York Academy of Science, t. 1023: 237-281.
- Wagner R. F. jr. 1980, *New York City Waterfront: Changing Land Use and Prospects for Redevelopment*. Urban Waterfront Lands, National Academy of Sciences, Washington: 78-99.
- Wasilewski M., Szulczewska B., 2017, *Protection Objectives in Polish Urban Nature Reserves as a Challenge for Their Management*. *Mazowsze Studia Regionalne*, 22:15-28.
- Wiener Naturschutzgesetz, 1998, Landesgesetzblatt für Wien Nr 45/1998 [<https://www.wien.gv.at/recht/landesrecht-wien/landesgesetzblatt/jahrgang/1998/html/lg1998045.htm>, dostęp 10.02.2014].
- Wodziczko A., 1931, *Rezerwaty zieleni w rozbudowie naszych miast ze szczególnym uwzględnieniem Poznania*. Odbitka z Ochrony Przyrody, R 11, Druk W.L. Anczyca i Spółki, Kraków.
- Wodziczko A., 1937, *Planowanie kraju drogą do utrzymania równowagi w przyrodzie*. Odbitka z Ochrony Przyrody, r. 17.
- Wodzikowski C., 2009, *Zrównoważony rozwój w dyskursie nad koncepcją ochrony przyrody w Polsce po 1989 r*. *Problemy Ekorozwoju*, 1: 83-92.
- Wojtyszyn B., 2002, *Gospodarka przestrzenna*, [w:] *Informator o stanie środowiska Wrocławia*, K. Smolnicki, M. Szykasiuk (red.). Wrocław: Dolnośląska Fundacja Ekorozwoju.: 99-113.
- Wolf I. D., Wohlfart T., Brown G., Lasa A. B., 2015, *The Use of Public Participation GIS (PPGIS) for Park Visitor Management: A Case Study of Mountain Biking*. *Tourism Management*, t. 51: 112-130.
- Worboys G. L., Lockwood M., Kothari A., Feary S., Pulsford I., 2015, *Protected Area. Governance and Management*. ANU Press, Canberra,
- Wycichowska B., 2008, *Zawłaszczanie chronionego krajobrazu kulturowego przez samorządy gminne. Bilans strat na przykładzie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich*. *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego*, nr 10: 368-376.
- Wytyczne do planowania, tworzenia i zarządzania parkami o znaczeniu narodowym (Parks of National Importance. Guidelines for the Planning, Establishment and Operation of Parks), 2008, Federal Office for the Environment FOEN, Bern, [<https://www.bafu.admin.ch/bafu/en/home/topics/landscape/news-releases.msg-id-24529.html>, dostęp 10.05.20012].
- Yli-Pelkonen V., Niemela J., 2005, *Linking Ecological and Social Systems in Cities: Urban Planning in Finland as a Case*, *Biodiversity and Conservation* 14: 1947-1967.
- Zabala J. G., 2010, *Protected Natural Areas in Spain*, [w:] *The Role of Natural Periurban Areas in Urban and Territorial Management Models, Proceedings of the Technical*

- Meeting Held in Seville (Spain)*: 2/1-6, [www.fedenatur.org/docs/docs/535.pdf, dostęp 03.07.2012}.
- Zachariasz A., 2014, *O kształtowaniu systemów terenów zieleni miejskiej w kontekście zielonej infrastruktury, ze szczególnym uwzględnieniem Krakowa*, [w:] *Zielona infrastruktura miasta*, A. Pancewicz (red.). Wyd. Politechniki Śląskiej, Gliwice: 59-88.
- Zérah M-H., Landy F., 2013, *Nature and Urban Citizenship Redefined: The Case of the National Park in Mumbai*. *Geoforum*, t. 46: 25-33.
- Żurek M., 2013, *Próba klasyfikacji i typologii podejścia Multi-level Governance*, [w:] *Multi-governance w Unii Europejskiej*, J. Ruskowski, L. Wojnicz (red.). Wyd. Instytut Politologii i Europeistyki Uniwersytetu Szczecińskiego, Instytut Europeistyki UW, Szczecin-Warszawa: 87-105.

Regulacje prawne:

- Dekret z 2 kwietnia 1949 r. o planowym zagospodarowaniu kraju*, Dz.U. 1946 nr 16 poz. 109.
- Dekret Przewodniczącego Rady Regionu Kampania Nr 9297 z 29 czerwca 1998 r. w sprawie zmiany Regionalnego Planu Ogólnego*. (Decreto Presidente Giunta Regione Campania n.9297 del 29 giugno 1998 Variante di Salvaguardia al PRG approvato con DM 1829/1972).
- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 10 lutego 2017 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Prawo ochrony środowiska*.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z 8 marca 1995 r. w sprawie utworzenia Podmiejskiego Parku Dehesa del Generalife w prowincji Granada (Orden de la Consejería De Medio Ambiente por la que se Declara el Parque Periurbano Dehesa del Generalife en La Provincia de Granada, Ley 46/1995)*, [http://www.andalucia.org/es/espacios-naturales/parques-periurbanos/dehesa-del-generalife/, dostęp 03.07.2012].
- Rozporządzenie Szwajcarskiej Rady Federalnej z 7 listopada 2011 r. w sprawie parków o znaczeniu narodowym (Verordnung über die Pärke von nationaler Bedeutung. 451.36)*, 2007, [http://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20071162/index.html, dostęp 10.05.20012].
- Rozporządzenie Nr 22/96 Wojewody Toruńskiego z 28.06.1996 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne tworów przyrody położonych na terenie województwa toruńskiego*, Dz. Urz. Woj. Tor. 1996 r. Nr 15, poz. 88.
- Rozporządzenie Wojewody Warszawskiego z 29 sierpnia 1997 r. w sprawie utworzenia obszaru chronionego krajobrazu na terenie województwa warszawskiego*, Dz. Urz. Woj. Maz. 1997 r. Nr 43, poz. 149.
- Rozporządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z 23 grudnia 1998 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody*. Dz.U. Nr 166, poz. 1224.
- Rozporządzenie Nr 339 Wojewody Małopolskiego z 21 grudnia 2001 r. w sprawie uznania za użytek ekologiczny* Dz. Urz. Woj. Małop. z 2001 r. Nr 208, poz. 3708.
- Rozporządzenie Nr 23/2002 Wojewody Śląskiego z 29 maja 2002 r. w sprawie uznania za użytek ekologiczny torfowiska wysokiego z fragmentu boru wilgotnego i bagiennego pod nazwą „Płone Bagno” w gminie Katowice*, Dz. Urz. Woj. Śląskiego 2002 r. Nr 39 poz. 1358
- Rozporządzenie Nr 2/2003 Wojewody Pomorskiego z 9 stycznia 2003 r. w sprawie uznania niektórych obszarów za użytki ekologiczne*. Dz. Urz. Woj. Pom. 2003 r. Nr 6, poz. 56.

- Rozporządzenie Nr 22/03 Wojewody Podlaskiego z 23 lipca 2003 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Antoniuk”. Dz. Urz. Województwa Podlaskiego 2003 r. Nr 80, poz. 1537.*
- Rozporządzenie Wojewody Łódzkiego nr 5/2003 z 31 lipca 2003 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, Dz. Urz. Woj. Łódzkiego 2003 r. Nr 21, poz. 2162.*
- Rozporządzenie Nr 60 Wojewody Mazowieckiego z 8 grudnia 2003 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Wyspy Zawadowskie”, Dz. Urz. Województwa Mazowieckiego, 2003 r. Nr 306, poz. 8148.*
- Rozporządzenie Nr 22/2003 Wojewody Zachodniopomorskiego z 15 grudnia 2003 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie uznania za zespół przyrodniczo-krajobrazowy obszaru położonego w mieście Szczecinie, Dz. Urz. Woj. Zach. 2003 r. Nr 128, poz. 2453.*
- Rozporządzenie Nr 6/2004 Wojewody Świętokrzyskiego z 14 kwietnia 2004 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Biesak Białogon”, Dziennik Urzędowy Województwa Świętokrzyskiego, 2004 r. Nr 51, poz. 848.*
- Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 28 kwietnia 2004 r. w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, Dz.U. 2004 nr 118 poz. 1233.*
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z 30 marca 2005 r. w sprawie rodzajów, typów i podtypów rezerwatów przyrody, Dz.U. 2005 nr 60 poz. 533.*
- Rozporządzenie Nr 13 Wojewody Mazowieckiego z 4 kwietnia 2005 r. w sprawie Mazowieckiego Parku Krajobrazowego im. Czesława Łaszka, Dz. Urz. Województwa Mazowieckiego Dz. Urz. 2005 r. Nr 75, poz. 1982.*
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z 12 maja 2005 r. w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla parku narodowego, rezerwatu przyrody i parku krajobrazowego, dokonywania zmian w tym planie oraz ochrony zasobów, tworów i składników przyrody, Dz.U. 2005 nr 94 poz. 794.*
- Rozporządzenie Nr 37/2005 Wojewody Świętokrzyskiego z 9 czerwca 2005 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Karczówka”, Dz. Urz. Województwa Świętokrzyskiego 2005 r. Nr 125, poz. 1582.*
- Rozporządzenie nr 74 Wojewody Mazowieckiego z 8 lipca 2005 r. w sprawie użytków ekologicznych, Dz. Urz. Woj. Maz. 2005 r. Nr 175, poz. 5574.*
- Rozporządzenie Nr 75/2005 Wojewody Świętokrzyskiego z 14 lipca 2005 r. w sprawie Chęcińsko-Kieleckiego Parku Krajobrazowego, Dz. Urz. Woj. Św. Nr 156, poz. 1936.*
- Rozporządzenie Nr 83/2005 Wojewody Świętokrzyskiego z 14 lipca 2005 r. w sprawie Chęcińsko-Kieleckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu Krajobrazowego Dz. Urz. Woj. Św. 2005 r. Nr 156, poz. 1944.*
- Rozporządzenie Nr 20/2005 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z 8 września 2005 r. w sprawie Nadwiślańskiego Parku Krajobrazowego, Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego 2005 r. Nr 108, poz. 1874.*
- Rozporządzenie Nr 21 Wojewody Lubuskiego z 20 kwietnia 2006 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody, Dz. Urz. Woj. Lub. Nr 31 poz. 650.*
- Rozporządzenie Nr 113/2006 Wojewody Zachodniopomorskiego z 22 sierpnia 2006 r. w sprawie ustanowienia Planu ochrony dla Szczecińskiego Parku Krajobrazowego „Puszcza Bukowa” Dz. Urz. Woj. Zachodniopomorskiego 2006 r. Nr 95, poz. 1777.*

- Rozporządzenie Nr 83/06 Wojewody Małopolskiego z 17 października 2006 r. w sprawie Tenczyńskiego Parku Krajobrazowego, Dz. Urz. Woj. Małop. 2006 r. Nr 655, poz. 3999.*
- Rozporządzenie Nr 81/06 Wojewody Małopolskiego z 17 października 2006 r. w sprawie Biełańsko-Tynieckiego Parku Krajobrazowego, Dz. Urz. Woj. Małop. 2006 r. Nr 654, poz. 3997.*
- Rozporządzenie Wojewody Dolnośląskiego z 21 listopada 2006 r. w sprawie Parku Krajobrazowego „Dolina Bystrzycy”. Dz. Urz. Woj. Doln. 2006 r. Nr 252, poz. 3735.*
- Rozporządzenie Nr 3/07 Woj. Wlkp. z 10 stycznia 2007 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Meteoryt Morasko”, Dz. Urz. Woj. Wielkopolskiego 2007 r. Nr 4, poz. 61.*
- Rozporządzenie nr 3 Wojewody Mazowieckiego z 13 lutego 2007 r. w sprawie Warszawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, Dz. Urz. Woj. Maz. 2007 r. Nr 42, poz. 870, zmienione Uchwałą nr 34/13 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 18 lutego 2013 r. zmieniającą niektóre rozporządzenia Wojewody Mazowieckiego dotyczące obszarów chronionego krajobrazu.*
- Rozporządzenie Nr 13 Wojewody Mazowieckiego z 27 kwietnia 2007 r. w sprawie zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Park SGGW” Dz. Urz. Woj. Maz. 2003 r. Nr 235 poz. 6133.*
- Rozporządzenie Nr 35A Wojewody Mazowieckiego z 13 lipca 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie użytków ekologicznych, Dz. Urz. Woj. Maz. 2007 r. Nr 138, poz. 3651.*
- Rozporządzenie Szwajcarskiej Rady Federalnej z 7 listopada 2007 r. w sprawie parków o znaczeniu narodowym (Verordnung über die Pärke von nationaler Bedeutung. 451.36) 2007, <http://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20071162/index.html> (dostęp 10.05.2012).*
- Rozporządzenie Wojewody Wielkopolskiego z 4 września 2008 r. w sprawie ustanowienia obszaru chronionego krajobrazu „Dolina Cybiny w Poznaniu”, Dz. Urz. Woj. Wielkopolskiego 2008 r. Nr 168, poz. 2813.*
- Rozporządzenie Nr 73 Wojewody Mazowieckiego z 29 października 2008 r. w sprawie zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Olszyna”, Dz. Urz. Woj. Maz. 2008 r. Nr 194, poz. 7034.*
- Rozporządzenie Ministra Środowiska i Energetyki z 1 kwietnia 2009 r. w sprawie narodowych parków miejskich (Nationalstadsparksförordning, SFS nr 2009:55), [<http://faolex.fao.org/docs/html/swe86489.htm>, dostęp 10.03.2011].*
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z 17 lutego 2010 r. w sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru natura 2000, Dz.U. 2010 nr 34 poz. 186.*
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z 30 marca 2010 r. w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla obszaru Natura 2000, Dz.U. 2010 r. Nr 64 poz. 401.*
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 9 listopada 2010 r. w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko t.j. Dz. U. 2016 poz. 71.*
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 29 lipca 2014 r. w sprawie połączenia gmin, ustalenia granic niektórych gmin i miast, nadania niektórym miejscowościom statusu miasta oraz zmiany siedziby władz gminy Dz. U. 2014 poz.1023.*
- Uchwała Nr XXVII/310/08 Rady Miejskiej Białegostoku z 21 kwietnia 2008 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części osiedla Mickiewicza w Białymstoku (w rejonie ulic Ciołkowskiego, 11 Listopada i Świerkowe.*
- Uchwała Nr XVII/254/16 Rady Miasta Białystok z 18 stycznia 2016 r. w sprawie zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Białegostoku.*

- Uchwała Nr L/756/09 Rady Miasta Bydgoszczy z 15 lipca 2009 r. w sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Bydgoszczy.*
- Uchwała nr LXVIII/1059/10 Rady Miasta Bydgoszczy z 30 czerwca 2010 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Las Gdański – Bystrzycka” w Bydgoszczy.*
- Uchwała Nr XLIX/605/97 Rady Miasta Gdańska z 22 maja 1997 w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Barniewice Wschodnie – Owczarnia.*
- Uchwała Nr LXII/880/98 Rady Miasta Gdańska z 17 czerwca 1998 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Doliny Ewy” w Zespole Rekreacyjnym „Dolina Radości” w mieście Gdańsku.*
- Uchwała Nr IX/320/99 Rady Miasta Gdańska z 29 kwietnia 1999 r. w sprawie utworzenia użytku ekologicznego „Murawy kserotermiczne w dolinie Potoku Oruńskiego” w Gdańsku.*
- Uchwała nr IX/321/99 Rady miasta Gdańska z 29 kwietnia 1999 w sprawie utworzenia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Dolina Potoku Oruńskiego”.*
- Uchwała Nr XV/483/99 Rady Miasta Gdańska z 28 października 1999 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Wyspy Sobieszewskiej.*
- Uchwała Nr XXXIII/1024/2001 Rady Miasta Gdańska z 29 marca 2001 r. w sprawie utworzenia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Dolina Strzyży” w Gdańsku.*
- Uchwała Nr XXXVII/1170/2001 z 12 lipca 2001 r. w sprawie zmiany uchwały Nr XXXIII/1024/2001 z 29 marca 2001 r. w sprawie utworzenia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Dolina Strzyży” w Gdańsku.*
- Uchwała Nr LIII/1463/2002 Rady Miasta Gdańska z 26 września 2002 r. w sprawie zmiany uchwały Nr XXXIII/1024/2001 z 29 marca 2001 r. zmienionej uchwałą Nr XXXVII/1170/2001 z 12 lipca 2001 r. w sprawie utworzenia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Dolina Strzyży” w Gdańsku.*
- Uchwała Nr XIV/449/2003 Rady Miasta Gdańska z 30 października 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Orunia Górna – rejon ulicy Dywizji Wołyńskiej w mieście Gdańsku.*
- Uchwała Nr XVI/483/2003 Rady Miasta Gdańska z 4 grudnia 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego ulicy Słowackiego – odcinek dolny w mieście Gdańsku.*
- Uchwała Nr XIX/567/04 Rady Miasta Gdańska z 22 stycznia 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentu Zespołu Rekreacyjnego Dolina Radości – część centralna w mieście Gdańsku.*
- Uchwała Nr XXXIII/1007/04 Rady Miasta Gdańska z 22 grudnia 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Oliwa Górna rejon ul. Polanki – Zachód I w mieście Gdańsku.*
- Uchwała Nr XLII/1494/05 Rady Miasta Gdańska z 29 września 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Piecki-Migowo rejon ulicy Myśliwskiej w mieście Gdańsku.*
- Uchwała Nr LVI/1900/06 Rady Miasta Gdańska z 26 października 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru zachodniego zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Dolina Strzyży” w mieście Gdańsku.*

- Uchwała Nr V/51/2006 Rady Miasta Gdańska z 21 grudnia 2006 r. w sprawie utworzenia użytku ekologicznego „Migowska Bielawa”.*
- Uchwała Nr XVIII/431/07 Rady Miasta Gdańska z 20.12.2007 r. w sprawie uchwalenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Gdańska.*
- Uchwała Nr VII/67/11 Rady Miasta Gdańska z 17 lutego 2011 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Torfowisko Smęgorzyńskie”.*
- Uchwała Nr XLVIII/1063/14 Rady Miasta Gdańska z 16 stycznia 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Wyspa Sobieszewska – Sobieszewo część centralna w mieście Gdańsku.*
- Uchwała Nr LIII/1196/14 Rady Miasta Gdańska z 29 maja 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Górki Zachodnie w rejonie ulicy Łowickiej w mieście Gdańsku.*
- Uchwała Nr LVI/1308/14 Rady Miasta Gdańska z 28 sierpnia 2014 r. w sprawie użytku ekologicznego „Luneta z Pasikonikiem”.*
- Uchwała Nr LVIII/1406/14 Rady Miasta Gdańska z 30 października 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego PKM- odcinek Strzyża i Brętowo północ w mieście Gdańsku.*
- Uchwała Nr XII/285/15 Rady Miasta Gdańska z 25 czerwca 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Wrzeszcz – Cmentarz Centralny Srebrzysko II w mieście Gdańsku.*
- Uchwała Nr XVI/428/15 Rady Miasta Gdańska z 26 listopada 2015 r. w sprawie ustanowienia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Dolina Potoków Strzyża i Jasień”.*
- Uchwała Nr XII/131/2003 Rady Miasta Gorzowa Wlkp. z 18 czerwca 2003 r. w sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Gorzowa Wielkopolskiego, zmienione uchwałą Nr LXXIV/903/2006 Rady Miasta Gorzowa Wlkp. z 30 sierpnia 2006 r., zmienione uchwałą Nr LXV/1046/2009 Rady Miasta Gorzowa Wlkp. z 25 listopada 2009 r., zmienione uchwałą Nr LXXVI/857/2014 Rady Miasta Gorzowa Wlkp. z 12 listopada 2014 r., zmienione uchwałą Nr XVII/175/2015 Rady Miasta Gorzowa Wlkp. z 30 września 2015 r.*
- Uchwała Nr XIII/162/2003 Rady Miasta Gorzowa Wlkp. z 2 lipca 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Gorzowie Wlkp. na południe od ulicy Myśluborskiej.*
- Uchwała nr XLVIII/522/2005 Rady Miasta Gorzowa Wlkp. z 23 marca 2005 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego.*
- Uchwała Nr XLVIII/532/2005 Rady Miasta Gorzowa Wlkp. z 23 marca 2005 r. w sprawie wyznaczenia obszaru chronionego krajobrazu.*
- Uchwała Nr XXV/385/2007 Rady Miasta Gorzowa Wlkp. z 20 grudnia 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Gorzowa Wlkp. w obszarze po prawej stronie ulicy Kostrzyńskiej w kierunku Bogdańca.*
- Uchwała Nr XVII/174/2015 Rady Miasta Gorzowa Wlkp. z 30 września 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Gorzowa Wielkopolskiego dla obszaru położonego pomiędzy ul. Poznańską a rzeką Wartą.*
- Uchwała Nr XXVI/224/96 Rady Miejskiej Katowic z 11 marca 1996 r. w sprawie uznania za użytek ekologiczny stawu Grunfeld położonego w rejonie ulic Bazaltowej i Krzemiennej w Katowicach.*

- Uchwała Nr L/535/98 Rady Miejskiej Katowic z 16 marca 1998 r. w sprawie uznania za użytek ekologiczny obszaru źródłiskowego rzeki Kłodnicy położonego w północnej części kompleksu Lasów Murckowskich w Katowicach.*
- Uchwała Nr XXI/298/2000 Rady Miejskiej Katowic z 26 kwietnia 2000 r. w sprawie uznania za zespół przyrodniczo – krajobrazowy kompleksu stawów w Katowicach-Szopienicach.*
- Uchwała Nr XXXII/425/01 Rady Miejskiej Katowic z 26 lutego 2001 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru kompleksu stawów, uznanego za zespół przyrodniczo- krajobrazowy pod nazwą „Szopienice-Borki”, położony w Katowicach w północno- wschodniej części dzielnicy Szopienice oraz terenów przyległych wymagających uporządkowania.*
- Uchwała Nr XVIII/327/03 Rady Miejskiej Katowic z 22 grudnia 2003 r. w sprawie uchylenia Uchwały Nr XXVI/224/96 Rady Miejskiej Katowic z 11 marca 1996 r. w sprawie uznania za użytek ekologiczny stawu Grunfeld położonego w rejonie ulic Bazaltowej i Krzemiennej w Katowicach.*
- Uchwała nr XLIII/927/05 Rady Miasta Katowic z 25 lipca 2005 r. w sprawie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowywania przestrzennego miasta Katowice.*
- Uchwała nr L/1037/05 Rady Miasta Katowice z 21 listopada 2005 r. w sprawie odstąpienia od sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru kompleksu stawów, uznanego za zespół przyrodniczo-krajobrazowy pod nazwą „Szopienice-Borki”, położonego w Katowicach w północnowschodniej części dzielnicy Szopienice oraz terenów przyległych wymagających uporządkowania*
- Uchwała Nr XXI/483/12 Rady Miasta Katowice z 25 kwietnia 2012 r. w sprawie uchwalenia „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Katowice” – II edycja.*
- Uchwała Nr 580/2000 Rady Miejskiej w Kielcach z 26 października 2000 r. w sprawie Studium uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Kielce, zm.: uchwała Nr XXXIV/674/2004 z 9 grudnia 2004 r., uchwała Nr VIII/162/2007 z 26 kwietnia 2007 r., uchwała Nr XXIV/539/2008 z 29 maja 2008 r., uchwała Nr XXVIII/648/2008 z 3 października 2008 r., uchwała Nr XL/986/2009 z 17 września 2009 r., uchwała Nr XL/987/2009 z 17 września 2009 r., uchwała Nr XLI/1017/2009 z 19 października 2009 r., uchwała Nr LIII/1285/2010 z 9 września 2010 r., uchwała Nr X/233/2011 z 19 maja 2011 r., uchwała nr LVIII/1037/2014 z 28 marca 2014 r., uchwała nr LXVII/1217/2014 z 19 listopada 2014 r.*
- Uchwała Nr XXXIV/453/2001 Rady Miejskiej Katowic z 26 kwietnia 2001 r. w sprawie uznania za zespół przyrodniczo-krajobrazowy obszaru źródłiskowego rzeki Kłodnicy położonego w północnej części kompleksu Lasów Murckowskich w Katowicach.*
- Uchwała Nr XXI/483/12 Rady Miasta Katowice z 25 kwietnia 2012 r. w sprawie uchwalenia „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Katowice” – II edycja.*
- Uchwała Nr XV/268/2003 Rady Miejskiej w Kielcach z 18 września 2003 r. w sprawie utworzenia jednostki budżetowej pod nazwą “Centrum Geoedukacji Kielce”.*
- Uchwała Nr V/95/2007 Rady Miejskiej w Kielcach z 15 lutego 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu „Stadion Leśny – Skocznia” w Kielcach.*

- Uchwała Nr XXXIX/921/2009 Rady Miejskiej w Kielcach z 23 lipca 2009 r. w sprawie wyznaczenia Kieleckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu.*
- Uchwała Nr XLI/1012/2009 Rady Miejskiej w Kielcach z 19 października 2009 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu „KIELCE SRÓDMIEŚCIE – PSIE GÓRKI” na obszarze miasta Kielce.*
- Uchwała Nr XLI/999/2009 Rady Miejskiej w Kielcach z 19 października 2009 r. w sprawie ustanowienia „Zespołu przyrodniczo-krajobrazowego Grabina – Dálnia”.*
- Uchwała Nr XLIII/1045/2009 Rady Miasta Kielce z 19 listopada 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu „Kielce Południe – Obszar IV.3 -Telegraf”.*
- Uchwała Nr XIV/324/2011 Rady Miasta Kielce z 28 lipca 2011 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu „Wietrznia” w Kielcach.*
- Uchwała Nr XXIII/493/2012 Rady Miasta Kielce z dnia 9 lutego 2012 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu „Kielce Zachód – Obszar V.8 – Stokowa – Brusznia – Grabina” na obszarze Miasta Kielce.*
- Uchwała Nr XLIX/858/2013 Rady Miasta Kielce z 25 lipca 2013 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu „Kielce Północ – Obszar II.2: Centrum handlowo – usługowe u zbiegu ulic Zagnańskiej i Jesionowej”.*
- Uchwała Nr XII/87/03 z 16 kwietnia 2003 r. Rady Miasta Krakowa w sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, zm. uchwałą Nr XCIII/1256/10 z 3 marca 2010 r.*
- Uchwała Nr CIII/1385/10 Rady Miasta Krakowa z 9 czerwca 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Las Wolski”.*
- Uchwała Nr XCI/1218/10 Rady Miasta Krakowa z 3 lutego 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Dolina Prądnika”.*
- Uchwała Nr CXIV/1532/10 Rady Miasta Krakowa z 20 października 2010 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Las w Witkowicach”.*
- Uchwała Nr XXI/234/11 Rady Miasta Krakowa z 6 lipca 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru Wzgórze Św. Bronisławy II.*
- Uchwała Nr XLV/586/12 Rady Miasta Krakowa z 16 maja 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Wola Justowska – Modrzewiowa.*
- Uchwała Nr LII/687/12 Rady Miasta Krakowa z 11 lipca 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „II Kampus AGH”.*
- Uchwała Nr XC/1325/13 Rady Miasta Krakowa z 20 listopada 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Rajsko”.*
- Uchwała Nr LV/1124/16 Rady Miasta Krakowa z 26 października 2016 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Dla wybranych obszarów przyrodniczych miasta Krakowa”.*
- Uchwała Nr LIX/1286/16 Rady Miasta Krakowa z 7 grudnia 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Lema – Staw Dąbski”.*
- Uchwała nr 30/II/2014 Rady Miasta Lublin z 23 grudnia 2014 r. w sprawie uchwalenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Lublin.*
- Uchwała Nr 470/XVIII/2016 Rady Miasta Lublin z 19 maja 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Ekologicznego Systemu Obsza-*

- rów Chronionych Miasta Lublin dla wybranych terenów położonych w rejonach dolin rzecznych – rejon Bystrzyca Zemborzyce – CZĘŚĆ VI.
- Uchwała Nr XLI/816/08 Rady Miejskiej w Łodzi z 8 października 2008 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Łąki na Modrzewiu”.*
- Uchwała Nr LVIII/1099/09 Rady Miejskiej w Łodzi z 27 maja 2009 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Stawy w Nowosolnej”.*
- Uchwała Nr LVIII/1100/09 Rady Miejskiej w Łodzi z 27 maja 2009 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Łąka w Wiączyńniu”.*
- Uchwała Nr LVIII/1101/09 Rady Miejskiej w Łodzi z 27 maja 2009 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Stawy w Mileszkach”.*
- Uchwała Nr LVIII/1104/09 Rady Miejskiej w Łodzi z 27 maja 2009 r. w sprawie ustanowienia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Ruda Willowa”.*
- Uchwała Nr XCI/1599/10 Rady Miejskiej w Łodzi z 7 lipca 2010 r. w sprawie ustanowienia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Sucha dolina w Moskulach”.*
- Uchwała Nr XCI/1600/10 Rady Miejskiej w Łodzi z 7 lipca 2010 r. w sprawie ustanowienia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Dolina Sokołównki”.*
- Uchwała Nr XCI/1602/10, Rady Miejskiej w Łodzi z 7 lipca 2010 r. w sprawie ustanowienia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Międzyrzecze Neru i Dobrzyńki”.*
- Uchwała Nr XCI/1603/10 Rady Miejskiej w Łodzi z 7 lipca 2010 r. w sprawie ustanowienia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Źródła Neru”.*
- Uchwała Nr XCI/1600/10 Rady Miejskiej w Łodzi z 7 lipca 2010 r. w sprawie ustanowienia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Dolina Sokołównki”.*
- Uchwała Nr XCIX/1826/10 Rady Miejskiej w Łodzi z 27 października 2010 r. w sprawie uchwalenia „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Łodzi”.*
- Uchwała Nr C/1827/10 Rady Miejskiej Łodzi z 3 listopada 2010 r. w sprawie uznania za park gminny pn. „Park na Smulsku”, terenu położonego w rejonie ulic: Nowy Józefów i Gillette, w bezpośrednim sąsiedztwie osiedla Smółsko.*
- Uchwała Nr C/1829/10 Rady Miejskiej w Łodzi z 3 listopada 2010 r. w sprawie uznania za park gminny pn. „Park im. Armii Łódź”, terenu położonego w rejonie ulic: Spadkowej, Bruzdowej i Zagonowej.*
- Uchwała Nr LXXIII/1532/13 Rady Miejskiej w Łodzi z 30 października 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi obejmującej południową część osiedla Sokołów.*
- Uchwała Nr V/86/15 Rady Miejskiej w Łodzi z 21 stycznia 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi położonej w rejonie ulic: Strykowskiej, Łodzianka i Okólnej, do granicy Lasu Łagiewnickiego.*
- Uchwała nr XXIII/556/16 Rady Miejskiej w Łodzi z 20 stycznia 2016 r. zmieniająca uchwałę w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Międzyrzecze Bzury i Łagiewniczanki”.*
- Uchwała Nr XXIII/557/16 Rady Miejskiej w Łodzi z 20 stycznia 2016 r. zmieniająca uchwałę w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Stawy w Nowosolnej”.*
- Uchwała Nr XXVII/682/16 Rady Miejskiej w Łodzi z 30 marca 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi*

- położonej w rejonie ulicy Łagiewnickiej, do terenu kolejowego i granicy Lasu Łagiewnickiego.
- Uchwała Nr XXXVI/938/16 Rady Miejskiej w Łodzi z 19 października 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi obejmującej teren Lasu Łagiewnickiego w rejonie ulic Okólnej i Wycieczkowej.*
- Uchwała Nr XLII/1109/17 Rady Miejskiej w Łodzi z 22 lutego 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi położonej w dolinie rzeki Sokołówki, obejmującej zachodnią część osiedla Sokołów.*
- Uchwała Nr XV/247/11 Sejmiku Województwa Małopolskiego z 28 listopada 2011 r. w sprawie Parku Krajobrazowego Dolinki Krakowskie, Dz. Urz. Woj. Małop. 2011 r. Nr 583, poz. 6624.*
- Uchwała Nr LXII/724/2010 z 26 maja 2010 r., zm. Uchwała nr XXXVII/660/13 z 15 maja 2013 r. w sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Olsztyna.*
- Uchwała Nr LX/623/09 Rady Miasta Opola z 15 grudnia 2009 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego o nazwie „Grudzicki Grąd”.*
- Uchwała Nr LX/624/09 Rady Miasta Opola z 15 grudnia 2009 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego o nazwie „Łąki w Nowej Wsi Królewskiej”.*
- Uchwała Nr LXXII/778/10 Rady Miasta Opola z 30 września 2010 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego o nazwie „Kamionka Piast”.*
- Uchwała nr CV/610/94 Rady Miejskiej Poznania z 10 maja 1994 r. w sprawie utworzenia użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych.*
- Uchwała Nr 143/VII/11 Sejmiku Województwa Pomorskiego z 27 kwietnia 2011 r. w sprawie Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego.*
- Uchwała Nr X/58/II/94 Rady Miejskiej Poznania z 6 grudnia 1994 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Poznania.*
- Uchwała Nr XXII/276/III/99 Rady Miasta Poznania z 23 listopada 1999 r. w sprawie Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Poznania, zm. uchwałą Nr XXV/171/IV/2003 Rady Miasta Poznania z 10 lipca 2003 r., uchwałą Nr XXXI/299/V/2008 z 18 stycznia 2008 r., uchwałą nr LXXII/1137/VI/2014 z 23 września 2014 r.*
- Uchwała nr XXXVI/429/III/2000 Rady Miasta Poznania z 16 maja 2000 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „WILCZY MŁYN” w Poznaniu oraz zmiany uchwały nr CV/610/94 Rady Miejskiej Poznania z 10 maja 1994 r. w sprawie: utworzenia użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych.*
- Uchwała Nr CV/1208/IV/2006 Rady Miasta Poznania z 10 października 2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru „PÓŁNOCNO-ZACHODNIEGO KLINA ZIELENI” w Poznaniu – część A „Dolina Bogdanki”.*
- Uchwała Nr XV/117/V/2007 Rady Miasta Poznania z 22 maja 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru „Północno- Zachodniego Klina Zieleni” w Poznaniu – część B „Otoczenie Jeziora Strzeszyńskiego”.*
- Uchwała Nr XLVI/593/V/2008 Rady Miasta Poznania z 9 grudnia 2008 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego “Darniowa” w Poznaniu.*

- Uchwała Nr XII/127/VI/2011 Rady Miasta Poznania z 7 czerwca 2011 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Osiedle Tysiąclecia” w Poznaniu.*
- Uchwała Nr XV/146/VI/2011 Rady Miasta Poznania z 12 lipca 2011 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Traszi Ratajskie”.*
- Uchwała Nr XXIII/304/VI/2011 Rady Miasta Poznania z 20 grudnia 2011 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Bogdanka I.*
- Uchwała Nr XXIII/305/VI/2011 Rady Miasta Poznania z 20 grudnia 2011 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Bogdanka II”.*
- Uchwała Nr XLII/652/VI/2012 Rady Miasta Poznania z 18 grudnia 2012 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Strzeszyn”.*
- Uchwała Nr LX/924/VI/2013 Rady Miasta Poznania z 10 grudnia 2013 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Dębina I”.*
- Uchwała Nr LX/925/VI/2013 Rady Miasta Poznania z 10 grudnia 2013 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Dębina II”.*
- Uchwała Nr LXXV/1205/VI/2014 Rady Miasta Poznania z 4 listopada 2014 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Darzybór”.*
- Uchwała Nr XXI/288/VII/2015 Rady Miasta Poznania z 8 grudnia 2015 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego „Wilczy Młyn”.*
- Uchwała Nr L/708/94 Rady Miasta Szczecin z 16 maja 1994 r. w sprawie uznania niektórych terenów za użytki ekologiczne i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe.*
- Uchwała Nr XLIII/543/98 Rady Miasta Szczecin z 23 lutego 1998 r. w sprawie II edycji zmian Miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Szczecina na obszarze dzielnicy Prawobrzeże.*
- Uchwała Nr XLIII/541/98 Rady Miasta Szczecin z 23 lutego 1998 r. w sprawie II edycji zmian Miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Szczecina obszarze Dzielnicy Północ.*
- Uchwała Nr XLVII/896/05 Rady Miasta Szczecin z 12 grudnia 2005 r. w sprawie ustanowienia użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych.*
- Uchwała Nr X/287/07 Rady Miasta Szczecin z 11 czerwca 2007 r. w sprawie ustanowienia użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych.*
- Uchwała Nr XIV/376/07 Rady Miasta Szczecin z 29 października 2007 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Park Leśny Arkoński- Dolina Siedmiu Młynów w Szczecinie.*
- Uchwała Nr XXI/560/08 Rady Miasta Szczecin z 24 kwietnia 2008 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu „Żelechowa – Łączna” w Szczecinie.*
- Uchwała Nr XLII/1051/09 Rady Miasta Szczecin z 14 grudnia 2009 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla „ Nad Rudzianką „ w Szczecinie.*
- Uchwała Nr XLII/1055/09 Rady Miasta Szczecin z 14 grudnia 2009 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Międzyodrze Port” w Szczecinie.*
- Uchwała nr XLIV/1113/2010 Rady Miasta Szczecin z 1 marca 2010 r. w sprawie zmiany Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Warszewo-Kredowa” w Szczecinie pod nazwą „Warszewo –Kredowa 2”.*
- Uchwała Nr LII/1375/10 Rady Miasta Szczecin z 25 października 2010 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Kijewko-Świętochowskiego” w Szczecinie.*

- Uchwała Nr LIII/1379/10 Rady Miasta Szczecin z 25 października 2010 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Warszewo -Wkrzańska” w Szczecinie.*
- Uchwała Nr VII/96/11 Rady Miasta Szczecin z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Płonia-Oleszna” w Szczecinie.*
- Uchwała Nr IX/165/11 Rady Miasta Szczecin z 27 czerwca 2011 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu „Stołczyn – Bajeczna” w Szczecinie.*
- Uchwała Nr X/198/11 Rady Miasta Szczecin z 25 lipca 2011 r. w sprawie ustanowienia stanowiska dokumentacyjnego „Margle kredowe nad jeziorem Szmaragdowym”.*
- Uchwała XVII/470/12 Rady Miasta Szczecin z 26 marca 2012 r. w sprawie uchwalenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Szczecin Uchwała Nr XII/87/03 z 16 kwietnia 2003 r. Rady Miasta Krakowa w sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, zmieniona uchwałą Nr XCIII/1256/10 z 3 marca 2010 r.*
- Uchwała Nr XXXIII/950/13 Rady Miasta Szczecin z 9 września 2013 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Zdroje – Sanatoryjna” w Szczecinie.*
- Uchwała Nr XXIII/537/16 Rady Miasta Szczecin z 18 października 2016 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Klucz – Południe – Bielańska” w Szczecinie.*
- Uchwała Nr XL/700/10 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z 9 sierpnia 2010 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony Chęcińsko-Kieleckiego Parku Krajobrazowego, Dz. Urz. Woj. Świętokrzyskiego Nr 254 poz. 2543 z dnia 13 września 2010 r.*
- Uchwała Nr XLI/729/10 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z 27 września 2010 r. w sprawie wyznaczenia Kieleckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, Dz. Urz. Woj. Świętokrzyskiego, Nr 293, poz. 3020.*
- Uchwała Nr XXXV/625/13 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z 23 września 2013 r. dotycząca wyznaczenia Chęcińsko-Kieleckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, Dz. Urz. Woj. Św. 2013 r. poz. 3317.*
- Uchwała Nr XXXVI/649/13 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z 25 października 2013 r. dotycząca utworzenia Chęcińsko-Kieleckiego Parku Krajobrazowego, Dz. Urz. Woj. Św. 2013 r. poz.3612.*
- Uchwała Nr XLIX/877/14 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z 13 listopada 2014 r. w sprawie Chęcińsko-Kieleckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, Dz. Urz. Woj. Św. 2014 r. poz. 3151.*
- Uchwała Nr 1032/06 Rady Miejskiej w Toruniu z 18 maja 2006 r. w sprawie uchwalenia Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Torunia.*
- Uchwała nr 51/07 Rady Miasta Torunia z 1 marca 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Torunia, dla terenów położonych w rejonie ulic: Grudziądzkiej, Polnej i Ugory.*
- Uchwała Nr 520 Rady Gminy Warszawa-Ursynów z 12 maja 1998 r. w sprawie zatwierdzenia „Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Wolica” w gminie Warszawa- Ursynów.*
- Uchwała Nr 1032/LXVII/98 Rady Gminy Warszawa-Centrum z 18 czerwca 1998 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Trasy Siekierkowskiej w obszarze Łuku Siekierkowskiego.*

- Uchwała Nr 165 Rady Gminy Warszawa-Ursynów z 16 listopada 1999 r. w sprawie zatwierdzenia „Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dawnej wsi Kabaty” w gminie Warszawa-Ursynów.*
- Uchwała Nr 268 Rady Gminy Warszawa-Wilanów z 29 czerwca 2000 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu osiedli Powsin i Zamość.*
- Uchwała nr LXXXII/2746/2006 z 10 października 2006 r., Rady m.st. Warszawy w sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego m.st. Warszawy, zmienione Uchwałą nr L/1521/2009 z 26 lutego 2009 r., uzupełnioną Uchwałą nr LIV/1631/2009 z 28 kwietnia 2009 r., ponownie zmienione Uchwałą nr XCII/2689/2010 z 7 października 2010 r., Uchwałą nr LXI/1669/2013 z 11 lipca 2013 r. i Uchwałą nr XCII/2346/2014 z 16 października 2014 r.*
- Uchwała Nr XI/315/2007 Rady miasta stołecznego Warszawy z 14 czerwca 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Parku Dolina Służewska.*
- Uchwała Nr XI/316/2007 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z 14 czerwca 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Ursynowa Zachodniego w dzielnicy Ursynów m.st. Warszawy – część zachodnia –A.*
- Uchwała Nr XX/679/2007 Rady Miasta stołecznego Warszawy z 6 grudnia 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Natolina Zachodniego – część „Moczydłowska Zachód”.*
- Uchwała Nr XX/680/2007 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z 6 grudnia 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Natolina Zachodniego – część „Żołą”.*
- Uchwała Nr XXIII/800/2008 Rady Miasta stołecznego Warszawy z 24 stycznia 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów Natolina Zachodniego – „Park Wyżyny część A”.*
- Uchwała Nr XXXVII/1106/2008 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z 10 lipca 2008 r. w sprawie ustanowienia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „ARKADIA”.*
- Uchwała NR XLII/1299/2008 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z 23 października 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu pod Skocznią – część I.*
- Uchwała Nr LXX/2187/2010 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z 14 stycznia 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu Starego Mokotowa.*
- Uchwała Nr LXXXVI/2533/2010 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z 15 lipca 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu tzw. Pyr Leśnych.*
- Uchwała Nr XC/2662/2010 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z 23 września 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru Goławka Północnego.*
- Uchwała Nr XCIII/2735/2010 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z 21 października 2010 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów przyskarpowych w rejonie ul. Merliniego część I.*

- Uchwała Nr LXXXV/2208/2014 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z 3 lipca 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru Wiśniowej Góry – część I.*
- Uchwała Nr X/62/90 Rady Miejskiej Wrocławia z 16 marca 1990 r. w sprawie planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego osiedla Biskupin we Wrocławiu.*
- Uchwała Nr X/63/90 Rady Miejskiej Wrocławia z 16 marca 1990 r. w sprawie planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego osiedla Sępolno we Wrocławiu.*
- Uchwała Nr XV/483/99 Rady Miejskiej Wrocławia z 9 grudnia 1999 r. w sprawie wprowadzenia ochrony indywidualnej w drodze uznania za zespół przyrodniczo-krajobrazowy części śródmieścia we Wrocławiu w granicach wyznaczonych przez Starą Odrę od zachodu, Kanał Żeglowny od północy i północnego wschodu, od południa – Kanał Opatowicki i rzekę Odrę.*
- Uchwała Nr XXI/671/00 Rady Miejskiej Wrocławia z 18 maja 2000 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Wrocławia dla obszaru w rejonie ul. Janowskiej obręb Pracze Odrzańskie.*
- Uchwała nr XXVIII/2210/04 Rady Miejskiej Wrocławia z 21 października 2004 r. w sprawie uznania za użytek ekologiczny obszar na terenie Nowej Karczmy.*
- Uchwała Nr L/3130/06 Rady Miejskiej Wrocławia z 19 kwietnia 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w rejonie Stadionu Olimpijskiego we Wrocławiu.*
- Uchwała Nr LIV/3249/06 Rady Miejskiej Wrocławia z 6 lipca 2006 r. w sprawie uchwalenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia.*
- Uchwała nr XV/450/07 Rady Miejskiej Wrocławia z 6 grudnia 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Kazimierskiej we Wrocławiu.*
- Uchwała Nr XXII/712/08 Rady Miejskiej Wrocławia z 12 czerwca 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie Alei Batorego oraz dla zespołów urbanistycznych Klin Pusteki i Las Ratyński.*
- Uchwała Nr XXVI/938/08 z 6 listopada 2008 r. w sprawie uchwalenia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Wrocławia, zm. Uchwała nr L/1467 Rady Miejskiej Wrocławia z 20 maja 2010 r.*
- Uchwała Nr XIII/253/15 Rady Miejskiej Wrocławia z 9 lipca 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla nieruchomości przy ulicy Adama Mickiewicza 40 we Wrocławiu.*
- Uchwała nr XXVIII/392/08 z 19 sierpnia 2008 r. w sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Zielona Góra, zm., uchwała nr III/19/10 z 21 grudnia 2010 r., uchwała nr LXIV/556/2014 z 25 marca 2014 r., uchwała nr LXVIII/599/2014 z 24 czerwca 2014 r.*
- Uchwała Nr XXIV.179.2011 Rady Miasta Zielona Góra z 29 listopada 2011 r. w sprawie uchwalenia oraz zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla Kwiatowego w Zielonej Górze.*
- Uchwała Nr LXXI.617.2014 Rady Miasta Zielona Góra z 26 sierpnia 2014 r. w sprawie ustanowienia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Park Braniborski”.*
- Uchwała Nr LXXVII.704.2014 Rady Miasta Zielona Góra z 23 grudnia 2014 r. w sprawie ustanowienia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Liliowy Las”.*

- Ustawa Regionalna Nr 46 regionu Lazio z 28 listopada 1977 r. w sprawie utworzenia systemu parków regionalnych i rezerwatów przyrody (Legge Regionale 28 novembre 1977, n. 46 Costituzione di un sistema di parchi regionali e delle riserve naturali)*, [http://sistemimuseali.sns.it/content.php?ids=4&idEn=8&fun=pdf&idAU=119&c=27&el=3&o=attiUfficiali_dataInterna], dostęp 23.03.2015].
- Ustawa Regionalna Nr 16 Regionu Lombardia z 16 lipca 2007 r. w sprawie utworzenia parków regionalnych, tekst jednolity (Regione Lombardia Legge Regionale n. 16 del 16-07-2007 Testo unico delle leggi regionali in materia di istituzione di parchi)* [<http://normelombardia.consiglio.regione.lombardia.it/normelombardia/Accessibile/main.aspx?view=showsum&iddoc=lr002007071600016>], dostęp 23.05.2015].
- Ustawa Regionalna Nr 33 Regionu Kampania z 1 września 1993 r w sprawie tworzenia parków i rezerwatów przyrody w Kampanii (Legge Regionale N. 33 Del 1-09-1993 Regione Campania. Istituzione di Parchi e Riserve Naturali in Campania)* [<http://www.regione.campania.it/assets/documents/Leggeregionale33.pdf>], dostęp 23.03.2015].
- Ustawa z 10 marca 1934 r. o ochronie przyrody*, Dz.U. 1934 Nr 31, poz. 274.
- Ustawa z 7 kwietnia 1949 r. o ochronie przyrody* Dz.U. 1949 nr 25 poz. 180.
- Ustawa z 31 stycznia 1961 r. o planowaniu przestrzennym*. Dz.U. 1961 nr 7 poz. 47.
- Ustawa z 1 lipca 1966 r. o ochronie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego (Bundesgesetz über den Natur- und Heimatschutz. 451) 1966 z późniejszymi zmianami*, [<http://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19660144/index.html>], dostęp 10.05.2012].
- Ustawa z 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska* Dz.U. 1980 nr 3 poz. 6.
- Ustawa z 12 lipca 1984 r. o planowaniu przestrzennym* Dz.U. 1984 r., Nr 35, poz. 185.
- Ustawa z 8 stycznia 1987 r. o gospodarowaniu zasobami naturalnymi (Lag om hushållning med naturresurser, SFS nr 1987:12)*, [<http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19870012.html>], dostęp 10.03.2011].
- Ustawa z 18 lipca 1989 r. o zatwierdzeniu wykazu obszarów chronionych Andaluzji oraz ustanowienia dodatkowych środków na rzecz ochrony (Ley 2/1989 por la que se aprueba el Inventario de Espacios Naturales Protegidos de Andalucía y se establecen medidas adicionales para su protección) 1989, Boletín Oficial del Estado – A 201*, [<http://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1989-20636>], dostęp 03.07.2012].
- Ustawa z 16 października 1991 r. o ochronie przyrody* Dz.U. 1991 nr 114 poz. 492.
- Ustawa z 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym* Dz.U. 1994 nr 89 poz. 415.
- Ustawa z 20 grudnia 1996 r. o ochronie przyrody (Naturskyddslag 1096/1996)*, [https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1996/en19961096_20110058.pdf], dostęp 21.03.2012].
- Ustawa z 11 czerwca 1998 r. Kodeks Ochrony Środowiska (Miljöbalk SFS nr 1998:808)*, [<http://faolex.fao.org/docs/texts/swe50970.doc>], dostęp 10.03.2011].
- Ustawa z 26 czerwca 1998 r. o ochronie przyrody i obszarach chronionych w Extremadurze (Ley 8/1998 de Conservación de la Naturaleza y de Espacios Naturales de Extremadura) 1998, Boletín Oficial del Estado – A 200*, [<http://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1998-20256>]. dostęp 03.07.2012].
- Ustawa z 5 lutego 1999 r. o planowaniu przestrzennym i budownictwie (Maankäyttö- ja rakennusasetus 132/1999)*, [<http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990132.pdf>], dostęp 10.03.2011].
- Ustawa z 7 grudnia 2000 r. o zmianie ustawy o ochronie przyrody* Dz. U. 2001 r. Nr 3, poz. 21.

- Ustawa Nr 48 z 26 września 2001 r. o specjalnie chronionych obszarach przyrodniczych w Moskwie*, [<https://www.ecolex.org/details/legislation/law-no-48-on-protected-areas-in-the-city-of-moscow-lex-faoc030488/>], dostęp 10.12.2015].
- Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717.
- Ustawa z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody* t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 2134, 2249, 2260, z 2017 r. poz. 60, 132.
- Ustawa z 6 października 2006 r. w sprawie zmiany ustawy o ochronie dziedzictwa naturalnego i kulturowego (Bundesgesetz über den Natur- und Heimatschutz Änderung vom 6. Oktober 2006)*, [<https://www.admin.ch/opc/de/official-compilation/2007/5237.pdf>], dostęp 10.05.2012].
- Ustawa z 13 grudnia 2007 r. o ochronie dziedzictwa naturalnego i różnorodności biologicznej* tekst jednolity (Ley 42/2007, de 13 de diciembre, del Patrimonio Natural y de la Biodiversidad, Boletín Oficial del Estado BOE-A-2007-21490), [<http://www.boe.es/buscador/doc.php?id=BOE-A-2007-21490>], dostęp 03.07.2012].
- Ustawa z 23 kwietnia 2015 r. o Narodowym Parku Miejskim Rouge (Rouge National Urban Park Act S.C. 2015, c. 10)*, [http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/annualstatutes/2015_10/page-2.html#docCont], dostęp 12.10.2016].
- Wiedeńska Ustawa z 31 sierpnia 1998 r. o ochronie przyrody (Winer Naturshutzgesetz 1989)*, [<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=LrW&Gesetzesnummer=20000454>].
- Wyrok WSA z 31.01.2011 r. II SA/Wr 23/10 unieważniający Uchwałę Nr L/3130/06 Rady Miejskiej Wrocławia z 19 kwietnia 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w rejonie Stadionu Olimpijskiego we Wrocławiu.*
- Zarządzenie Ministra Leśnictwa z 27 kwietnia 1953 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody M.P. 1953 r. Nr A-42, poz. 514.*
- Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z 25 sierpnia 1953 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody M.P. Nr A – 84, poz. 994.*
- Zarządzenie Ministra Leśnictwa z 18 grudnia 1953 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody, M.P. 1954 r. Nr A-1, poz. 18.*
- Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z 23 stycznia 1973 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody M.P. z 1973 r. Nr 5, poz. 38.*
- Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z 24 maja 1976 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody, M.P. 1976 r. Nr 24, poz. 108.*
- Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z 24 listopada 1983 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody, M.P. 1983 nr 39 poz. 230.*
- Zarządzenie Ministra Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych z 18 lutego 1987 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody M.P. 1987 r. Nr 7, poz. 54.*
- Zarządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z 9 października 1991 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody M.P. z 1991 r. Nr 38, poz. 273.*
- Zarządzenie Nr 37/2009 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Szczecinie z 30 czerwca 2009 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Bukowe Zdroje im. Profesora Tadeusza Dominika”, Dz. Urz. Województwa Zachodniopomorskiego, 2009 r. Nr 51, poz. 1268.*

- Zarządzenie Nr 53/2010 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Łodzi z 17 czerwca 2010 r. w sprawie rezerwatu przyrody „Polesie Konstantynowskie”.*
- Zarządzenie Nr 9/2011 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Szczecinie z 28 kwietnia 2011 r. w sprawie rezerwatu przyrody „Zdroje” Dz. Urz. Województwa Zachodniopomorskiego, 2011 r. Nr 77, poz. 1451.*
- Zarządzenie Nr 9 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska z 8 maja 2012 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Jeziorko Czerniakowskie”, Dz. Urz. Województwa Mazowieckiego, 2012 r., poz. 4195.*
- Zarządzenie Nr 10 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Gdańsku z 6 maja 2013 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Twierdza Wisłoujście PLH220030, Dz. Urz. Województwa Pomorskiego, 2013 r., poz. 2101.*
- Zarządzenie Nr 18 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska we Wrocławiu z 11 października 2013 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Las Pilczycki PLH020069, Dz. Urz. Województwa Dolnośląskiego, 2013 r., poz. 5371.*
- Zarządzenie Nr 20/2013 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Gdańsku z 27 maja 2013 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Bunkier w Oliwie PLH220055.*
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Bydgoszczy z 17 lutego 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Forty w Toruniu PLH040001, Dz. Urz. Województwa Kujawsko-Pomorskiego, 2014 r., poz. 579.*
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Gdańsku z 8 grudnia 2014 r. w sprawie wyznaczenia szlaków udostępnionych dla ruchu pieszego i rowerowego w rezerwacie przyrody „Ptasi Raj”.*
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Łodzi z 31 grudnia 2014 r. w sprawie rezerwatu przyrody „Las Łagiewnicki”.*
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Szczecinie z 30 kwietnia 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Dolina Dolnej Odry PLB320003, Dz. Urz. Województwa Zachodniopomorskiego, 2014 r., poz. 1934.*
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Szczecinie z 29 kwietnia 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Wzgórza Bukowe PLH320020, Dz. Urz. Województwa Zachodniopomorskiego, 2014 r., poz. 1932.*
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie z 3 września 2014 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Morysin”, Dz. Urz. Województwa Mazowieckiego, 2014 r., poz. 530.*
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie z 30 grudnia 2014 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Las Natoliński”.*
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie i Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Lublinie z 24 kwietnia 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Dolina Środkowej Wisły PLB140004, Dz. Urz. Województwa Mazowieckiego 2014 r., poz. 4572.*
- Zarządzenie Nr 25/2015 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Białymstoku w sprawie wyznaczenia szlaków udostępnionych dla ruchu pieszego i rowerowego w rezerwacie przyrody „Las Zwierzyniecki”.*

- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Gdańsku z 6 maja 2015 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Źródlika w Dolinie Ewy”, Dz. Urz. Województwa Pomorskiego, 2015 r. poz. 1533.*
- Zarządzenie Nr 26 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie z 25 maja 2016 r. w sprawie wyznaczenia szlaków na terenie rezerwatu przyrody „Olszynka Grochowska”.*
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Gdańsku z 12 sierpnia 2016 r. w sprawie ustanowienia zadań ochronnych dla rezerwatu przyrody „Mewia Łacha”.*
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie z 15 czerwca 2016 r. zmieniające zarządzenie w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Las Natoliński”, Dz. Urz. Województwa Mazowieckiego, 2016 r., poz. 5494*
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie z 22 września 2016 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Las Bielański”, Dz. Urz. Województwa Mazowieckiego, 2016 r., poz. 8575.*
- Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie z 22 września 2016 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Las Kabacki im. Stefana Starzyńskiego”, Dz. Urz. Województwa Mazowieckiego, 2016 r., poz. 8576.*

SPIS RYCIN

Ryc. 1. Tok rozumowania, zakres analiz	11
Ryc. 2. Struktura wielkości badanych miast na podstawie liczby ludności	12
Ryc. 3. Liczba obszarów Natura 2000 w głównych miastach europejskich	18
Ryc. 4. Odsetek powierzchni obszarów chronionych w ogólnej powierzchni miast Polski (bez obszarów Natura 2000)	20
Ryc. 5. Strefy w parku przygód przyrodniczych (z jednorodną strefą centralną lub z rozdrobnioną strefą centralną)	28
Ryc. 6. Model struktury przestrzennej rezerwatu biosfery	31
Ryc. 7. Kategorie miejskich rezerwatów biosfery	35
Ryc. 8. São Paulo Green Belt Biosphere Reserve (stan na 2008 r.)	40
Ryc. 9. Regionalny Park Rolniczy Mediolan Południe	47
Ryc. 10. Chronione parki i ogrody Neapolu	49
Ryc. 11. Kraje wdrażające miejskie obszary chronione.	54
Ryc. 12. Obszar miejskiego parku narodowego Hanko	55
Ryc. 13. Królewski Narodowy Park Miejski w Sztokholmie	56
Ryc. 14. Podział na strefy Miejskiego Parku Narodowego Heinola	59
Ryc. 15. Podział strefowy lokalnego miejskiego rezerwatu przyrody Forbes Hole w Nottingham.	60
Ryc. 16. Położenie rezerwatu biosfery Puszcza Kampinoska względem Warszawy.	62
Ryc. 17. Obszary NATURA 2000 w Toruniu i Poznaniu.	65
Ryc. 18. Fragmenty parków krajobrazowych położonych w granicach Krakowa.	67
Ryc. 19. Zmiana powierzchni obszarów chronionych w badanych miastach (bez obszarów NATURA 2000) w latach 1996-2015	76
Ryc. 20. Zmiany powierzchni użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych w Poznaniu w latach 1994-2016.	78
Ryc. 21. Szczytnicki Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy we Wrocławiu	103
Ryc. 22. Odsetek społecznych celów ochrony przypisywanych poszczególnym rodzajom obszarów chronionych w badanych miastach	106
Ryc. 23. Ustalenia planu ochrony rezerwatu Jezioro Czerniakowskie w zakresie kształtowania udziału powierzchni biologicznie czynnej	119
Ryc. 24. Ustalenia Planu Ochrony rezerwatu przyrody Źródlika w Dolinie Ewy	120
Ryc. 25. Strefy krajobrazowe Kieleckiego Obszaru Chronionego Krajobrazu	132

Ryc.26. Zabudowa i ogrodzenia w granicach Warszawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu wzdłuż Kanału Zerzeńskiego na południe od Kanału Nowe Ujście ..	134
Ryc.27. Modele kształtowania obszarów powszechnej ochrony przyrody w badanych miastach	147
Ryc.28. System Parków Rzecznych Krakowa	155
Ryc.29. Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Kijewko-Świętochowskiego w Szczecinie dotyczące kształtowania zieleni publicznej (ZI)	159
Ryc.30. Odsetek pokrycia MPZP fragmentów parków krajobrazowych położonych w granicach badanych miast	163
Ryc.31. Obszary parków krajobrazowych i ich otulin objęte uchwałą o przystąpieniu do sporządzenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego „Dla wybranych obszarów przyrodniczych miasta Krakowa”	164
Ryc.32. Tereny OChK Środkowej Łyny w granicach Olsztyna objęte MPZP	167
Ryc.33. Odsetek pokrycia MPZP obszarów chronionego krajobrazu położonych w granicach badanych miast	168
Ryc.34. Tereny usług kultury (2.UK.ZN1) wydzielone w granicach rezerwatu Wietrznia .	174
Ryc.35. Sytuacja planistyczna rezerwatów przyrody położonych w granicach badanych miast	175
Ryc.36. Planowany rezerwat przyrody na tle granic obecnego rezerwatu Dolina Strzyży	176
Ryc.37. Fragmenty rezerwatu przyrody Panieńskie Skały (ZN.1 i ZN.2) w granicach MPZP obszaru Wola Justowska – Modrzewiowa w Krakowie. . . .	177
Ryc.38. Sytuacja planistyczna użytków ekologicznych w badanych miastach	184
Ryc.39. Granice użytku ekologicznego Migowska Bielawa w Gdańsku na tle rysunku planu (002-Z64) oraz zrealizowanej na podstawie ustaleń planu zabudowy . . .	187
Ryc.40. Granice użytku ekologicznego Dolina Prądnika na tle strefy ochrony wartości przyrodniczych parku rzeczno	188
Ryc.41. Strefa hydroekologiczna wokół użytku ekologicznego Jeziorko Imielińskie ustanowiona w MPZP	189
Ryc.42. Sytuacja planistyczna zespołów przyrodniczo-krajobrazowych w badanych miastach	191
Ryc.43. ZPK Doliny Siedmiu Młynów i źródła strumienia Osówka w Szczecinie w granicach MPZP Lasu Arkońskiego	192
Ryc.44. Obszary Szczytnickiego ZPK we Wrocławiu objęte MPZP	194
Ryc.45. MPZP dla nieruchomości przy ul. Adama Mickiewicza 40 we Wrocławiu	195
Ryc.46. Stanowisko dokumentacyjne Odslonięcie skalne na Górze Słonecznej w granicach MPZP Psie Górki.	200
Ryc.47. Modele ochrony przyrody w terenach zurbanizowanych	208

SPIS TABEL

Tabela 1	Podstawowe dane o badanych miastach	13
Tabela 2	Obszarowe formy ochrony przyrody w badanych miastach	14
Tabela 3	Przykłady obszarów chronionych położonych w granicach miast	16
Tabela 4	Narodowe Parki Miejskie w Finlandii	26
Tabela 5	Miejskie Narodowe Obszary Rekreacyjne w USA	27
Tabela 6	Przykłady rezerwatów biosfery zlokalizowanych w sąsiedztwie dużych miast.	32
Tabela 7	Zgodność koncepcji miejskich rezerwatów biosfery z wymogami Ramowego Statutu Światowej Sieci Rezerwatów Biosfery	36
Tabela 8	Parki Podmiejskie w Andaluzji	44
Tabela 9	Podmiejskie parki ochrony przyrody i wypoczynku w Estemadurze	45
Tabela 10	Podmiejskie parki pierścienia metropolitalnego regionu Lombardia	46
Tabela 11	Podmiejskie i miejskie parki regionalne regionu Lazio.	48
Tabela 12	Podaż lokalnych rezerwatów przyrody (LRP) w wybranych miastach Anglii. .	51
Tabela 13	Obszary Natura 2000 w badanych miastach	63
Tabela 14	Parki krajobrazowe w badanych miastach.	66
Tabela 15	Obszary chronionego krajobrazu w badanych miastach	68
Tabela 16	Rezerваты przyrody w badanych miastach	69
Tabela 17	Użytki ekologiczne w badanych miastach.	71
Tabela 18	Stanowiska dokumentacyjne w badanych miastach	74
Tabela 19	Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe w badanych miastach	75
Tabela 20	Zmiany w powierzchni użytków ekologicznych Szczecina w latach 1994-2007	77
Tabela 21	Przedmiot i cel ochrony obszarów prawnie chronionych	82
Tabela 22	Rodzaje i szczególne cele społeczne ochrony rezerwatów przyrody	84
Tabela 23	Zakres i sposób udostępnienia rezerwatów przyrody w badanych miastach. .	88
Tabela 24	Szczególne cele społeczne ochrony parków krajobrazowych	92
Tabela 25	Funkcje społeczne w obszarów Natura 2000 według ustaleń planów ochrony i planów zadań ochronnych	95
Tabela 26	Szczególne cele społeczne ochrony badanych użytków ekologicznych	97
Tabela 27	Szczególne społeczne cele ochrony zespołów przyrodniczo-krajobrazowych .	104
Tabela 28	Szczególne cele społeczne ochrony stanowisk dokumentacyjnych	105
Tabela 29	Odsetek obszarów z przypisanymi poza przyrodniczymi celami ochrony . . .	106

Tabela 30	Zakres ustaleń planów ochrony parku narodowego, rezerwatu przyrody i parku krajobrazowego ochrony do dokumentów planistycznych	109
Tabela 31	Ustalenia planów ochrony parków krajobrazowych do dokumentów planowania miejscowego	111
Tabela 32	Ustalenia planów ochrony rezerwatów przyrody do dokumentów planowania miejscowego	115
Tabela 33	Ustalenia planów zadań ochronnych obszarów Natura 2000 do dokumentów planowania miejscowego	123
Tabela 34	Przesłanki do zagospodarowania obszarów chronionego krajobrazu, stanowisk dokumentacyjnych, użytków ekologicznych oraz zespołów przyrodniczo-krajobrazowych	127
Tabela 35	Zakres ochrony czynnej obszarów chronionego krajobrazu	130
Tabela 36	Zakres ochrony czynnej badanych użytków ekologicznych	135
Tabela 37	Zakres ochrony czynnej zespołów przyrodniczo-krajobrazowych	140
Tabela 38	Przesłanki do zagospodarowania stanowisk dokumentacyjnych wynikające z zakazów określonych w uchwałach powołujących do życia stanowiska dokumentacyjne	143
Tabela 39	Przesłanki do zagospodarowania wynikające z ustaleń do dokumentów planistycznych	144
Tabela 40	Przesłanki do zagospodarowania wynikające z ochrony czynnej badanych obszarów chronionych	144
Tabela 41	Obszary chronione w zapisach studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego badanych miast	145
Tabela 42	Parki Rieczne Krakowa	155
Tabela 43	Sytuacja planistyczna obszarowych form ochrony przyrody w badanych miastach	158
Tabela 44	Realizacja ustaleń planów zadań ochronnych obszarów Natura 2000 w zakresie zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego	159
Tabela 45	Sytuacja planistyczna fragmentów parków krajobrazowych położonych w granicach badanych miast	160
Tabela 46	Sytuacja planistyczna fragmentów obszarów chronionego krajobrazu położonych w granicach badanych miast	166
Tabela 47	Sytuacja planistyczna rezerwatów przyrody położonych w granicach badanych miast	171
Tabela 48	Sytuacja planistyczna otulin analizowanych rezerwatów przyrody	178
Tabela 49	Wykaz gatunków roślin w MPZP Pyr Leśnych w Warszawie	179
Tabela 50	Sytuacja planistyczna użytków ekologicznych w granicach badanych miast	181
Tabela 51	Sytuacja planistyczna zespołów przyrodniczo-krajobrazowych	197
Tabela 52	Sytuacja planistyczna stanowisk dokumentacyjnych	199

SPIS FOTOGRAFII

Fot. 1.	Widok z Królewskiego Miejskiego Parku Narodowego na centrum Sztokholmu	23
Fot. 2.	Pierwszy Narodowy Park Miejski w Finlandii – Hämmenlina	25
Fot. 3.	Lokalny rezerwat przyrody na dachu szkoły w Sheffield	53
Fot. 4.	Golden Gate	57
Fot. 5.	Szlak rowerowy i wejście na teren rezerwatu przyrody Olszynka Grochowska na osi ul. Mirskiej	90
Fot. 6.	Służewski Dom Kultury w parku Dolina Służewska w Warszawie	169
Fot. 7.	Centrum Geoedukacji na terenie rezerwatu przyrody Wietrznia	175

INFORMACJA O AUTORCE

Renata Giedych, dr inż., architekt krajobrazu i urbanista, adiunkt w Katedrze Architektury Krajobrazu na Wydziale Ogrodnictwa, Biotechnologii i Architektury Krajobrazu Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Jej zainteresowania badawcze obejmują problematykę zrównoważonego rozwoju obszarów zurbanizowanych, podstawy prawne kształtowania krajobrazu, podstawy planowania i zarządzania zieloną infrastrukturą, a także problemy identyfikacji i oceny świadczeń ekosystemowych w obszarach miejskich. Autorka i współautorka kilkudziesięciu oryginalnych prac naukowych. Współautorka licznych dokumentów planistycznych, w tym m.in.: studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i planów ochrony parków krajobrazowych.

Zasady recenzowania w wydawnictwach Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN

1. Do oceny każdej publikacji powołuje się co najmniej dwóch niezależnych recenzentów spoza jednostki, w której afiliowani są autorzy publikacji.
2. W przypadku tekstów powstałych w języku obcym, co najmniej jeden z recenzentów jest afiliowany w instytucji zagranicznej, innej niż narodowość autora pracy.
3. W procesie recenzowania stosowane jest rozwiązanie, w którym autor(zy) i recenzenci nie znają swoich tożsamości (tzw. *double-blind review process*).
4. Wyznaczając recenzentów redakcja wydawnictw KPZK PAN zachowuje ponadto zasadę zapobiegania konfliktom interesów między recenzentem a autorem; za konflikt interesów między autorem a recenzentem uznaje się:
 - a) bezpośrednie relacje osobiste (pokrewieństwo, związki prawne, konflikt personalny),
 - b) relacje podległości zawodowej,
 - c) nawiązanie bezpośredniej współpracy naukowej w ciągu ostatnich dwóch lat poprzedzających przygotowanie recenzji.
5. Recenzje mają formę pisemną i kończą się jednoznacznym wnioskiem co do dopuszczenia artykułu do publikacji lub jego odrzucenia, lub warunkowego dopuszczenia tekstu do publikacji po jego poprawieniu przez autora według uwag zawartych w recenzji. W takiej sytuacji, recenzent może zastrzec sobie prawo do ponownego zrecenzowania pracy, po dokonaniu przez autora poprawek wskazanych w pierwszej recenzji. Do publikacji dopuszczane będą prace posiadające dwie pozytywne recenzje (zawierające wniosek o dopuszczenie do publikacji).
6. Zasady kwalifikowania lub odrzucenia publikacji oraz formularz recenzji, który stanowi załącznik do niniejszego dokumentu, są podane do publicznej wiadomości na stronie internetowej wydawnictw KPZK PAN (zasady recenzowania publikacji podawane są również w każdym numerze czasopisma).
7. W przypadku wydawnictw KPZK PAN (serie: Biuletyn, Studia, Studia Regionalia) mających charakter monografii naukowej nazwiska recenzentów są ujawniane.
8. W przypadku wydawnictw KPZK PAN (serie: Biuletyn, Studia, Studia Regionalia) mających charakter wydawnictw zbiorowych (zbiór artykułów poświęconych zagadnieniu określone w tytule tomu), nazwiska recenzentów poszczególnych artykułów nie są ujawniane. Raz w roku w ostatnim tomie każdego z wydawnictw KPZK PAN (serie: Biuletyn, Studia, Studia Regionalia) podaje się do publicznej wiadomości listę recenzentów współpracujących z redakcją w danym roku. Lista stałych recenzentów zamieszczona zostaje również na stronach internetowych KPZK PAN.

Zasady przygotowania publikacji w wydawnictwach Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN

Dotyczy redaktorów tomów:

Materiały przeznaczone do Biuletynu KPZK PAN, Studiów KPZK PAN i serii anglojęzycznej Studia Regionalia KPZK PAN powinny być kompletne, obejmować stronę tytułową, spis treści wskazujący kolejność artykułów, przedmowę oraz wszystkie artykuły wraz z abstraktami w jęz. angielskim, tabelami i rycinami.

Dotyczy autorów artykułów:

I. Wytyczne i uwagi edytorskie

1. Struktura artykułu naukowego składanego do publikacji w wydawnictwach KPZK PAN (serie: Biuletyn, Studia, Studia Regionalia) powinna przedstawiać się w sposób następujący:
 - tytuł – maksymalnie 2-3 linijki maszynopisu;
 - abstrakt w języku angielskim – nie więcej niż pół strony maszynopisu standardowego (ok. 100 słów), powinien zawierać: sformułowanie celu pracy/badań, identyfikację obiektu badań, przedmiotu rozważań, istotę stosowanej metody, najważniejsze wyniki i wnioski; abstrakt powinien zawierać słowa kluczowe (5-10 słów);
 - wstęp – zawierający np. identyfikację problemu badawczego, pytania badawcze, hipotezy, cele pracy, opis wykorzystanych materiałów, zastosowanych metod badawczych itp.;
 - zasadnicza część pracy (rozwińcie) – zawierająca: wyniki badań, studiów, analiz, wnioski, dyskusję, polemikę z innymi pracami, rekomendacje zaadresowane przedmiotowo, podmiotowo itp.;
 - zakończenie – będące rodzajem podsumowania przeprowadzonych rozważań, zawierające np. zestawienie najistotniejszych wniosków, rekomendacji itp.;
 - podziękowania – opcjonalnie oraz ewentualna informacja o źródłach finansowania publikacji i wkładzie innych podmiotów w opracowanie publikacji (zgodnie z wymogami jakościowymi i standardami etycznymi opisanymi niżej);
 - spis literatury (bibliografii) – tylko pozycji cytowanych/przywoływanych w tekście artykułu;
 - afiliacja autora/współautorów (informacja o autorze/autorach powinna zawierać następujące dane: stopień naukowy, nazwa uczelni, wydziału, instytutu, katedry, adres uczelni, e-mail, telefon kontaktowy);
 - załączniki/dodatki/suplementy – opcjonalnie (będą publikowane tylko w szczególnie uzasadnionych sytuacjach po uzgodnieniu z Redakcją wydawnictw KPZK PAN);
 - indeksy – opcjonalnie (głównie do wydawnictw w formie monografii naukowej).
2. Prace powinny mieć objętość ok. 1 ark. wydawniczego (1 ark. = 40 000 znaków); prace o większej objętości powinny być uzgadniane i zaakceptowane przez Redakcję wydawnictw KPZK PAN.
3. Strona tekstu w dostarczonej pracy powinna być zgodna z maszynopisem standardowym – liczyć ok. 1800 znaków – tzn. 30 wierszy po 60 znaków (spacje to też znaki). Strony powinny być ponumerowane.
4. Prace powinny być dostarczone na nośniku typu CD-R lub przesłane drogą elektroniczną w programie uzgodnionym z Redakcją (np. MS Word, Word Perfect). W przypadku stosowania nietypowego edytora tekstu należy przygotować plik w formacie RTF lub ASCII.

5. Uwagi dotyczące przygotowania map, rycin i zdjęć:
- Jakość ilustracji powinna pozwalać na ich bezpośrednią reprodukcję. Ilustracje w formie map bitowych muszą mieć rozdzielczość wynoszącą co najmniej 300 dpi i być zapisane w typowym formacie graficznym. Materiał ilustracyjny powinien być dostarczony na foliach, kalkach lub dobrej jakości odbitkach, nie wymagających przerysowania, nadających się do skanowania lub też na dyskietce w plikach.
 - Najlepszą formą są ryciny zapisane wektorowo w programie Corel Draw, Adobe Illustrator, MS Word, MS Excel lub podobnych, dających się odczytać w wymienionych programach. Ryciny wektorowe pozwalają na zmianę czcionki i jej wielkość na przyjętą w publikacjach KPZK PAN, ewentualnie zmianę kolorów na szrafy (w druku czarnobiałym).
 - Ryciny bitmapowe (fotografie, reprodukcje, skany, ryciny postscriptowe) powinny być przygotowane w rozdzielczości co najmniej 300 dpi i podstawie 130 mm dających się odczytać w programie Adobe Photoshop lub Adobe Acrobat (np.: .tif, .jpg, .eps, .pdf).
 - Materiał ilustracyjny ściągnięty z Internetu nie nadaje się do druku, ze względu na małą rozdzielczość.**
6. Notki (odsylacze, przypisy) w tekście powinny mieć jednolitą numerację.
7. Przypisy dolne służą wyłącznie do komentowania pewnych wątków pobocznych zaanonsowanych w tekście głównym pracy – tzn. odnoszą się do pewnego fragmentu tekstu głównego, zawierającego objaśnienia do tego fragmentu, np. informacje o innych pracach, komentarze, dygresje, polemiki. Nie mogą natomiast służyć jako odnośniki do literatury (tzn. zamiast odnośników w nawiasach w tekście głównym pracy).
8. Cytaty zawarte w pracy muszą być wyraźnie oznaczone w tekście – „wzięte w cudzysłów”. Cytaty muszą być udokumentowane: należy wskazać, skąd pochodzą.
9. Powiązania cytatu z opisem bibliograficznym cytowanego dzieła/dokumentu, zawartym w spisie literatury na końcu pracy, dokonuje się przez wstawienie w odpowiednim miejscu tekstu odnośnika do literatury, w nawiasie, w którym podaje się: nazwisko autora cytowanej pracy, rok wydania cytowanej pracy, stronę lub zakres stron, z których cytat zaczerpnięto. Przykład:
[Tyrała 2001, s. 10] lub [*Strategia...* 2000, s. 10].
Jeżeli nazwisko autora pojawia się jako naturalny element tekstu, w nawiasie podaje się tylko rok wydania cytowanej pracy – np.:
Według Tyrały [2001, s. 10] lub Zgodnie z zapisami *Strategii...* [2000, s. 10].
Cytując dwie prace tego samego autora wydane w tym samym roku, dla uniknięcia nieporozumień, przy roku wydania dodaje się małe literki „a”, „b”, „c” itd., np.:
[Tyrała 2001a, s. 10], a w innym miejscu tekstu [Tyrała 2001b, s. 33].
Pełen opis bibliograficzny cytowanej pozycji zamieszczany jest w spisie literatury przedmiotu na końcu pracy.
- Uwaga:** W wydawnictwach KPZK PAN nie stosuje się powoływania literatury w tekście przez zastosowanie odnośników numerycznych w nawiasach kwadratowych [#] lub w postaci indeksu górnego # lub [#], odsyłającego do przypisu dolnego lub przypisów końcowych, gdzie umieszczane byłyby wówczas opisy bibliograficzne cytowanych prac.
10. Spis literatury przedmiotu (spis bibliografii) powinien być umieszczony na końcu pracy i obejmować tylko pozycje, na które powołuje się autor publikacji w tekście, w wykazie ułożonym alfabetycznie. Poszczególne opisy bibliograficzne powoływanych prac (książek, artykułów, rozdziałów w monografiach, dokumentów itp.) powinny zawierać kolejno: nazwisko i pierwszą literę imienia autora, rok wydania, tytuł pracy napisany kursywą, nazwę wydawcy, miejsce wydania. Przykład:

Artykuł: Besala J., 2002, *Żywioły sterują historią*. „Focus”, nr 4(79).

Książka: Tyrała P., 2001, *Zarządzanie kryzysowe*. Wyd. PWE, Toruń.

Rozdział w książce:

Berliński T., 2000, *Różnorodność postrzegania zagrożeń*, [w:] *Zarządzanie bezpieczeństwem*, P. Tyrała (red.). Wyd. Profesjonalnej Szkoły Biznesu, Kraków.

Dokument:

Strategia rozwoju energetyki odnawialnej, 2000, Ministerstwo Środowiska, Warszawa.

11. Teksty powinny być przygotowane tak starannie, aby mogły być drukowane bez zmian, z wyjątkiem rutynowych poprawek edytorskich.

II. Wymogi jakościowe i standardy etyczne

W trosce o dochowanie najwyższych standardów redakcyjnych oraz w celu zapobieżenia nierzetelności w publikacjach naukowych określanych jako tzw. *ghostwriting*¹ i *guest authorship*² redakcja wydawnictw naukowych KPZK PAN wymaga od autorów ujawniania informacji o podmiotach przyczyniających się do powstania publikacji (wkład merytoryczny, rzeczowy, finansowy *etc.*). W tym celu zobowiązuje się autorów do zachowania następujących standardów podczas przygotowywania tekstów składanych do publikacji w Biuletynie KPZK PAN, Studiach KPZK PAN, oraz serii Studia Regionalia KPZK PAN:

1. W przypadku publikacji naukowych, które nie zostały wykonane samodzielnie, tzn. opracowano je we współautorstwie, lub z wykorzystaniem pomocy wyspecjalizowanego podmiotu (osoby fizycznej lub prawnej), w końcowej części pracy (w punktach: „podziękowania”, „afiliacje autorów”) należy zawrzeć notę, w której ujawniany jest wkład poszczególnych autorów (współautorów) w powstanie publikacji (artykułu, monografii). Oznacza to konieczność podania ich afiliacji oraz kontrybucji, tj. informacji kto jest autorem koncepcji, założeń, zastosowanych metod, protokołu itp., wykorzystywanych w toku pracy badawczej – przygotowywania publikacji; główną odpowiedzialność ponosi autor zgłaszający manuskrypt.
2. Autor/współautorzy podają ponadto informację o ewentualnych źródłach finansowania publikacji, wkładzie instytucji naukowo-badawczych, stowarzyszeń i innych podmiotów w opracowanie publikacji (*financial disclosure*).

Redakcja wydawnictw naukowych KPZK PAN informuje, że wszelkie przejawy nierzetelności naukowej, zwłaszcza łamanie i naruszanie zasad etyki obowiązujących w nauce, w tym wykryte przypadki *ghostwriting*, *guest authorship* będą dokumentowane i oficjalnie demaskowane, włącznie z powiadomieniem odpowiednich podmiotów (instytucje zatrudniające autorów, towarzystwa naukowe, stowarzyszenia edytorów naukowych itp.).

Redaktor Naczelny
Redakcji Wydawnictw KPZK PAN
Prof. dr hab. Tadeusz Markowski

¹ Z „*ghostwriting*” mamy do czynienia wówczas, gdy ktoś wniósł istotny wkład w powstanie publikacji, bez ujawnienia swojego udziału jako jeden z autorów lub bez wymienienia jego roli w podziękowaniach zamieszczonych w publikacji.

² Z „*guest authorship*” („*honorary authorship*”) mamy do czynienia wówczas, gdy udział autora jest znikomy lub w ogóle nie miał miejsca, a mimo to jest wykazywany jako autor/współautor publikacji.

Szanowni Państwo,

Uprzejmie informujemy, że w 2017 r. wydaliśmy następujące pozycje:

Biuletyn KPZK PAN:

- z. 265 – *Gra o przestrzeń*. M. Nowak, J. Martyniuk-Pęczek red.
- z. 266 – *Gospodarka przestrzenna – kluczowe problemy i koncepcje badawcze, wyzwania praktyki, profil i innowacyjność edukacji*. P. Churski red.
- z. 267 – *Przestrzenne skutki procesów ludnościowych na obszarach wiejskich*. W. Kamińska, P. Legutko-Kobus red.
- z. 268 – *Terytorialny wymiar polityki regionalnej. Polskie doświadczenia*, J. Szlachta, A. Nowakowska (red.)

Studia KPZK PAN:

- t. CLXXIV – *Gospodarka przestrzenna miast i regionów. Teoria i praktyka rozwoju obszarów funkcjonalnych*. T. Kudłacz, P. Brańka red.
- t. CLXXV – *Maciej Nowak: Niesprawność władz publicznych a system gospodarki przestrzennej*
- t. CLXXVI – *Miasto dostępne jako jedno z wyzwań zintegrowanego planowania*. K. Solarek red.
- t. CLXXIV – *Rozwój obszarów miejskich w polityce regionów*. A. Klasik, F. Kuźnik red.
- t. CLXXVII – *Wehikuły rozwoju lokalnego i regionalnego. Nowe perspektywy poznawcze i idee strategiczne*. A. Klasik red.
- t. CLXXVIII – *Wyzwania dla polityki rozwoju regionalnego (tom dedykowany pamięci prof. Z. Strzeleckiego)*. J. Szlachta, P. Legutko-Kobus red.
- t. CLXXIX – *Kreślone innowacjami ścieżki regionów słabo rozwiniętych*. W. Dziemianowicz, K. Pylak, J. Szlachta red.
- t. CLXXX – *Światło, powietrze, słońce. Dziedzictwo myśli urbanistycznej wczesnego modernizmu w kontekście kształtowania środowiska zamieszkania*. M. Kostrzewska i G. Rembarz red.
- t. CLXXXI – *Anna Jasińska-Biliczak: Endogeniczne uwarunkowania innowacyjności sektora małych i średnich przedsiębiorstw w regionie – ujęcie teoretyczne i praktyczne*

Studia Regionalia KPZK PAN:

vol. 49-52 – *Varia*

W 2018 r. przewidujemy wydanie następujących pozycji: *Studia nad chaosem przestrzennym*. A. Kowalewski, T. Markowski, P. Śleszyński red.; Tom I – A. Kowalewski, M. Nowak: *Bezład przestrzenny i prawo: uwarunkowania, procesy, skutki, rekomendacje*; Tom II – *Koszty bezładu przestrzennego*. A. Kowalewski, T. Markowski, P. Śleszyński red.; Tom III – P. Śleszyński, A. Kowalewski, T. Markowski: *Synteza. Uwarunkowania, skutki i propozycje naprawy*; *Mieszkać w porcie*. G. Rembarz red.; *Piękno i energia: współczesny model budowania dzielnic mieszkaniowych w Europie*. G. Rembarz red.; B. Szulczewska: *Zielona infrastruktura – czy koniec historii; Rola wielkich miast w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski*. J. Woźniak, J. Szlachta red.; *Rozwój lokalny i regionalny. Teorie i zastosowania*. A. Klasik, F. Kuźnik red.; *Marka turystyczna. Kreowanie, rozwój, promocja markowych produktów turystyki zdrowotnej i aktywnej*. W. Kamińska i M. Wilk-Grzywna red.

Lista recenzentów wydawnictw KPZK PAN

Bożena Degórska, Bolesław Domański, Ryszard Domański, Marek Dutkowski,
Wojciech Dziemianowicz, Wanda Gaczek, Krystian Heffner, Andrzej Hopfer,
Ryszard Janikowski, Michał Jasiulewicz, Wioletta Kamińska, Mariusz Kistowski,
Piotr Korcelli, Stanisław Korenik, Marek Kozak, Tadeusz Kudłacz, Florian Kuźnik,
Krzysztof Malik, Andrzej Miszczuk, Bogdan Ney, Ewa Pancer-Cybulska, Feliks Pankau,
Dominika Rogalińska, Janusz Słodczyk, Grzegorz Ślusarz, Zbigniew Ziolo, Piotr Żuber,
Maciej Żurkowski

Wydanie I.
Nakład 240 egz.
Skład i druk: Millroy, Sp. J.

